

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ТУРЯНСЬКА Мар'яна Михайлівна

УДК 378.011.3-051:796]:373(477)"19/20"(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ДО СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ
(друга половина ХХ – початок ХХІ століття)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М. М. Турянська

Науковий керівник: **Ковальчук Володимир Юльянович**,
доктор педагогічних наук, професор

Київ – 2018

АНОТАЦІЯ

Турянська М. М. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2018. – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Дрогобич, 2018.

Зміст анотації

У дисертації уперше на основі цілісного дослідження обґрунтовано процес розвитку теорії і практики підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Подано авторську періодизацію цього процесу відповідно до I періоду (1960-1990 рр.) та II періоду (1991-2011 рр.).

Визначено особливості змісту, форм і методів підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України відповідно до обраного періоду, ефективність яких підтверджувала готовність випускників до здійснення спортивно-масової роботи, на основі сформованих у них загальних, педагогічних і культурно-мовленнєвих здібностей та професійно-педагогічних якостей, наявності професійно орієнтованих знань, вмінь та навичок, володіння ціннісним ставленням до спортивно-масової роботи у вітчизняних загальноосвітніх школах, визнанні власної відповідальності за професіоналізм у сфері спортивно-масової роботи зі школярами.

Уточнено тлумачення понять «підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття» та «готовність майбутніх учителів

фізичної культури до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття».

Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття розглядається як процес оволодіння студентами професійно орієнтованими знаннями, вміннями та навичками, якостями, досвідом з метою здобуття кваліфікації, яка дозволяла б ефективно проводити масові спортивні заходи для школярів, формувати їх здоровий спосіб життя, організувати активний відпочинок і розвивати рухові якості.

Готовність майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття розглядається як результат професійної підготовки та інтегративне стійке утворення зі сформованих фізичних, розумових і моральних якостей, яке характеризується соціально-нормативним рівнем перетворення суспільних відносин у систему функцій особистості, визначаючи її ставлення до результативності діяльності, пов'язаної з розвитком фізкультурного руху школярів, залученню їх до систематичних занять фізичною культурою і спортом, підвищенням рівня їх фізичної підготовленості і зміцненням стану здоров'я.

Узагальнено погляди вітчизняних науковців на введення українських народних ігор у спортивно-масову роботу, яке сприяло патріотичному вихованню учнів і розвитку у них: громадянської активності, відповідальності, розвиненого почуття людської гідності, розуміння і сприйняття української ідеї, готовність до захисту Вітчизни, пошани до народних історичних традицій, любов до рідної культури, національних святинь і обрядів, дбайливе ставлення до національних багатств і рідної природи, збереження та зміцнення власного здоров'я і здоров'я однолітків.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що сформульовані положення й висновки дозволяють урізноманітнити освітній

процес підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вітчизняних закладах вищої освіти.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані у навчально-виховному процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вітчизняних закладах вищої освіти у процесі викладання навчальних дисциплін «Теорія і методика фізичного виховання та оздоровчих технологій», «Історія фізичної культури», «Фізичне виховання з методикою викладання» та «Педагогіка спорту», а також у системі підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури.

Виокремлено загальнодидактичні, методичні та спеціальні вміння й навички студентів, до яких віднесено: 1) організаційні (вміння організувати та проводити спортивно-масову роботу серед школярів; прорекламувати роботу спортивних секцій, організувати проведення рухливих і спортивних ігор); 2) конструктивні (складання планів проведення спортивних секцій, заходів, свят тощо); 3) прогнозувальні (вміння передбачати результати спортивно-масової діяльності); 4) комунікативні (вміння спілкуватися, володіти культурою мови та спортивною термінологією).

Підкреслено, що головною метою національного виховання є створення таких педагогічних умов, при яких в учнів формується віра в українську ідею, в основі якої лежить служіння Україні через набуття соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду; виховання здатності зберігати свою національну ідентичність; досягнення високої культури міжнародних взаємин; розвиток духовних, фізично досконалих, різнобічно розвинених особистостей. Втіленню цієї ідеї в життя сприяли шкільні спортивні та фізкультурно-художні свята. Тематика їх була різноманітна: «Козацька слава», «Козацькому роду – нема переводу», «Щасливо жити – зі спортом дружити» та ін. Шкільні фізкультурно-художні свята відігравали значну роль у формуванні естетичних почуттів учнівської молоді, присвячуються спортивним змаганням, зустрічам з відомими спортсменами та ін.

Актуалізовано історичний досвід підготовки майбутніх учителів фізичного виховання з метою впровадження його у закладах вищої освіти України. Вказано на доцільність проведення таких заходів, як: спрямовування зусиль закладів загальної середньої освіти на відродження шкільного спорту та підвищення його престижу; модернізація системи спортивного тренування під час проведення спортивно-масової роботи з учнями; розширення мережі спортивних секцій, на заняттях яких необхідно здійснювати тренування школярів із різних видів спорту, у тому числі й національних; комп'ютеризація спортивно-масової роботи з учнями та використання комп'ютерів, телекомунікаційних мереж та Інтернету.

Подальшого розвитку набули теоретичні положення щодо особливостей організації та проведення спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл.

Ключові слова: підготовка, майбутні вчителі фізичного виховання, спортивно-масова робота, загальноосвітні школи України.

ABSTRACT

Turianska M.M. **The training of future teachers of Physical Education to group sports activities in comprehensive schools in Ukraine (the second half of the XX – the first half of the XXI century).** – Qualification scientific work as a manuscript.

The dissertation thesis submitted for the degree of Candidate of Pedagogical Science, specialty 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2018. – Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, 2018.

The contents of the annotation

The process of the theory and practice development of future Physical Education teachers' training to group sports activities in comprehensive schools in Ukraine (the second half of the XX – the first half of the XXI century) has been investigated on the basis of holistic analysis in the dissertation for the first time. The author's periodization of the process has been given: the first period (1960-1990) and the second period (1991-2011).

The peculiarities of contents, methods and forms of future Physical Education teachers' training to group sports activities in comprehensive schools in Ukraine in the given period have been defined. Their effectiveness proved the graduates' readiness to group sports activities organization on the basis of the obtained general, pedagogical, cultural and language skills and abilities as well as professional and pedagogical qualities; professional knowledge, skills and attitude to group sports activities organization in national comprehensive schools; acknowledgement of personal responsibility for professionalism in group sports activities organization with pupils.

The concepts of «future Physical Education teachers' training to group sports activities in comprehensive schools in Ukraine (the second half of the XX – the first half of the XXI century)» and «future Physical Education teachers' readiness to group sports activities in comprehensive schools in Ukraine (the second half of the XX – the first half of the XXI century)» have been redefined and specified.

The forms of training of future Physical Education teachers to group sports activities organization in comprehensive schools in Ukraine in the given period have been improved.

The training of future teachers of Physical Education to group sports activities in comprehensive schools in Ukraine in the second half of the XX – the first half of the XXI century is treated as a process of obtaining professionally oriented knowledge, skills, abilities, qualities and experience, aiming at receiving a qualification, that could make it possible to organize group sports activities for school children; to form their healthy lifestyle; arrange their active rest and develop their physical qualities.

The readiness of future teachers of Physical Education to group sports activities in comprehensive schools in Ukraine in the second half of the XX – the first half of the XXI century is investigated as a result of a professional training and is regarded as an integrated and resilient formation which results from physical, mental and personal qualities and is characterized by the social and normative level of social relations into the personal function system, accepting the attitude to the efficiency of

the activity, connected with the development of the physical training movement of pupils; their encouragement to systematic sports training and physical activities; increasing the level of their physical fitness and improving their health.

The treatment of introducing Ukrainian national games and contests into group sports activities by Ukrainian scientists has been systematized. It contributed to national upbringing of pupils and the development of their civic engagement, responsibility, the sense of human dignity, their understanding and perception of the Ukrainian idea, their readiness to Motherland defense, respect of national historical traditions, love of native culture, national relics and rites, caring treatment of national resources and native nature, preserving and improving one's own health and the health of peers.

The practical value of the obtained results is that the received conclusions and statements enable the possibility to verify the educational process of future Physical Education teachers in national educational establishments of higher education.

The materials of the scientific research can be used during the educational process of future Physical Education teachers in national educational establishments of higher education at such courses as "The Theory and Methods of Physical Education and Wellness Technologies", "History of Physical Education", "Physical Education and Methods of Teaching", "Sports Pedagogy" as well as in the system of professional development of teachers of Physical Education.

General didactic, methodological and special skills and abilities of students have been pointed out: 1) organizational (the ability to organize and conduct group sports activities among pupils; to advertize sports club work; to organize sports games); 2) constructive (making up plans of sports clubs, competitions, events, holidays etc.); 3) predicting (the ability to predict the results of group sports activities); 4) communicative (the ability to communicate, to possess cultural language skills and know sports terminology).

It has been emphasized that the main aim of national upbringing is to create such pedagogical conditions, under which pupils obtain faith in Ukrainian idea, the essence of which is to serve Ukraine though acquiring social experience, inheriting

spiritual treasure of the Ukrainian people, its national mentality, world outlook peculiarity; the upbringing of the ability to preserve own national identity; to reach a high level of intercultural relationship; to develop highly spiritual, physically fit, comprehensively developed personality. School sports holidays and group sports events contribute to the implementation of this idea. Their subject matter was diverse: “To Live Happily Means to Do Sports”, “Cossak Fame”, “Cossak Family never Ends” and many others. School sports and art holidays have always played an important role in the formation of aesthetic feelings of the school youth. They have been devoted to sports events, meetings with famous sportsmen etc.

The historical approach to training of future teachers of Physical education, aiming at its implementation into educational establishments of higher education in Ukraine, has been updated. It has been pointed out that it is necessary to take the following steps: to direct the efforts of secondary educational establishments to revive school sports and make it more prestigious and popular; to modernize the system of physical training during groups sports activities organization with pupils; to popularize and widen the network of sports clubs, which should train pupils in different kinds of sports, with national kinds of sports included; to computerize group sports activities with pupils; to use the Internet and telecommunication network.

The research deals with further development of the theoretical statements, concerning the peculiarities of group sports activities with pupils in comprehensive schools.

Key words: training, future teachers of Physical Education, group sports activities, comprehensive school.

Список публікацій здобувача

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Турянська М. М. Добір методів навчання для проведення спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл України (II половина

XX – початок XXI ст.). *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2017. Вип. 152. № 9. С. 169-173.

2. Турянська М. М. Конструювання системи фізичних вправ і підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до її впровадження в загальноосвітні школи України протягом другої половини XX та початку XXI ст. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2017. Вип. 146. № 3. С. 156-162.

3. Турянська М. М. Особливості підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до організації і проведення спортивно-масової роботи з учнями і молоддю загальноосвітніх шкіл України (кінець XX – початок XXI ст.). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. «Педагогічні науки: реалії та перспективи»*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 57. С. 191-196.

4. Турянська М. М. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах другої половини XX – початку XXI ст. як педагогічна проблема. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2017. Вип. 144. № 1. С. 127-131.

5. Турянська М. М. Рухливі та спортивні ігри як засіб формування інтересу учнів до спортивно-масової роботи в ЗОШ України (середина XX – початок XXI ст.). *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського*. Вип. 116. № 3. Серія: Педагогіка. Одеса : ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2017. С. 69-73.

6. Турянська М. М. Фізичне виховання і спорт у сучасній школі: точки дотику. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. «Педагогічні науки: реалії та перспективи»* Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 50. С. 258-261.

7. Турянська М. М. Шляхи підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до організації та проведення спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл України у період кінця XX – початку XXI століття. *Зб. наук. пр. «Педагогічні науки»*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. Вип. LXXIV. Т. 1. С. 63-68.

8. Turańska M. Główne aspekty działalności sportowo-masowej w szkole współczesnej. *Knowledge education law management*. 2015. Vol. 9. № 1. P. 306-314.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Турянська М. М. Компоненти готовності фізичного виховання майбутньому вчителю для проведення спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України (кінець ХХ – початок ХХІ століття). Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку освіти» (м. Львів, 30–31 березня 2017 р.). С. 22-24.

2. Турянська М. М. Особливості взаємозв'язку теоретичної та практичної підготовки вчителів фізичного виховання до організації і проведення спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах. Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку-Ужгород-Дрогобич, 10 березня 2017 р.) С.439-441.

3. Турянська М. М. Проблема змісту й спрямованості фізичного виховання у сучасній школі. Збірник тез ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (м. Дрогобич, 26–27 березня 2015 р.). С. 339-341.

4. Турянская М. М. Проблема преемственности в формировании здорового образа жизни дошкольников, младших и старших школьников // Сборник материалов VIII Международного научно-практического семинара «Дошкольное образование: опыт, проблемы, перспективы» (г. Барановичи (Беларусь), 23–24 марта 2017 г.). С.215-216.

5. Турянська М. М. Проблеми професійної компетентності майбутніх учителів фізичного виховання до організації та проведення спортивно-масової роботи з учнями. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Підвищення

якості освіти: стан, проблеми, перспективи» (м. Кривий ріг, 27–28 квітня 2017 р.). С. 159-161.

6. Турянська М. М. Формування шляхів підготовки майбутніх учителів фізичного виховання спортивно-масової роботи з учнями в загальноосвітніх школах. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Ключові аспекти розвитку сучасної науки» (м. Ужгород, 27 лютого 2017 р.) С. 37-40.

7. Турянська М. М. Цілеспрямованість і взаємодія форм спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України в другій половині ХХ – початок ХХІ ст. Матеріали ІІІ Міжнарод. наук.-практ. конф. «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті». Ченстохов–Ужгород–Дрогобич, 29–30 березня 2018. С. 366-367.

8. Турянська М. М. Шляхи та перспективи розвитку спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах. *Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми реформування системи виховання та освіти в Україні»* (м. Львів, 21 – 22 квітня 2017 р.). С. 104-106.

ЗМІСТ

ВСТУП.....		14
РОЗДІЛ I	ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	24
1.1.	Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи у вітчизняних загальноосвітніх школах другої половини ХХ – початку ХХІ століття як науково-педагогічна проблема.....	24
1.2.	Ретроспективний аналіз розвитку фізичного виховання і спортивно-масової роботи з учнями українських загальноосвітніх шкіл другої половини ХХ – початку ХХІ століття.....	48
1.3.	Характеристика базових понять дослідження	67
1.4.	Форми спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України в окреслений період.....	81
	Висновки до першого розділу.....	111
	Список використаних джерел до першого розділу.....	115
РОЗДІЛ II	ЗМІСТ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ УКРАЇНИ (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)	131
2.1.	Зміст підготовки майбутніх учителів фізичного виховання для вітчизняних загальноосвітніх шкіл (друга половина ХХ – початок ХХІ століття).....	131

2.2.	Форми та методи підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття).....	141
	Висновки до другого розділу.....	170
	Список використаних джерел до другого розділу.....	173
РОЗДІЛ ІІІ	ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ (1991- 2011 рр.).....	177
3.1.	Використання навчальних засобів та обладнання під час спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України	177
3.2.	Перспективи впровадження передового досвіду для вдосконалення підготовки майбутніх учителів фізичного виховання в аспекті спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України	182
	Висновки до третього розділу.....	193
	Список використаних джерел до третього розділу.....	196
	ВИСНОВКИ.....	200
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	206
	ДОДАТКИ.....	237

ВСТУП

Актуальність теми. Інтегрування України у загальноєвропейський простір, розвиток її демократичної державності та трансформація усіх сфер життя потребують значних змін у національній системі вищої освіти, підвищення її якості, оновлення змісту, добору ефективних форм, засобів і методів навчання. Розв'язання стратегічних завдань модернізації вищої освіти передбачає оптимальне поєднання теоретичних і практичних здобутків і сучасних досягнень педагогічної думки. З позицій сьогодення особливої актуалізації набувають питання, в яких акцентується увага на підготовці майбутніх учителів фізичної культури, здатних ефективно розв'язувати завдання спортивно-масової роботи із школярами. Цей процес охоплює широкий комплекс завдань, розв'язання яких сприяє утвердженню нового, більш високого й престижного суспільного статусу українського педагога, інтенсифікації його ролі в навчально-виховному процесі, формуванню нової молодшої генерації учительства, збагачення надбаннями сучасної науки, культури й соціальної практики.

Науково-теоретичною базою дослідження стали публікації науковців (В. Андрущенко [4-6], В. Бондар [22], І. Зязюн [87-89], В. Ковальчук [101], В. Кремень [118, 119], С. Сисоєва [202] та ін.), які висвітлювали загальну підготовку майбутніх учителів до роботи в закладах загальної середньої освіти.

Питанням, пов'язаним з розвитком історико-педагогічної думки в Україні, присвятили свої наукові праці Л. Вовк [36], Н. Дем'яненко [51] та ін.

Особливості підготовки майбутніх фахівців у вищій школі розглядали дослідники А. Алексюк [3], В. Євдокимов [66], М. Корець [114], О. Матвієнко [140, 141], О. Падалка [163], О. Романовський [191, 192], О. Шевнюк [253], М. Шеремет [254] та ін.

Теоретичне значення для розуміння сутності професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у закладах вищої освіти мають праці вітчизняних учених, зокрема О. Ажиппо [1], П. Джуринського [59],

Є. Захаріної [82-84], Л. Іванової [91-93], Н. Степанченко [209], Л. Сущенко [212-215], О. Тимошенка [216], Б. Шияна [255-258], І. Щербак [260] та ін.

Наявне дисертаційне дослідження О. Проніков [180, 181] розкриває підготовку майбутніх учителів фізичної культури у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ– початок ХХІ століття).

Для дослідження важливою є інформація з навчального посібника Л. Сущенко «Становлення і розвиток вітчизняної системи професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту» (2004), який отримав Гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання та спорту» [214].

Значний науковий інтерес становлять напрацювання вчених (Л. Арефьєва [7-9], О. Атамась [11], О. Войтовська [37], Л. Гальченко [39], О. Грицай [47, 48], В. Дручик [60], П. Єфіменко [69], М. Карченкова [97, 98], Л. Коновальська [109-111], О. Корносенко [115], В. Наумчук [151], Т. Омельченко [156], О. Омельчук [157], В. Омеляненко [158], І. Омеляненко [159], Н. Самсутіна [196, 197], А. Чепелюк [247, 248], В. Яловик [263] та ін.), в яких розкриваються окремі аспекти професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у закладах вищої освіти.

Вочевидь, реформування спортивно-масової роботи у школах не може бути здійснено без урахування її провідних ідей, перевірених часом. Змістовним і цікавим у плані якісних зрушень і творчих пошуків у цій галузі є досвід становлення та розвитку підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Теорію та методіку організації спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України ґрунтовно розглядали вчені І. Головка [42], В. Колосовська [107], О. Леонов [126-128], Б. Максимчук [137, 138],

В. Сергієнко та Т. Полтавцева [200; 201], В. Цибульська та Г. Безвержня [242] та ін.

Удосконаленню фізичного виховання школярів присвятили свої праці вчені В. Арєф'єв [7-9], О. Бабешко [12], С. Баракович [19], Е. Вільчковський та О. Курок [33-35], М. Дубовис [61], О. Дубогай [62], Т. Круцевич [122], М. Лук'янченко [132-135], Н. Москаленко [149], В. Папуша [164], А. Цьось [244-246], Б. Шиян [255-258] та ін.

Зарубіжні вчені (С. Caspersen, М. Pereira and К. Curran [264], J. Cawley, С. Meyerhoefer and D. Newhouse [265], D. Dale, С. Corbin and К. Dale [268], М. Fogelholm and К. Kukkonen-Harjula [273], J. Fulton [274], Т. McKenzie [281], Ni Mhuirheartaigh [284], К. Rennie and N. Wareham [286], W. Saris, S. Blair and S. Eaton [287], С. Woods, E. Foley, D. O'gorman, J. Kearney and N. Moyna [291] та ін.) розкривали у своїх працях шляхи підвищення ефективності physical activity і physical education учнів.

Системний аналіз джерельної бази, психолого-педагогічної літератури та літератури з фізичної культури показав, що підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття не стала предметом окремого цілісного наукового вивчення.

Актуальність і доцільність дослідження проблеми, яка затребувана практикою сьогодення, зумовлені необхідністю подолання суперечностей, які виникають між:

- потребою у висококваліфікованих учителях фізичної культури, здатних ефективно здійснювати спортивно-масову роботу в закладах загальної середньої освіти, та недостатнім рівнем сформованості готовності випускників до цієї роботи;

- необхідністю володіння майбутніми учителями фізичного виховання знаннями, вміння та навичками щодо ефективного здійснення спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України та нерозробленістю змісту, форм, методів і засобів цієї підготовки фізкультурних

кадрів;

– зростаючими вимогами до професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури, яка формується у закладах вищої освіти, та необхідністю врахування позитивних здобутків історико-педагогічних надбань у підготовці студентів до спортивно-масової роботи.

Актуальність, потреба у ретроспективному дослідженні накопиченого досвіду підготовки майбутніх учителів фізичного виховання, можливостей творчого використання історичних надбань зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка згідно з комплексним тематичним планом досліджень за темою: (Державний реєстраційний номер 1207).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 1 від 23 січня 2014 року) та узгоджено у бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 9 від 23 грудня 2014 року).

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні процесу розвитку теорії і практики підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття, актуалізації історичного досвіду.

Для досягнення поставленої мети передбачається розв'язання таких завдань дослідження:

1. Проаналізувати стан розроблення проблеми в науковій літературі та охарактеризувати базові поняття дослідження.

2. Охарактеризувати розвиток фізичного виховання і спортивно-масової роботи з учнями українських загальноосвітніх шкіл другої половини ХХ – початку ХХІ століття, визначити форми організації спортивно-масової роботи в українських загальноосвітніх школах зазначеного періоду.

3. Обґрунтувати процес розвитку теорії і практики підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

4. Визначити особливості змісту, форм і методів підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України відповідно до обраного періоду.

5. Актуалізувати історичний досвід підготовки майбутніх учителів фізичного виховання з метою впровадження його у закладах вищої освіти України.

Об'єкт дослідження – освітній процес підготовки майбутніх учителів фізичного виховання другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Предмет дослідження – розвиток теорії і практики підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Хронологічні межі дослідження охоплюють другу половину ХХ – початок ХХІ століття. Нижня межа зумовлена низкою подій, які започаткували становлення спортивно-масової роботи в Україні. Педагогічну цінність для нас становить вивчення досвіду запровадження й застосування комплексу ГПО, як основи системи фізичної культури та спорту різновікових школярів у вітчизняних загальноосвітніх школах (1961 – 1971 рр.). Кінцева межа дослідження збігається з початком розробки і впровадження Державних стандартів початкової, базової й повної освіти та Державного стандарту вищої освіти, прийняттям «Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту (2004), в яких передбачено підготовку майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України.

Джерельна база дослідження ґрунтується на відборі й усебічному вивченні педагогічних, психологічних і методичних праць вітчизняних і закордонних дослідників. Фактологічний матеріал дисертації становлять документи й матеріали Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, фондів Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки, Національної бібліотеки України імені В. Вернадського.

Значною частиною опрацьованих наукових джерел є вітчизняна педагогічна, психологічна і методична література: монографії, дисертації й автореферати дисертацій, навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники, а також довідково-бібліографічні видання.

Положення дисертації ґрунтується на нормативних документах: Конституції України (1996) Законі України «Про фізичну культуру і спорт» (1993), Цільовій комплексній програмі «Фізичне виховання – здоров'я нації» (1998), Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту (2004), Концепції загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012 - 2016 роки (2011), Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (2016), Державній цільовій соціальній програмі розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 рок» (2017).

Підґрунтям для дослідження стали документи освітньо-законодавчої бази України: Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) (1994), Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті (2002), Державна програма «Вчитель» (2002), Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про вищу освіту» (2014).

Окрему групу в контексті дослідження становлять матеріали періодичних видань (педагогічні та фахові журнали, збірники наукових праць, інформаційні збірники тощо).

До наукового обігу уведено невідомі та маловідомі документи й матеріали, які характеризують основні напрями підготовки майбутніх учителів

фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України зазначеного періоду.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження й розв'язання поставлених завдань було використано сукупність узгоджених і взаємодоповнювальних методів дослідження, зокрема: пошуково-бібліографічний аналіз, історико-системний аналіз, порівняння з метою аналізу стану розроблення проблеми в науковій літературі та характеристик базових понять дослідження; ретроспективний аналіз з метою характеристики розвитку фізичного виховання і спортивно-масової роботи з учнями українських загальноосвітніх шкіл другої половини ХХ – початку ХХІ століття; порівняльно-типологічний та порівняльно-історичний методи з метою виявленню відмінностей між змістом, формами, методами та засобами спортивно-масової роботи у різні її періоди; класифікація з метою визначення форм організації спортивно-масової роботи в українських загальноосвітніх школах зазначеного періоду; історико-компаративний аналіз з метою обґрунтування процесу розвитку теорії і практики підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття; систематизація та узагальнення для визначення особливостей змісту, форм, методів підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України відповідно до обраного періоду; системний аналіз для актуалізації історичного досвіду підготовки майбутніх учителів фізичного виховання з метою впровадження його у закладах вищої освіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* на основі цілісного дослідження обґрунтовано процес розвитку теорії і практики підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття; подано авторську періодизацію цього процесу відповідно до I періоду (1960-1990 рр.) та II періоду (1991-2011 рр.); визначено особливості змісту, форм і методів підготовки майбутніх учителів фізичного

виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України відповідно до обраного періоду, ефективність яких підтверджувала готовність випускників до здійснення спортивно-масової роботи, на основі сформованих у них загальних, педагогічних і культурно-мовленнєвих здібностей та професійно-педагогічних якостей, наявності професійно орієнтованих знань, вмінь та навичок, володіння ціннісним ставленням до спортивно-масової роботи у вітчизняних загальноосвітніх школах, визнанні власної відповідальності за професіоналізм у сфері спортивно-масової роботи зі школярами;

– *уточнено* тлумачення понять «підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття» та «готовність майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття»;

– *удосконалено* форми організації спортивно-масової роботи в українських загальноосвітніх школах зазначеного періоду;

– *узагальнено* погляди вітчизняних науковців на введення українських народних ігор у спортивно-масову роботу, яке сприяло патріотичному вихованню учнів і розвитку у них: громадської активності, відповідальності, розвиненого почуття людської гідності, розуміння і сприйняття української ідеї, готовність до захисту Вітчизни, пошани до народних історичних традицій, любов до рідної культури, національних святинь і обрядів, дбайливе ставлення до національних багатств і рідної природи, збереження та зміцнення власного здоров'я і здоров'я однолітків;

– *подальшого розвитку* набули теоретичні положення щодо особливостей організації та проведення спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що сформульовані положення й висновки дозволяють урізноманітнити освітній

процес підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вітчизняних закладах вищої освіти.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані у навчально-виховному процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вітчизняних закладах вищої освіти у процесі викладання навчальних дисциплін «Теорія і методика фізичного виховання та оздоровчих технологій», «Історія фізичної культури», «Фізичне виховання з методикою викладання» та «Педагогіка спорту», а також у системі підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури.

Основні положення та результати дослідження **впроваджено** у навчальний процес Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 906 від 23.03.2018), Дрогобицького державного університету імені Івана Франка (довідка № 315 від 20.03.2018), Криворізького державного педагогічного університету (довідка № 09/1-102/3 від 15.03.2018), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 78/03-а від 20.03.2018).

Апробація результатів дослідження. Основні результати та теоретичні положення дисертаційного дослідження висвітлено та обговорено на: *міжнародних* науково-практичних конференціях: III Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (Дрогобич, 2015); Міжнародній науково-практичній конференції «Ключові аспекти розвитку сучасної науки» (Ужгород, 2017); II Міжнародній науково-практичній конференції «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку-Ужгород-Дрогобич, 2017); III Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи розвитку освіти» (Львів, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування системи виховання та освіти в Україні» (Львів, 2017); III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті» (Ченстохов – Ужгород – Дрогобич, 2018); *на*

науково-практичному семінарі – VIII Міжнародному науково-практичному семінарі «Дошкільне образование: опыт, проблемы, перспективы». (Барановичи (Беларусь), 2017); на всеукраїнській – Всеукраїнській науковій конференції «Підвищення якості освіти: стан, проблеми, перспективи» (Кривий Ріг, 2017).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено в 16 публікаціях автора, з них: 7 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 8 статей у збірниках матеріалів і тез науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (291 найменування), 15 додатків на 46 сторінках. Повний обсяг роботи становить 282 сторінок, з них 10 сторінок анотації та 192 сторінок основного тексту. Дисертація містить 8 таблиць.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ
В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

1.1. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи у вітчизняних загальноосвітніх школах другої половини ХХ – початку ХХІ століття як науково-педагогічна проблема

Питання підготовки майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-масової роботи в умовах українських закладів загальної середньої освіти має багатоаспектне теоретичне висвітлення у вітчизняній законодавчо-нормативній, психолого-педагогічній та методичній літературі.

Процес навчання майбутніх учителів на факультетах фізичного виховання закладів вищої педагогічної освіти України визначено як відкриту, саморегульовальну, теоретично й методично обґрунтовану систему, що передбачає тісний взаємозв'язок відповідних цілей, змісту, форм, засобів і методів їхнього професійного зростання, обумовленого спеціальними суспільно-політичними та освітньо-виховними чинниками, і розглядається у трьох площинах – предметній, функціональній та історичній.

У докторській дисертації О. Пронікова «Теоретичні та методичні основи підготовки майбутніх учителів фізичної культури у педагогічних вищих навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)», яка є теоретичним та історико-педагогічним дослідженням, уперше системно висвітлено окреслену наукову проблему, яка раніше не була предметом спеціального вивчення, представлено її історіографію [181].

Теоретична та практична підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України від другої половини ХХ – до початку ХХІ століття у вітчизняних педагогічних

зкладах вищої освіти базується на читанні лекцій із навчальної дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання та оздоровчих технологій», проведення семінарських і практичних занять та педагогічної практики. Навчання фізичній культурі відбувається на гуманістичних і демократичних засадах з урахуванням змісту, форм, методів і засобів спортивно-масової роботи серед учнів загальноосвітніх українських шкіл другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

У сучасних соціально-економічних умовах істотно змінилася державна політика щодо підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в закладах загальної середньої освіти України. Але, на жаль, серйозною проблемою з позицій сьогодення залишається незадовільне здоров'я дітей та учнівської молоді, яке за твердженням науковців і вчителів-практиків усе більше погіршується, а відтак – здоров'язберезувальна функція педагогів стає пріоритетною. Названа соціальна проблема спричинена об'єктивними і суб'єктивними чинниками.

До об'єктивних причин належать такі, як: 1) комерціалізація спорту, що призводить до його перетворення в елітарний вид дозвілля та витісняє масову фізичну культуру; 2) згортання діяльності дитячо-юнацьких спортивних шкіл; 3) відсутність у школах України належної матеріально-спортивної бази; 4) недостатнє фінансування масового спорту тощо.

Серед суб'єктивних факторів різкого погіршення здоров'я учнів закладів загальної середньої освіти України слід виокремити такі, як: 1) трагічні випадки з дітьми на уроках фізичної культури; 2) високий рівень захворюваності дітей та не усвідомлення ними цінності власного здоров'я; 3) традиційна спрямованість вчителів фізичної культури на виконання дітьми фізичних нормативів, а не на ефективне формування їх здорового способу життя, визнання власного здоров'я, як першочергової особистісної та соціальної цінності; 4) плинність висококваліфікованих фізкультурних кадрів у школах; 5) відсутність державного фінансування поїздок школярів на різноманітні спортивні змагання.

Огляд психолого-педагогічної та методичної літератури відповідно до проблеми дослідження здійснювався нами через призму розкриття змісту нормативно-законодавчої освітньої бази наукового доробку педагогів-практиків, періодичної преси про фізичне виховання та спортивно-масову роботу у визначений період.

Слід вказати на те, що посилення ефективності фізичного виховання та спортивно-масової роботи у вітчизняних загальноосвітніх школах відображено у: законодавчо-нормативних документах про освіту, школу та спорт; введенні в початковій та основній школах трьох, а у старшій – двох уроків фізичної культури на тиждень; забезпеченні диференційованого підходу до різних вікових груп школярів; реалізації для кожного учня здоров'язбережувальної функції навчання. Звісно, що перелічені аспекти передбачають модернізацію процесу підготовки майбутніх учителів фізичного виховання у закладах вищої освіти України.

У 1993 році вийшов Закон України «Про фізичну культуру і спорт», відповідно до якого була укладена Програма з фізкультури і спорту [80].

У 2008 році ухвалили Державну програму розвитку фізичної культури і спорту в Україні на період до 2010 р. [54]. Її структура передбачала пояснювальну записку, інваріантну частину для кожного класу, а також варіативні модулі з певних видів спорту і додатки. Виходячи з мети, завдань та принципів їх реалізації, у Програмі розкрито загальноцільову стратегію всієї системи фізичного виховання і спорту в Україні: «У сучасних умовах метою фізичного виховання є задоволення потреб окремих людей і суспільства загалом у формуванні всебічно (фізично і духовно) розвиненої людини, сприяючи підвищенню її життєдіяльності» [54, с. 9]. У зазначеному Державному документі чітко визначені завдання фізичного виховання: зміцнення здоров'я людей, підвищення якості життєдіяльності й опірності організму до впливу несприятливих чинників довкілля (що особливо актуально для України); збільшення функціональних можливостей організму до необхідного безпечного або належного рівня розвитку фізичних якостей і

навичок; оволодіння руховими вміннями й навичками, що забезпечують безпечну життєдіяльність людини; зростання рівня знань у галузі фізичної культури та спорту; навчання їх прикладного використання для вдосконалення свого організму; формування мотиваційних установок людей на фізичне й духовне самовдосконалення; вироблення правильного світогляду, а також етичне й моральне виховання (повага до людини, любов до Батьківщини, професії, самого себе) [54, с. 10-21].

У Державній національній програмі «Освіта» (1994) наголошено, що одним з основних шляхів реформування сучасної вітчизняної освіти є підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їхнього професійного та загальнокультурного рівня [53].

В. П. Андрущенко вказує, що «... згідно з програмою держава й громадськість повинні підтримати вчителя, змінити його соціальний статус, активізувати діяльність. Ця програма спрямована на оптимізацію кадрового забезпечення навчальних закладів, модернізацію системи підготовки педагогів, поглиблення міжнародної співпраці у педагогічній сфері, а також забезпечення достатнього фінансування підготовки й професійної діяльності педагогічних працівників» [4, с. 14].

Перелічені завдання стосуються й майбутніх учителів фізичної культури. На нашу думку, стратегія розвитку освіти спонукуватиме освітян долати всі наявні перешкоди своєю невтомною творчою працею, наполегливістю та рішучістю.

У статті 49 Конституції України акцентовано, що держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту [112].

Це підтверджує і Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (1994), в якому наголошується, що «фізична культура як складова частина загальної культури суспільства спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних якостей особистості» [80].

Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації», розроблена відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт»,

визначає необхідні зміни у підходах суспільства до зміцнення здоров'я людини як найвищої гуманістичної цінності та пріоритетного напрямку державної політики [80, с.14 – 25].

Основними завданнями зазначеної Програми є: сприяння духовному і фізичному розвитку молоді; виховання в неї громадянської свідомості та патріотизму, бажання активно сприяти утвердженню державності в Україні; розвиток фізкультурно-спортивного руху в Україні з урахуванням змін у всіх сферах суспільного життя та ціннісних орієнтаціях співвітчизників; забезпечення переорієнтації практичної діяльності освітньої галузі на розв'язання пріоритетної проблеми; зміцнення здоров'я населення засобами фізичного виховання, фізичної культури і спорту; створення умов для задоволення потреб кожного громадянина України у зміцненні здоров'я, фізичному та духовному розвитку [там само, с. 12].

У статті 35 Закону України «Про освіту» (1996) йдеться про те, що «... загальна середня освіта забезпечує всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, трудову підготовку, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення» [78].

Закон України «Про загальну середню освіту» (1998) з'ясовує завдання загальної середньої освіти, акцентуючи на вихованні громадянина-патріота, готового до подальшої освіти і трудової діяльності, з вільними політичними і світоглядними переконаннями; на формуванні творчої особистості учня, котрий свідомо ставиться до своїх обов'язків; поважає національні цінності нашого народу; розвиває навички здорового способу життя [77].

Закон «Про вищу освіту» (2014) є своєрідним підсумком довготривалої та складної роботи зі створення нормативно-правової бази вищої освіти, врегулювання системи суб'єкт-суб'єктних відносин у галузі вищої освіти [75].

Державним стандартом вищої професійної освіти передбачено, що ключова роль вчителя із фізичного виховання полягає в оволодінні ним досвідом організації та проведення спортивно-масової й оздоровчої роботи з учнями в загальноосвітній школі [57].

У законодавчих документах і нормативних актах наголошується, що в загальноосвітніх школах відповідно до реалізації здоров'язбережувальної функції навчання доцільно проводити спортивно-фізичні ігри дидактичного характеру, спортивні вправи, гімнастику перед уроками та на перервах, фізкультхвилинки і фізкультпаузи на інших уроках [75 – 80].

Аналіз нормативних документів показав, що протягом досліджуваного періоду створено нові державні стандарти: Державний стандарт базової і повної освіти, зі змінами внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів [56]; Державний стандарт вищої освіти [57]; а також удосконалено програми з фізичного виховання, які мають організаційно та методично забезпечувати якість роботи викладачів і вчителів [150; 178].

Як твердить В. Кремень, перебудова вищої педагогічної освіти України пов'язана з переходом її освітньої системи загалом до інноваційно-гуманістичного типу. А це, безумовно, сприяє модернізації підготовки майбутніх фахівців усіх освітніх галузей [118, с. 11-18].

Тематика наукових праць В. Андрущенка [4], В. Ковальчука [101], В. Сластьоніна [203] та ін., присвячена висвітленню проблеми вчителя, його статусу і професійної підготовки. Так, у статті «Соціальний статус учителя» В. Андрущенко розглядає роль і місце сучасного вчителя в освітньому просторі. Вчений зазначає: «Учитель завжди був і залишається величиною стабільно високою, яка поєднує традиційний досвід і новітні якості, сформовані до потреб практики» [6, с. 5]. Дослідник називає педагога освітнім лідером ХХІ століття й визначає такі характерні риси вчителя, як: «... схильність до високих стандартів; високі етичні цінності; розуміння соціальних і політичних тенденцій; зміни ролі освіти в суспільстві; здатність розв'язувати проблеми; навички адаптації до змін; здатність до співпраці з громадськими

організаціями; здатність до навчання упродовж усього життя; віра в те, що кожна дитина може досягти академічного успіху в школі; впевненість у тому, що кожна школа має культивувати демократичні цінності й норми; здатність бути мислячим практиком» [6, с. 9]. Ми вважаємо, що такі якості треба розвивати і в майбутніх учителів фізичного виховання.

У монографії В. Ковальчука представлено аналіз актуальних проблем модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки педагогів у сучасній Україні [101]. Ці питання дослідник розглядає системно, поєднуючи методологічні, пізнавальні та педагогічні підходи. Науковець наголошує на необхідності гармонізації теорії та практики професійної підготовки вчителя XXI ст. [101].

Розроблені В. Сластьоніним концептуальні положення професійної підготовки майбутніх педагогів передбачають формування таких чотирьох груп якостей, як: 1) які відповідають професійно-педагогічній спрямованості особистості вчителя; 2) які визначають психолого-педагогічну компетентність вчителів; 3) які розкривають зміст спеціальної підготовки вчителів; 4) які виокремлюють методичну підготовку в основних її напрямках (цілі, принципи, зміст, форми, методи і засоби) [203, с. 14-28].

Із урахуванням цих перелічених чинників науковець конструє модель сучасного вчителя-вихователя, в якій відображає орієнтовну структуру його педагогічної діяльності [203, с. 14-28]. На нашу думку, розроблену В. Сластьоніним концепцію слід застосовувати у підготовці майбутніх учителів фізичного виховання у закладах вищої освіти.

О. Грицай розглядає професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури крізь призму застосування інформаційних технологій, під якими розуміє засоби та процедури одержання, перетворення, передачі, зберігання й використання інформації [47]. Їх розвиток передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій, обчислювальної техніки, комунікаційних мереж [47].

Вітчизняні вчені значну увагу приділили особливостям проведення уроків фізичної культури. Так, О. Аксьонова розглядала інтерактивні форми діяльності учнів на уроках фізичної культури [2], Г. Балахнічова та Л. Заремба [15], М. Булатова і М. Линець [23] приділяли увагу розвитку фізичних якостей вчителя фізичної культури. Г. Смоліус і Г. Шитікова ґрунтовно розглядали фізичну культуру в системі загальної освіти [204].

Як зазначає Е. Вільчковський, власне що під час підготовки фахівців із фізичного виховання й увиразнюється їх професійна спрямованість [35, с. 301-309].

Розглядаючи тенденції й актуальні проблеми розвитку фізичного виховання та спорту України, дослідники О. Вацеба і М. Герцик, визначили проблеми й перспективи підготовки майбутніх учителів фізичного виховання [26, с. 127-131].

Науковці (В. Грубник [49], А. Леськів, Н. Андрощук, С. Механошин і А. Дзюбановський [130], Т. Круцевич [122], В. Папуша [164], А. Цьось [245], Б. Шиян [256] та ін.) зазначають, що в теорії та практиці підготовки майбутніх учителів фізичного виховання існує низка суперечностей, а саме:

- між високим рівнем академічної освіти майбутніх учителів фізичного виховання та недостатнім ступенем їхньої практичної готовності до професійної діяльності;
- між орієнтацією на нові моделі навчально-виховного процесу у вищій школі та традиційним змістом, формами, засобами й методами підготовки майбутніх учителів фізкультури;
- між потребою у підвищенні ефективності функціонування системи фізичного виховання та спортивно-масової роботи в Україні та недосконалістю її окремих елементів.

Підготовка учителів фізичного виховання нерозривно пов'язана зі змістом їхньої майбутньої професійної діяльності. Система такої підготовки характеризується регламентацією навчальних планів і програм, значною кількістю обов'язкових аудиторних занять, однак, на жаль, відсутністю

співпраці та співтворчості викладачів і студентів. Останній чинник гальмує самоосвіту та самовдосконалення майбутніх педагогів, розвиток їхньої мобільності та готовності до професійної діяльності у сучасних закладах загальної середньої освіти України. Із цього приводу В. Кремень слушно зазначає, що «освіта має готувати розвинену, самостійну, самодостатню особистість, яка б керувалась у житті власними переконаннями і самостійним свідомим аналізом, здатну сприймати зміни, творити зміни, розцінювати змінність як органічну складову власного способу життя. Інноваційний характер сучасної цивілізації й сучасної економіки потребує інноваційного типу людини, яку може виховати лише інноваційна за своєю сутністю освіта» [118, с . 11-14].

На основі аналізу історичної, філософської, суспільно-політичної, історико-педагогічної літератури та джерельних матеріалів Л. Сущенко було запропоновано характеристику основних періодів становлення і розвитку вітчизняної системи професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту в Україні у ХХ столітті:

перший період – виникнення окремих інституцій, у яких здійснювалася професійна підготовка фахівців фізичного виховання та спорту – 1900-1920 рр. У цей час відбувалося створення Педагогічних фребелівських курсів у Харкові та Фребелівського педагогічного інституту в Києві для підготовки вчителів і інструкторів фізичного виховання, полкових військових шкіл та курсів – для підготовки викладачів гімнастики для військових підрозділів. Після 1917 року в Україні, як і в усій Росії, скасовано вже існуючі структури, відкриваються нові навчальні заклади й різного рівня вчительські курси;

другий період – формування української системи фізкультурної освіти – 1920-1929 рр. До структури професійної підготовки фахівців фізичної культури та спорту входили: окружні організаційно-інструкторські курси з підготовки інструкторів спорту, Вищі курси фізичного розвитку та допризовної підготовки молоді, інститут фізичної культури при Всеукраїнській академії наук, відділи

фізичної культури при інститутах народної освіти, технікуми фізичної культури;

третій період – створення Державного інституту фізичної культури України, відкриття Вищої школи тренерів – 1929-1940 рр. Структуру професійної підготовки фахівців фізичної культури та спорту становили: Державний інститут фізичної культури України, Вища школа тренерів, технікуми фізичної культури;

четвертий період – організація факультетів фізичного виховання при педагогічних інститутах, створення Київського і Львівського інститутів фізичної культури – 1940-1959 рр. За цей час структуру професійної підготовки фахівців фізичної культури та спорту склали: Київський і Львівський державні інститути фізичної культури, факультети фізичного виховання педагогічних інститутів, вищі школи тренерів, технікуми фізичної культури, педагогічні училища;

п'ятий період – створення Дніпропетровського і Харківського державних інститутів фізичної культури – 1959-1991 рр. До структури професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту входили: вищі і середні фізкультурні навчальні заклади, факультети фізичного виховання педагогічних інститутів та університетів, вищі школи тренерів, спеціальні училища Олімпійського резерву;

шостий період – модернізація фізкультурної освіти в умовах незалежної України – розпочався з 1991 р. Структуру професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту становили: вищі навчальні заклади, підпорядковані Державному комітету з питань фізичної культури та спорту України; спеціальні факультети і відділення педагогічних інститутів, університетів, коледжі, технікуми фізичної культури, училища олімпійського резерву та непрофільні вищі навчальні заклади, підпорядковані Міністерству освіти і науки України. Прийнято Закон України «Про фізичну культуру та спорт», Цільову комплексну програму «Фізичне виховання – здоров'я нації», розраховану на період із 1999 до 2005 року [214, с. 137-139].

Для нашого дослідження періодизація становлення і розвитку вітчизняної системи професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту в Україні у ХХ столітті, яку запропонувала Л. Сущенко, є дуже важливою.

Концепція перебудови фізичного виховання і спорту висвітлювалася у дослідженнях О. Вацеби та М. Герцика [26], А. Журкіної [71], Ю. Івасюти [94], Л. Іващенко [95], Т. Круцевич [122], О. Пронікова [180], П. Савицького [193], В. Язловецького [262], В. Яловика [263]. Зокрема, О. Проніков проаналізував актуальні проблеми вдосконалення якості фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл та підготовку майбутніх учителів фізичної культури у педагогічних ВНЗ України. Він зазначав, що накопичений досвід європейських і світових здобутків у галузі освіти дає змогу здійснювати навчальну і спортивно-оздоровчу роботу з дітьми шкільного віку на нових концептуальних засадах, втілюючи державну політику розвитку особистості, задоволення її освітніх і духовно-культурних потреб [180, с. 43].

Дослідники О. Вацеба та М. Герцик відстежили сучасні тенденції розвитку фізичного виховання та спорту України: суспільно-політична й економічна обумовленість; соціально-педагогічна спрямованість; збереження традицій; орієнтація на кращі світові та європейські зразки в означеній галузі [26].

Провідні фахівці з теорії та методики фізичного виховання під егідою Т. Круцевич розглянули концепцію вдосконалення програм з фізичної культури у загальноосвітній школі [122, с. 9-11]. Її основні положення включали:

- формування у школярів здоров'язбережувальної компетентності і культури рухів;
- самостійність базових і повних загальноосвітніх шкіл у виборі видів спорту залежно від матеріально-технічної бази школи та інтересів учнів;
- можливість зміни виду спорту в новому навчальному році;
- обов'язкова теоретична підготовка, яка забезпечує базові знання з фізичної культури і сприяє їх реалізації при укладанні індивідуальних програм фізкультурно-оздоровчих занять;

– виконання завдань: а) (із розширення арсеналу рухових навичок і набуття знань про різні види спорту) та б) виховних (зокрема, формування інтересу до одного з видів спорту для занять у позаурочний час) [122, с. 10].

Отже, у вітчизняних закладах вищої освіти усіх рівнів здійснюється формування особистості, головними цінностями якої є: фізичне і духовне здоров'я; здоровий спосіб життя; відповідальність за створення умов для задоволення потреб учнів у належній нормі добової рухової активності (2 – 3 год) [122, с. 11].

У контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне проаналізувати методики організації спортивно-масової роботи, розробленої групою вчених на чолі з В. Бальсевичем. Вони творчо переорієнтували напрацьовані у спорті технології у сферу фізичного виховання та спортивно-масової роботи, назвавши їх спортивно орієнтованим фізичним вихованням, або спортизацією [18, с. 47-49].

Проблему мотивації та формування пізнавального інтересу до спортивно-масової роботи на уроках і в позаурочний час досліджували О. Марініна [139], О. Остапенко [161], В. Сухомлинський [211], Б. Шиян [256] та ін. Скажімо, О. Марініна зазначала, що діти молодшого шкільного віку не диференціюють інтерес до видів спорту, однак люблять ігрові види спорту, особливо ігри з м'ячем. Із 5 класу у них з'являється зацікавлення іншими видами спорту, але його треба формувати за певних умов, як-от:

- наявність належної матеріальної бази школи;
- достатня кількість спортивного інвентаря для його масового використання;
- добір цікавого матеріалу про будь-який вид спорту [139, с. 19].

Значний педагог В. Сухомлинський із цього приводу писав: «Спорт є засобом виховання тоді, коли він – улюблене заняття кожного» [211].

Методичні основи формування фізичних здібностей у молодших школярів розкриває О. Остапенко. На його думку, основним засобом цього процесу є фізичні вправи, під час яких реалізується засадничий принцип

фізичної підготовки: чергування навантаження та відпочинку. При цьому фізичне навантаження диференціюється за обсягом та інтенсивністю, а перерви відпочинку – за показниками частоти серцевих скорочень [161, с. 57-59]. Заняття спортом та фізкультурою О. Остапенко вважає запорукою здоров'я, а отже, й умовою подальшої корисної діяльності учнів (майбутніх громадян) для суспільства.

Сьогодні на часі концептуально новий методологічний підхід до розв'язання комплексних проблем становлення й розвитку національної системи спортивно-масової роботи, який передбачає:

- поліпшення фінансування і матеріально-технічного, медичного та кадрового забезпечення;

- зміни сутності спортивно-масової роботи та її призначення, що включає традиційну фізичну підготовку й вивчення обмеженої кількості рухових дій [113].

Низка дослідників зауважує, що під час спортивно-масової роботи важливо враховувати вікові особливості дітей і учнівської молоді та здійснювати індивідуальний підхід до них (В. Грубник [49], Т. Круцевич [122], О. Куц [125], А. Леськів, Н. Андрощук, С. Механошин, А. Дзюбановський [130], М. Лук'янченко [132], В. Папуша [164], С. Цвек [241]). У цьому контексті доцільним видається дослідження Л. Виготського «Проблеми вікової періодизації дитячого розвитку», в якій вчений подав її характеристику і радив учителям обов'язково враховувати вікові та індивідуальні можливості [38].

Розвиток фізичної культури та спортивно-масової роботи у школах України, а також методика їх викладання розкриті у роботах Б. Голощанова [43], В. Грубника [49], М. Дубовиса, О. Леонов та С. Цвек, [61], Б. Мінаєва і Б. Шияна [146], О. Остапенка [161], В. Папуші [164], В. Столбова [210], В. Цибульської та Г. Безверхньої [242] та ін.

Спеціальна робоча група науковців (Т. Круцевич, Л. Галенко та В. Дерев'янку) розробила у 2011 році нову «Програму з фізичного виховання для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» [150]. Ця програма

складалася з окремих модулів, вивчення техніки і засвоєння їх елементів (легкої атлетики, акробатики, гімнастики та ін.).

У цій програмі також висвітлювалася методика оволодіння технікою опорного стрибка (правильність виконання розбігу, настрибування на міст, якісне виконання стрибка та приземлення); засвоєння комбінацій для рівноваги, висів та упорів, подолання довжини канату. Розділ «Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів» містить критерії якісної оцінки знань, умінь та навичок із засвоюваного матеріалу. Учителеві можна використовувати запропоновані у Програмі форми й методи навчання, видозмінювати їх самостійно, зважаючи на наявну матеріально-технічну базу й гімнастичне обладнання.

Зазначена Програма охоплювала оздоровчі, виховні й освітні завдання. Використовуючи сучасні засоби інформації, різні види й форми фізичних вправ і спорту, масова фізична культура виконує оздоровчі функції, зберігаючи та зміцнюючи здоров'я людини, підвищуючи рівень її фізичної підготовки і працездатності, а також продовжуючи творчу активність особистості. В учнів за допомогою фізичних вправ, формується відповідальне ставлення до свого здоров'я, усвідомлене розуміння необхідності достатньої щоденної рухової активності.

Професійна підготовка майбутніх учителів до спортивно-масової роботи учнів загальноосвітніх шкіл враховує основі програми з фізичного виховання, особливо нову програму з фізичного виховання, яку було затверджено в 2017 році. Зі спортивно-масової роботи ця програма передбачає: вироблення та вдосконалення рухових вправ, які сприяють формуванню фізичних якостей: сили, швидкості, витривалості, гнучкості та спритності. На нашу думку, процес розвитку, закріплення та вдосконалення фізичних якостей є невід'ємною частиною спортивно-масової роботи. Цей процес сприяє розв'язанню соціально обумовлених завдань: різнобічному і гармонійному розвитку особистості, досягненню високої стійкості організму до соціально-економічних умов, підвищенню адаптивних властивостей організму.

Окрім того, у зміст спортивно-масової роботи включаються вправи на закріплення та вдосконалення формування уявлень про основні види спорту: гімнастика (різні її види: загальна, спортивна, гігієнічна, лікувальна тощо), легка атлетика, спортивні, рухливі та народні ігри, лижна підготовка, плавання, туризм, походи вихідного дня та інші види спорту.

Т. Круцевич, як автор «Концепції удосконалення програм із фізичної культури у загальноосвітній школі», вважає, що «... оцінка з фізичної культури враховує теоретичні знання, практичні навички, рівень рухової активності школяра, який виявляється у зростанні результатів тестування фізичних якостей. Вибір кількох видів спорту забезпечує виконання освітніх завдань із розширення арсеналу рухових навичок і набуття знань про різні види спорту та виховних завдань (зокрема, формування інтересу до одного з видів спорту для занять у позаурочний час)» [122, с. 9-11].

Із цією метою дослідниця розробила критерії оцінювання ефективності роботи навчального закладу зі спортивно-масової роботи:

1) підвищення рівня здоров'я учнів, студентів (зменшення чисельності учнів 1 – 11 класів, що займаються у підготовчій і спеціальній медичних групах; зниження кількості повторних захворювань та пропущених через хворобу днів);

2) поліпшення рівня фізичної підготовленості учнів;

3) дотримання школярами необхідного обсягу добової і тижневої рухової активності;

4) прищеплення інтересу й увиразнення мотивації до систематичних занять фізичною культурою та спортом (збільшення кількості учнів, які систематично займається організованими і самостійними їх формами фізичними вправами) [122].

Пріоритетним напрямом у підготовці майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в сучасних умовах є впровадження національних видів спорту. У Законі України від 25 травня 2017 року «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо

визнання національних видів спорту» доповнено статтю першу таким формулюванням «національні види спорту – види спорту, засновані на національно-культурних традиціях України». До них належать: бойовий гопак, квадрат, ковіньки, цур, рукопаш гопак, спас фрі – файт (англ. Free – fight – «Вільний бій»).

Приклади рухливих, спортивних і народних ігор подано у додатку А.

Б. Шиян розглядав теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних ВНЗ. Він написав фундаментальні праці з фізичного виховання та спорту – підручники, навчально-методичні посібники, практикуми тощо [255 – 258]. Науковець досліджував позакласні заняття фізичними вправами, (некласифікаційні змагання школярів; фізкультурно-художні свята, спортивно-художні вечори, Дні здоров'я) [256, с. 125 -140].

Дослідники обґрунтовують культурологічний підхід при підготовці майбутніх учителів до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України. За О. Листопад, основними завданнями культурологічного підходу є як збереження, трансляція, відтворення і розвиток культури, так і створення засобами останньої умов для саморозвитку індивідуальності; оволодіння нею культурними цінностями, необхідними для досягнення високої активності; розвитку творчих сил, здібностей і умінь особистості; забезпечення можливостей професійного зростання й самореалізації [131, с. 137-140].

Відомі науковці з проблем фізичного виховання та спортивно-масової роботи увиразнюють її у позакласній та позашкільній роботі (В. Ареф'єв [7-9], О. Леонов [126-128], Б. Мінаєв та Б. Шиян [147], О. Стасенко [208] та ін.). Наприклад, О. Леонов твердить: «Цілеспрямоване поєднання урочних і позакласних занять, під час яких відбувається засвоєння основ фізичної культури та формування вмінь і навичок організації самостійних занять фізичними вправами, забезпечить неперервне зростання показників фізичного розвитку і рухової підготовленості учнів» [127, с. 22]. Вчений розкриває шляхи підвищення ефективності позакласної роботи з фізичного виховання на сучасному етапі його вдосконалення [там само, с. 22-23].

У дослідженні О. Стасенка розглянуто сучасний стан підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з учнями вітчизняних загальноосвітніх шкіл досліджуваного періоду, висвітлено необхідність переосмислення її мети й окремих підходів; доведена необхідність переходу від догматичного навчання до саморозвитку творчої особистості, яка володіє оптимальними шляхами, засобами, формами і методикою проведення позакласних занять з учнями загальноосвітніх шкіл [208, с. 166-171]. На його думку, підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної діяльності включає:

- оволодіння навичками організації та проведення фізкультурно-оздоровчої і спортивно-масової роботи в школі;
- формування навичок організації та проведення занять у фізкультурно-оздоровчих гуртках;
- якісне проведення занять спортивних секцій, гуртків;
- вироблення у майбутніх учителів практичних організаційно-методичних умінь стосовно планування всіх ділянок позакласної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі, а також при взаємодії з учителями-предметниками [там само, с. 172].

У дослідженні ми орієнтувалися на розроблену Е. Вільчковським модель фахівця фізичного виховання, визначення змісту і структури його професійної діяльності, обсягу виконуваних ним педагогічних функцій; рівня вимог до кожної з них, до знань, умінь і навичок, необхідних для повноцінного виконання професійних обов'язків [34]. Науковець твердить, що ефективність виконання педагогічних функцій (навчання і виховання) вчителя фізичного виховання «... забезпечується плануванням роботи з фізичної культури, організацією системи фізичного виховання, контролем, обліком і аналізом ефективної педагогічної діяльності» [35, с. 305]. У сучасній педагогічній літературі наголошується, що упродовж професійної підготовки майбутніх фахівців важливо розвивати її складники: організацію, принципи, мету, завдання, зміст, форми, засоби й методи [там само, с. 306-307].

Деякі дослідники, зокрема А. Чепелюк [248], висвітлюючи професійне становлення майбутнього вчителя фізичної культури, визначають такі складові його фахової підготовки, як:

– професійна спрямованість на опанування фаховими знаннями, виконання професійних функцій, володіння видами професійної діяльності в контексті особистісно орієнтованої парадигми освіти;

– особистісна спрямованість на професійне самовизначення, професійну самореалізацію й самоактуалізацію упродовж життя;

– технологічна спрямованість на формування організаційно-методичних умов майбутньої професійної діяльності.

Формування особистості вчителя та його педагогічної майстерності досліджували Г. Балл [17], І. Зязюн [87-89], О. Пометун і Л. Пироженко [172], О. Савченко [194] та ін.

Науковці (О. Ващенко [28], М. Виленський та А. Внуков [30], О. Дубогай [62], М. Зубалій та С. Закопайло [85], Л. Іванова [91], В. Корсик [116], М. Лук'янченко [133], О. Савченко [195], В. Сухомлинський [211], Ю. Шкретій [259] та ін.) вказують, що зі спортивно-масовою роботою тісно пов'язана фізкультурно-оздоровча робота. Так, на думку О. Ващенко, здоровий спосіб життя – це важливий чинник виховання особистості [28, с. 48]. Вчена висвітлила погляди науковців у різні періоди становлення педагогіки, розкрила поняття «здорового способу життя» людини, що формувалося протягом століть як єдність фізичних, психічних і соціальних компонентів. Вона розглянула питання фізичного вдосконалення та зміцнення здоров'я дітей у контексті комплексного розв'язання численних соціальних, педагогічних і методичних завдань з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей у різні вікові періоди. Як вважає О. Ващенко, нині потрібно звернути особливу увагу на організацію систематичної роботи з виховання в учнів здорового способу життя та використання багатого національного досвіду й усталених традицій українського народу та готовності педагогів до цієї діяльності [28, с. 48-49].

Як зазначають М. Віленський і А. Внуков, формуванням здорового способу життя школяра мають займатися, як сім'я, так і весь педагогічний колектив загальноосвітньої школи. Тому цілком зрозуміло, що від майбутніх учителів, від їхнього ставлення до цієї проблеми значною мірою залежатиме виховання здорового покоління [30, с. 11].

Л. Іванова ґрунтовно висвітлила підготовку майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями вітчизняних загальноосвітніх навчальних закладів [91].

Сьогодні науковці простежують позитивні зрушення в реалізації оздоровчих функцій шкільної освіти. Так, О. Савченко вбачає підвищення оздоровчої функції фізичної культури в нормативному відпрацюванні активного рухового режиму, введенні в початкових класах трьох уроків фізичної культури на тиждень із забезпеченням диференційованого підходу до різних груп дітей, до дівчаток і хлопчиків, у формуванні в них дбайливого ставлення до свого здоров'я і здоров'я інших як найвищої цінності [195, с. 4].

В. Сухомлинський у праці «Серце віддаю дітям» розглядав питання здоров'я дітей різного віку. З цього приводу він писав: «Гарне здоров'я, відчуття повноти, невичерпності фізичних сил – важливе джерело життєрадісного світосприймання, оптимізму, готовності переборювати будь-які труднощі» [211].

На думку О. Дубогай, фізична культура – це важлива складова здоров'я та успішного навчання дитини [62]. У наукових працях вчена особливу увагу звернула на розвиток шкільної освітньо-оздоровчої системи, яка характеризується виховним, освітнім і оздоровчим ефектами. Дослідниця вважає, що прищеплення дітям здорового способу життя передбачає реалізацію науково обґрунтованого комплексу соціально-психологічних, біологічних і педагогічних заходів. Цієї мети можна досягти лише з позицій цілісно-системного підходу до розвитку і виховання дитини в дитячому садку й у школі на основі концептуальної оцінки значущості активного рухового режиму як одного з основних компонентів здорового способу життя.

Вітчизняні науковці М. Зубалій і С. Закопайло увиразнили три складові здорового способу життя [86, с. 14-18]:

- фізична (тілесний стан людини та її фізичний розвиток);
- соціальна (узгоджена взаємодія людини із соціальним середовищем);
- психічна (визначає розвиток людини як особистості, забезпечує її душевне благополуччя) [там само].

М. Лук'янченко у монографії «Педагогіка здоров'я: теорія і практика» розкрив чинники здоров'язбережувальної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах України. Він зосередив увагу на використанні здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховному процесі та формуванні відповідних компетенцій в учнів. Дослідник також розглянув організацію необхідного середовища в школі та висвітлив роль учителя у здоров'язбережувальній діяльності [132–135].

У кандидатській дисертації «Методика реалізації індивідуального підходу у розвитку швидко-силових якостей юнаків 15 – 17 років із використанням ЕОМ» М. Лук'янченко запропонував розвивати фізичні якості юнаків з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей. Ним розроблено комплекс фізичних вправ для формування і розвитку швидко-силових якостей юнаків із використанням електронно-обчислювальних машин [132].

Міжпредметні зв'язки між фізичним вихованням, спортивно-масовою роботою та іншими навчальними предметами загальноосвітніх шкіл досліджували Л. Демінська [52], Р. Чопик [249] та ін. Науковцями з'ясовано та проаналізовано особливості застосування міжпредметних зв'язків у фізичному вихованні як основної умови розвитку інтересу школярів різного віку до занять з фізичної культури; у навчальних планах і програмах; підручниках і навчальних посібниках із фізичної культури та інших навчальних дисциплін. Зокрема, об'єктом досліджень Р. Чопика стали педагогічні проблеми застосування міжпредметних зв'язків у фізичному вихованні школярів. На основі виявлених особливостей ним обґрунтовано необхідність розробки ефективних методик реалізації міжпредметних зв'язків у процесі комплексного

розв'язання завдань фізичного виховання. Вчений підтверджує, що наявність взаємозв'язку знань із різних предметів підвищує якість засвоєння знань із фізичної культури, формування рухових умінь і навичок учнів, що актуалізує проблему реалізації міжпредметних зв'язків у фізичному вихованні школярів [249]. На його думку, доцільно застосовувати структурно-логічні схеми та мережеві графіки навчального процесу в освітньому закладі, які дають змогу взаємопов'язувати теми суміжних навчальних предметів із метою запобігання хворобам та профілактики здоров'я дітей і шкільної молоді. Відповідно до виявленого змісту міжпредметних зв'язків необхідно здійснювати відбір конкретних навчальних форм, методів і прийомів.

Р. Чопик довів, що сьогодні існує необхідність у розробці методик реалізації міжпредметних зв'язків упродовж фізичного виховання школярів. Адже знання, які учні набувають на уроках фізкультури у школі, мають міжпредметний характер. Зміст фізкультурної освіти визначає доцільність реалізації міжпредметних зв'язків під час пріоритетного розв'язання основних груп завдань фізичного виховання школярів – освітніх, оздоровчих і виховних. Науковець обґрунтував послідовність і специфіку реалізації означених міжпредметних зв'язків [249].

Дослідниця Г. Кондрацька відстежила організацію навчально-пізнавальної діяльності студентів у підготовці вчителя фізичної культури на професійному рівні, спрямованої на підвищення їхнього інтелектуального потенціалу в контексті сучасної освітньої парадигми. За її твердженням, фізичний і духовний розвиток людини передбачає її відповідальне ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих як до суспільної цінності [108].

Загальні проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури у закладах вищої освіти аналізуються в сучасних кандидатських і докторських дисертаціях. Так, А. Графа зацікавило, як удосконалити професійну компетентність педагога у сфері організації позашкільної спортивно-масової роботи [46].

Шляхи підвищення ефективності підготовки фізичної культури-заочників

до проведення спортивно-масової роботи в школі – предмет дисертаційного дослідження С. Кичука [100]. Вчений зазначив, що цілеспрямованість навчального процесу на заочному відділенні факультету фізичного виховання суттєво сприяє поліпшенню майбутньої професійної діяльності фахівців. Дослідник пропонує доповнювати провідні спортивно-педагогічні дисципліни факультативом, який відобразить методіку проведення позакласних занять із фізичного виховання дітей. Не менш важливою, на думку С. Кичука, є й організація самостійної роботи, яка забезпечує високу навчальну активність і тісний зв'язок теоретичних студій із практичною професійною діяльністю [100, с. 14-15].

З'ясовуючи специфіку спортивно-масової роботи в школі, Б. Максимчук наголошує, що вона нерозривно пов'язана з організацією та проведенням спортивних заходів у позаурочний час [137, 138]. Дослідник закликає педагогів до традиційного проведення перед початком навчально-виховного процесу загальнорозвивальних фізичних вправ на свіжому повітрі, а також позакласних заходів «Олімпійський тиждень», «Олімпійський урок», «Козацькі забави», «Тиждень фізичної культури та спорту» тощо. За його твердженням, тільки на «Олімпійському уроці» можна позмагатися в олімпійських видах спорту [138]. Б. Максимчук, як педагог-практик, разом зі своїми колегами невтомно пропагують у своїй школі культ легкої атлетики. Учні з великою завзятістю, цікавістю і професіоналізмом виконували на уроці різні види бігу, стрибків та метань, а також проводили змагання з футболу та волейболу [138].

Кандидатська дисертація М. Олейника присвячена теоретичним і методичним основам управління фізичною культурою і спортом в Україні. Дослідник акцентує, що управлінські дії спрямовані на досягнення масовості у спорті серед дітей та населення, масштабність і розмаїтість форм фізичної культури, спонукання до занять нею протягом життя [155].

У своєму дисертаційному дослідженні «Формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до здійснення здоров'язбережувальної діяльності у школі» М. Козуб виокремлює серед

компонентів професійної готовності майбутніх учителів цільовий, когнітивний, мотиваційний, операціональний та рефлексивний [105].

Зі свого боку, П. Єфіменко визначив педагогічні умови забезпечення різнорівневої професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури [69].

Про інноваційну технологію викладання легкої атлетики на факультетах фізичної культури вітчизняних педагогічних ВНЗ ідеться в роботі В. Сергієчка [200, 201].

На основі опрацьованої літератури ми з'ясували найсуттєвіші тенденції підготовки студентів, які здобувають кваліфікацію «Вчитель фізичної культури»:

- 1) самостійність закладу вищої освіти;
- 2) мобільність взаємодії викладачів і студентів;
- 3) інтеграція науки й педагогічної освіти;
- 4) фундаменталізація та глобалізація освіти;
- 5) плюралізм теоретичних концепцій;
- 6) компетентнісний підхід у науці й освіті.

Низка сучасних провідних дослідників аналізує взаємовідносини учнів з учителем фізичної культури. Для школярів учитель фізичної культури, вихователь, тренер – це насамперед наставник, помічник і приклад для наслідування, авторитетна особистість та друг. Він сприяє формуванню громадської активності учнівської молоді. Щоб володіти таким високим суспільним статусом, учителю фізичної культури треба мати не лише певні професійні досягнення, відповідні знання, вміння й навички, а й певні особистісні якості (любов до дітей, спостережливість, доброзичливість, оптимізм, вміння співпереживати, комунікабельність, відповідальність, ініціативність, рішучість, емоційна врівноваженість, впевненість у собі, вміння активізувати учнів під час занять у спортивних секціях чи гуртках тощо).

Після опрацювання джерельної бази з теми дослідження нами спільно зі студентами III курсу факультету фізичного виховання Дрогобицького

державного педагогічного університету імені Івана Франка було розроблено «Вимоги до майбутнього вчителя фізичної культури», які потрібно їм обов'язково враховувати, організовуючи та здійснюючи спортивно-масову роботу з учнями загальноосвітніх шкіл (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Вимоги до майбутнього вчителя фізичної культури

№ з/п	Тип вимог	Зміст вимог
1.	Організаційні	Уміння провести заняття у спортивній секції, гуртку; організувати учнів до виконання ранкової гімнастики, фізичних вправ, рухових дій, спортивних, рухливих і народних ігор, змагань тощо.
2.	Мотиваційні	Уміння сформувати пізнавальний інтерес в учнів до спортивно-масової роботи та її різновидів.
3.	Прогностичні	Уміння прогнозувати спортивні змагання, заходи, свята.
4.	Операційні	Уміння діяльнісного характеру.
5.	Особистісні фізичні якості	Витривалість, гнучкість, швидкість, спритність.

Крім переліченого, майбутній учитель фізичного виховання має бути:

- а) високоосвіченим у загальнонауковій і професійній спортивній галузі;
- б) професійно мобільним;
- в) конкурентоспроможним на ринку праці, у тому числі: якісно володіти методикою проведення спортивно-масової роботи з дітьми та учнівською молоддю.

Таким чином, аналіз проблеми підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи у загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття засвідчив, що ця проблема була і залишається предметом дослідження тільки небагатьох науковців, оскільки

переважна більшість наявного педагогічного доробку присвячена підвищенню ефективності уроків фізичного виховання. Недостатня кількість робіт із питань характеристики змісту, форм, методів і засобів спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл України досліджуваного періоду спонукає до подальшого ґрунтовного і цілеспрямованого вивчення означеної проблеми, що забезпечить неперервне фахове зростання майбутніх учителів фізичного виховання. Це власне й стало підставою для акцентування уваги на актуальності нашого дослідження, що дасть можливість розгорнути подальші наукові пошуки у зазначеній царині. Наша робота має за мету заповнити наявну прогалину, спираючись на джерельну базу попередніх напрацювань і ґрунтуючись на хронологічному і проблемному підходах до історико-педагогічних досліджень.

1.2. Ретроспективний аналіз розвитку фізичного виховання і спортивно-масової роботи з учнями українських загальноосвітніх шкіл другої половини ХХ – початку ХХІ століття

Розглянемо історію розвитку вітчизняних фізичного виховання та спортивно-масової роботи з учнями українських загальноосвітніх шкіл другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Для цього нами було здійснено аналіз класичної вітчизняної спадщини у галузі освіти, педагогіки і спорту, законодавчо-нормативних актів, документів, педагогічної, методичної та спортивної літератури, преси (газет, журналів – як колишніх, так і сучасних). Витоки вітчизняної спортивно-масової роботи недостатньо висвітлені в педагогічній та методичній літературі. Відомо тільки, що у період Київської Русі була сформована система військово-фізичної підготовки, яку провадили у військових закладах і спеціальних освітніх установах при монастирях. Тут використовувалися національні засоби вишколу, пропагувався культ сили, розвивалися прообрази багатьох видів спорту: кінного, стрільби з лука, боротьби навкулачки, бігу, стрибків, метання, плавання, веслування та ін.

У добу Козаччини істотно розширився арсенал засобів спортивної діяльності: проводилися поєдинки на шаблях, стрільба з вогнепальної зброї, спортивні ігри з м'ячем, метання та ін.

Створення теорії і методики фізичного виховання та спорту як самостійної наукової й навчальної дисципліни відбувається з кінця XIX століття до 20-х років XX століття. Значний внесок у її розвиток зробив К. Ушинський [234]. Він виокремлював у фізичному вихованні та спорті гармонійність «душі і тіла» та природовідповідність, які вважав їх засобом згуртування родини, профілактики хворіб, а також умовою зовнішньої фізичної краси. У навчальній програмі з педагогіки в розділі «Фізичне виховання» вчений визначив систему знань, необхідних «учителеві тіловиховання». Фізичне виховання (за К. Ушинським) включало: вивчення фізіологічних процесів в організмі; діяльності м'язової та нервової систем; дитячі рухливі ігри, з'ясування впливу засобів фізичного виховання (гімнастики, плавання, ігор, здорового способу життя) та розумового і фізичного навантаження на нервову систему [234].

Значний вклад у розвиток спорту здійснив П. Лесгафт, який запропонував класифікацію фізичних вправ за дидактичним принципом «від простого до складного». Він розподілив усі вправи на три основні групи:

- 1) прості, до яких належать елементарні та складні рухи, вправи з пересуванням, на місці, метання;
- 2) із напруженням, яке збільшується: вправи ускладнені, тривалі, ходьба, біг, вправляння у лазінні, у стрибках, у боротьбі;
- 3) зі складними діями: ігри, плавання, біг на ковзанах, фехтування [129, с. 56]. Однак, як зазначають науковці, класифікація фізичних вправ П. Лесгафта дещо однобока, характеризуючи у них лише один аспект – складність.

Важливою віхою в історії вітчизняного спорту було проведення олімпіад. У 1913 році відбулася перша олімпіада відбулася в Києві, де вже був побудований стадіон.

У 20–30 роках ХХ століття фізкультурно-спортивна робота значною мірою активізувалася: проводилися Всеукраїнські олімпіади, які потім були названі спартакіадами. На них відзначилися українські волейболісти, гандболісти, гімнасти, баскетболісти та ін.

На початку ХХ століття остаточно сформувався світовий професійний спорт. Т. Круцевич зазначає, що власне в цей період розпочався організований український фізкультурно-спортивний рух у Галичині, Буковині й Закарпатті [122, с. 32]. Тут відкривалися численні спортивні секції, спортивні товариства, які об'єднували навколо себе хоріві гуртки, театральні групи, оркестри, бібліотеки. Спортові і пластові товариства підтримувалися провідними діячами української культури і просвіти (наприклад, митрополитом А. Шептицьким). Спорт на Західній Україні став потужним чинником вітчизняної культури [122, с. 32].

У 30-ті роки ХХ століття виникла тенденція біологічного обґрунтування рухової активності дітей; з'являється спеціалізована спортивна преса; правила змагань друкуються українською мовою. У цей час у школах України вводиться комплекс ГПО (1931 р.) [45].

У 50-60 роках ХХ століття починають інтенсивно розвиватися біологічні наукові дисципліни, причетні до системи підготовки спортсменів: «Спортивна фізіологія», «Біомеханіка», «Біохімія» тощо. Розвивалася інтеграція наук за галузями знань, яку використовували у професійному спорті. У зв'язку з цим у теорії і методиці фізичного виховання виокремилась спеціальна наука про спорт, з'явився «спорт вищих досягнень», який став природною лабораторією, для пошуку нових шляхів виявлення й розвитку фізичних здібностей. Спорт вищих досягнень спричинив запеклу конкуренцію в боротьбі за спортивні успіхи.

Як зазначає Т. Круцевич, «... нині теорія спорту сформувалася у багатьох країнах світу як профілюючий предмет професійної підготовки фахівців зі спорту» [122, с.16].

Г. Ващенко специфічно трактував поняття «спорт», пов'язуючи його із грою. Вчений писав, що «коли гра супроводжується змаганням, вона стає спортом. Класичним прикладом цього можуть бути олімпійські ігри» [27, с. 313]. Науковець класифікував спорт на індивідуальний і груповий (масовий). Однак Г. Ващенко категорично виступав проти індивідуального спорту: «Не заперечуючи користі індивідуального спорту щодо розвитку фізичної сили і спритності, мусимо зазначити, що він має в собі небезпеку захоплення ним з мотивів честолюбства і занедбання інших важливих завдань в особистому і громадському житті. Проте слід вітати і підтримувати груповий спорт, зокрема гру в копаного м'яча, що, окрім м'язової сили і спритності, розвиває дисциплінованість, організованість і спостережливість» [27, с. 313].

Розкриттю становлення й розвитку фізичної культури і спорту в Україні від стародавніх часів присвячена його праця «Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру». Учений проаналізував системи фізичного виховання в різних країнах у різні епохи. Однак, поглиблюючи теоретичні положення фізичного виховання, автор зосереджує увагу на парадигмі його українського варіанта [27, с. 313].

У середині ХХ століття значна увага приділялася фізичному вихованню та спорту студентів, як майбутніх учителів фізичного виховання для загальноосвітніх шкіл України. Це був обов'язковий предмет для студентів перших двох курсів усіх педагогічних ВНЗ країни. На старших курсах студенти займалися спортом факультативно. Цією спеціальністю оволодівало небагато молоді, але юнаки й дівчата любили фізичну культуру, спорт і туризм. Спортивно-масову й оздоровчу роботу серед студентів і школярів старших класів проводили кафедри фізичного виховання та спорту, спортивні клуби.

У фізичній підготовці учнівської та студентської молоді у 60-ті рр. ХХ століття головним питанням було опанування комплексу ГПО, введеного в Україні із 30-х рр. (1931 р.) цього ж століття. Він був предметом дослідження багатьох учених, методистів і учителів фізичної культури. На різних етапах розвитку науково-методичної думки комплексу ГПО та БГПО присвячували

свої праці М. Зубалій [85], М. Козуб [105], Т. Круцевич [122], О. Леонов [128], Б. Мінаєв та Б. Шиян [146], С. Присяжнюк [177], Л. Сущенко [212-215], А. Цьось, Г. Балахнічова, Л. Заремба [245] та ін.

Підготовку з окремих видів спорту у комплексі ГПО аналізували С. Бутрій, Ю. Короп, Є. Мішина, В. Онисимів, О. Сіренко та ін.

Медико-педагогічні особливості складання нормативів ГПО розглядали В. Баранов, В. Макареня, М. Погуляй та ін.

Як зазначав О. Леонов, у 60-х рр. ХХ століття продовжували масово розвиватися комплекси «Будь готовий до праці і оборони (БГПО) і ГПО» [128].

Дослідник цієї проблеми Ф. Ксензенко наголошував: «Всесоюзний фізкультурний комплекс ГПО був програмною і нормативною основою радянської системи фізичного виховання. У ньому визначена програма фізичної підготовки основних контингентів населення. А нормативи комплексу, подані у вимірюваних показниках, відображають вимоги до фізичної підготовленості людей різного віку і статі» [45, с. 51]. Суголосні думки з цього приводу висловлював і О. Леонов: «Як відомо, основа всієї фізкультурної і спортивно-масової роботи в школі – комплекс ГПО. Підготувати учнів до складання комплексу ГПО – першочергове завдання організаторів цієї ділянки роботи» [128, с. 21].

Комплекс ГПО зумовив активізацію масового спорту, оскільки його треба було здавати майже всім учням загальноосвітньої школи.

У цей час навчальний предмет «Фізична культура» стали вивчати з 1 до 10 класу, однак для його викладання потрібні були кадри. З цієї нагоди колишні ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР видали Постанову «Про забезпечення школи кадрами вчителів», в якій акцентувалося на тому, що «... підготовка потрібної кількості висококваліфікованих учителів є важливою умовою успішного розвитку народної освіти» [174].

Зміни, внесені до цього комплексу у 1959 році, досліджував Б. Голощанов [43]. Майже всі нормативи й вимоги ускладнилися; для їх виконання учням необхідно було набрати за конкретними видами спорту певну кількість очок,

але здача нормативів зараховувалася тільки на спортивних змаганнях [43]. Оскільки з 1958 р. у вітчизняних ЗОШ запроваджувалася загальна обов'язкова восьмирічна освіта, для учнів 8-го класу здача нормативів і вимог комплексу БГПО стала обов'язковою [43, с. 56].

Слід вказати на те, що комплекс ГПО став основою фізичного виховання школярів 60-80-х років ХХ століття: забезпечував загальне охоплення усіх вікових груп дітей і був спрямований на вдосконалення їх фізичних можливостей, формування різноманітних рухових умінь та навичок, а також на пропорційний розвиток усіх органів і функцій організму.

Як влучно зауважував В. Столбов, «... спорт – це не гонитва за рекордами; це здоров'я мільйонів; готовність до праці; підготовка наших юнаків до військової служби; виховання таких необхідних у житті якостей, як витривалість, дисциплінованість, стійкість і мужність. І, звичайно, у фізичному гарті юного покоління велика роль належить школі» [210, с. 156].

Починаючи з 1961 року, в Україні почали створюватися спортивні школи-інтернати, які поступово ставали центрами юнацького спорту, поповнюючи вітчизняні збірні команди.

У 60-70-ті роки ХХ століття, окрім складання нормативів ГПО, значний інтерес викликали такі масові змагання, як «Веселий дельфін» (відомий із 1962); «Золота шайба» і «Шкіряний м'яч» (1964); «Олімпійські надії (1965); «Сила і грація» (1966) тощо. З успіхом проходила військово-спортивна гра «Зірниця», організована серед школярів із 1967 року. Популярною була і ще одна військово-спортивна гра – «Орлятко» [168, с. 9-23]. Історія спортивних змагань «Шкіряний м'яч» і «Золота шайба» подано у додатку Б.

Важливе значення для вдосконалення системи фізичного виховання і спортивно-масової роботи школярів різного віку у другій половині 60-х років ХХ століття мала постанова «Про заходи щодо подальшого розвитку фізичної культури і спорту» (1966), що визнала за необхідне «... поліпшити керівництво фізкультурним рухом, як важливою ділянкою виховної роботи серед населення» [182]. Фізична культура і спорт мали за мету сприяти формуванню

моральності та духовності учнівської молоді. Особлива увага в Постанові зверталася на поліпшення фізичного виховання в українських школах. У сільських восьмирічних школах вводилась штатна посада вчителя фізичної культури, незалежно від обсягу його навантаження. Активно розроблялися заходи щодо розширення мережі дитячих спортивних шкіл і шкіл вищої спортивної майстерності [182].

У 1968 році на Всесоюзному з'їзді вчителів особливу увагу було звернено на реалізацію у вітчизняних школах комплексів ГПО і БГПО і на духовний та фізичний розвиток молоді.

У 1972 році відбулися значні зміни в комплексі ГПО: розширилися його вікові межі – із 7 до 60 років (ступінь для дітей 7 – 9 років було уведено у 1979 році); нормативи забезпечувалися вичерпним науковим обґрунтуванням. Колишнє Міністерство освіти СРСР видало циркулярний лист «Про внесення змін і доповнень до навчальних програм із фізичної культури у зв'язку з введенням нового Всесоюзного комплексу «Готовий до праці й оборони» [45]. У ньому було підкреслено, що комплекс ГПО є програмовою і нормативною основою вітчизняної системи фізичного виховання та спорту. У цьому ж листі були виокремлені зміни та доповнення до чинної навчальної програми й нові орієнтовні нормативи з легкої атлетики, лижної підготовки, гімнастики, плавання та ковзанярського спорту. Види навчальних нормативів були ідентичними до попереднього ГПО, лише за результативністю дещо поступалися їм [150].

У 1970 році та у 1979 році колишнє Міністерство освіти СРСР і Комітет із фізичної культури і спорту СРСР ухвалили положення «Про фізичне виховання учнів загальноосвітньої школи» [167, с. 11-17]. У ньому було зосереджено увагу на результатах навчання із фізичної культури учнів середніх шкіл (так тоді називалися загальноосвітні школи) і на перспективах розвитку в них фізичного виховання.

У середині 70-х роках ХХ століття С. Цвек запропонував низку рухливих ігор для учнів I – III класів початкової школи (яка була трирічною на той час), однак назвав їх фізичними вправами [241, с. 67].

У цей період провідні фахівці з фізичного виховання і спорту (В. Грубник [49], М. Дубовис [61], Т. Круцевич [122], О. Леонов [126], В. Папуша [164], С. Цвек [241]) розкрили роль та значення рухливих і спортивних ігор для учнів 4 – 8 класів¹ і навели цікаві приклади їх застосування у школі.

Перебудова роботи школи й учителя, як зазначалося в державних документах, передбачала передовсім «... глибоке засвоєння основних ідей реформи, творче застосування у практичній діяльності нових нормативних документів про школу» [126, с. 98].

Із 1976 року набула широке визнання нова форма фізичного виховання і спорту серед школярів – «Старти надій». Основною метою цих змагань було перенесення центру спортивно-масової роботи в первинну ланку школи – у клас. У «Стартах надій» брали участь діти середнього шкільного віку (IV – VII класи). Змагання проводилися за принципом багатоборства і включали вправи з гімнастики, легкої атлетики, плавання та стрільби. Кожен клас і кожна школа були задіяні у «Стартах надій», подано у додатку В.

У системі фізичного виховання та спортивно-масової роботи учнів значне місце займали і продовжують займати спартакіади школярів, зимові та літні спортивні ігри, а також змагання з різних видів спорту.

Традиційні спартакіади школярів висунули в ряди видатних вітчизняних олімпійців (Н. Кучинську, Л. Петрик, Н. Андріанова (гімнастика); І. Панкіна (плавання) та інших талановитих спортсменів.

У 70 – 80-ті роки ХХ століття в Україні завданням освітян проголошували виховання «будівника комунізму»: «Це гармонійно розвинена та соціально активна особистість, яка готова до праці й оборони комуністичного суспільства» [122, с. 17]. Завдання фізичного виховання полягали в тому, щоб

¹ У той час основна школа була восьмирічною, і четвертий клас належав до її структури, а не до початкової школи.

підготувати кожного школяра до активної трудової діяльності на благо держави та до її захисту. У цей час змінюється нормативний комплекс ГПО. Проте, незважаючи на зміни, він, як раніше, залишався основою фізичного виховання школярів; забезпечував загальне охоплення всіх вікових груп дітей і був спрямований на вдосконалення їх фізичних можливостей, формування різноманітних рухових умінь та навичок, пропорційний розвиток усіх органів й функцій організму. Окрім того, комплекс ГПО забезпечував прикладний характер фізичного виховання і спортивно-масової роботи, сприяючи оволодінню молоддю різноманітними формами життєдіяльності та її підготовці до захисту Вітчизни.

Охарактеризуємо планування роботи з комплексу ГПО у школах України у 80-х рр. ХХ століття. У цей час було оприлюднено низку положень, рекомендацій та методичних указівок щодо організації фізичного виховання і масового спорту в загальноосвітніх школах України:

1. «Методичні рекомендації щодо організації та проведення спортивно-масової роботи» висвітлювали зміст, форми, методи і методичні прийоми здійснення спортивно-масової роботи. До неї належать позаурочні та позакласні форми роботи» [145, с. 7-15].

2. У «Положенні про фізичне виховання учнів загальноосвітньої школи» розкривалися принципи, мета, завдання, зміст, форми й методи фізичного виховання учнів різного віку [167, с. 11-17].

3. Із метою запобігання хворобам і профілактики здоров'я дітей і шкільної молоді в рекомендаціях Міністерства освіти «Про проведення днів здоров'я і спорту в загальноосвітніх школах» пропонувалося організовувати в кожній школі свято «День здоров'я» й активно залучати учнів до спортивно-масової роботи [183, с. 17-22].

4. «Положення про колектив фізичної культури загальноосвітньої школи» [169, с. 18-21].

5. Колишні ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР від 11 вересня 1981 року прийняли Постанову «Про дальше піднесення масової фізичної культури і

спорту». В цій постанові поряд із позитивними результатами з розвитку фізичної культури та спорту в країні констатовалося, що їх рівень ще не відповідав збільшеним суспільним вимогам, не набув масового характеру, у школах і навчальних закладах не було досягнуто повного охоплення учнів масовою фізкультурно-оздоровчою та спортивною роботою. У постанові зверталася увага на важливість будівництва нових і використання наявних спортивних споруд [174], розвитку масової фізкультурної та оздоровчої роботи серед учнівської молоді у загальноосвітніх школах і за місцем проживання [173].

Із 1985 року почав діяти вдосконалений комплекс ГПО. Була змінена його структура, внесені суттєві корективи до змісту видів випробувань. Збережено ті вправи, які увиразнювали рівень розвитку основних фізичних якостей і прикладних навичок. У цьому варіанті ГПО акцентувалася увага на розвитку витривалості, як якості, яка найбільше пов'язана зі здоров'ям людини, введені вимоги до тижневого рухового режиму.

6. У 1988 році колишній Держкомспорт СРСР прийняв постанову «Про зміни й доповнення до Положення про Всесоюзний комплекс «Готовий до праці і оборони (ГПО)». Цьому передувала активна наукова та громадська дискусія в країні, коли починаючи з жовтня 1987 року був опублікований його проект.

Думки науковців, методистів і учителів фізичного виховання були різними – аж до ліквідації комплексу ГПО. Зміни охопили його структуру: комплекс складався з двох ступенів БГПО та двох ступенів ГПО для дітей і молоді від 6 до 27 років. Кількість норм скоротилася до трьох, які слід було виконувати протягом одного дня. Норми можна було здавати протягом навчального або календарного року. Було ліквідовано жорстке планування підготовки «значкістів». Цікавим є порівняння рівня нормативних вимог комплексу ГПО з початку його введення і до теперішнього часу [45, с. 81].

Аналіз змісту комплексів ГПО і роботи за ним у 1931 – 1988 рр. розкриває динаміку суттєвого зменшення кількості норм і вимог, оскільки було

встановлено 3 норми і 3 – 5 вимог у кожному ступені. Намітилася чітка тенденція до зниження значущості і популярності комплексу в системі фізичного виховання, особливо починаючи із 70-х років ХХ століття аж до постановки в кінці 80-х років питання про його ліквідацію. Мало місце недоцільне внесення змін і доповнень до змісту і структури комплексу, а також помилково перебільшене уявлення про його значущість для спортивно-масової роботи. Особливо негативним за своїм значенням виявився той факт, що комплекс був проголошений програмовою основою системи спортивної діяльності, коли у 80-х роках минулого століття зміст засобів фізичного виховання в загальноосвітніх школах України та інших навчальних закладах тісно переплітався з переліком контрольних вправ у складі комплексу ГПО.

Потрібно зазначити, що тодішній командно-бюрократичний стиль роботи чинної освітньої системи суттєво гальмував досягнення мети ГПО (скажімо, діяльність колективу фізичної культури оцінювалася за кількістю зданих норм). Як наслідок, стали подаватися «липові» звіти за чисельністю підготовлених значкістів тощо. У 1988 році були виправлені окремі помилки, допущені раніше, й основна роль комплексу ГПО звелася до контролю за фізичною підготовкою дітей та учнівської молоді.

Дослідник історії розвитку фізичної культури В. Столбов у 1989 році констатував, що «... вся робота з фізичного виховання і спорту в загальноосвітніх школах здійснювалася за єдиними програмами, розробленими на основі комплексу ГПО і Єдиної спортивної класифікації» [210, с. 149-150].

Однак у незалежній Україні (1991) комплекс ГПО перестав існувати, хоча офіційно його ніхто не ліквідував.

7. Із метою посилення й активізації спортивно-масової роботи, підвищення її якості, збільшення рухової діяльності дітей та учнівської молоді в 1999 році вийшов спільний наказ колишнього Міністерства освіти і Держкомспорту, в якому розглядалося положення «Про огляд-конкурс на кращу організацію та проведення навчальної, фізкультурно-масової та оздоровчої роботи в загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних

зкладах України». У зв'язку з цим у них ініціювалися змагання з різних видів спорту між ланками у класі та між класами у школі.

Водночас простежувалися і серйозні проблеми в системі вітчизняного фізичного виховання і спортивно-масової роботи того часу, особливо в загальноосвітніх школах. Наприклад, руховий режим більшості учнівської молоді становив усього 2 – 3 год. на тиждень, що аж ніяк не сприяло її продуктивній праці або належній підготовці юнаків до майбутньої служби в армії. Багато молодих людей мали недостатній рівень фізичного розвитку і загартування; не могли здійснювати самоконтроль над ним і не дотримувалися правил особистої гігієни та здорового способу життя. У багатьох навчальних закладах усе ще не вистачало учителів фізичної культури, а також спортивного обладнання, спортивного інвентаря та відповідних методичних і програмних матеріалів.

Серед шкільних учителів фізичної культури і викладачів фізичного виховання середніх спеціальних і вищих навчальних закладів налічувалося мало справжніх ініціаторів і новаторів у галузі фізичного виховання та спорту. Усе це призводило до того, що здійснювана ними спортивно-масова робота не прищеплювала учнівській молоді інтересу до повсякденних занять фізичною культурою та спортом.

Крім того, у практиці роботи шкіл не існувало чіткого взаємозв'язку між урочними, позакласними й позашкільними формами фізичного виховання учнівської молоді.

О. Леонов у праці «Старти надій» характеризує організацію масових спортивних змагань дітей та учнівської молоді, наводить приклади рухливих спортивних ігор, пропонує проводити спортивні свята в школі та розглядає позакласну роботу з фізичного виховання і шляхи підвищення її ефективності [127].

Важливу роль у подальшому його вдосконаленні відіграла реформа, яка визначила нові шляхи поліпшення фізичного виховання та спортивно-масової роботи, їх роль у формуванні нової людини в умовах тодішнього науково-

технічного прогресу. У контексті зазначеної реформи була укладена перша комплексна «Програма фізичного виховання учнів», розроблена Академією педагогічних наук. Ця Програма набула чинності з 1 вересня 1985 року. Вона складалася з 4 частин: 1) фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального та продовженого дня; 2) уроки фізичної культури; 3) позакласні форми занять; 4) загальношкільні фізкультурно-масові заходи. Програма об'єднала всі зацікавлені в останні роки форми шкільної фізичної культури в єдиний фізкультурно-оздоровчий режим як невід'ємну частину всього навчально-виховного процесу в системі народної освіти. Однак, на жаль, з огляду на застійні явища у суспільному житті кінця ХХ століття не було реальних умов для повного практичного здійснення такої важливої шкільної реформи [178, с. 2-24].

У 90-х роках ХХ століття інтерес до спорту, організації та змісту фізичної підготовки учнів шкіл із боку органів влади та освіти значно зменшився.

Початок ХХІ століття не набагато поліпшив наявну ситуацію, однак спонукав до пошуків нового змісту, вдосконалення ефективних форм і методів підготовки вчителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України.

Аналіз наукових праць з історії розвитку вітчизняної спортивно-масової роботи у досліджуваній нами період показав, що окремі дослідники палко відстоювали реформування та зміни в цій галузі. Так, Ю. Зайцева, розглядаючи підготовку кваліфікованих фахівців із фізичної культури і спорту, наголошувала, що чинну систему фізичного виховання необхідно було переорієнтувати зі звичайного та традиційного забезпечення потреб організму учнів у руховій активності на вдосконалення особистості шляхом гармонійного розвитку її фізичних, психічних і духовних якостей. Вчена пропонувала у кожній школі організовувати численні спортивні і фізкультурні заходи та свята, які б сприяли формуванню позитивного ставлення учнів до занять фізичною культурою та спортом, утвердження здорового способу життя молоді, забезпеченню оптимальної рухової активності молодшого покоління з

урахуванням їх стану здоров'я, рівня фізичного та психічного розвитку, а також залученню обдарованих учнів до занять різними видами спорту [74, с. 44-46].

Вітчизняні науковці М. Герцик і О. Вацеба [40, 41], Т. Круцевич [122], О. Леонов [128], А. Цьось, Б. Балахнічова, Л. Заремба [245], Б. Шиян [256] та інші вказували, що проблемі підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України у подальші роки приділялось більше уваги.

Значну роботу із фізичного виховання і спортивної просвіти молодшого покоління проводило колишнє Всесоюзне добровільне спортивне товариство «Трудові резерви». У 1985 році більшість його учасників брали активну участь у військово-спортивній грі «Орлятко». Спортсмени «Трудових резервів» з успіхом виступали на першостях колишнього СРСР з багатьох видів спорту, на зимових і літніх спартакіадах, деякі з них стали призерами чемпіонатів світу, Європи та Олімпійських ігор.

За незалежної України науковці (В. Ареф'єв [7], В. Грубник [49], В. Єрмолова [68], О. Кругляк [121], Т. Круцевич [122], А. Леськів, Н. Андрощук, С. Механошин, А. Дзюбановський [130], В. Папуша [164], Л. Сущенко [212-215], С. Цвек [241], А. Цьось, Г. Балахнічова, Л. Заремба [245] та ін.), видрукували методичні поради та рекомендації для учнів різного віку щодо розвитку фізичної культури та спорту, а також розглянули позаурочні й позакласні форми спортивно-масової роботи зі школярами.

Із метою залучення молодих людей до різних видів фізкультурно-спортивної й оздоровчої діяльності, які сприяють вихованню в них громадської активності, 1 вересня 1998 року Указом Президента України було затверджено Цільову комплексну програму «Фізичне виховання – здоров'я нації» [243, с. 14-25]. Ця Цільова комплексна програма чітко регламентувала мету і завдання фізичного виховання дітей і учнівської молоді, а також розкрила його принципи, зміст, форми й методи роботи щодо здоров'язбережувальної функції навчання.

На початку ХХІ століття активізувалася методична робота з підготовки вчителів фізичного виховання в аспекті проведення спортивно-масової діяльності у загальноосвітніх школах України, зокрема були надруковані навчальні посібники відповідно до обраної тематики. Стисло охарактеризуємо окремі з них.

Навчальний посібник «Фізична культура. Спортивні ігри в школі. 5 – 12 класи» (автор В. Грубник) містить: науково обґрунтовану методику спортивних ігор для учнів 5 – 12 класів загальноосвітніх шкіл; плани-конспекти уроків; орієнтовну схему аналізу уроків з фізичної культури; типову схему й послідовність навчання техніки різноманітних спортивних ігрових прийомів; розробку спортивних ігор для учнів середньої та старшої школи; правила проведення й організації спортивних змагань школярів [49, с. 5-6]. Це видання надало наукову інформацію вчителям фізичної культури про історію спортивних змагань; відпрацювання різноманітних технік виконання вправ у футболі, волейболі, баскетболі. Крім того, навчальний посібник містив інформацію про необхідність ефективного розвитку рухових якостей учнів (швидкості, витривалості, сили, спритності та гнучкості); давав змогу вчителям урізноманітнити і збагатити власну педагогічну діяльність; націлював на об'єктивне оцінювання практичних результатів учнів на заняттях з предмету «Фізична культура». У навчальному посібнику докладно була описана методика проведення рухливих ігор, як однієї з форм спортивно-масової роботи.

Науковці В. Єрмолова, Л. Іванова і В. Дерев'янка видали методичний посібник для вчителів фізичної культури загальноосвітніх навчальних закладів «Навчаємо граючись», в якому запропонували ґрунтовну систему дидактичних і рольових рухливих ігор спортивного спрямування [68].

На початку ХХІ століття дослідниця Л. Шестерова розглянула проблему впливу рухливих ігор на зміну функціонального стану сенсорних систем організму дитини.

У 1914 році А. Цьось у навчальному посібнику «Українські народні ігри та забави» ґрунтовно дібрав матеріал про зазначені ігри фольклорного і водночас спортивного спрямування [246].

М. Подольна висвітлила практичний характер використання спортивних ігор, розробивши методику їх організації та проведення.

У 2002 році питання про оздоровче, освітнє та виховне значення рухливих ігор та естафет для учнів 1 – 4 класів дослідив О. Кругльак, який видав навчальний посібник «Рухливі ігри та естафети в школі». Вчений проаналізував різні класифікації рухливих ігор, навів численні їх приклади та розкрив зміст і методику опрацювання цих ігор [121, с. 4-12].

Підготовку учнів до самостійних занять фізичними вправами, форми фізичного виховання протягом навчального дня, позакласні заняття фізичними вправами та фізичне виховання учнів поза школою висвітлює Б. Шиян у навчальному посібнику «Теорія і методика фізичного виховання школярів» [256, с. 91-171].

Особливо цінним для нашого дослідження є навчальний посібник «Теорія і методика фізичного виховання» за редакцією Т. Круцевич, яка розглянула фізичне виховання та спортивно-масову роботу, що здійснюється у формі позаурочних занять [122]. За твердженням вченої, позаурочні форми відіграють допоміжну роль у розв'язанні завдань фізичного виховання та доповнюють уроки, однак нерідко набувають цілком самостійного значення, повністю забезпечуючи фізкультурні потреби (наприклад, ранкова гімнастика, теренкур, оздоровчий біг тощо) [122, с. 309]. Т. Круцевич розроблено класифікацію занять фізичними вправами позаурочного типу і визначено їх види (заняття фонові, навчально-виховні та заняття змішані) [122, с. 310-311].

У 2004 році В. Папуша у навчальному посібнику «Фізичне виховання школярів: форми, зміст, організація» на основі вивчення стану фізичного виховання і спортивно-масової роботи в школі, власних проведених наукових досліджень та багаторічного педагогічного досвіду розкриває зміст та

організацію різноманітних спортивних ігор, як форми спортивно-масової діяльності школярів [164, с. 3-5].

Окрім того, різні аспекти фізичного виховання та спорту (історія його становлення й розвитку; розвиток рухових навичок; формування фізичних здібностей і якостей; розвиток рухливих, спортивних та народних ігор) були висвітлені у багатьох навчальних посібниках і підручниках, а саме:

- В. Ареф'єв і В. Столітенко – «Фізичне виховання в школі» [8];
- Г. Балахнічова і Л. Заремба – «Формування професійної майстерності майбутнього фахівця фізичної культури» [16];
- Р. Белов – «Організація і управління спортивно-масовою роботою» [21];
- Ю. Вакарінець – «Особливості побудови фізкультурно-оздоровчих занять із школярами віком 6 – 8 років» [24];
- Е. Вільчковський і О. Курок – «Народна рухлива гра – основний засіб фізичного виховання дітей» [34];
- Б. Голощанов – «Історія фізичної культури і спорту» [43];
- В. Єрмолова, Л. Іванова, В. Дерев'яно – «Навчаємо граючись» [68];
- Л. Іванова, В. Єрмолова – «Фізкультурні свята» [93];
- Є. Приступа, В. Левків і О. Слімаковський – «Українські народні ігри» [175];
- Є. Приступа, О. Слімаковський і М. Лук'янченко – «Українські народні рухливі ігри, розваги та забави» [176];
- В. Цибульська та Г. Безверхня – «Організація та методика спортивно-масової роботи» [242].

Однак, як зазначають провідні дослідники цієї проблеми, треба ще чимало було зробити для того, щоб фізична культура та спорт надійно увійшли в повсякденне життя різновікових школярів загальноосвітніх шкіл. Із цією метою було вирішено невпинно вдосконалювати систему управління спортивним рухом; засоби, форми й методи діяльності спортивних організацій; ефективно використовувати наявну матеріальну базу; поліпшувати підготовку

фізкультурних кадрів, а також поглиблювати наукові дослідження в галузі фізичної культури та спорту. Усі ці чинники повинні були сприяти розвитку спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл України.

У 2001 році вийшов Указ Президента України «Про розвиток козацтва в Україні», який закликав співвітчизників до активного поширення й розвитку національних видів спорту. У школах стали проводитися спортивні заходи (змагання, свята, конкурси), присвячені козацьким видам спорту і юнацькому гарту.

У контексті нашого дослідження ми зі студентами ознайомилися з розвитком спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України в другій половині ХХ – початку ХХІ ст. і зокрема з досвідом роботи окремих тогочасних учителів фізичного виховання, вихованці досягли хороших результатів. Опис наших спостережень подаємо нижче.

У Дрогобицькій середній школі № 5 працював Заслужений учитель СРСР Йосип Васильович Присяжнюк (із 60-х рр. ХХ ст. початку незалежності України). Це був професійний знавець методики викладання фізичної культури в 5 – 10 (11) класах. Неперевершений учитель-новатор, котрий пройшов шлях від звичайного сільського вчителя фізичної культури до Заслуженого вчителя УРСР, і у 1987 р. був визнаний кращим учителем фізкультури. Йому вдалося розробити систему новаторських уроків із легкої атлетики, футболу, баскетболу, хокею. Без підготовки на найвищому методичному рівні міг провести урок фізичної культури будь-якого змісту, у будь-якій школі, зі школярами будь-якого віку й підготовки з використанням віршованого слова. А його авторська методика викладання фізичної культури у молодшій школі і сьогодні вважається актуальною та передовою. У творчому доробку Й. Присяжнюка – чимало статей, методичних розробок і посібників з теорії та практики фізичного виховання школярів. Він провів безліч лекцій, відкритих уроків, доповідей для молодих та досвідчених учителів, студентів, батьків, громадськості. Постійний лектор інституту післядипломної педагогічної освіти, Йосип Васильович протягом багатьох років пропагував самовіддане ставлення

вчителя фізичної культури до своєї справи. Своєю життєвою доброзичливістю й неперевершеним гумором надихав молодих педагогів не боятися експериментувати, шукаючи власні методики викладання. На Львівщині й зокрема в Дрогобичі його любили й поважали як Людину, Вчителя, що завжди приходив на допомогу своїми порадами або вчинками. Його досвід роботи описано в книзі О. Леонова «Старти надій» (1981 р.).

Досвід роботи вчителя з фізичної культури та спортивно-масової роботи Б. Шпука, який працював у 70 – 90-х рр. ХХ ст. у ЗОШ № 16 м. Дрогобич Львівської обл., а пізніше і в даний час – у Дрогобицькій гімназії імені Б. Лепкого, описав у своїй кандидатській дисертації М. Лук'янченко (1994 р.). Автор розкрив індивідуальний підхід Б. Шпука до дітей та учнівської молоді, його методику формування швидко-силових якостей учнівської молоді шляхом відповідних фізичних вправ.

У ЗОШ № 24 м. Івано-Франківськ працював викладав фізичну культуру Заслужений учитель Володимир Іванович Дяченко, який запроваджував комплекс ГПО з легкої атлетики.

У середній школі № 6 м. Калуш Івано-Франківської обл. працювала у той час Марія Григорівна Вагілевич, Заслужена вчителька з фізичної культури УРСР. Вона навчала учнів гімнастики, акробатики, однак відзначилася метанням дисків. Її учні неодноразово займали призові місця.

Викладач фізичної культури Володимир Федорович Данилевський спільно з класним керівником Миколаївської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 45 провадять велику роз'яснювальну роботу серед учнів та батьків про необхідність занять спортом, участь у змаганнях, тренуваннях, щоденне виконання рухового режиму. Систематично організовують бесіди, лекції для учнів, наприклад, «Зарядка дасть змогу силу помножити», «Миколаїв спортивний» та ін. У школі регулярно проходять «Тижні фізичної культури і спорту». Їх зазвичай одинадцять. Наприклад, на початку вересня – тиждень плавця, перший тиждень жовтня – спринтера, четвертий тиждень жовтня – стрибуна і т.д. У них беруть участь усі учні з першого до одинадцятого класів.

Обов'язковими і цікавими заходами в режимі дня Шевченківської школи є рухливі ігри та фізичні вправи на великих перервах. У такі хвилини школа нагадує великий потривожений мурашник: усі бігають, стрибають, граються.

Студентами III – IV курсів факультету фізичного виховання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка відвідали нову загальноосвітню школу I – III ступенів с. Ясениця-Сільна Дрогобицького району Львівської області (село матері Івана Франка) й ознайомилися з навчальними засобами, інвентарем, обладнанням і матеріально-технічною базою спортивної зали та спортивного майданчика (директор школи – учитель-методист Леся Іванівна Попель, учитель фізичного виховання вищої категорії – Михайло Васильович Волянський). Опис спортивного забезпечення загальноосвітньої школи I – III ступенів с. Ясениця-Сільна Дрогобицького району Львівської області подано у додатку Д.

Отже, практика підтверджує, що досягнення справжньої масовості фізкультури і спорту неможливе без створення, зміцнення і вдосконалення навчально-спортивної бази. Цікавий матеріал про історію розвитку спортивно-масової роботи з учнями вітчизняних загальноосвітніх шкіл аналізованого нами періоду містить періодична преса – спортивні газети й журнали. Потрібно зазначити, що в окреслений нами період дослідження науковці більше акцентували на історії розвитку фізичної культури та фізичного виховання, а ось проблемі спортивно-масової роботи було приділено недостатньо уваги. Разом із тим, досвід такої роботи можна ефективно використовувати з учнями сучасних українських загальноосвітніх шкіл. Це ще раз підкреслює актуальність проблеми нашого дисертаційного дослідження та уможлиблює розгортання подальших наукових розвідок із цієї проблеми.

1.3. Характеристика базових понять дослідження

У цьому підрозділі ми розкриємо базові поняття із зазначеної проблеми нашого дослідження.

У педагогічних закладах вищої освіти для майбутніх учителів фізичної культури викладається кілька навчальних дисциплін: «Теорія і методика фізичного виховання та оздоровчих технологій», «Спортивно-масова і фізкультурно-оздоровча робота у школі», «Організація та методика оздоровчої фізичної культури», «Основи теорії і методики оздоровчого тренування», «Рекреаційні аспекти фізичної культури», а також «Види спорту та методики їхнього викладання».

Базовими поняттями для нашого дослідження є поняття «підготовка», «професійна підготовка», «професійна підготовка фахівців фізичного виховання і спорту», «готовність», «готовність майбутніх учителів до спортивної діяльності», «вчитель», «фізична культура», «фізичне виховання», «спорт», «дитячий спорт», «дитячо-юнацький спорт», «спорт для всіх», «масовий спорт», «спортивно-масова робота», «діяльність», фізкультурно-спортивна діяльність» та «спортивно-масова діяльність».

Аналіз опрацьованої законодавчо-нормативної документації, педагогічної, психологічної, методичної та довідкової літератури показав, що існує різноманітні підходи до тлумачення понять і термінів із проблем нашого дослідження.

У педагогічній науці широко висвітлюється поняття «підготовка». Так, у «Педагогічному енциклопедичному словнику» зазначається, що поняття «підготовка» розглядається як «навчання, тобто як певний спеціально організований процес формування готовності до виконання майбутніх завдань, і як готовність, під якою потрібно розуміти наявність компетенцій, знань, умінь і навичок, необхідних для успішного виконання певної сукупності завдань» [165].

Підготовка, за Г. Баллом, – це «... відповідний аспект або функція певним чином організованого цілісного процесу керування розвитком особистості» [17, с. 98].

Л. Рибалка вказує, що підготовка в широкому освітньому сенсі означає насамперед «підготовку до трудової діяльності». Це «... планомірні,

організовані заходи педагогів і учнів, спрямовані на засвоєння трудових, професійних знань, оволодіння знаннями й навичками, формування професійно значущих якостей особистості, що відповідають вимогам професії, вирізняють трудове професійне виховання і навчання» [189, с. 237].

Аналіз енциклопедичних видань, зокрема в «Енциклопедії професійної освіти» показав, що в дослідженні ми будемо використовувати поняття «підготовка». У цьому енциклопедичному виданні поняття «підготовка» інтерпретується, як загальний термін стосовно прикладних завдань освіти, коли передбачається засвоєння певного соціального досвіду з метою його подальшого застосування під час виконання специфічних завдань практичного, пізнавального чи навчального характеру».

У Законі України «Про вищу освіту» (2014) поняття «професійна підготовка» трактується як «... здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю» [75]. Нам імпонує це визначення поняття «професійна підготовка».

В «Енциклопедії професійної освіти» термін «професійна підготовка» тлумачиться як «сукупність спеціальних знань, умінь та навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують можливість успішної праці за обраною професією, процес повідомлення учням відповідних знань і вмінь».

За твердженням О. Куца, професійна підготовка майбутнього вчителя включає професійні знання, вміння та якості, а саме: психолого-педагогічні, методичні і спеціальні [125].

Л. Сущенко тлумачить поняття «професійна підготовка фахівців фізичного виховання і спорту» як «процес, який відображає науково й методично обґрунтовані заходи вищих навчальних закладів, спрямовані на формування рівня професійної компетентності особистості, достатнього для організації фізичного виховання різних верств населення регіону й успішної праці в усіх ланках спортивного руху з урахуванням сучасних вимог ринку праці» [212, с. 183]. У такому визначенні, запропонованому Л. Сущенко, ми

будемо використовувати поняття «професійна підготовка фахівців фізичного виховання і спорту» у нашому дослідженні.

В «Енциклопедії освіти» лексема «готовність» охоплює: а) готовність до діяльності; та б) готовність до навчання у школі [65, с. 137; 66].

У дослідженні ми будемо використовувати поняття «готовність» у тлумаченні, яке подає С. Д. Максименко. Вчений тлумачить поняття «готовність» як цілеспрямоване вираження особистості, що містить її переконання, погляди, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, установки [136, с. 70].

З огляду на предмет нашого дослідження ми оперуємо терміном «готовність майбутніх учителів до спортивної діяльності», яке трактується в «Енциклопедії освіти» як «стан мобілізації психологічної і психофізіологічної систем людини, котрі забезпечують виконання певної діяльності» [65, с. 137].

На основі опрацьованої літератури (М. Дубовис, О. Леонов і С. Цвек [61], О. Дубогай [62], І. Іваній та О. Іваній [90], Л. Іванова [92], М. Козуб [105], О. Коломійцева [106], Т. Круцевич [122], Р. Раєвський та С. Халайджі [185], Л. Рибалка [189], Ю. Шкретій [259] та ін.), нами визначено напрямків готовності майбутніх учителів до спортивно-масової роботи з учнями вітчизняних закладів загальної середньої освіти:

1) мотиваційний, який включає систему спонукальних дій щодо спортивної діяльності (мотиви реалізації та досягнення);

2) операціональний, що передбачає опанування знань і способів дій у межах спортивної діяльності;

3) комунікативний (вміння спілкуватися на належному рівні та підтримувати стосунки під час занять різними видами спорту, комунікабельність);

4) компетентнісний (обізнаність зі змістом, формами, засобами й методами спортивно-масової роботи; мобільність, сформульована потреба у підвищенні професійної кваліфікації, конкурентоспроможність на ринку праці);

5) соціально-педагогічний (толерантність, гнучкість і креативність мислення, самостійність, рефлексивність та інформативність).

Визначення поняття «вчитель» у довідковій літературі подано у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Визначення поняття «вчитель» у довідковій літературі

Словник	Тлумачення
«Педагогічний словник» за редакцією М. Ярмаченка	Вчитель – це «фахівець з необхідною фаховою і психолого-педагогічною підготовкою, який здійснює навчання і виховну роботу з учнями загальноосвітніх шкіл різних типів» [166, с. 103].
«Педагогічний енциклопедичний словник», головним редактором якого є Б. Бин-Бад	Вчитель – це педагогічна професія та посада в системі загальної і професійно-технічної освіти [165, с. 303].
«Психолого-педагогічний словник», упорядником якого є Є. Рапацевич	Вчитель – це організатор соціального виховного середовища, регулятора і контролера її взаємодії з кожним учнем [184, с. 843].
«Великий тлумачний словник сучасної української мови»	Вчитель – це той який навчає, викладає який-небудь навчальний предмет у школі; 2) людина, яка є авторитетом у якій-небудь галузі, яка впливає на інших, передає свій досвід, знання, служить для них прикладом [104, с. 25].

У дослідженні ми будемо використовувати поняття «вчитель» у тлумаченні, яке подає С. Гончаренко в «Українському педагогічному словнику». Вчений тлумачить поняттям «вчитель» як «фахівця, який проводить навчальну й виховну роботу з учнями в загальноосвітніх школах різних типів» [44, с. 341].

Розглянемо інші базові поняття нашого дисертаційного дослідження.

Термін «фізична культура» висвітлюється в Законі України «Про фізичну культуру і спорт» (1994). Де у статті 61 зазначається: «Фізична культура – це складова частина загальної культури суспільства, спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості» [80, стаття 61].

В «Українському педагогічному словнику», автором якого є С. Гончаренко, поняття «фізична культура» трактується як «... частина культури суспільства, що включає систему фізичного виховання та сукупність спеціальних наукових знань і матеріальних засобів, необхідних для розвитку фізичних здібностей людини, зміцнення її здоров'я» [44, с. 345]. Вказано, що «вона органічно включає громадську й особисту гігієну, гігієну праці й побуту, а також широко використовує природні чинники, виховує правильний режим праці й відпочинку» [44, с. 345].

Науковець О. Базильчук вважає фізичну культуру специфічним багатофункціональним явищем, у сфері якого розв'язується широке коло завдань: від особистих до державних і загальнолюдських [13, с. 121]. На його думку, найважливішим є такі суспільні фізичної культури функції:

- відтворення робочої сили та підготовки громадян до виробничої і творчої діяльності – державного будівництва та міжнародного представництва;
- фізичне, розумове й естетичне виховання особистості;
- удосконалення природних і набутих якостей особи;
- формування активної творчої життєвої позиції громадян [13, с. 121].

Дослідник зазначає, що, формуючись у процесі розвитку людського суспільства, фізична культура чітко увиразнила залежність між підготовкою до праці та її результатами. Ускладнення змісту людської діяльності щоразу підвищує вимоги до рівня фізичної та психічної підготовленості. Функції фізичної культури проявляються також у постійному нагромадженні й передачі досвіду, у створенні нових методів і засобів впливу на психофізичний стан людей [13, с. 122].

В. Папуша наголошує на тому, що «фізична культура є важливим засобом підвищення соціальної та трудової діяльності, це задоволення моральної, естетичної та творчої життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвитку дружніх стосунків між народами і зміцнення миру» [164, с. 6]. Вчений слушно підкреслює, що «в особистому аспекті фізична культура є частиною

загальної культури звичок, а також рівнем життєдіяльності людини та стану її здоров'я» [164, с. 6].

Своєрідно тлумачить аналізоване поняття Б. Шиян, провідний педагог і автор навчальних посібників із фізичного виховання. На його думку, фізична культура – це «сукупність досягнень суспільства у створенні та раціональному використанні спеціальних засобів, методів і умов цілеспрямованого фізичного й духовного вдосконалення людини» [255, с. 18]. Дослідник виокремлює термін «фізична культура особистості» і тлумачить його як «сукупність властивостей людини, що набуваються в процесі фізичного виховання і виражаються в її активній діяльності, спрямованій на всебічне удосконалення своєї фізичної природи та ведення здорового способу життя» [255, с. 19].

В. Сухомлинський, видатний сучасний український педагог, пов'язує фізичну культуру з національним вихованням. Він зокрема пише: «Виховання фізичної культури – це, по-перше, турбота про здоров'я і збереження життя як найвищої цінності; по-друге, система роботи, що забезпечує гармонію фізичного розвитку і духовного життя, багатогранної діяльності людини» [211, с. 143].

У дослідженні ми будемо використовувати поняття «фізична культура» у тлумаченні, яке подає В. Ареф'єв. Вчений визначає поняття «фізична культура» як «частину загальної культури, сукупність спеціальних матеріальних і духовних цінностей способів їх створення та використання з метою забезпечення фізичної досконалості людини» [7, с. 6].

Оскільки наше дослідження присвячене підготовці майбутніх учителів фізичного виховання, то для нас важливо насамперед з'ясувати тлумачення поняття «фізичне виховання».

В «Енциклопедії освіти» це поняття висвітлюється в контексті фізичного виховання дітей та шкільної молоді: «Це складова частина загального виховання; соціально-педагогічний процес, спрямований на зміцнення здоров'я й загартування організму, гармонійний розвиток, функцій і фізичних

можливостей дітей і молоді, формування життєвих позицій, важливих рухових навичок та умінь» [65, с. 957-958].

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка подається таке трактування: «Фізичне виховання – це складова частина загального виховання; соціально-педагогічний процес, спрямований на зміцнення здоров'я й загартування організму. Воно здійснюється в єдності з розумовим, моральним, трудовим і естетичним вихованням. Під час занять з фізичного виховання учні займаються фізичними вправами за державними програмами, які є в дошкільних закладах, загальноосвітніх школах, у всіх типах спеціальних навчальних закладів, в армії тощо» [44, с. 345].

У «Педагогічному енциклопедичному словнику» поняття «фізичне виховання» тлумачиться як «педагогічний процес, спрямований на формування фізичної культури особистості внаслідок педагогічних впливів і самовиховання» [165, с. 43]. Разом із тим, у словнику трактується ще й педагогічні впливи чи зусилля, які передбачають розвиток фізичних якостей в учнів, навчання рухових дій та оволодіння спеціальними знаннями.

Т. Круцевич визначає поняття «фізичне виховання» як «спеціалізований педагогічний процес цілеспрямованої систематичної дії на людину фізичними вправами, силами природи, гігієнічними факторами з метою зміцнення її здоров'я, розвитку фізичних якостей, удосконалення морфологічних і функціональних спроможностей, формування й покращення основних життєво важливих рухових навичок, умінь та пов'язаних із ними знань, забезпечення готовності людини до активної участі в суспільному, виробничому й культурному житті» [122, с. 10].

Дослідники М. Герцик і О. Вацеба підкреслюють процесуальний характер фізичного виховання і вказують: «Фізичне виховання – це спеціально організований процес усебічного розвитку фізичних, моральних і вольових здібностей, формування життєво важливих рухових навичок та вмінь людини» [26, с. 127-131].

Б. Шиян розглядає поняття «фізичне виховання» як «педагогічний процес, спрямований на фізичне й духовне вдосконалення людини, оволодіння нею систематизованими знаннями, фізичними вправами, способами самостійного використання протягом усього людського життя» [255, с. 45].

Науковець А. Цюль обґрунтовує аналізоване поняття у контексті шкільної практики: «Фізичне виховання в сучасній школі – це складник навчально-виховного процесу учнів із першого по випускний класи, де основною формою роботи виступає класно-урочна система» [245].

М. Зубалій та С. Закопайло тлумачить поняття «фізичне виховання» як «спеціально організований процес, спрямований на зміцнення здоров'я і загартування організму людини, гармонійний розвиток її функцій та фізичних можливостей, формування важливих рухових здібностей, навичок і вмінь» [86, с. 14].

Фізичне виховання, як стверджує В. Папуша, є «... головним напрямом упровадження фізичної культури» [164, с. 6]. Важливим аспектом фізичного виховання постає навчання як організований процес передачі спеціальних знань та рухових умінь.

Інший погляд на тлумачення поняття «фізичне виховання» пропонує В. Бальсевич. Він розглядає його як «педагогічну технологію, що базується на адаптації досягнень у сфері спорту на користь цілеспрямованого перетворення фізичного потенціалу учнівської молоді на основі тренування як ефективного способу такого перетворення» [18 , с. 47].

У дослідженні ми будемо використовувати поняття «фізичне виховання» у тлумаченні, яке подає В. Ареф'єв у підручнику «Основи теорії та методики фізичного виховання». Науковець трактує поняття «фізичне виховання» як «педагогічний процес, спрямований на формування спеціальних знань, навчання фізичних вправ, розвиток фізичних здібностей та виховання моральних якостей людини» [7, с. 32].

Ключовими поняттями нашого дослідження є «спорт» та «спортивно-масова робота». Розглянемо їх детальніше.

Поняття «спорт» визначено в Законі України «Про фізичну культуру і спорт» [80] та Законі «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки дитячо-юнацького спорту та фізичного виховання дітей» [76]. У цих Законах України чітко викладені дії органів влади, держави, області, району, міста, практичних працівників щодо організації і проведення спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах другої половини ХХ – початок ХХІ ст.

У «Педагогічному енциклопедичному словнику» поняття «спорт» тлумачиться як «заняття фізичними вправами, яке має за мету поряд зі зміцненням здоров'я, розвитком фізичних сил і рухових здібностей досягнення перемоги або високих результатів у змаганнях» [165].

В. Грубник вважає, що спорт – це засіб підтримування миру, поліпшення здоров'я, спілкування, школа життя [49, с. 5-6]. Характеристика спорту (за В. Грубником) подано у додатку Е.

В. Цибульська та Г. Безверхня, укладачі навчального посібника «Організація та методика спортивно-масової роботи», подають своє трактування аналізованого поняття: «Спорт – це діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленості шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них» [242, с. 102]. Дослідниці відповідно до навчальної програми дисципліни «Організація та методика спортивно-масової роботи» розкрили загальні основи теорії і методики організації спортивно-масової роботи, її форми й технології проведення, а також виокремили фізкультурно-оздоровчу діяльність у системі вітчизняної освіти, на виробництві, за місцем проживання, з особами, котрі мають обмежені можливості [242, с. 103].

О. Базильчук зазначає, що «одним із уніфікованих явищ суспільства і складовою частиною фізичної культури є спорт. Його культурні характеристики відображають внутрішню культуру суспільства і, у свою чергу, допомагають формувати соціальні стандарти суспільства та стиль життя. У

сучасному суспільстві спорт постає не тільки як розвага, гра й засіб рекреації, він впливає на систему освіти, релігію, економіку і політику [13, с. 121]. На думку вченого, спорт – це своєрідна «мікромодель суспільства, взаємовідносини в якому сприяють формуванню, збереженню та актуалізації системи суспільних цінностей в аспекті загальної культури» [13, с. 122]. Нам імпонує це визначення поняття «спорт».

У спорті представлені практично всі види людської діяльності: пізнавальна, ціннісно орієнтована, комунікативна, соціально-педагогічна тощо.

У Законі України «Про фізичну культуру і спорт» (1994) подано перелік сучасних напрямів спорту: дитячий, дитячо-юнацький, резервний, вищих досягнень, професійний, ветеранів, олімпійський, неолімпійський тощо [80].

Дитячий спорт – це напрям спорту, який забезпечує ознайомлення дітей з видами спорту та виявлення їх здібностей до подальших занять спортом. Органи державної влади й органи місцевого самоврядування створюють організаційно-правові та інші умови для розвитку дитячого спорту і забезпечення початкового навчання дітей видів спорту шляхом об'єднання зусиль сім'ї, опікунів, піклувальників, дитячо-юнацьких спортивних шкіл та загальноосвітніх навчальних закладів із метою розвитку масового спорту та спорту вищих досягнень [43, 80].

Дитячо-юнацький спорт – це напрям спорту, який забезпечує залучення дітей до занять певним видом спорту із дитячого спорту для здійснення їх спортивної спеціалізації та забезпечення умов для переходу до резервного спорту [там само].

У дослідженні ми будемо використовувати поняття «спорт для всіх» у тлумаченні, яке подає М. Дутчак. Вчений трактує поняття «спорт для всіх» як «заняття окремими видами спорту, переважно масовими або різноманітними фізичними вправами на основі багатоборства і розрядної класифікації з метою активного відпочинку, усунення нервового емоційного напруження, зміцнення здоров'я, підвищення працездатності і досягнення фізичної досконалості» [63, с. 18-24].

Із цього приводу Т. Круцевич слушно зазначає, що «таке соціальне явище, як «спорт для всіх», перебуває на стадії активного розвитку, особливо у країнах східної частини Європи» [122].

У навчальній програмі Л. Іващенко, П. Савицький і В. Левицький «Організація і методика масової фізичної культури» поняття «масовий спорт» трактується як «діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей під час їхнього дозвілля для зміцнення здоров'я» [95]. Саме у такому визначенні ми будемо використовувати поняття «масовий спорт» у нашому дослідженні.

Спортивно-масова робота здійснюється через масову кількість осіб і доступна для всіх бажаючих. Вона охоплює низку масових заходів і спрямована на забезпечення рухової активності спортсменів, поліпшення їх фізичної підготовки, виявлення хороших і сильних спортсменів та реалізації здоров'язбережувальної функції навчання (мотивації до здорового способу життя).

Спортивно-масова робота і відповідає таким принципам: добровільності; виховання інтересу; доступності; масовості; активності; цілеспрямованості; вибірковості і тощо.

Науковці (В. Грубник [49], Л. Іванова [92], Т. Круцевич [122], О. Леонов [126], Б. Мінаєв і Б. Шиян [146] та ін.) вказують, що до спортивно-масової роботи належать заняття у спортивних секціях, гуртках, спортивні змагання, спортивні свята, ігри, конкурси, вікторини, естафети.

Визначення поняття «спортивно-масова робота» подано у таблиці 1.3.

У дослідженні ми будемо використовувати поняття «спортивно-масова робота» у тлумаченні, яке запропонував Б. Максимчук. Вчений визначає поняття «спортивно-масова робота» як «організацію та проведення масових спортивних заходів для дітей з метою сприяння поліпшенню фізичної підготовленості виявленню сильних спортсменів, пропаганді здорового способу життя» [137, с. 96].

З'ясуємо зміст інших понять, дотичних до нашого дослідження.

Таблиці 1.3

Визначення поняття «спортивно-масова робота»

Автор	Текст визначення
В. Валієва	Спортивно-масова робота – це діяльність по залученню максимально можливої кількості людей в спеціалізовані заняття фізичними вправами тренувального характеру, спрямовані на їх підготовку до участі в діяльності змагання і на формування здорового способу життя [25, с. 15]. Спортивно-масова робота сприяє розвитку фізкультурного руху школярів, залученню їх до систематичних занять фізичною культурою і спортом з метою підвищення рівня фізичного розвитку і фізичної підготовленості і зміцнення стану здоров'я [25, с. 49].
А. Граф	Спортивно-масова робота у школі маючи свою специфіку, на відміну від занять із теоретичних дисциплін, визначається усіма перерахованими термінами: позашкільна, позакласна, позаурочна і має на увазі вирішення основного завдання – організації виховної, фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи з учнями у позаурочний час [46, с. 13].
М. Фридман	До масової спортивної роботи у літньому таборі відпочинку належать: спортивні ігри загону «Старти надій» (спортивні конкурси, змагання з різних видів спорту, рухливі і спортивні ігри), змагання з багатоборства, турніри по настільному тенісу, бадмінтону, городкам, шахам, шашкам, товариські зустрічі, спартакіади [238, с. 7].

Відомо, що «діяльність – це рух, поведінка, процес мислення, специфічна людська форма ставлення до навколишнього світу» [18, с. 47]. Діяльність у психології визначається як активність, спрямована на досягнення мети, пов'язаної із задоволенням власних потреб та інтересів, а також суспільних вимог до неї [17, с. 32].

Цінним для нашого дослідження є тлумачення поняття «спортивна діяльність», яке запропоноване Т. Круцевич. Вчена трактує поняття «спортивна діяльність» як заходи, що здійснюються суб'єктами сфери фізичної культури і спорту для розвитку останнього [122, с. 186].

За А. Журкіною, фізкультурно-спортивна діяльність – це освітня галузь у системі неперервної освіти, що забезпечує здоров'я та гармонійний розвиток

особистості, її ефективну самореалізацію в суспільстві» [71]. У такому тлумаченні ми будемо використовувати поняття «фізкультурно-спортивна діяльність» у нашому дослідженні.

На думку О. Шамича, фізкультурно-спортивна діяльність включає: засвоєння знань, умінь та навичок із фізичної культури; теоретичну підготовку з певного виду спорту; фізичні вправи, рухливі ігри, естафети, що сприяють загальному фізичному розвитку; участь у масових фізкультурних святах, показових виступах тощо; спеціальні систематичні й тривалі тренування, упродовж яких засвоюються й удосконалюються певні рухові навички та розвиваються необхідні для занять цим видом спорту фізичні якості (сила, витривалість, швидкість, спритність, гнучкість рухів) і вольові риси характеру (сміливість, рішучість, ініціативність, віра в перемогу тощо), з метою оволодіння високою технікою виконання фізичних вправ в обраному виді спорту [252, с. 41].

Спортивно-масова діяльність передбачає застосування засобів фізичної культури для підвищення ступеня масовості спортивних заходів непрофесійного рівня [117, с. 80]. Вона враховується під час аналізу стану фізичного виховання. Спортивно-масова діяльність передбачає групову та індивідуальну форми роботи учнів. Групова форма реалізації спортивно-масової діяльності прогнозує систему впливів на організм осіб, об'єднаних у групи за однією чи кількома ознаками (віковими, професійними, фізичними, мотиваційними), зорієнтованих на досягнення колективного максимального результату з оптимальним розподілом функцій під керівництвом фахівця й наявності варіантів взаємодії та взаємоконтролю.

Отже, нами розглянуто базовими поняття нашого дослідження. Уточнено сутність понять «підготовка майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття» та «готовність майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття». Підготовка майбутніх учителів

фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України розглядається як процес оволодіння професійно орієнтованими знаннями, вміннями та навичками, якостями, досвіду з метою здобуття кваліфікації, яка дозволяла б ефективно організовувати і проводити масові спортивні заходи для школярів, який передбачає здійснення педагогічного завдання щодо зміцнення здоров'я учнів завдяки виконанню ними різних фітнес-програм з використанням спеціально організованих форм рухової активності вибіркової спрямованості. Готовність майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття розглядається як результат професійної підготовки та інтегративне стійке утворення зі сформованих фізичних, розумових і моральних якостей, яке характеризується соціально-нормативним рівнем перетворення суспільних відносин у систему функцій особистості, визначаючи її ставлення до результативності діяльності, пов'язаної з розвитком фізкультурного руху школярів, залученню їх до систематичних занять фізичною культурою і спортом, підвищенням рівня їх фізичної підготовленості і зміцненням стану здоров'я.

1.4. Форми спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України в окреслений період

Вважаємо, що напрями спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України середини ХХ – початку ХХІ століття доцільно розглядати з урахуванням специфіки цього періоду.

Провідною формою організації фізичного виховання молодших, середніх і старших школярів був і залишається урок фізичної культури, який сприяє формуванню знань учнів, відповідних умінь і навичок з метою зміцнення здоров'я дітей, різнобічному та гармонійному їх розвитку (О. Бабешко [12], С. Баракович [19], Ю. Вакарінець [24], О. Давиденко та Г. Смоліус [50], О. Кузменкова [123], В. Папуша [164], Б. Шиян [255] та ін.).

У шкільній програмі другої половини ХХ століття навчальний матеріал з фізичного виховання подавався розділами, які визначали напрям спортивно-масової роботи. Тогочасні навчальні програми з фізичного виховання містили завищені нормативи для учнів різного віку (особливо це стосувалося норм БГПО та ГПО [45; 86]).

Програма зі спортивно-масової роботи передбачала формування уявлень про основні види спорту; спортивні прилади й інвентар; правила техніки безпеки під час масових та індивідуальних занять; залучення школярів до самостійних занять фізичними вправами, рухливими іграми, використання їх у вільний час на основі інтересу до певних видів рухової активності; виховання дисциплінованості, доброзичливого ставлення до однокласників та ровесників; сміливості і рішучості під час виконання фізичних вправ; сприяння в розвитку пам'яті, мислення тощо [178, с. 2-24]. Підготовка до вікторин розширювала знання школярів у галузі фізичної культури, ознайомлює їх із досягненнями видатних спортсменів, сприяє засвоєнню теоретичних вимог комплексу ГПО, прищеплювала потребу у щоденних заняттях фізичними вправами. Організаційні форми вікторин бути різними, однак головне в них було надання можливості школярам різного віку підготуватися до вікторини, завчасно визначити її тематику і принципи проведення (додаток Ж).

О. Леонов, автор книги «Старти надій», на початку 80-х рр. ХХ століття надав рекомендації щодо організації масових спортивних змагань школярів – «Малих олімпійських ігор» – улітку й узимку у школі [127]. «Олімпіада – це завжди велике свято, – писав він. – Піднятися на олімпійський п'єдестал пошани дуже почесно. Щоб бути причетними до цієї видатної події у спортивному житті, школярі беруть участь у своїх «Малих олімпійських іграх», які проводяться в школі» [127, с. 80]. О. Леонов зазначає, що у 80-х рр. ХХ ст. найцікавіше проходили масові комплексні змагання (спортивні свята): «Малі олімпійські ігри», «Старти надій», свята ГПО, спартакіади з парадом, огляди, присвячені Олімпійським іграм, Дню фізкультурника, спартакіаді тощо [127, с. 90].

Вважаємо, що у вікторині на олімпійську тематику важливо, щоб запитання стосувалися не тільки історії Олімпіад, а й сучасного олімпійського руху, відображали роль Олімпійських ігор у єднанні спортсменів усього світу, демонстрували досягнення спортсменів України та світу, підкреслювали важливість комплексу ГПО, змагань школярів.

Дослідники О. Давиденко, Г. Смолюс, Б. Мінаєв і Б. Шиян виокремили позаурочні або позакласні форми спортивно-масової роботи (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

**Позакласні форми спортивно-масової роботи
у вітчизняних загальноосвітніх школах**

Форми позаурочні	Форми Урочні
Спортивні секції, гуртки	Гімнастика до занять
Секції загальної фізичної підготовки	Фізкультхвилинки
Спортивні змагання	Фізичні паузи
Масові фізкультурні заходи	Рухливі ігри на перервах
День працівника фізичної культури та спорту	Спортивна година в групі продовженого дня
Туристичні походи	
Фізкультурні свята, Дні здоров'я, спортивні вечори, конкурси, естафети	

Інші науковці А. Леськів, Н. Андрощук, С. Механошин, А. Дзюбановський розглядають форми фізичного виховання в режимі навчального дня. До них належать урок, як основна форма фізичного виховання; гімнастика до занять; фізкультхвилинки, фізпаузи та рухлива перерва [130, с. 3-52].

В. Папушу зацікавили заняття у режимі дня школяра і позакласні заняття фізичними вправами [164, с. 69-85]. До перших належать фізкультурні хвилинки на загальноосвітніх уроках та ігри, фізичні вправи на перервах, до других – гуртки фізичної культури; групи загальної фізичної підготовки (ЗФП); спортивні секції; спортивні змагання. Ранкову гігієнічну гімнастику автор відносить до форм самостійних занять учнів [164, с. 82-85].

Б. Шиян з'ясовує специфіку спортивно-масової роботи протягом навчального дня та під час позакласних занять фізичними вправами (табл. 1.5) [255, с. 114-141].

Таблиця 1.5

Форми спортивно-масової роботи (за Б. Шияном)

Форми фізичного виховання впродовж навчального дня	Позакласні заняття фізичними вправами
Гімнастика перед заняттями	Некласифікаційні змагання
Фізкультурні хвилинки	Класифікаційні змагання
Фізкультурні паузи	Змагання за шкільною програмою
Години здоров'я	Фізкультурно-художні свята
Спортивна година у групах продовженого дня	Спортивно-художні вечори
Рухові перерви	Дні здоров'я

Дослідники: О. Давиденко та Г. Смоліус серед форм спортивно-масової роботи увиразнюють заняття позаурочного типу [50, с. 309]. «Позаурочні форми, – твердять науковці, – відіграють допоміжну роль і доповнюють уроки фізичного виховання. Проте нерідко вони набувають самостійного значення» [50, с. 309].

Вчені аналізують три види таких позаурочних занять:

– фонові (зарядка, гігієнічна гімнастика, прогулянки, заняття на доріжках здоров'я, купання, плавання);

– навчально-виховні (самостійні заняття; репетиції до виступів, фізкультурних свят, парадів);

– змішаного характеру (туристичні прогулянки; туристичні походи; рухливі ігри рекреаційного типу; спортивні забави рекреаційного типу) [50, с. 310].

Науковці О. Давиденко і Г. Смоліус виокремлюють ще три різновиди позаурочних занять із фізичного виховання:

1) індивідуальні самостійні (малі і великі форми тренувального і фізкультурно-оздоровчого характеру);

2) змагальні;

3) групові [50, с. 311].

Значну роль відіграє змагальна форма організації занять, яка має за мету поліпшення якості фізичного виховання та розв'язання відповідних навчально-виховних завдань.

Ми погоджуємося з твердженням цих учених, що в заняттях урочного й позаурочного типів є багато спільного у принципах, меті, завданнях і структурі.

Розглянемо класифікацію занять фізичними вправами позаурочного типу (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Класифікація занять фізичними вправами позаурочного типу

Види занять				
Вступні	Навчальні	Розвивальні	Профілактичні	Контрольні
Предметний зміст	Спрямова-ність	Форма керівництва	Чисельний склад учасників	Систематичність проведення

Науковці вважають, що основна мета позаурочних занять із фізичного виховання передбачає активний відпочинок, відновлення і зміцнення здоров'я, збереження або підвищення працездатності, розвиток рухових якостей та удосконалення у спортивних рухах [81].

У «Положенні про фізичне виховання учнів загальноосвітніх шкіл» було перелічено форми спортивно-масової роботи за вибором учнів, які можна організувати у вільний від уроків час і поза школою: позашкільна (за місцем проживання учнів); заняття в дитячо-юнацьких спортивних школах, дитячих туристичних станціях, спортивних товариствах тощо; самостійні заняття школярів фізичними вправами в сім'ї, на пришкольних і дворових площадках, стадіонах, у парках тощо [167, с. 11-17].

На основі опрацьованої літератури (В. Грубник [49], О. Давиденко та Г. Смолюс [50], А. Леськів, Н. Андрощук, С. Механошин, А. Дзюбановський [130], В. Папуша [164], Л. Фролова та І. Глазирін [239], А. Цьось [245], Б. Шиян [255] та ін.) нами було визначено найпоширеніші форми організації спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України зазначеного періоду: спортивні секції, спортивні гуртки, змагання, шкільні заходи (спортивні й фізкультурні свята, конкурси, вікторини, спортивні вечори); заходи в режимі навчального дня: гімнастика до початку занять, фізкультурні хвилинки, фізкультурні паузи, рухливі, спортивні та народні ігри, фізичні вправи на перервах.

Проаналізуємо форми спортивно-масової роботи у вітчизняних ЗОШ, починаючи із середини ХХ – початку ХХІ століття.

Потрібно зазначити, що спортивні секції; спортивні (фізкультурні) гуртки; фізкультурно-спортивні клуби належать до формальних спортивних дитячих об'єднань.

Спортивні секції призначені для учнів, які бажають займатися окремими видами спорту. Учителі й тренери під час занять у секціях намагаються сприяти фізичному вдосконаленню школярів з обраного виду спорту, готують їх до участі в позашкільних змаганнях, допомагають набути знань і навичок інструкторської роботи та суддівства змагань. Під час відкриття секцій перевагу потрібно надавати тим видам спорту, які уможливають масову роботу з учнями.

За твердженням В. Папуші, у школах функціонує кілька типів спортивних секцій: з оздоровчої фізичної культури, загальної фізичної підготовки, лікувальної фізичної культури тощо; спортивні – з масових і технічних видів спорту; туристичні – з усіх або окремих видів спортивних ігор [164, с. 77-80]. Основними завданнями шкільних спортивних секцій є: залучення учнів до систематичних занять спортом; зміцнення здоров'я дітей і сприяння їхньому правильному фізичному розвитку; виховання морально-вольових та спеціальних фізичних якостей; фізична, технічна й тактична підготовка з певного виду спорту чи туризму; прищеплення навичок організаційної та інструкторської роботи, а також суддівства на шкільних змаганнях [164, с. 86 - 96].

Учителі з фізичної культури з видів спорту під час занять у секціях намагаються сприяти спортивному вдосконаленню учнів з обраного виду спорту. Керують спортивними секціями вчителі фізичної культури і громадські тренери (не молодші 18 років). Їхніми помічниками можуть бути учні 10 – 11 класів, які мають розряди зі спорту (або туризму) і пройшли курси інструкторської практики [91]. Повторимо, що до секції набирають учнів основної медичної групи, які мають довідку – дозвіл лікаря для занять спортом. За В. Папушею та Б. Шияном, спортивні секції треба планувати з метою технічної підготовки юних футболістів (волейболістів, тенісистів, баскетболістів тощо). Так, В. Папуша розробив секційні заняття з футболу, в яких розкрив техніку гри: різні удари м'яча, техніку гри воротаря [164, с.77-80]. У спортивних секціях учнів розподіляють за групами з урахуванням віку (від шести до сімнадцяти років) та спортивної підготовленості: молодша, середня, старша. Групи загальної фізичної підготовки функціонують для учнів, які бажають поліпшити фізичну підготовленість, глибоко оволодіти матеріалом навчальної програми та успішно займатися спортом (додаток 3).

Основною метою роботи груп фізичної підготовки, як зазначають М. Зубалій та С. Закопайло, є залучення якомога більшої кількості учнів до

систематичних занять фізичними вправами, формування в них позитивного ставлення до фізичної культури та спорту [86, с. 14-18].

На практичних заняттях із теорії й методики фізичного виховання та оздоровчих технологій нами зі студентами III курсу обговорено конспекти секційних занять, складені учителем фізкультури Іваном Головком Стеблівської ЗОШ I – III ступенів ім. І. С. Нечуя-Левицького Корсунь-Шевченківського району [42, с. 4-5].

Поряд зі спортивними секціями в ЗОШ аналізованого періоду створювалися групи загальної фізичної підготовки із метою підвищення загальної фізичної підготовленості учнів шляхом використання на заняттях із ними різних засобів фізичної культури і спорту відповідно до навчальної програми. До занять у таких групах залучалися учні, які дещо відставали у своєму фізичному розвитку або потребували додаткових занять як недостатньо підготовлені до виконання вимог навчальної спортивної програми. При наявності у школі великої кількості таких дітей, які з певних причин відстають від своїх однолітків у фізичній підготовленості, їх розподіляють за групами (залежно від віку і статі). Заняття в групах тривалістю 45 – 60 хв проводилися двічі на тиждень під керівництвом учителів фізичної культури. Інколи для цієї мети залучалися громадські інструктори, актив із числа учнів.

На думку А. Цьося, значну роль у формуванні інтересу до спорту відіграють спортивні гуртки. Залежно від умов, матеріального забезпечення й кількості бажаючих вони можуть бути організовані за віковими особливостями окремо в кожному класі. Комплектуються гуртки по 20 – 25 учнів з урахуванням фізичної підготовленості та бажання займатися більш поглиблено одним з обраних видів спорту [245].

Спортивний гурток організовувався з учнями, які були зацікавлені заняттям спортом. Основне завдання гуртка – залучити школярів 1 – 11 класів до систематичних занять фізичною культурою і спортом. Заняття проводяться два рази на тиждень для дітей різного віку.

Мета гуртка включає активізувати руховий режим дітей, розширити їхні знання з історії фізичної культури, вдосконалити рухові вміння й навички, сформувати потребу в регулярних заняттях фізичними вправами.

Провідні фахівці з фізичного виховання (М. Зубалій та С. Закопайло [86], Н. Ковальчук і В.Санюк [102], Н. Ковальчук [103], Б. Мінаєв та Б. Шиян [146], В. Столбов [210], А. Цьось, Г. Балахнічова, Л. Заремба [245], О. Шамич [252]) зазначали, що на заняттях у цих гуртках учні суттєво розширювали свої знання про спорт та його види, засвоюють більше рухових навичок і вмінь, ніж на уроках.

Головним на заняттях спортивних гуртків було залучення учнів до регулярних занять фізичними вправами; впровадження фізичної культури в повсякденне життя; підвищення рівня фізичної підготовленості школярів.

Заняття в спортивних гуртках проводяться, як і в спортивних секціях, один-два рази на тиждень по 45 – 60 хв. Керують гуртками вчителі фізичної культури, громадські інструктори з учителів-предметників, старшокласників, батьків. До змісту занять спортивних гуртків входять: фізичні вправи, рухливі ігри, естафети, що сприяють загальному фізичному розвитку дітей, готують до занять у спортивних секціях з обраних видів спорту, до участі у масових фізкультурних святах, показових виступах тощо.

Наведемо розробку орієнтовного заняття спортивних гуртка на тему «Волейбол – улюблена спортивна гра шкільної молоді». За таким зразком можна займатися в гуртках і з тем «Футбол», «Баскетбол», «Легка атлетика», «Теніс» тощо.

Завдання, зміст та вибір конкретної форми занять визначаються інтересами і схильністю дітей та учнівської молоді до будь-якого виду спорту. У заняттях спортивних секцій чи гуртків спільним з уроками фізичного виховання є добір форм, засобів, методів, спортивного обладнання, які використовуються для підтримки нормального фізичного стану учнів, їхньої зацікавленості в руховій активності та задовільняють потреби у здоровому способі життєдіяльності. Однак має місце і багато відмінностей: це принципи,

мета, завдання, побудова занять тощо. Їх потрібно враховувати майбутнім учителям, плануючи позаурочну діяльність із фізичного виховання з дітьми та учнівською молоддю в загальноосвітніх школах.

У системі взаємопов'язаних різноманітних організаційних форм із фізичного виховання і спортивно-масової роботи особливе місце займають, окрім занять у спортивних секціях та спортивних гуртках, спортивні змагання, рухливі, спортивні і народні ігри, шкільні спортивні свята, вечори, конкурси, вікторини тощо.

Мета спортивно-масових заходів – створення умов для реалізації права учнів на можливість удосконалюватися з обраного виду спорту та демонстрації своїх досягнень школі [126; 205; 206; 246].

Проведення спортивних заходів – найважливіша складова спортивно-масової діяльності та фізичного виховання учнів. Спортивні заходи використовуються для перевірки якості навчально-тренувальної і виховної роботи з учнями загальноосвітніх шкіл України, а також для педагогічного впливу на присутніх і спостерігачів.

Розглянемо спортивні змагання, які є основою спортивних заходів.

Спортивні змагання – одна з форм, яка уможлиблює реалізацію рухових здібностей учнів та підвищення їхнього емоційного тону. Вихователі й батьки переконані, що змагання – це своєрідна школа життя, лабораторія формування особистості. На думку О. Шамича, «... спортивні змагання сприяють розвитку здатності до максимальних напруг, фізичних, емоційних переживань, загостреної діяльності всіх психічних процесів» [252, с. 41].

Дослідник Б. Шиян поділяє спортивні змагання на класифікаційні та некласифікаційні [255, с. 83-84]. Класифікаційні змагання проводяться на основі вимог «Єдиної спортивної класифікації», а некласифікаційні – за спрощеною програмою. Однак усі змагання включають до загального плану роботи школи.

Як зазначає О. Леонов, спортивні змагання – це яскраве емоційне видовище. Задоволення від них виникає внаслідок співучасті в них глядача,

якого приваблює високий рівень розвитку рухових якостей, сміливі, рішучі дії учасників, їхні високі досягнення [126]. Шкільні спортивні змагання є ефективним заходом підвищення рівня фізичної підготовленості учнів. Особливо важливе значення цих змагань полягає у формуванні морально-вольових якостей і рис характеру дітей та шкільної молоді.

Під час змагань відбувається моральний розвиток дітей, що займаються спортом, формування у них соціально-ціннісних якостей, котрі визначають ставлення до інших людей, до суспільства, до самого себе (в сукупності її називають моральною вихованістю).

Спортивні змагання уможливають вироблення норм колективної поведінки. Опановуючи різноманітні командні функції, діти вчаться не тільки організовувати свою поведінку, а й активно впливати на дії своїх однокласників чи ровесників, сприймати завдання колективу як свої власні. Під керівництвом учителя зміцнюються такі важливі моральні якості, як відповідальність перед колективом, почуття обов'язку та гордість за успіхи команди.

Основними завданнями будь-яких спортивних змагань є: сприяння зміцненню здоров'я, загартуванню і різнобічному розвитку школярів; виховання їх у дусі патріотизму, колективізму, товарищескості, вироблення високих морально-вольових якостей; підвищення дисципліни та організованості; розвиток окремих видів спорту в школі і підвищення спортивно-технічних результатів учнів; підведення підсумків навчально-тренувальної роботи; виявлення інтересів дітей до окремих видів спорту; залучення їх до систематичних занять фізкультурою і спортом; пропаганда та популяризація спорту.

Науковці В. Грубник [49], О. Леонов [128], В. Папуша [164], та Б. Шиян [255] виокремлюють такі види змагань:

а) закриті (у класі, школі; беруть участь діти тільки шкільного колективу);

б) відкриті (можуть задіюватися команди, окремі спортсмени інших шкіл, повноправно виборюючи призові місця, медалі тощо);

в) товариські (матчеві) зустрічі – змагання за попередньою домовленістю між командами класів, шкіл;

г) заочні (між учнями різних класів, між класами, школами, в районі, місті, області тощо).

Іншу класифікацію простежуємо у дослідженнях Б. Мінаєва і Б. Шияна – особистісні і командні змагання. У першому різновиді виявляються особистісні результати учасників. Під час проведення командних змагань визначаються переможці лише серед команд і колективів; при цьому враховують суму очок або балів, одержаних заліковою кількістю учасників (за таблицею оцінок), суму результатів, досягнутих заліковими учасниками, а також кількість результатів або очок учасників, які здобули певні місця. Командні змагання можна влаштовувати не тільки з волейболу, ручного м'яча, футболу, хокею, баскетболу, а й з інших видів спорту, визначаючи особистісні і командні результати змагань [146].

Загальне керівництво змаганнями здійснює директор школи. Безпосереднє проведення змагань покладається на суддівську колегію, затверджену дирекцією школи. Командна першість визначається за більшою сумою очок, набраних усіма учасниками в усіх видах конкурсних змагань «Козацькі ігри». Переможці змагань, які зайняли I – III місця у змаганнях школи, відзначаються та нагороджуються.

Перед тим, як вибрати будь-яку форму спортивних змагань, потрібно враховувати умови школи (чисельність та контингент учнів, наявність спортивної бази, кліматичні умови тощо).

Під час проведення змагань великого значення надають і обов'язковому веденню протоколів. Зразковий облік і правильна обробка результатів змагань дають змогу своєчасно підбити підсумки. Учасників спортивних змагань необхідно ознайомити з обов'язковими вимогами до них, а саме: знати основні

правила змагань; виступати в охайному спортивному одязі; бути дисциплінованими, ввічливими.

До спортивних змагань О. Леонов включав ще й спортивні атракціони і веселі змагання (додаток І) в залі чи на майданчику [127, с. 126-129].

Таким чином, ми переконалися, що серед спортивних заходів досліджуваного періоду провідне місце займали спортивні змагання.

Ще одним поширеним різновидом спортивно-масової роботи того часу були *спортивні свята* – урочисте проведення спортивних змагань, рухливих, спортивних і народних ігор.

Для проведення спортивних свят необхідно здійснити відповідну організаційно-підготовчу роботу, готуючи і спортивні змагання, і показові виступи, і конкурси, і художні номери. До участі залучаються всі учні, вчителі, батьки, а також громадські організації.

Дослідники Л. Іванова та В. Єрмолаєва [93], О. Леонов [126], В. Цибульська та Г. Безверхня [160], Н. Черненко [206], А. Цьось [245], Б. Шиян [255] суголосні в тому, що організація і проведення масових спортивних заходів – не тільки цікава, а й копітка справа, що потребує належної підготовки. І з цим завданням колективу школи без активної допомоги керівництва і всього педагогічного колективу школи упоратися практично неможливо.

На думку Л. Іванової та В. Єрмолаєвої, такі свята краще проводити у вихідні або святкові дні: це дасть можливість батькам і знайомим школярів бути присутніми на спортивних змаганнях, допомогти в суддівстві або й самим спробувати позмагатися у визначених для них вправах [93, с. 124].

Як зазначають Н. Черненко [206] та Т. Федорова [236], тематика спортивних свят має бути різноманітною. Їх доцільно присвячувати знаменним історичним датам, подіям із життя школи, національним спортивним святам тощо.

Програми спортивних свят включають змістове розмаїття, але вчені (В. Грубник [49], Л. Іванова та В. Єрмолаєва [93], О. Леонов [126], В. Папуша

[164], А. Цьось [246], Б. Шиян [255] та ін.) радять дотримуватися у їх проведенні єдиної схеми, а саме: показові спортивні змагання; конкурси; веселі естафети; ігри, атракціони; підсумки.

Принципи побудови спортивних і народних свят, які використовувалися в загальноосвітніх вітчизняних школах у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст. Наведемо їхню тематику: «Свято України»; «Козацький гарт»; «Козацькі забави»; «Козацькі розваги»; «Козацьке братство»; «У пошуках козацької слави»; «Олімпійське свято»; «Свято спорту» тощо [72, 99, 126; 206; 236; 254]. Під час спортивних свят доцільно проводити також і атракціони, залучаючи всіх бажаючих учнів та гостей, присутніх на святі (додаток К).

Ще одна поширена форма спортивно-масової роботи в тогочасних загальноосвітніх школах України – це конкурси. Завдання їх полягають у тому, щоб розвивати уміння майбутніх учителів творчо використовувати сценарії конкурсів під час шкільних та позашкільних заходів. Педагогічна цінність конкурсів – у їхній спрямованості на раціональне розв'язання рухових завдань. Конкурси можуть проводитися усередині класів і між ними. Вони передбачають змагання на краще виконання запропонованих фізичних вправ, умілість, точність і швидкість відтворення рухових дій.

Як зазначає Б. Шиян, для пропаганди занять спортом у вітчизняних загальноосвітніх школах організовувалися вікторини й вечори спортивної слави, на які запрошувалися в міру можливості провідні чи знамениті спортсмени міста (села). Вони демонстрували свої спортивні якості, ділилися досвідом своїх успіхів [254, с. 131 – 137].

Зупинимось детальніше на організації і проведенні спортивних вікторин.

Часто вікторини, яким передували спортивні конкурси, були своєрідним їх фіналом.

Однак провідні фахівці з фізичного виховання (В. Грубник [49], Л. Іванова та В. Єрмолаєва [93], А. Леськів [130], Б. Мінаєв та Б. Шиян [146], В. Папуша [164], А. Цьось [245] та ні.) зазначають, що спортивні вікторини

можна проводити, як самостійні заходи, учасники яких відповідають на запитання усно або письмово.

Потрібно готуватися до вікторини завчасно. Залежно від кількості учасників її організують у спортивній залі, яку прикрашають емблемами, значками ГПО, фотостендами кращих спортсменів-школярів, дотепними плакатами, шаржами. Активну участь у підготовці вікторини бере рада колективу фізичної культури.

Для того, щоб охопити вікториною-конкурсом якнайбільше учнів, доцільно організувати її окремо серед школярів 10 – 11, 12 – 13, 14 – 15, 16 – 17 років. За такого розподілу організаторам вікторини легше скласти програму та дібрати відповідні запитання.

Вчені О. Леонов [126], Н. Черненко [206], Б. Шиян [254] виокремлюють кілька форм проведення вікторини. Одна з найпростіших полягає в тому, що всім учням, які сидять у залі, задають запитання. Хто перший підніме руку, той відповість і залежно від правильності відповіді одержує ту чи ту кількість балів. Переможця визначають за їх сумою. За такої форми вікторини успіх залежить не тільки від того, як учень знає матеріал, а й від його активності, швидкості реакції. Тому часто практикують письмові відповіді.

О. Леонов [126], А. Цьось [245] та Б. Шиян [254] вважають, що спортивно-художнє свято (Б. Шиян називає його фізкультурно-художнім [256, с. 135]) – це комплексний захід, який включає не тільки спортивні змагання, показові виступи, конкурси, вікторини, ігри, лотереї тощо, а й художні, мистецькі фрагменти.

Отже, доходимо висновку, що спортивні свята в загальноосвітніх школах України упродовж зазначеного періоду нашого дослідження проходили змістовно, цікаво, але головне – масово. Сучасним вітчизняним ЗОШ можна творчо використовувати досвід їх організації та проведення.

Під час ознайомлення із тематикою, змістом і методикою проведення спортивних свят та вечорів у зазначений для дослідження період, одержали завдання: розробити тематику спортивно-фізкультурних свят (вечорів) для

загальноосвітніх шкіл, а також сценарій одного-двох свят, враховуючи досвід їх організації та проведення. Водночас, перебуваючи на педагогічній практиці, вони мали організувати і провести спортивне свято (клас – за вибором студента).

На нашу думку проблема використання рухових, спортивних і народних ігор під час спортивно-масової роботи з учнями різного віку в загальноосвітніх школах України продовжує залишатися сьогодні все такою ж актуальною. Ще в давнину П. Лесгафт зазначав: «Гра, на відміну від суворо регламентованих рухів (наприклад, гімнастики), завжди пов'язана з ініціативним моментом розв'язання завдань. Це приваблює учасника, а для керівника передбачає розв'язування навчальних завдань» [129, с. 95].

Оскільки ми вже наводили приклади рухливих і спортивних ігор під час проведення шкільних спортивних заходів, пропонуємо їх коротку характеристику.

У загальноосвітніх школах незалежної та самостійної України поступово відроджувалися народні рухливі та спортивні ігри. Про їх суть А. Цьось пише: «У результаті життя й побуту мільйонів людей протягом багатьох віків в Україні сформувалися самобутні народні ігри та забави, які з досвідом багатьох поколінь перевірялися й відшліфовувалися. У них відображено звичаї нашого народу, його побут та уявлення про світ. Кожна гра чи забава має свої специфічні функції й може розвивати фізичні й моральні риси дитини» [246, с. 45].

Своїм корінням українські народні ігри та забави сягають ще доісторичної язичницької доби. Тоді життя наших предків було тісно пов'язано із природним довкіллям. Кожне свято чи якусь визначну подію супроводжували іграми, піснями й танцями, що проводилися на природі. Із часом обрядові дійства втратили своє ритуальне значення та від них залишилися лише молодіжні й дитячі забави, різноманітні рухливі ігри, спрямовані лише на фізичний розвиток дітей («Піжмурки», «Довга лоза», «Тягти бука» та багато ін. – як із предметами, так і без них).

Метою будь-яких традицій є закріплення й відтворення в нових поколіннях адекватних способів життєдіяльності, типів мислення й поведінки. Формами реалізації традицій у народній культурі постають звичаї, свята й обряди [246]. Видатний педагог К. Ушинський стверджував: «Люди народжуються, ростуть, а отже, й виховуються» [234].

Народні рухливі ігри як важлива складова національної культури й етнопедагогіки ґрунтуються на народній філософії, світогляді нації, об'єднуючи й раціональні народні знання, і стихійний матеріал народних знань.

Науковець А. Цьось у книжці «Українські народні ігри та забави» з'ясував роль і значення рухливих народних ігор. Він класифікував їх за двома напрямками:

1) зі співами, приказками й примовками («Батько і діти», «Подоланочка», «Іди, іди, дощику», «Барвінок», «Сад і горобці»);

2) для розвитку сили, швидкісно-силових здібностей, швидкості, спритності, витривалості. Крім того, автор виокремив ігри з предметами [246, с. 40-71].

У дослідженні «Українські народні рухливі ігри, розваги та забави» Є. Приступа, О. Слімаковський та М. Лук'янченко [176] охарактеризували багато з них, які викликають значний інтерес в учнів різного віку. Діти захоплюються ними, готують костюми, маски, розподіляють ролі й охоче розігрують їх.

У монографії авторів Є. Приступи, В. Левківа та О. Слімаковського «Українські народні ігри» висвітлено етнопедагогічні аспекти їх становлення й розвитку. Автори подають велику кількість вітчизняних рухливих народних ігор, запровадження яких у сучасну виховну практику сприятиме відродженню національних традицій та підвищенню виховної, освітньої й оздоровчої роботи зі шкільною молоддю [175]. У монографії з'ясовано значення народних рухливих ігор, передумови їх виникнення, традиції функціонування в житті дітей та учнівської молоді, зв'язок із природно-господарським календарем (часом сівби, збирання врожаю тощо), побутування у сучасних умовах. Цінним

у контексті нашого дослідження вважаємо опис багатьох українських народних ігор, наприклад «Бездомна лисиця», «Оса», «Птиці», «Перепілка», «Гарбуз», «Гуси» тощо [175, с. 3-8].

Як стверджують науковці В. Левків, Є. Приступа та О. Слімаковський, багато народних рухливих ігор повноправно ввійшли в сучасну систему фізичного виховання.

Із цього приводу Ж. Холодов зазначав, що змагання з народних рухливих ігор і під час свят були чудовою школою вдосконалення фізичних якостей учнівської молоді [240].

На думку В. Сухомлинського, ігрові змагання сприяють взаємодії дітей, їх творчому мисленню й винахідництву, формуючи у них організованість, дисциплінованість, комунікабельність, товариськість і колективізм, навчаючи взаємовиручки і взаємопідтримки [211].

Як наголошує А. Цьось, народні рухливі ігри належать до універсального засобу всебічного виховання молоді. В них яскраво відображено побут, працю, національні традиції народу, його уявлення про сміливість, чесність, винахідливість людини. В цих іграх має місце шанобливе ставлення до національної культури; вони створюють емоційну основу для розвитку патріотичних почуттів – любові та поваги до рідної землі, відданості своїй країні [246].

Науковці О. Ващенко, В. Єрмолаєва, Л. Іванова [29]; Е. Вільчковський та О. Курок [34]; Є. Приступа, В. Левків, М. Лук'янченко та О. Слімаковський [175; 176]; А. Цьось [244; 246] визначили такі види народних рухливих ігор:

1) сюжетні. Більшість рухливих ігор цього виду колективні. Дитина привчається в них узгоджувати свої дії з діями інших гравців, стримувати свої примхи, бажання; діяти організовано, відповідно до правил;

2) культові;

3) сезонні ігри. Залежачи від природи, кліматичних умов, що впливали на урожай та добробут кожного, люди за довгі століття виробили цілу систему

свят, обрядів, звичаїв, пов'язаних із кожною порою року (зимовий, весняний, літній та осінній цикли ігор);

4) природно-кліматичні. Зміст цих ігор тісно пов'язаний із природними умовами та історичними особливостями розвитку того чи того регіону України. У степовій частині України переважали рухливі ігри з «широким полем ігрової діяльності», а саме: метання палиці та м'яча, біг навздогін тощо. У гірських районах Галичини більшого поширення набули ігри на рівновагу, перетягування, зі стрибками, метанням предметів у ціль («забивання сокирки», «перетяжка» тощо).

Самобутність українських культури й побуту проявляється в тому, що народні рухливі ігри неодмінно супроводжуються словом та мелодією. Національна специфіка вітчизняних рухливих ігор полягає у: відтворенні психологічних особливостей народу, його світобачення, моральних норм; національній мові; відображенні історії нації, її культури, громадського й побутового життя, традицій, релігійних вірувань, звичаїв; взаємозв'язку з національним фольклором; національній специфіці вираження загальнолюдських гуманістичних ідей добра і справедливості, естетичних поглядів, суспільних інтересів; любові до природи, рідного краю, серед яких живе нація.

Після опрацювання майбутніми учителями фізичного виховання навчальних посібників Е. Вільчковського, О. Курок – «Народна рухлива гра – основний засіб фізичного виховання дітей» [34], А. Цьося – «Українські народні ігри та забави» [246], монографії Є. Приступи, В. Левківа та О. Слімаковського «Українські народні ігри» [175] багато рухливих народних ігор застосовано ними під час педагогічної практики у загальноосвітніх школах Львівського регіону.

Отже, рухливі народні ігри містять великий виховний потенціал. Їх широко використовували вчителі загальноосвітніх шкіл у досліджуваний нами період. До речі, ці ігри можна практикувати й у сучасних вітчизняних загальноосвітніх школах, творчо застосовуючи досвід минулого й традиції.

Вважаємо, що вчитель фізичного виховання повинен брати до уваги вимоги щодо головного завдання спортивно-масової роботи в режимі навчального дня в загальноосвітніх школах України, яке полягає у необхідності організації щоденних занять фізичними вправами для всіх учнів шляхом чіткого виконання фізкультурно-оздоровчих заходів у режимі дня, широкого залучення учнів до занять у спортивних секціях і гуртках, упровадження додаткових та факультативних занять фізичного спрямування, створення для цього необхідних умов. Така робота організовується у класі під керівництвом учителів або класного керівника за допомогою інструкторів та під наглядом учителя фізичного виховання.

Спортивно-масова робота в режимі навчального дня у позаурочній діяльності охоплює гімнастику до занять, фізкультурні хвилинки і фізкультурні паузи, ігри та фізичні вправи на продовжених перервах, планову спортивну годину у групах продовженого дня подано в додатку Л.

Гімнастика до занять, на думку науковців (Ю. Вакарінець [24], О. Ващенко [28; 29], В. Грубник [49], О. Давиденко, Г. Смоліус [50], М. Дубовис [61], І. Мельник [144], В. Рибалко [190], В. Цибульська та Г. Безверхня [242], Б. Шиян [255]) і вчителів (І. Головка [42], Л. Михно [147] та ін.), організувати найбільш складно. Водночас досвід багатьох загальноосвітніх шкіл Львівщини, Сумщини, Тернопільщини, Рівненщини й Івано-Франківщини засвідчує, що труднощів можна уникнути при дотриманні необхідних організаційних і методичних умов, до яких належать: глибоке розуміння педагогами значимості гімнастики до занять; узгодження з батьками необхідності більш раннього приходу дітей до школи; навчання всіх педагогів школи вміння особисто керувати гімнастикою до занять і контролювати її виконання; забезпечення місць занять на повітрі і у приміщенні; підготовка активу учнів; особиста зацікавленість кожного учня в зарядці і розуміння різниці між ранковою гімнастикою і гімнастикою до занять.

Тільки після забезпечення цих умов можна розпочинати гімнастику до початку занять. Увиразнимо її специфічні завдання: організація учнів на

початку навчального дня; підвищення їхньої працездатності на перших уроках; загартування організму, попередження викривлення постави [21, с. 36].

За Б. Шияном, організація проведення гімнастики до початку занять включає: визначення місць кожному класу й окремому учневі на спортивному майданчику та у приміщенні (але не в класі) на випадок негоди; розташування дівчаток у других рядах, окремо (ці місця залишаються постійними на весь рік); підготовка інструкторів зі старшокласників; розучування вправи на уроках; облаштування на місцях проведення гімнастики вішалок для ранців, портфелів, верхнього одягу [255, с. 116].

Керує гімнастикою до занять черговий учитель, кожним класом – інструктор. Класні керівники, класоводи і вчитель фізичної культури проводять і контролюють заходи, що сприяють якісному виконанню вправ.

Проводять гімнастику до занять у групах класів (1 – 3, 4 – 6, 7 – 8, 9 – 11) або з кожним класом окремо. Для кожного класу (групи класів) складається комплекс вправ, але їх кількість у комплексі, число повторів і характер вправ однакові. Наприклад, комплекс включає 7 вправ. Сьома – стрибки – виконується на чотири рахунки, кількість повторень – шістнадцять. Це дасть можливість записати музичний супровід, яким можуть скористатися всі класи.

Організований вхід у школу здійснюється за класами, починаючи з першого. Комплекси вправ потрібно постійно оновлювати, їх характер та інтенсивність виконання мають відповідати порам року. Темп виконання кожної вправи поступово підвищується і до кінця виконання знижується. Тривалість гімнастики не повинна перевищувати 15 хв.

Дослідники вважають, що гімнастику до занять потрібно проводити не тільки в першу, й у другу зміну при двозмінному режимі роботи загальноосвітньої школи [49, с. 164; 131, с. 137].

Як зазначає О. Остапенко, «... для підвищення інтересу учнів до гімнастики можна застосовувати змагальну форму між класами на краще її проведення» [162, с. 45 – 47].

Зазвичай під час підготовки до педагогічної практики майбутні вчителі фізичної культури одержують завдання дібрати вправи для гімнастики до занять для учнів загальноосвітніх шкіл, спираючись на досвід вітчизняних загальноосвітніх шкіл, які функціонували від середини ХХ – до початку ХХІ ст.

Фізкультурні хвилинки та фізкультурні паузи є однією з ефективних форм спортивно-масової роботи в режимі навчального дня українських ЗОШ використання їх на інших уроках і фізкультурних пауз на групі продовженого дня різновікових школярів у досліджуваний нами період.

Мета цих двох форм – одна, а саме: відновити у втомленої дитини працездатність та увагу; усунути м'язову і розумову втому; запобігти порушенням постави; підвищити емоційний рівень учнів.

У низці досліджень науковців і методистів (І. Головка [42], В. Грубник [49], М. Дубовис і О. Леонов [61], Л. Іващенко, В. Левицький, П. Савицький [95], О. Остапенко [162], В. Папуша [164], Р. Раєвський [185], В. Селуянов [199], С. Цвек [241], Б. Шиян [255]) зазначено, що школярам, особливо в початкових класах, притаманна практично щогодинна потреба в рухах. Ознаки втоми під час уроків, що виявляється у виникненні рухового дискомфорту, є проявом потреби в рухах.

Проведення короткочасних фізичних вправ у формі фізкультурних хвилин, фізкультурних пауз та ігор на перервах дає змогу певною мірою задовольнити цю потребу.

Суттєве підвищення рухової активності в ранковий час змінюється у середині дня і надвечір зниженням розумової працездатності, котре можна подолати ранковою гімнастикою, а також більш тривалими заняттями фізичними вправами: активним відпочинком у середині навчального дня, заняттями в гуртках, секціях, активними прогулянками на свіжому повітрі тощо.

Як зазначено в методичних рекомендаціях з організації і проведення спортивно-масової роботи, фізкультхвилинки проводилися в І – VIII класах тогочасної восьмирічної школи на кожному уроці при появі перших ознак

утоми дітей. Тому час початку фізкультурної хвилинки визначається учителем [145].

Провідні методисти з фізичного виховання і спортивно-масової роботи (О. Ващенко [28], В. Грубник [49], А. Леськів, Н. Андрощук, С. Механошин, А. Дзюбановський [130], І. Мельник [144], Б. Мінаєв і Б. Шиян [146], В. Папуша [164], Ю. Старка [207] та ін.) акцентували, що, проводячи фізкультхвилинки, надзвичайно важливо дотримуватися певних методичних умов (оптимальна тривалість занять – до 2,5 хв, кількість вправ 3 – 4, кількість повторень кожної вправи – 4 – 6 разів).

Зі свого боку, Ю. Старка висвітлив позитивний вплив фізкультхвилинки на уроці, розкрив методику їх проведення на інших уроках у початковій та основній загальноосвітній школі [207, с. 25-28]. На його думку, окремі вправи для рук і на поставу можуть виконуватися сидячи під керівництвом педагога або спеціально підготовленого учня. Комплекс фізкультхвилинки включає вправи для м'язів рук, спини, ніг типу прогинів, нахилів, присідань. Обов'язковими є вправи на поставу, як-от: ходіння на носках із високим підніманням колін. Рухи під час фізкультхвилинки за своїм характером мають відрізнятися від тих, які діти виконують на заняттях. Наприклад, доцільно давати вправи з випрямленням ніг і тулуба, розведенням рук у сторони, нахилами голови, розслабленням м'язів кисті, а якщо втомлюються очі – виконувати вправи для очей [там само, с. 27 – 28]. Учителеві й учням бажано готуватися до виконання вправ. Пояснення слід давати спокійним, урівноваженим тоном, щоб не спричинити зайвого збудження й не відвертати уваги дітей від навчального процесу. Потрібен деякий час, щоб дитина пристосувалася до шкільного режиму.

Як наголошують Б. Мінаєв і Б. Шиян, активному відпочинку дітей сприятиме фізкультурна пауза [146, с. 140]. Проводиться вона під час виконання домашніх завдань – як удома, так і у групах продовженого дня. Фізкультпауза відрізняється від фізкультхвилинки змістом і тривалістю. За сприятливих погодних умов фізкультпаузи краще проводити на свіжому

повітрі. Окрім загальнорозвивальних вправ, до фізкультурних пауз включають ще й такі вправи: біг на місці, стрибки, рухливі ігри.

Фізкультурні паузи можуть проводитися самостійно – невеликими групами або індивідуально, залежно від обставин – у спортивній залі, на майданчику, в домашніх умовах.

Науковцями (Б. Голощاپов [43], В. Грубник [49], О. Кругляк [121], М. Лук'янченко [132], Б. Мінаєв та Б. Шиян [146], В. Папуша [164], Є. Приступа, В. Левків, О. Слімаковський [175], В. Столбов [210], С. Цвек [241], А. Цьось [244], Б. Шиян [255]) розроблено комплекси фізкультхвилинок, фізкультурних пауз, ігрових, змагальних та загальнорозвивальних вправ, рухливих спортивних і народних ігор різної інтенсивності.

Комплекси багатьох вправ мають віршований супровід, а це значною мірою зацікавлює учнів різного віку, формує їхню мотивацію до спортивно-масової роботи [162, с. 45 – 47].

Аналізуючи педагогічні аспекти організації рухового режиму, методисти радять учителеві фізичного виховання передусім зважати на зміст і методику проведення всіх форм позаурочних занять фізичними вправами. Раціональний руховий режим визначається як за обсягом, так і за змістом рухової активності учнів. Правильна організація рухового режиму, насичення його різноманітними формами фізкультурно-оздоровчої та масової роботи сприяють формуванню у школярів потреби у систематичних заняттях фізичними вправами [164; 206; 255].

Розвивальний та оздоровчий вплив фізкультхвилинок і фізкультурних пауз визначає їх важливе місце у режимі дня різновікових школярів.

Отже, комплексне застосування фізкультурних хвилинок і фізкультурних пауз позитивно впливає на динаміку розумової працездатності учнів протягом року, семестру, тижня й навчального дня; значно підвищує рухову активність школярів, поліпшує їхню фізичну працездатність на інших уроках, а також загальний фізичний розвиток.

Також варто звернути увагу на ігри та фізичні вправи на продовжених перервах. Вони проводяться на продовжених перервах. Серед усіх форм спортивно-масової роботи школярів особливе місце займають фізичні вправи та рухливі, спортивні і народні ігри на продовжених перервах.

У практиці роботи вчителів середини ХХ – початку ХХІ ст. вони отримали різні назви: година активного відпочинку, динамічна пауза, олімпійський урок тощо. Як зазначають В. Грубник [49], О. Кривінчук [120] та О. Леонов [126], А. Леськів, Н. Андрощук, С. Механошин і А. Дзюбановський [130], І. Мельник [144], Б. Мінаєв та Б. Шиян [146], В. Папуша [164], С. Цвек [241], В. Цибульська і Г. Безверхня [242], Б. Шиян [255], після другого – третього уроку (орієнтовно об 11 – 12 год) в учнів починають з'являтися ознаки втоми, внаслідок чого знижується їхня працездатність. Тому рекомендовано в цей час провести з дітьми заняття фізичними вправами.

У відпочинку на перерві беруть участь усі учні і вчителі школи, що накладає на її керівництво відповідальність за організацію та розміщення класів і груп учнів, забезпечення їх спортивним інвентарем, розподіл активу учнів (суддів, інструкторів) для організації й суддівства, добір ігор та естафет. Бажано, щоб вихід школярів на спортивні заняття починався традиційними позивними і далі супроводжувався музикою. Б. Шиян зауважує: «Якщо хто-небудь із класу виявив бажання в той чи інший день зайнятися іншими вправами, то він прямує до місця їхнього проведення, попередивши про це вчителя фізичного виховання школи» [256, с. 121].

Загальне керівництво організацією і проведенням занять на перервах здійснюється директором школи та його заступниками.

Починаючи з 8 класу, юнаки й дівчата займаються окремо. Але спеціальні ігри для хлопчиків і дівчаток слід практикувати вже з 2 класу. Окремо можуть займатися збірні команди школи й учні зі спеціальної медичної групи. Під час перерв мають чергувати медпрацівники школи. У негодю фізкультурні заняття проводяться в залах, коридорах і класних кімнатах, що має бути обумовлено

спеціальним графіком. Упродовж проведення ігор часто займаються разом паралельні і близькі класи (6 – 7), окремо – дівчатка і хлопчики.

Перевага надається вправам та іграм, які викликають найбільший інтерес учнів. Наприклад, старшокласників неабияк цікавлять кидки м'яча в баскетбольну корзину, в гандбольні ворота, удари по футбольним воротам, вправи з гантелями, кроси. Узимку зазвичай використовують лижі, санки, ковзани, грають у хокей, практикують ігри та розваги зі спорудження снігових фортець, сніговиків, метання сніжок у ціль [144].

До форм спортивно-масової роботи з учнями різного віку у вітчизняних ЗОШ належить планова спортивна година у групах продовженого дня. Під час неї діти привчаються чергувати розумову роботу з фізичною, раціонально будувати режим, суворо дотримуватися гігієнічних вимог, зміцнювати здоров'я, поліпшувати свій фізичний розвиток, готуватися до здачі норм ГПО. Тому, як твердять В. Папуша і Б. Шиян, спортивну годину треба поєднувати з іншими формами спортивно-масової роботи (ігри на перервах, прогулянки тощо), враховуючи час прийому їжі і відпочинку. В організації спортивної години важливо домогтися тісної взаємодії вчителя фізичної культури та вихователів груп продовженого дня [257, с. 94].

Окрім спортивної години, у досліджуваній період методисти пропонували проводити й виховні години спортивного характеру. Так, В. Корсик розробив сценарій виховної години на тему «Здорове покоління XXI століття» для учнів 9 – 11 класів [116, с. 12 – 17.]. Нами розміщено в додатку М сценарій «Години дозвілля».

Дослідники (В. Грубник [49], Т. Круцевич [122], А. Леськів, Н. Андрощук, С. Механошин, А. Дзюбановський [130], В. Папуша [164], В. Рибалко [190], С. Цвек [241], Б. Шиян [255]) наголошують, що в загальноосвітніх школах України аналізованого нами періоду створювалися методичні об'єднання вчителів, на яких систематично розглядали питання фізичного виховання: добиралися та розучувалися конкретні вправи та ігри, учителів ознайомлювали з найбільш доступними методами навчання (показ,

пояснення, ігровий метод, використання навчальних карток), із прийомами дозування навантаження, ознаками втомленості дітей і заходами попередження травм. Часто виховні години спортивного характеру збігалися з часом занять спортивних секцій і гуртків. Це зацікавлювало учнів роботою останніх.

У спортивно-масовій роботі вітчизняних ЗОШ набула поширення і групова діяльність учнів. А.Цюль надає рекомендації вчителям фізичного виховання з організації групової роботи з учнями: методично правильно обирати групові форми навчальної роботи та правильно формувати групи; розробляти інструкції та пам'ятки із групової навчальної діяльності; регулювати обсяг учительської допомоги групам упродовж їх роботи; навчати школярів співпраці під час виконання групових завдань [244, с. 68].

У досліджуваний нами період один раз у тиждень організовувалися змагання на першість груп продовженого дня між ними. Змагалися діти, як правило, за видами комплексу ГПО. Для допомоги вихователям учитель фізичного виховання готував інструкторів із учнів старших класів. Окрім того, він мав забезпечити заняття спортивним інвентарем і снарядами (на додаток до того, що має кожна група у своєму розпорядженні). Б. Мінаєв та Б. Шиян пропонують до однієї групи включати учнів із різних класів [146, с. 144].

На заняттях спортивної години орієнтувалися на таке об'єднання тогочасних класів: 1 – 3, 4 – 6, 7– 9. Якщо до складу певної групи належать діти молодшого або старшого віку, то і зміст занять, і навантаження для них мають бути різними [164, с. 117].

Особливістю методики групових фізкультурних занять є те, що вони проводяться у вільних, невимушених умовах і мають ігровий характер та чітко організовану структуру (вступна частина, основна й заключна). Зміст основної частини становлять вправи з бігу, стрибків, метання, рухливі ігри, естафети; взимку – лижі, ковзани, санки. Різновікові школярі дуже люблять найпростіші змагання, наприклад: хто швидше пробіжить 25 – 30 м; 100 м; хто далі стрибне в довжину з місця або з розбігу; хто вище стрибне у висоту з місця або з розбігу; хто далі кине м'яча (сніжку, камінчика); хто швидше влучить у ціль.

Необхідно використовувати і такі види змагань, як біг з обручем, стрибки на швидкість і точність. Спортивні розваги й атракціони (катання на санках, велосипедах, накидання кілець, вудки, кеглі тощо).

На нашу думку, туристичні походи учнів різного віку є необхідними. Туризм є найбільш розповсюдженим видом рекреації. Він охоплює прогулянки, екскурсії, походи й подорожі для ознайомлення з певною місцевістю та з метою активного й пізнавального відпочинку, поліпшення фізичного стану і спортивного вдосконалення.

Туристичні походи проводяться по-різному для дітей та шкільної молоді: з молодшими школярами – на відстань 3 – 4 км; із учнями 10 – 11 років – тривалістю в 1 день та загальною відстанню в обидва кінці – 6 км; для учнів підліткового віку (12 – 15 років) похід може тривати від 1 до 3 днів із нічлігами, маршрут – 12 – 15 км; для старшокласників – до тижня.

На думку А. Цюся, туристична масова робота сприяє фізичному загартуванню дітей, формуванню у них моральних переконань та естетичних поглядів [245, с. 97].

Зі свого боку, Б. Мінаєв і Б. Шиян підкреслюють, що туризм є чудовим засобом оздоровлення дітей. У туристичних походах діти отримують змогу безпосередньо застосовувати вивчені на уроках фізкультури рухові дії (подолання перешкод, у т. ч. й водних, лазіння, ходіння тощо), а також знання з географії, біології, астрономії [146, с. 150-155]. Туризм, як вважають методисти з фізичного виховання, це ще й засіб збагачення життєвого досвіду учнів, їх ознайомлення з різними професіями, формування вміння насолоджуватися красою природи [257, с. 89].

Виховне значення туризму досліджували Ю. Вакарінець [24], О. Ващенко [29], Е. Вільчковський [35], В. Грубник [49], Б. Мінаєв [146], В. Папуша [164], Б. Шиян [255] та ін.

Зокрема Б. Мінаєв та Б. Шиян зазначали: «Зустрічі біля туристського багаття з діячами великого спорту, передовиками виробництва залишають незабутнє враження в пам'яті школярів різного віку. Подолання труднощів у

поході виховує в них колективізм вчить, незважаючи на особисті симпатії й антипатії, бути чуйними один до одного, суворими до порушників дисципліни та порядку. Похід дасть змогу глибше зрозуміти й вивчити характер кожної дитини, налагодити довірливі стосунки між педагогом та учнями, задовольнити потреби школярів у новизні, пригодах, романтиці» [146, с. 150 – 152].

У 1972 році уперше туристичний похід і змагання зі спортивного орієнтування були включені до комплексу ГПО [45], у зв'язку з чим проходилося все більше самодіяльних походів і подорожей, збільшувалася кількість їхніх учасників.

Дослідники Б. Мінаєв [146], В. Папуша [164], Б. Шиян [255] відстежили, що в той час багато туристичних маршрутів пролягало по рідному краю, по місцях бойової і трудової слави українського народу.

Міністерство освіти колишнього СРСР розробило «Єдині вимоги до проведення екскурсійно-туристичної роботи в школах». У них відображено специфіку таких її форм, як: походи, подорожі, екскурсії; шкільний туристичний табір; зіркові походи, зльоти-змагання; гуртки, секції; виставки, шкільні туристичні вечори, музеї; залікові туристичні походи.

Шкільні туристичні гуртки і секції займалися за програмами, розробленими Центральною дитячою екскурсійно-туристичною станцією. Вони організовувалися з пішого, лижного, водного, велосипедного та гірського туризму для молодших (гуртки) і старших (секції) школярів. До речі, у гуртках і секціях готували значкістів та розрядників, а також інструкторів, молодших інструкторів з туризму, помічників керівників походів. Керували гуртками педагоги школи або працівники станцій юних туристів.

Після туристичного походу в школах упродовж II половини XX ст. – початку XXI ст. відбувалися звіти, туристичні зльоти та свята.

Зліт-змагання проводився, як огляд туристичної роботи в школі за минулий навчальний рік. Наказом директора затверджувалися відповідні положення призначалися начальник зльоту-змагання, керівники похідних груп та суддівські бригади. Проводили зліт зазвичай два дні. У передвихідний день,

після уроків, групи за своїми маршрутами відправлялися до місця змагань; прибувши туди, встановлювали намети, готували вечерю, а ввечері біля вогнища відбувався огляд художньої самодіяльності.

Екскурсії як засіб спортивно-масової роботи можуть проводитися за путівкою екскурсійного закладу (планова) або організовуватися школою (самодіяльна). Група складається з 15 – 25 осіб. Згідно з навчальною програмою, в кінці II семестру (кінець травня) в екскурсії вирушали учні 1 – 8 класів (сьогодні – 1 – 9 класів).

Екскурсійно-туристична робота як ефективний виховний засіб є обов'язковою формою позакласної роботи з учнями різного віку та включається до річного плану школи і класного керівника. Періодичні звіти класних керівників слугують дієвою формою контролю. Успіх організації масової туристичної роботи залежить від керівництва школи.

Упродовж дослідження ми дійшли висновку, що туристичні походи учнівської молоді були однією з поширених форм спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України середини ХХ – початку ХХІ ст.

До спортивно-масової роботи належать також туристичні свята. Нагадаємо, що остання п'ятниця вересня на календарі знаменних дат значиться як Всесвітній день туризму. Цій даті в багатьох школах країни присвячуються туристичні свята [146, с. 155]. Для підготовки і проведення такого свята потрібно створити штаб, до складу якого ввести представників туристичного клубу, ради колективу фізичної культури. Очолює роботу штабу організатор школи із туризму за допомогою вчителя фізичного виховання.

Наведемо для прикладу програму туристичного свята в додатку Н.

Як наголошують фахівці, туризм, туристичні походи і свята є однією з форм спортивно-масової роботи, що сприяє формуванню важливих фізичних якостей учнів: витривалості, сили, вправності, швидкості, гнучкості, спритності, а також розумовому, фізичному та духовному вдосконаленню дітей та учнівської молоді.

Педагогічна цінність туристичної роботи полягає в її відновлювальному і тренувальному впливах на організм дітей і шкільної молоді. Це дуже важливо для учнів, які ведуть переважно «сидячий» спосіб життя (у школі – 6 – 7 годин на уроках, удома – 3 – 4 години за уроками). Навчальна діяльність школярів пов'язана з підвищенням навантажень на нервову й емоційну системи і з великим обмеженням фізичної активності, що спричиняє функціональні розлади організму. А ось під час туристичних походів створюються умови для відновлення працездатності, зміцнення здоров'я учнів під впливом таких чинників, як зміна обставин; дія кліматичних умов; раціональна рухова активність. Водночас туристична робота для учнів може бути й засобом активного відпочинку, і засобом тренування.

Отже, розглянуто форми спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України в окреслений період. Вказано, що ці форми цікаві, змістовні та мають різнобічний вплив на учнів різного віку, тому їх доцільно творчо використовувати і сьогодні.

Висновки до першого розділу

Здійснений історико-системний аналіз законодавчо-нормативних документів, психолого-педагогічної і методичної літератури, літератури з фізичної культури засвідчив, що підготовка майбутніх вчителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи пов'язується, передовсім із наявністю й рівнем оволодіння ними професійно орієнтованими знаннями, вміннями, навичками та особистісними якостями.

Дослідники (О. Ажиппо, П. Джуринський, Є. Захаріна, Л. Іванова, О. Проніков, Н. Степанченко, Л. Суценко, О. Тимошенко, Б. Шиян та ін.) вказують, що вагомими показниками, що характеризують результат професійної підготовки випускників є якість знань, високий рівень розвитку загальнопедагогічних, методичних і спеціальних умінь, належна фізична підготовленість, активна участь у громадському житті, а також шанобливе

ставлення до учнів різного віку та своєї професії.

У першому розділі висвітлено роль і місце комплексу ГПО, який був започаткований в Україні у 30-х рр. ХХ ст., у період з 1960 – 70-х рр. і до 90-х рр. ХХ століття. На різних етапах розвитку науково-методичної думки щодо характеристики комплексу ГПО та БГПО присвячували свої праці вчені М. Зубалій, М. Козуб, Т. Круцевич, О. Леонов, Б. Мінаєв та Б. Шиян, С. Присяжнюк, А. Цьось та ін.

Вказано, що дослідники більше зосереджувалися переважно на історії розвитку вітчизняних фізичної культури та фізичного виховання, а історії спортивно-масової роботи приділялося недостатньо уваги.

За незалежної України науковці (В. Ареф'єв, Р. Белов, В. Грубник, В. Єрмолова, Л. Іванова, О. Кругляк, Т. Круцевич, В. Папуша, Л. Сущенко, А. Леськів, Н. Андрощук, С. Механошин та А. Дзюбановський, В. Цибульська та Г. Безверхня, А. Цьось, Г. Балахнічова та Л. Заремба, С. Цвек та ін.), видрукували методичні поради та рекомендації для учнів різного віку щодо розвитку фізичної культури та спорту, а також розглянули позаурочні й позакласні форми спортивно-масової роботи зі школярами.

Науковці (В. Валієва, А. Граф, Л. Іванова, Т. Круцевич, О. Леонов, Б. Максимчук, Б. Мінаєв і Б. Шиян, М. Фридман та ін.) вказують, що до спортивно-масової роботи з учнями належать заняття у спортивних секціях, гуртках, спортивні змагання, спортивні свята, ігри, конкурси, вікторини, естафети.

Охарактеризовано базові поняття дослідження, до яких віднесено такі поняття, як «підготовка», «професійна підготовка», «професійна підготовка фахівців фізичного виховання і спорту», «готовність», «готовність майбутніх учителів до спортивної діяльності», «вчитель», «фізична культура», «фізичне виховання», «спорт», «дитячий спорт», «дитячо-юнацький спорт», «спорт для всіх», «масовий спорт», «спортивно-масова робота», «діяльність», фізкультурно-спортивна діяльність» та «спортивно-масова діяльність».

Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття розглядається як процес оволодіння студентами професійно орієнтованими знаннями, вміннями та навичками, якостями, досвідом з метою здобуття кваліфікації, яка дозволяла ефективно проводити масові спортивні заходи для школярів, формувати їх здоровий спосіб життя, організовувати активний відпочинок і розвивати рухові якості.

Готовність майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття розглядається як результат професійної підготовки та інтегративне стійке утворення зі сформованих фізичних, розумових і моральних якостей, яке характеризується соціально-нормативним рівнем перетворення суспільних відносин у систему функцій особистості, визначаючи її ставлення до результативності діяльності, пов'язаної з розвитком фізкультурного руху школярів, залученню їх до систематичних занять фізичною культурою і спортом, підвищенням рівня їх фізичної підготовленості і зміцненням стану здоров'я.

Організація спортивно-масової роботи у вітчизняних загальноосвітніх школах зазначеного періоду регламентувалася комплексними програмами з фізичної культури та спортивно-масової роботи, основним завданням яких було забезпечення оптимального рівня фізичної працездатності учнів у режимі навчального дня. У програмах визначається ступінь оволодіння технікою рухової діяльності, яка включає знання, вміння й навички з легкої атлетики, акробатики, гімнастики та інших видів спорту.

Відповідно до програми з фізичного виховання та спорту в загальноосвітніх школах I – III ступенів, існувала система вправ для формування рухових умінь і навичок та розвитку фізичних якостей – сили, витривалості, швидкості (прискорення), гнучкості, спритності учнів. Ці вправи використовувалися під час занять у спортивних секціях і гуртках із різновіковими учнями.

На основі аналізу літератури з фізичної культури (В. Грубник, О. Давиденко та Г. Смоліус, А. Леськів, Н. Андрощук, С. Механошин та А. Дзюбановський, В. Папуша, А. Цьось, Б. Шиян та ін.) було визначено найпоширеніші форми організації спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України зазначеного періоду: спортивні секції для учнів різного віку; спортивні змагання; спортивні і фізкультурні свята, конкурси, естафети, вікторини; шкільні заходи в режимі навчального дня (гімнастика до початку занять, фізкультхвилинки та фізкультпаузи на інших уроках); фізичні вправи та рухливі ігри на перервах (рухливі перерви); щоденні фізкультурні заняття у групах продовженого дня; щомісячні Дні здоров'я і спорту в школах; туристичні походи для різновікових школярів.

Підкреслено, що основними завданнями спортивно-масових заходів є: пропаганда фізичної культури; формування здорового способу життя учнів; отримання певних знань із теорії й методики спортивного тренування; оволодіння технікою різноманітних рухів; підвищення рівня фізичної підготовленості учнів; розвиток і вдосконалення їх фізичних здібностей; набуття навичок самостійних занять фізичними вправами.

У цей період було накопичено значний досвід проведення спортивних змагань у школах, зокрема «Веселі старты», «Старты надій», «Малі Олімпійські ігри» та ін., для яких розроблялися сценарії, залучали бажаючих до участі у них, дотримуватися традиційного ритуалу відкриття та закриття спортивних змагань, чіткого виконання плану сценарію й об'єктивного суддівства, а також нагородження переможців змагань та фізкультурного активу школи.

Науковці (О. Ващенко, В. Єрмолаєва та Л. Іванова; Е. Вільчковський та О. Курок; Є. Приступа, В. Левків, М. Лук'янченко та О. Слімаковський; А. Цьось та ін.) вказували, що у загальноосвітніх школах незалежної України поступово відроджувалося проведення українських народних ігор.

Вказано, що позитивні здобутки історичного досвіду слід творчо використовувати під час організації і проведення спортивно-масової роботи з

учнівською молоддю в сучасних вітчизняних закладах загальної середньої освіти.

Основні наукові положення розділу викладено в опублікованих працях [219; 221; 223; 224; 227; 228; 230; 233].

Список використаних джерел до першого розділу

1. Аксьонова О. Інтерактивні форми діяльності учнів на уроках фізичної культури. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. пр. з галузі фізичної культури та спорту. Львів : Українські технології, 2007. Вип. 11. Т.1. С. 4-16.
2. Андрущенко В. П. Модернізація освіти: політика і практика. *Педагогіка і психологія*. 2002. № 2. С. 12-15.
3. Андрущенко В. Соціальний статус учителя. *Вища освіта України*. 2012. № 1. С. 5-9.
4. Ареф'єв В. Г. Основи теорії та методики фізичного виховання: підручник. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 268 с.
5. Ареф'єв В. Г. Столітенко В. В. Фізичне виховання в школі : навч. посіб. Київ: ІЗМН, 1997. 152 с.
6. Ареф'єв В. Г., Михайлова Н. Д. Розвивально-оздоровчі вправи – основний засіб фізичного виховання школярів. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2014. № 4. С. 13-15.
7. Бабешко О. П. Структура і зміст сучасного уроку фізичної культури. *Фізичне виховання в сучасній школі*. 2012. № 2. С. 21-24.
8. Базильчук О. Культурологічний підхід у професійній підготовці фахівців фізичної реабілітації до роботи з відновлення здоров'я спортсменів *Молодь і ринок*. 2015. № 11. С. 119-123.
9. Балахнічова Г. В., Заремба Л. В. Формування професійної майстерності майбутнього фахівця фізичної культури : навч.-метод. посіб. для студ. випускних курсів ін-тів фіз. Культури. Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. 82 с.

10. Балл Г.О. Про психологічні засади формування готовності до професійної праці. *Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти* : науково-метод. зб. Київ, 1994. 384 с.
11. Бальсевич В. К. Инфраструктура высокоэффективного физического воспитания в общеобразовательной школе: методология проектирования и эксплуатации. *Физическая культура: воспитание, образование, тренировка*. 2004. № 3. С. 47-49.
12. Баракович С. О. Інноваційні технології навчання на уроках фізичної культури. *Все для вчителя : інформ.- практ. бюлетень*. 2012. № 23. 24. С. 29-30.
13. Белов Р. А. Організація і управління спортивно-масовою роботою. Київ, 1997. 128 с.
14. Вакарінець Ю. Особливості побудови фізкультурно-оздоровчих занять зі школярами віком 6-8 років. *Здоров'я та фізична культура*. 2016. Жовтень. № 10. С. 1-3.
15. Валиева В. К. Формирование готовности студентов педвузов к физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой работе в общеобразовательной школе : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08. Чебоксары, 2006. 245 с.
16. Вацеба О., Герцик М. Сучасні тенденції та актуальні проблеми розвитку освіти і науки в галузі фізичного виховання та спорту України *Здоров'я і освіта: проблеми та перспективи* : матеріали II Всеукр. наук.-метод. конф. Донецьк, 2002. С. 127-131.
17. Ващенко Г. Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру. *Твори з педагогіки та психології*. Київ : «Школяр»—«Фада» ЛТД, 2000. С. 271-313.
18. Ващенко О. Здоровий спосіб життя – важливий чинник виховання особистості: теоретико - методологічний аспект. *Початкова школа*. 2004. № 4. С. 48-49.

19. Ващенко О. М., Єрмолаєва В. М., Іванова Л. І. та ін. Фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального дня молодшого школяра : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2003. 192 с.
20. Виленский М. Я., Внуков А. В. Формирование потребности в физическом самосовершенствовании у будущих учителей : метод. письмо. Москва : Наука, 1982. 21 с.
21. Вільчковський Е. С., Денисенко Н. Ф., Цьось А. В. та ін. Оптимізація фізичного виховання дитини у вітчизняній системі освіти : монографія. Запоріжжя : ЗОІППО, 2010. 250 с.
22. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Народна рухлива гра – основний засіб фізичного виховання дітей. *Традиції фізичної культури*. Київ : ІЗМН, 1997. С. 147-153.
23. Вільчковський Е.С. Професійна спрямованість підготовки фахівців з фізичного виховання. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992 – 2002* : зб. наук. пр. [до 10-річчя АПН України]. Харків : ОВС, 2002. С. 301-309.
24. Выготский Л. С. Проблемы возрастной периодизации детского развития. *Вопр. психологии*. 1972. № 2. С. 114-123.
25. Герцик М. С. Український спорт на етапі державотворення *Спорт і національне відродження: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 120-річчю від дня народження професора Івана Боберського*. Львів, 14-15 жовтня. 1993. Ч. I. С. 125-127.
26. Герцик М. С., Вацеба О. М. Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання та спорт» : навч. посіб. Львів : Українські технології, 2002. 232 с.
27. Головка І. Організація спортивної та позакласної роботи у школі. *Здоров'я та фізична культура*. 2014. № 18. С. 4-5.
28. Голощапов Б. Р. История физической культуры и спорта : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений. М. : Академия, 2004. 312 с.
29. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.

30. Готуйся до праці та оборони СРСР. Вип. 6 / упоряд. Ф. М. Ксензенко. Київ : Здоров'я, 1982. 104 с.

31. Граф А.Г. Повышение эффективности подготовки учителя физического воспитания к организации внешкольной спортивно-массовой работы : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Ленинград, 1983. 213 с.

32. Грицай О. А. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури засобами інформаційних технологій. *Записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія «Педагогіка»*. 2000. № 7. С. 136-138.

33. Грубник В. Л. Фізична культура: спортивні ігри в школі : 5-12 класи. Харків : Веста-Ранок, 2008. 288 с.

34. Давиденко О. В., Смоліус Г. Г. Форми організації занять. *Теорія і методика фізичного виховання* / за ред. Т.Ю. Круцевич. Київ : Олімпійська література, 2008. Т. I. С. 296-313.

35. Демінська Л. О. Міжпредметні зв'язки у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури : дис. ... канд. пед наук : 13.00.04. Львів, 2004. 178 с.

36. Державна національна програма «Освіта». (Україна ХХІ ст.). Київ, 1994. 61 с.

37. Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні на період до 2010 р.: Постанова Кабінету міністрів України. 28.10.1998.

38. Державний стандарт базової і повної освіти, із змінами, внесеними згідно з Постановою К М. – № 776 (776 – 2010-п). 27.08. 2010. 24 с.

39. Державний стандарт вищої освіти [Електронний ресурс]. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 29.08.2017).

40. Дубовис М. С., Леонов О. З., Цвек С. Ф. Фізичне виховання учнів 4-8 класів: опис і методика навчання фізичних вправ, теоретичні відомості з видів спорту. Київ : Рад. школа, 1979. 160 с.

41. Дубогай О. Д. Фізкультура як складова здоров'я та успішного навчання дитини. Київ : Шкільний світ, 2006. 128 с.
42. Дутчак М. В. Проблеми спорту для всіх в Україні в контексті європейської інтеграції. *Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні* : зб. наук. пр. Рівне, 2006. Вип. 4. С. 18-24.
43. Дутчак М. В. Спорт для всіх в Україні: теорія та практика. Київ : Олімпійська література, 2008. 280 с.
44. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головн. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
45. Єрмолова В. М., Іванова Л. І., Дерев'янка В. В. Навчаємо граючись : методичний посібник для вчителів фізичної культури загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Літера ЛТД, 2012. 208 с.
46. Журкина А. Я. Концептуальные основы физической культуры. Москва, 2008. 122 с.
47. Завацький В. І., Цьось А. В., Бичук О. І., Пономаренко Л. І. Козацькі забави : навч. посіб. Луцьк : Волинське обласне ред. вид. підприємство «Надстир'я», 1994 . 112 с.
48. Зайцева Ю. В. Формування готовності майбутніх учителів до організації фізкультурно-спортивної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах. *Імідж сучасного педагога*. 2015. № 1. С. 44-46.
49. Закон України «Про вищу освіту» *Відомості Верховної Ради України*. № 37-38. 2014. 19 вересня. С. 2716-2798.
50. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо визнання національних видів спорту. *Офіційний вісник України*. № 49. 2017. С. 121.
51. Закон України «Про загальну середню освіту». Початкова школа. 1998. № 9. С. 1-12.
52. Закон України «Про освіту» (із змінами). *Освіта*. 1996. 8 серпня.
53. Закон України (проект) «Про освіту»// *Відомості Верховної Ради (ВВР)* 2017 р.

54. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» // *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1994. № 14. Статті 61; 80.
55. Заремба Л. В. Формирование у студентов пединститутів готовності к організації внеурочної діяльності учасників: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ, 1990. 22 с.
56. Зубалий Н. Готов к труду и обороне СССР! Киев : Молодь, 1977. 31 с.
57. Зубалий М., Закопайло С. Складові здорового способу життя. *Завуч*. 2000. С. 14-18.
58. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. Київ : МАУП, 2000. 312 с.
59. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія. Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. 608 с.
60. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кивонос І. Ф. Педагогічна майстерність : підручник. Київ : С П Д Богданова А. М., 2008. 376 с.
61. Іваній І. В., Іваній О. М. Правова підготовка як умова високого професіоналізму вчителя фізичної культури. *Імідж сучасного педагога*. 2014. № 9. С. 15-17.
62. Іванова Л. І. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 . «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 2007. 22 с.
63. Іванова Л. І. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури до роботи з учнями з відхиленнями у стані здоров'я : теорія та методика : монографія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. 600 с.
64. Іванова Л. І., Єрмолаєва В. М. Фізкультурні свята. Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. 176 с.
65. Івасюта Ю.М., Язловецький В. С. Про концепцію перебудови системи фізичного виховання. *Світогляд*. 1996. Вип. 2. С. 5-8.

66. Іващенко Л. Я., Савицький П. Ф., Левицький В. В. Організація і методика масової фізичної культури : навчальна програма для фізкультурних вузів. Київ : Спорт, 1994. 27 с.

67. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. № 22-24. 2011. 198 с.

68. Карченкова М. В. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». – Переяслав-Хмельницький, 2006. 21 с.

69. Кириченко О. В. Козацька педагогіка : розробки занять, сценарії виховних заходів, методичні рекомендації. Київ : Вид. група «Основа»: «Тріада», 2008. 192 с.

70. Кичук С. Ф. Система підготовки студентів заочної форми навчання к внемкласной спортивно-масовой работе в школі : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія и методика фізического воститання и спортивной тренировки». Москва, 1983. 23 с.

71. Ковальчук В. Професійна та світоглядно-методологічна підготовка сучасного вчителя : модернізаційний аналіз. Київ–Дрогобич : Коло, 2004. 264 с.

72. Ковальчук Н. М., Санюк В. І. Використання загальнорозвивальних вправ у школі. *Фізичне виховання в сучасній школі*. 2012. № 2. С. 25-28.

73. Ковальчук Н. Формування культури рухів засобами вправ з ходьби та бігу. *Фізичне виховання в школі*. 2003. № 2. С. 10-16.

74. Козуб М. В. Формирование профессиональной готовности будущих учителей физической культуры к осуществлению здоровьесберегательной деятельности в школе : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08. «Теорія и методика професіонального образования». Елец, 2007. 22 с.

75. Коломійцева О. Є. Напрямки професійно-прикладної фізичної підготовки студентів – майбутніх вчителів початкових класів. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2003. № 2. С. 7-10.

76. Кондрацька Г. Роль фізкультурної освіти в навчально-пізнавальній діяльності студентів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. Луцьк : Східнослов'янський національний університет ім. Лесі Українки, 2008. Вип. I. С.188-191.

77. Конституція України (прийнята на 5 сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.). Київ : Преса України, 1997. 80 с.

78. Концептуальні засади подальшого розвитку фізичної культури і спорту в Україні // Державний комітет з фізичної культури і спорту України. Київ, 1998. 20 с.

79. Корсик В. Здорове покоління XXI століття : виховна година (9-11 кл.). *Здоров'я та фізична культура*. 2014. Вересень. № 18. С. 12-17.

80. Корх А. Я. Тренер: деятельность и личность. М. : Терра- спорт, 2000. 120 с.

81. Кремень В. Поступ до нової філософії освіти в Україні. *Розвиток педагогічних наук в Україні і Польщі на початку XXI ст.* : зб. наук. пр. Черкаси, 2011. С. 11-21.

82. Кривінчук О. А. Навчання легкоатлетичних вправ у школі. *Фізичне виховання в школах України*. 2011. № 5. С. 20-24.

83. Кругляк О. Я. Рухливі ігри та естафети в школі : метод. посіб. Тернопіль : Підр. і посіб., 2002. 80 с.

84. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання. Київ : Олімпійська література , 2008. Т. I. 391 с.

85. Кузменкова О. Д., Сліпенко Д. П. Фізична культура в початковій школі. Київ : Шкільний світ, 2013. 120 с.

86. Куц О. С. Фізкультурно-оздоровча робота з учнівською молоддю. Київ–Вінниця : Континент-ПРИМ, 1995. Ч. I. 124 с.

87. Леонов О. З. Спортивне свято в школі. Київ. : Здоров'я, 1976. 106 с.

88. Леонов О. З. Старти надій : рекомендації по організації масових спортивних змагань школярів. Київ : Молодь, 1981 144 с.

89. Леонов О. З. Шляхи підвищення ефективності позакласної роботи з фізичного виховання на сучасному етапі його вдосконалення. *Фізичне виховання в школі*. 2000. № 3. С. 21-24.

90. Лесгафт П. Ф. Избранные педагогические сочинения. Москва : Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1952. Т. 2. 336 с.

91. Леськів А. Д., Андросук Н. В., Механошин С. О., Дзюбановський А. Б. *Форми і засоби фізичного виховання молодших школярів : метод. посіб.* Тернопіль : Астон, 1997. 108 с.

92. Листопад О. А. Аксиологічний і культурологічний підхід до процесу становлення творчої особистості в освіті. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 110. С. 137-140.

93. Лук'янченко М. І. *Методика реалізації індивідуального підходу у розвитку швидкісно-силових якостей юнаків 15–17 років із використанням ЕОМ : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти»*. Москва, 1994. 23 с.

94. Лук'янченко М. І. *Педагогіка здоров'я: теорія і практика : монографія*. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. 348 с.

95. Лук'янченко М. І., Куриш В. І., Щербей М. В. Контроль навчальних досягнень учнів з фізичної культури у формуванні позитивного ставлення до занять фізичними вправами. *Молодь і ринок*. 2007. № 11-12 (34-35). С. 52-55.

96. Лук'янченко М. І., Михаць Л. В. *Теорія та методика фізичного виховання у вищих закладах освіти : тексти лекцій*. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. 112 с.

97. Максименко С. Д., Пелех О. М. Фахівця потрібно моделювати: (Наук. основи готовності випускника педвузу до пед. діяльності). *Рідна школа: наук.-пед. журн.* 1994. № 3/4. С. 68-72.

98. Максимчук Б. А. Підготовка до організації спортивно-масової роботи майбутніх вчителів початкових класів як педагогічна проблема. *Педагогіка,*

психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. монографія / за ред. проф. Єрмакова С. С. Харків : ХДАДМ, 2009. № 4. С. 95-99.

99. Максимчук Б. А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації спортивно-масової роботи : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Вінниця, 2007. 23 с.

100. Марініна О.В. Мотивація на уроці фізичної культури в початковій школі. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2015. № 4. С. 19-21.

101. Мельник І. Розвиток рухових умінь і навичок на уроках фізичної культури. *Здоров'я та фізична культура*. 2014. № 20. С. 7-11.

102. Методичні рекомендації по організації і проведенню спортивно-масової роботи. *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР*. 1984. № 5. С. 7-15.

103. Минаев Б. Н., Шиян Б. М. Основы методики физического воспитания школьников : учеб. пособ. [для студ. пед. спец. высш. учеб. заведений]. Москва : Просвещение, 1989. 222 с.

104. Михно Л.С. Інновації як чинник підвищення ефективності навчально-виховної та фізкультурно-оздоровчої роботи вчителя: стретчинг; фізкультхвилинка. *Фізичне виховання в сучасній школі*. 2012. № 5. С. 13-18.

105. Навчальна програма з фізичної культури для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, підготовлена робочою групою у складі : Т.Ю. Круцевич, Л.А. Галенко, В.В. Дерев'янка та ін. Київ, 2012. 21 с.

106. Олейник Н. А. Теоретические и методические основы управления физической культурой и спортом в Украине : автореф. дис. ... канд. наук по физ. восп. и спорту : спец. 24.00.02. «Физическая культура, физическое воспитание различных групп населения». К., 2000. 20 с.

107. Організація та методика спортивно-масової роботи : навч. посіб. / укладі : В. В. Цибульська, Г. В. Безверхня. Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. 220 с.

108. Остапенко О. Методичні основи формування фізичних здібностей у молодших школярів. *Початкова школа*. 2012. № 5. С. 57-59.

109. Остапенко О. Педагогічні умови підвищення зацікавленості учнів до фізичної культури : 3-4 класи. *Початкова школа*. 2011. № 1. С. 45-47.
110. Папуша В. Г. Фізичне виховання школярів: форми, зміст, організація : навч. посіб. / В.Г. Папуша; відп. за вип. О. Давидова.– Тернопіль : Підр. учники і посібники, 2004. – 192 с.
111. Педагогический энциклопедический словарь / [гл. ред. Б. М. Бин-Бад и др.]. Москва : Большая Российская энциклопедия, 2003. 528 с.
112. Педагогічний словник / [за ред. М. Д. Ярмоченка]. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.
113. Положение о физическом воспитании учащихся общеобразовательных школ. *Бюллетень нормативных актов Министерства просвещения*. 1984. № 3. С. 11-17.
114. Положення про Всесоюзну комсомольську військово-спортивну гру «Орлятко». *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР*. 1982. № 21. С. 9-23.
115. Положення про колектив фізичної культури загальноосвітньої школи. *Бюллетень нормативных актов Министерства просвещения СССР*. 1984. № 3. С. 18-21.
116. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А. С. К., 2006. 192 с.
117. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про дальше піднесення масової фізичної культури і спорту» від 11 вересня 1981 року.
118. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про забезпечення школи кадрами учителів» від 1961 року.
119. Приступа Є., Левків В., Слімаковський О. Українські народні ігри : монографія. Львів : ЛДУФК, 2012. 432 с.
120. Приступа Є., Слімаковський О., Лук'янченко М. Українські народні рухливі ігри, розваги та забави: методологія, теорія і практика : [монографія]. Дрогобич, 1999. 449 с.

121. Присяжнюк С. І. Фізичне виховання : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2008. 504 с.
122. Програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів (1–11 класи) : Фізичне виховання в школі. 1999. № 1. С. 2-24.
123. Проніков О. К. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ–початок ХХІ ст.). Ніжин : Аспект-Поліграф, 2012. 275 с.
124. Проніков О. К. Теоретичні та методичні основи підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Тернопіль, 2014. 40 с.
125. Про заходи щодо подальшого розвитку фізичної культури і спорту : Постанова Ради міністрів СРСР. Москва, 1966.
126. Про проведення днів здоров'я і спорту в загальноосвітніх школах : рекомендації Міносвіти. *Збірник наказів та інстр.* 1983. № 20. С. 17-22.
127. Психолого-педагогический словарь / [сост. Е. С. Рапацевич]. Минск : Современное слово, 2006. 928 с.
128. Раєвський Р. Т., Халайджі С. В. Професійно-прикладна фізична підготовка майбутніх енергетиків: навчальний посібник. Одеса : Наука і техніка, 2006. 132 с.
129. Рибалка Л. В. Педагогічні аспекти формування готовності майбутніх учителів до індивідуалізації навчання : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції “Університетська педагогічна освіта, як шлях гуманізації суспільства”. Київ : КНЕУ, 1999. С. 236-239.
130. Рибалко В. О. Організація та методика проведення рухових ігор на уроках фізичної культури. *Фізичне виховання в школі.* 2008. № 3. С. 29-35.
131. Савицький П. Ф. Організація фізкультурно-оздоровчої роботи. Київ : КДФК, 1992. 32 с.

132. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
133. Савченко О. Я. Екологія дитинства: В.О. Сухомлинський і сучасна початкова школа. *Початкова школа*. 2000. № 11. С. 1-4.
134. Селуянов В. Н. Технология оздоровительной физической культуры. Москва : СпортАкадемПресс, 2001. 171 с.
135. Сергієнко В. М., Полтавцева Т. І. Технології організації спортивно-масової і фізкультурно-оздоровчої роботи : навч. посіб. [для студентів спеціальності «Фізична культура»]. Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2008. 164 с.
136. Сергієчко В. М. Інноваційна технологія викладання легкої атлетики на факультетах фізичної культури вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. з фіз. виховання і спорту : спец. 24.00.02. «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення». Львів, 2007. 20 с.
137. Слостенин В. А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура, функционирование. *Профессиональная подготовка учителя в системе высшего педагогического образования* : межвузовский сборник научных трудов. Москва : МГПИ им. В. И. Ленина, 1982. С. 14-28.
138. Смоліус Г. Г., Шитікова Г. Ф., Давиденко Є. В. Фізична культура у системі загальної освіти. *Теорія і методика фізичного виховання*. Київ : Олімпійська література, 2008. Т. 2. С. 74-105.
139. Спортивні свята / упоряд. Н. Черненко. Київ : Шкільний світ, 2008. 128 с.
140. Старка Ю. М. Позитивний вплив фізкультхвилинок на уроці. *Педагогічна майстерня*. 2011. № 11. С. 25-28.
141. Стасенко О. Сучасний стан підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з учнями загальноосвітніх. *Молода спортивна наука України*. 2009. Т. 2. С. 166-172.

142. Столбов В. В. История физической культуры : учеб. для студ. пед. институтов по спец. «Физическое воспитание». Москва : Просвещение, 1989. 288 с.

143. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Рад. школа, 1988. 272 с.

144. Сущенко Л. П. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання і спорту : історичний аспект. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2001. № 1. С. 183-193.

145. Сущенко Л. П. Ретроспективний аналіз особливостей підготовки майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»* збірник наукових праць / За ред. О. В. Тимошенко. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. Випуск 5(99)18. С. 159-162.

146. Сущенко Л. П. Становлення і розвиток вітчизняної системи професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту : навчальний посібник. Має Гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання та спорту (лист № 14/182-1576 від 08.07.2004)». Київ : ПП «Екмо», 2004. 158 с.

147. Сущенко Л. П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. Наук : 13.004.04. К., 2003. 469 с.

148. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. Київ: Рад. школа, 1949. 418 с.

149. Федорова Т. Г. «Свято України» для учнів 8-х класів // *Фізичне виховання в школах України*. 2011. № 5. С. 34-35.

150. Фридман М. Г. Спортивно-оздоровительная работа в

детских лагерях отдыха : кн. для организаторов внекл. работы. Москва : Просвещение, 1991. 207 с.

151. Фролова Л. С., Глазирін І. Д. Фахова виробнича практика: спортивно-масова та фізкультурно-оздоровча робота: навч. посіб. Черкаси : Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2013. 271 с.

152. Холодов Ж. К. Теория и методика физического воспитания и спорта. Москва : Академия, 2000. 480 с.

153. Цвек С.Ф. Фізичне виховання дітей молодшого шкільного віку. Київ : Здоров'я, 1975. 248 с.

154. Цибульська В. В., Безверхня Г. В. Нетрадиційні засоби фізичної культури: навч. посіб. Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. 172 с.

155. Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації». *Спортивна газета*. 1998. С. 14-25.

156. Цьось А. В. Фізичне виховання в календарній обрядовості українців : монографія. Луцьк : Надстир'я, 2000. 376 с.

157. Цьось А. В., Балахнічова Г. В., Заремба Л. В. Сучасні технології викладання спортивних дисциплін : навч. посіб. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. 132 с.

158. Цьось А.В. Українські народні ігри та забави : навч. посіб. Луцьк : Надстир'я, 1994. 96 с.

159. Чепелюк А., Михайловський О., Пецкович Д. Професійне становлення майбутнього вчителя фізичної культури як проблема вищого навчального закладу. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Посвіт, 2013. Ч.ІІ. С. 185-190.

160. Чопик Р. В. Міжпредметні зв'язки у фізичному вихованні школярів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15 – «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт»* : зб. наукових пр. / за ред.

Г. М. Арзютова. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Вип. 5 К (61) 15. С. 9-12.

161. Шиян Б. М. Методика фізичного виховання школярів : практикум : навч. посіб. для студ. фізкульт. ф-тів пед. ін-тів та ун-тів. Львів : Світ, 1993. 184 с.

162. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2002. Ч.2 248 с.

163. Шиян Б. М., Папуша В. Г. Теорія фізичного виховання. Тернопіль: Збруч, 2000. 340 с.

164. Шиян Б.М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 1997. 48 с.

165. Шкретій Ю. М. Стан та напрями удосконалення систем підготовки кадрів для фізичного виховання і спорту. Київ : Луцьк, 1996. С. 3-16.

166. Язловецький В. С., Турчак А. Л. Організація та методика оздоровчої фізичної культури : навч. посіб. Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2007. 284 с.

167. Ялович В. Т. З питань підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні*. Київ–Луцьк : Вежа, 1996. С. 108-113.

РОЗДІЛ 2
ЗМІСТ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ
З УЧНЯМИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ УКРАЇНИ
(друга половина XX – початок XXI століття)

2.1. Зміст підготовки майбутніх учителів фізичного виховання для вітчизняних загальноосвітніх шкіл (друга половина XX – початок XXI століття)

У кінці XX – початку XXI століття з'явилися інноваційні технології й методики навчання, які стали використовуватися у професійній підготовці майбутніх учителів фізичного виховання. Насамперед науковці зосереджують увагу на інтегративному підході, який ґрунтується на поєднанні загальнодидактичних методів і методів інноваційного навчання, а також на суб'єкт–суб'єктній взаємодії викладачів і студентів.

Варто зазначити, що вчитель став ключовою особою у формуванні спортивно-громадської позиції учнів загальноосвітніх шкіл засобами спортивно-масової роботи.

Слід вказати на те, що підготовка майбутніх учителів фізичного виховання відбувалася відповідно до навчальних планів і навчальних програм, які розроблялися викладами вищих навчальних закладів.

Аналіз законодавчих і нормативних документів показав, що протягом досліджуваного періоду раз у п'ять років створювалися Державні стандарти (Державний стандарт початкової, базової і повної освіти, зі змінами [56-58]; Державний стандарт вищої освіти [55-57]; постійно вдосконалювалися Програми з фізичного виховання, які мали за мету організаційно та методично забезпечувати якість роботи вчителів [150, с. 2-21].

У програмах із фізичної культури, починаючи з 60-х рр. ХХ століття, були сформульовані завдання, проголошені законодавчими органами освіти України. Необхідність керування процесом фізичного виховання уможлилювала вчителям реалізацію запланованих результатів і підвищення якості всієї спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл України.

У дисертаційній роботі проведено аналіз навчальних планів підготовки вчителів фізичного виховання досліджуваного періоду (другої половини ХХ - початку ХХІ століття). Нами було розділено навчальні плани на два блоки. Перший блок включає навчальні плани підготовки майбутніх учителів фізичного виховання, які існували у період другої половини ХХ століття, а другий блок – навчальні плани підготовки майбутніх учителів фізичної культури на початку ХХІ століття. Слід вказати на те, що використання змістово-процесуального компоненту надало можливість ґрунтовно охарактеризувати зміст підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до організації та проведення спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл.

До першого блоку ми віднесли навчальні плани підготовки майбутніх учителів фізичного виховання таких років, як: 1950 р., 1960 р., 1970 р., 1980 р. та 1990 р. Другий блок містить навчальні плани підготовки майбутніх учителів фізичного виховання за 2000 р., 2005 р., 2010 р., 2015 р., 2016 р. та 2017 р. Кожен блок містить такі цикли дисциплін: спортивні дисципліни; теорію та методику фізичного виховання; управління у сфері фізичного виховання і спортивно-масової роботи; психолого-педагогічні; медико-біологічні та гуманітарні дисципліни.

Усі дисципліни начального плану підготовки майбутніх учителів фізичного виховання 1950 р. ми включили до таких циклів, як:

Спортивні дисципліни: «Гімнастика»; «Спортивні і рухливі ігри»; «Фехтування»; «Важка атлетика»; «Легка атлетика»; «Боротьба»; «Бокс»; «Плавання»; «Лижний спорт» і «Кінний спорт».

Теорія і методика фізичного виховання: «Теорія фізичного виховання»; «Історія фізичної культури».

Управління у сфері фізичного виховання і спортивно-масової роботи: «Військова підготовка»; «Організація фізичного руху в Радянському Союзі»; «Політична економія».

Психолого-педагогічні: «Психологія»; «Історія педагогіки»; «Педагогіка»; «Психологія спорту».

Медико-біологічні: «Анатомія»; «Хімія»; «Спортивна біомеханіка»; «Фізіологія»; «Анатомія з біомеханікою»; «Фізіологія спорту»; «Гігієна»; «Лікувальна фізкультура».

Гуманітарні дисципліни: «Основи марксизму-ленінізму»; «Англійська мова»; «Російська мова»; «Українська мова».

Нижче ми аналогічно проаналізували дисципліни по роках:
1960 р.

Спортивні дисципліни: «Гімнастика»; «Спортивні ігри»; «Фехтування»; «Атлетизм»; «Легка атлетика»; «Плавання»; «Лижний спорт».

Теорія і методика фізичного виховання: «Теорія фізичного виховання»; «Спеціалізація»; «Підвищення спортивної майстерності».

Управління у сфері фізичного виховання і спортивно-масової роботи: «Військова підготовка»; «Організація фізичної культури»; «Політична економія».

Психолого-педагогічні: «Історія педагогіки»; «Педагогіка».

Медико-біологічні: «Анатомія»; «Хімія»; «Фізіологія»; «Гігієна»; «Лікувальна фізкультура»; «Лікарський контроль».

Гуманітарні дисципліни: «Історичний матеріалізм»; «Історія КПРС»; «Діалектичний матеріалізм»; «Іноземна мова».

1970 р.

Спортивні дисципліни: «Гімнастика і методика викладання»; «Спортивні ігри і методика викладання»; «Фехтування і методика викладання»; «Легка атлетика і методика викладання»; «Плавання і методика викладання»;

«Лижний спорт і методика викладання»; «Бокс і методика викладання»; «Важка атлетика і методика викладання»; «Боротьба і методика викладання»; «Вдосконалення у вибраному виді спорту»; «Туризм».

Теорія і методика фізичного виховання: «Теорія і методика фізичного виховання»; «Історія фізичної культури»; «Спеціалізація»; «Підвищення спортивної майстерності».

Управління у сфері фізичного виховання і спортивно-масової роботи: «Військова підготовка»; «Організація фізичної культури в Радянському Союзі»; «Політична економія».

Психолого-педагогічні: «Психологія»; «Педагогіка і історія педагогіки».

Медико-біологічні: «Анатомія»; «Біомеханіка»; «Біохімія з основами органічної і фізичної хімії»; «Фізіологія»; «Гігієна»; «Лікувальна фізкультура»; «Лікарський контроль».

Гуманітарні дисципліни: «Науковий комунізм»; «Історичний матеріалізм»; «Історія КПРС»; «Науковий атеїзм»; «Діалектичний матеріалізм»; «Іноземна мова».

1980 р.

Спортивні дисципліни: «Гімнастика і методика викладання»; «Спортивні ігри і методика викладання»; «Фехтування і методика викладання»; «Легка атлетика і методика викладання»; «Плавання і методика викладання»; «Лижний спорт і методика викладання»; «Бокс і методика викладання»; «Важка атлетика і методика викладання»; «Боротьба і методика викладання»; «Вдосконалення у вибраному виді спорту»; «Туризм».

Теорія і методика фізичного виховання: «Теорія і методика фізичного виховання»; «Історія фізичної культури»; «Спеціалізація»; «Спортивні споруди».

Управління у сфері фізичного виховання і спортивно-масової роботи: «Військова підготовка»; «Організація фізичної культури в Радянському Союзі»; «Політична економія».

Психолого-педагогічні: «Психологія»; «Педагогіка і історія педагогіки».

Медико-біологічні: «Анатомія»; «Біомеханіка»; «Біохімія з основами органічної і фізичної хімії»; «Фізіологія»; «Гігієна»; «Лікувальна фізкультура»; «Лікарський контроль».

Гуманітарні дисципліни: «Науковий комунізм»; «Історичний матеріалізм»; «Історія КПРС»; «Науковий атеїзм»; «Діалектичний матеріалізм»; «Іноземна мова».

1990 р.

Спортивні дисципліни: «Гімнастика»; «Спортивні ігри»; «Легка атлетика»; «Плавання»; «Лижний спорт»; «Важка атлетика»; «Туризм»; «Спецкурс».

Теорія і методика фізичного виховання: «Теорія і методика фізичного виховання»; «Історія спорту»; «Основи спортивного тренування»; «Спортивна спеціалізація».

Управління у сфері фізичного виховання і спортивно-масової роботи: «Управління фізичним рухом»; «Політична економія».

Психолого-педагогічні: «Загальна психологія і психологія спорту»; «Педагогіка і її історія».

Медико-біологічні: «Анатомія»; «Біомеханіка з основами спортивної техніки»; «Біохімія і біохімія спорту»; «Спортивний масаж»; «Біометрія»; «Загальна фізіологія і фізіологія спорту»; «Загальна гігієна і гігієна спорту»; «Основи спортивної морфології»; «Спортивна медицина»; «Лікувальна фізкультура».

Гуманітарні дисципліни: «Науковий комунізм»; «Історичний матеріалізм»; «Основи бібліографії»; «Основи статистики»; «Основи науковий атеїзм»; «Основи марксистсько-ленінської етики»; «Основи марксистсько-ленінської естетики»; «Діалектичний матеріалізм»; «Іноземна мова».

Ми нижче подаємо аналіз дисциплін з начальних планів майбутніх вчителів фізичного виховання з циклів для другого блоку:

2000 р., саме так:

Спортивні дисципліни: «Гімнастика»; «Спортивні і рухливі ігри»; «Легка атлетика»; «Плавання»; «Лижний спорт»; «Спеціалізація»; «Туризм».

Теорія і методика фізичного виховання: «Теорія і методика фізичного виховання»; «Основи олімпійського спорту»; «Професійний спорт»; «Теорія і методика викладання обраного виду спорту»; «Теорія і методика викладання обраної спеціальності»; «Інвал. спорту»; «Вступ до спеціальності»; «ПСМ з обраного виду спорту»; «Основи шахової гри»; «Педагогічна культура і майстерність»; «Економіка спорту»; «Фізкультурні споруди»; «Організація і методика оздоровчої фізичної культури»; «Історія фізичної культури».

Управління у сфері фізичного виховання і спортивно-масової роботи: «Управління фізкультурою і спортом»; «Комп'ютерна техніка та математична статистика»; «Цивільна оборона»; «Основи конституційного права»; «ПСМ з додаткового виду спорту»; «Основи права»; «Основи економічних теорій».

Психолого-педагогічні: «Психологія загальна»; «Педагогіка».

Медико-біологічні: «Анатомія людини»; «Біомеханіка»; «Безпека життєдіяльності і основи валеології»; «Спортивна морфологія»; «Біохімія загальна»; «Основи медичних знань»; «Масаж»; «Методи досліджень у лікарському контролі»; «Біохімія спорту»; «Фізіологія людини»; «Фізіологічні основи фізкультури»; «Спортивна медицина і гігієна»; «Гігієна»; «Фізична реабілітація»; «Спортивна морфологія».

Гуманітарні дисципліни: «Ділова українська мова»; «Менеджмент і маркетинг»; «Основи екології»; «Політологія»; «Соціологія»; «Історія України»; «Українська і зарубіжна культура»; «Філософія»; «Іноземна мова».

2005 р.

Спортивні дисципліни: «Ритміка і хореографія»; «Гімнастика»; «Корегуючі гімнастика»; «Професійний спорт»; «Олімпійський спорт»; «Спеціалізація»; «Підвищення спортивної майстерності».

Теорія і методика фізичного виховання: «Основи теорії і методики спортивного тренування»; «Теорія і методика викладання плавання»; «Теорія і методика викладання легкої атлетики»; «Теорія і методика викладання

рухливих ігор і забав»; «Теорія і методика викладання лижного спорту»; «Теорія і методика викладання спортивних ігор (баскетбол, волейбол, гандбол, теніс, футбол)»; «Вступ до спеціальності»; «Методи викладання в спеціальних медичних групах»; «Теорія і методика туризму»; «Теорія і методика викладання гімнастики»; «Теорія і методика викладання атлетизму»; «Теорія і методика з обраної спеціальності»; «Основи шахової гри»; «Теорія і методика викладання фізичного виховання»; «Спортивні споруди і обладнання»; «Організація і методика спортивно-оздоровчої роботи»; «Історія фізичної культури».

Управління у сфері фізичного виховання і спортивно-масової роботи: «Управління в сфері фізичного виховання»; «Комп'ютерна техніка»; «Основи економічних теорій»; «Цивільна оборона»; «Сучасні технології рекреаційно-оздоровчої роботи»; «Основи права»; «Економіка спорту».

Психолого-педагогічні: «Педагогіка»; «Психологія»; «Психологія фізичного виховання»; «Педагогіка фізичного виховання»; «Основи педагогічної майстерності».

Медико-біологічні: «Анатомія людини»; «Біомеханіка»; «Основи безпеки життєдіяльності та валеології»; «Лікарсько-педагогічний контроль при заняттях масовою ФК»; «Біохімія»; «Основи медичних знань»; «Спортивний масаж»; «Методи досліджень у лікарському контролі»; «Біохімічні основи фізичного виховання»; «Фізіологічні основи фізичного виховання»; «Гігієна»; «Гігієна фізичної культури школяра»; «Фізична реабілітація»; «Основи спортивної морфології».

Гуманітарні дисципліни: «Світоглядні засади тіло виховання»; «Основи екології»; «Ділова українська мова»; «Релігієзнавство»; «Політологія»; «Охорона праці»; «Соціологія»; «Історія України»; «Українська і зарубіжна культура»; «Філософія»; «Іноземна мова».

2010 р.

Спортивні дисципліни: «Професійний спорт»; «Спеціалізація»; «Підвищення спортивної майстерності»; «Професійна риторика».

Теорія і методика фізичного виховання: «Теорія і методика ФВ»; «ТіМ з обраного виду спорту».

Управління у сфері фізичного виховання і спортивно-масової роботи: «Інформаційна культура студента»; «Менеджмент і маркетинг у ФК»; «Методи наукових досліджень у ФКіС».

Психолого-педагогічні: «Основи психокорекції»; «Педагогічна психологія».

Медико-біологічні: «Медико-біологічні забезпечення фізичного виховання і спорту»; «Біохімічні та фізіологічні»; «Оздоровча фізична культура».

Гуманітарні дисципліни: «Комп'ютерні та інформаційні технології»; «Ділова іноземна мова».

2015 р.

Спортивні дисципліни: «Теорія і методика з обраного виду спорту»; «Професійна майстерність тренера»; «Спеціалізація»; «Підвищення спортивної майстерності»; «Професійна риторика».

Теорія і методика фізичного виховання: «Теорія і методика фізичного виховання»; «Олімпійська освіта»; «Інформаційна культура студента»; «Світоглядні засади фізичного виховання і спорту»; «Зарубіжні системи фізичного виховання»; «Методи наукових досліджень».

Управління у сфері фізичного виховання і спортивно-масової роботи: «Фізична рекреація»; «Менеджмент і маркетинг у фізичному вихованні і спорті».

Психолого-педагогічні: «Основи психокорекції»; «Педагогічна психологія».

Медико-біологічні: «Медико - біологічні забезпечення фізичного виховання і спорту»; «Біохімічні та фізіологічні».

Гуманітарні дисципліни: «Комп'ютерні і інформаційні технології»; «Ділова іноземна мова».

2016 р.

Спортивні дисципліни: «Дисципліна спеціалізації».

Теорія і методика фізичного виховання: «Теорія і методика ФВ»; «ТіМ з обраного виду спорту»; «Спортивно-педагогічне вдосконалення»; «Олімпійська освіта»; «Теорія, методика і організація підготовки спортсменів в олімпійському та професійному спорті»; «Світоглядні засади фізичного виховання і спорту»; «Зарубіжні системи ФВ»; «Методи наукових досліджень».

Управління у сфері фізичного виховання і спортивно-масової роботи: «Фізична рекреація»; «Менеджмент і маркетинг у фізичному вихованні і спорті».

Психолого-педагогічні: «Педагогічна психологія та основи психокорекції».

Медико-біологічні: «Медико-біологічні забезпечення фізичного виховання і спорту».

Гуманітарні дисципліни: «Комп'ютерні і інформаційні технології та інформаційна культура студента»; «Ділова іноземна мова».

2017 р.

Спортивні дисципліни: «Теорія і методика з обраного виду спорту»; «Професійна майстерність фітнесу і рекреації».

Теорія і методика фізичного виховання: «Теорія і методика фізичного виховання»; «Теорія і методика фізичного виховання різних груп населення»; «Спортивно-педагогічне вдосконалення»; «Олімпійська освіта»; «Інформаційна культура студента»; «Теоретичні основи фізичної рекреації»; «Зарубіжні системи фізичного виховання»; «Методи наукових досліджень».

Управління у сфері фізичного виховання і спортивно-масової роботи: «Фізична рекреація»; «Менеджмент і маркетинг у фізичній культурі і спорті».

Психолого-педагогічні: «Педагогічна психологія та основи психокорекції».

Медико-біологічні: «Оздоровчий туризм»; «Оздоровчі фітнес технології».

Гуманітарні дисципліни: «Комп'ютерні і інформаційні технології»; «Ділова іноземна мова».

У ХХІ столітті вища освіта докорінно змінилася внаслідок процесів її інформатизації. Виникла необхідність розвитку нових прогресивних освітніх концепцій і впровадження сучасних педагогічних технологій та науково-методичних досягнень до навчального процесу підготовки нової генерації учительських кадрів. Під час підготовки майбутніх фахівців до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України від середини 90-х рр. ХХ ст. почали застосовувати інноваційні педагогічні технології (О. Пометун та Л. Пироженко [172]; О. Савченко [194]).

Під час їх підготовки здійснюється інтеграція знань описаних вище дисциплін. В 2014-2016 рр. у студентів формуються освітні компетентності до проведення спортивно-масової роботи, а саме виховні компетентності, які сприяють здатністю орієнтуватися в спорті та його видах, обізнаність в формах, засобах, методах, заснованих на знаннях і досвіді, набутих у процесі заняття спортом різних видів.

Означені компетентності дають можливість майбутньому вчителю фізичного виховання здійснювати спортивно-масову роботу в загальноосвітніх школах за такими напрямками: фізкультурно-спортивний; підготовка до оборони країни і праці.

Таким чином, нами було проаналізовано зміст підготовки майбутніх учителів фізичного виховання для вітчизняних загальноосвітніх шкіл (другої половини ХХ - початку ХХІ століття). Виявлено, що блоки дисциплін, які впроваджувалися в другій половині ХХ століття формували рівень знань, вмінь та навичок майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи. Варто зазначити, що саме такі дисципліни, як «Теорія фізичного виховання», «Теорія і методика фізичного виховання», «Організація фізичної культури» та спортивні дисципліни з методикою викладання, були скеровані на підготовку майбутніх вчителів фізичного виховання до організації спортивно-масової роботи. Також слід зазначити, що ці дисципліни на початку ХХІ

століття змінили свою назву. На початку ХХІ століття вища фізкультурна освіта поставила нові вимоги до підготовки вчителів фізичного виховання, які мають здійснювати організацію та проведення спортивно-масову роботу із школярами. Вказано, що реалізація спортивно-масової роботи на сучасному етапі роботи загальноосвітніх шкіл вимагає введення в зміст навчальних програм ефективних форм, методів і засобів фізичної підготовки, які б надавали певну свободу майбутньому вчителю фізичного виховання, використовуючи індивідуальний та диференційований підходи та враховуючи місцеві традиції і його професійну спрямованість і майстерність.

2.2. Форми та методи підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)

В розглянутий період викладачами вищих навчальних закладів значна увага приділялася розробленню форм і методів навчання майбутніх вчителів фізичного виховання до організації спортивно масової роботи.

Вчені (Б. Голощанов [43], В. Грубник [49], Ю. Курамшин та В. Петровський [124], А. Леськів, Н. Андрощук, С. Механошин і А. Дзюбановський [130], Б. Мінаєв та Б. Шиян [146], В. Папуша [164], В. Столбов [210] та ін.) закликають, що потрібно здійснювати підготовку фахівців високої кваліфікації в галузі фізичного виховання та спорту з урахуванням потреб спортивної практики. Поряд зі здобуттям певної спеціальності студенти мають отримати фахові знання не тільки вчителя фізичної культури, а й керівника спортивної секції з будь-якого виду спорту, а також інструктора-організатора спортивно-масової роботи. Окрім того, дипломовані випускники мають бути обізнаними з методами і навчальними технологіями, роботи з різним контингентом учнів.

Низка науковців розробила цикл лекцій та семінарських занять для студентів фізичного факультету. Так, М. Лук'янченко та Л. Михаць уклали

тексти лекцій із навчального предмету «Теорія і методика фізичного виховання та оздоровчих технологій» [135]. Їх розроблено відповідно до програми. У посібнику розкрито цілі, принципи, зміст, форми, засоби й методи фізичного виховання та висвітлено оздоровчі технології; наведено приклади застосування різних навчальних технологій, які відображають здоров'язбережувальну функцію навчання [135].

Цікаві нововведення в читанні лекцій і проведенні семінарських занять запропонував В Сергієчко: це лекція-конспект, лекція-диспут, лекція-діалог, лекція-дискусія; лекція-проблемно-пошукова; лекція зі зворотним зв'язком; семінари; конкурс знань про спорт; конкурс – спортивна гра; спортивне свято; диспут; прес-конференція; пошукова бесіда; дискусія тощо [201, с. 12].

Для майбутніх учителів фізичного виховання можна використовувати такі методи навчання: проблемна лекція, лекція – конспект, лекція – диспут, лекція – діалог, лекція – дискусія; проблемно – пошукова лекція; лекція зі зворотнім зв'язком; семінари – конкурс знань про спорт; конкурс – спортивна гра; спортивне свято; диспут; прес – конференція; пошукова бесіда; дискусія тощо.

Сучасні дослідники Р. Чопик і М. Полякова зазначають, що потрібно широко використовувати методи активного навчання: групові дискусії, ділові та рольові ігри, бесіду пошукового характеру, дискусії, диспути та комунікативні вправи, які можуть стати основою комунікативного тренінгу, що має важливе практичне значення в розвитку міжособистісного спілкування, особливо в контексті формування вмінь і навичок майбутньої професійної взаємодії [250, с. 432-434]. Вчені теоретично обґрунтували програму використання інтерактивних технологій під час навчання техніки фізичних вправ, як складової здорового способу життя [250, с. 432-434]. Ключовою ознакою розробленої ними програми є творчо-пошукова діяльність учнів, спрямована на ефективне засвоєння техніки фізичних вправ під час роботи в малих групах [250, с. 434].

У методичних матеріалах до семінарських занять із дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання» для студентів III курсу, які розробили Р. Чопик та І. Турчик, було запропоновано плани до практичних занять, проблемно-пошукові завдання та питання для самостійної роботи [251, с. 3-90].

На практичних заняттях доцільно використовувати роботу з опорними схемами-конспектами, алгоритми, педагогічні замальовки, проблемні та педагогічні ситуації, розв'язання яких дасть можливість оволодіти сутністю педагогічної технології та реалізувати її у фаховій діяльності.

Поняття «метод» (від грец. «metodis») означає спосіб пізнання явищ природи й суспільства, шлях досягнення мети [194, с. 260].

В Українському педагогічному словнику С. Гончаренка подається таке трактування: «Методи навчання в школі – упорядковані способи взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів, спрямовані на розв'язання навчально-виховних завдань» [44, с. 206].

Як зазначав А. Алексюк, одним із найважливіших завдань удосконалення загальної системи вітчизняної освіти є «... приведення методів навчання у відповідність із вимогами життя» [3, с. 5].

За тлумаченням В. Папуші, «метод навчання – це спосіб, за допомогою якого учитель передає, а учні засвоюють знання; у них формуються вміння й навички» [164, с. 21]. Дослідники цієї проблеми (А. Алексюк [3], О. Савченко [194]) з'ясували, що у 60 – 80-х рр. XX ст. почала активно розвиватися теорія змісту шкільної освіти, навчально-виховних методів, розвитку пізнавальної активності учнів.

Об'єктом дослідження Б. Шияном професійної підготовки майбутніх фахівців зі спортивно-масової роботи стали ті навчальні методи, які були спрямовані на розв'язання актуальних освітніх проблем сьогодення: соціальної адаптації школярів; формування ініціативної життєвої позиції; розвитку нестандартності мислення учнів [255, с. 79].

Увагу О. Стасенка привернули організаційні навчальні методи, якими вчителів фізичного виховання важливо володіти для проведення спортивно-масової роботи [208, с. 169].

З'ясуємо шляхи створення проблемних ситуацій для роботи зі студентами за технологією проблемного навчання: увиразнення суперечностей між новими фактами та явищами спортивного характеру і недостатністю в учнів колишніх знань для їхнього усунення; виявлення суперечностей між наочними і сучасними завданнями, затвердженими у новій програмі з фізичного виховання та спорту; стимулювання майбутніх фахівців до порівняння та суперечливих явищ, фактів, правил та норм із фізичної культури; робота над новими явищами чи фактами, які віртуально не можна пояснити; одержання нових знань у результаті розв'язання теоретичних і практичних проблем зі спорту.

Особливої уваги заслуговує ознайомлення студентів з концептуальними засадами технології фізичного виховання, розробленої М. Єфименком [69]. Це інноваційна технологія «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей», яка розрахована на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Вчений назвав її «тотальним ігровим методом». Ґрунтується вона на десяти професійних положеннях:

1. наслідувати логіку природи (педагогіка має бути природною);
2. фізичне виховання дітей слід здійснювати «по спіралі»: нове поєднувати з відомим;
3. загально розвивальні вправи необхідно підбирати відповідно до «еволюційної гімнастики»;
4. структурувати заняття на три частини за фізіологічною суттю;
5. здійснювати фізичне виховання дітей («Граючи – оздоровлювати, виховувати, розвивати, навчати»);
6. підтримувати позитивну, світлу енергію радості й задоволення (фізичне виховання має «заряджати» дітей позитивними емоціями);
7. руховий портрет дитини «визначає» методика ігрового тестування;
8. «Створи тренажери сам!»;

9. «Здоров'я здорових передбачає профілактику й корекції»;

10. «Через рухи та гру – до виховання Людини майбутнього!».

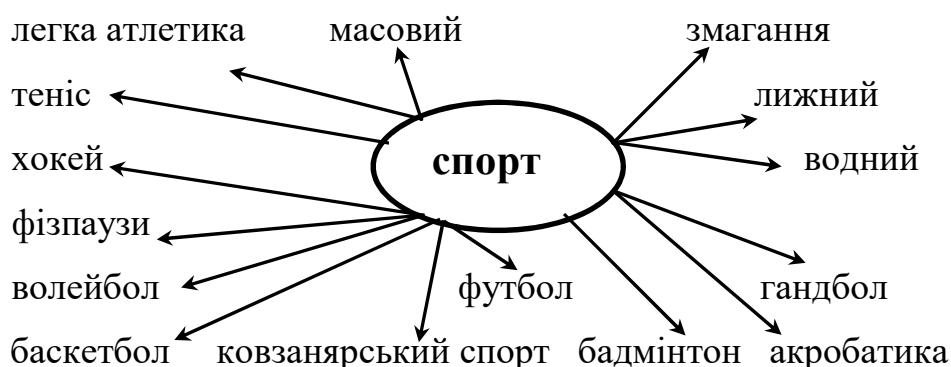
Учитель, який вирішив працювати за технологією М. Єфименка, повинен бути творчою особистістю та «творити кожне таке заняття, як спектакль фізичного виховання». Гра має бути не винятком, не фрагментом, а фундаментом заняття. Педагог міг розіграти зі своїми вихованцями будь-яку тему, казку, ситуацію чи гру.

Інноваційні технології у спортивно-масовій роботі з учнями загальноосвітніх шкіл України є оригінальною системою фізичного виховання, розвивальний ефект яких поширюється на загальний розумовий і духовний розвиток дітей і учнівської молоді. Їх використання дає можливість майбутнім учителям оволодівати новим педагогічним мисленням, нестандартними підходами до організації і проведення спортивно-масової роботи та сприяє гармонійному розвитку школярів різного віку [142, с. 77-82].

Інтерактивна вправа «Мозковий штурм» є колективним пошуком нетрадиційних шляхів розв'язання проблем, ефективним методом колективного пошуку необхідних ідей та рішень. Цей метод реалізується за такими правилами:

- 1) усі учасники «штурму» пропонують різні, навіть фантастичні ідеї;
- 2) один школяр («секретар») записує на дошці всі пропонувані ідеї;
- 3) ідеї систематизують, аналізують, розвивають групою;
- 4) обирають найкращі рішення, на дошці схематично зображають т. зв. «павутинку».

Ось як, наприклад, виглядає «павутинка» до терміну «спорт».

Нами розроблено комплекс професійно орієнтованих завдань зі спеціальною ігровою методикою, який студенти 3 – 4 курсів використовували, перебуваючи на педагогічній практиці у школах:

- Навести цікаві ідеї для проведення уроку фізичного виховання і спортивно-масової роботи.
- Скласти конспект інтерактивного заняття спортивної секції (тема, клас – за вибором студента).
- Спланувати фрагменти спортивних змагань із використанням різних видів ігор (рухливих, спортивних, народних).
- Розробити дискусію на тему «Чи потрібно займатися (і чому саме?) фізкультурою і спортом?» .
- На прикладі однієї рухливої гри (спортивної, народної) продемонструвати інтерактивну вправу (наприклад, «інформаційну ажурну пилку»; гру «мікрофон»).
- Скласти казку про спорт, використовуючи інтерактивну вправу «Мозковий штурм».

Під час роботи над проектом майбутні вчителі фізичного виховання повинні спрямувати свої зусилля на реалізацію таких функцій, які сприяють фізичній підготовленості дітей, формування їх здорового способу життя та розширенню мобільності.

Метод проектів (від гр. – «шлях дослідження») – система навчання, за якої учні отримують знання упродовж планування й виконання практичних завдань – проектів, що поступово ускладнюються [194 с. 487].

Під час роботи над проектом виокремлюють такі етапи роботи:

1. Визначення теми і завдань проекту.
2. Розробка проекту-плану діяльності для досягнення поставленої мети.
3. Процес роботи над проектом.

Відомо, що метод проектів виник у XIX ст. у вищих школах США і був адаптований пізніше загальноосвітньою школою. Ґрунтується він на теоретичних концепціях прагматичної педагогіки, яка проголошувала

«навчання через діяльність» (Дж. і Е. Дьюї, «Школи майбутнього»). Детально висвітлений у працях У. Кілпатрика та Е. Коллінгса (США). Зокрема У. Кілпатрик так визначив програму школи, яка працює за методом проектів: «Програма – це сукупність дослідів, поєднаних між собою в такий спосіб, що відомості, отримані під час одного досліду, сприяють розвитку і збагаченню ряду інших дослідів». Таку властивість може мати лише та діяльність, яка пов'язана з навколишньою реальністю, вона ґрунтується на актуальних дитячих інтересах. При цьому важливим є те, що ні вчитель, ні держава не можуть заздальгідь виробити шкільну програму. Вона створюється дітьми спільно з учителем у процесі навчання і за своїм характером є природовідповідною. За такої побудови навчального процесу учні розв'язують реальні життєві проблеми, стикаються з труднощами, долають їх із допомогою відповідних знань, умінь та навичок, потрібних для досягнення певної практичної мети. У ряді шкіл був розроблений т. зв. «половинний оборот», який передбачав, що учні один місяць ходять до школи, а наступний – на ферму, де виконують низку важливих навчальних завдань, пов'язаних із сільським господарством.

У 20-х рр. ХХ століття метод проектів привернув увагу педагогів, які вважали, що за умови його критичної переробки, він забезпечить розвиток творчої ініціативи та самостійності учнів і сприятиме розв'язанню практичних завдань. Передбачалося, що в сучасних умовах змістом проектів будуть суспільно корисні справи, залучення учнів до розбудови незалежної України тощо.

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. цей метод почав висвітлюватися на сторінках педагогічної преси України, хоча в європейській педагогіці він існував раніше. Метод проектів стали широко використовувати вчителі загальноосвітніх шкіл, викладачі (вітчизняних вищих навчальних закладів та у практиці фізкультурно-спортивної роботи).

Тема проекту зі спортивно-масової роботи «Спорт – моє улюблене заняття» з учнями загальноосвітніх шкіл подано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Тема проекту зі спортивно-масової роботи «Спорт – моє улюблене заняття»

№ з/п	Етапи	План спостережень	Результат спостережень
1	I	Пошук інформації про спорт та спортивно-масову роботу в енциклопедії, словниках, підручниках із фізичного виховання.	Прочитайте в енциклопедії та словниках, що означають поняття «спорт»; «спортивно-масова робота».
2	II	Проведення спостережень за графіком.	Спостереження за учнями, які виконують фізичні вправи.
3	III	З'ясуйте, які види спорту існують. Зверніть увагу на оформлення спортзалу, спортмайданчика та на використання спортивного інвентаря.	Учні називають види спорту.
4	IV	Поспостерігайте за фізичними вправами учнів. Що лежить в їхній основі?	Рухова активність, дія.
5	V	Назвіть рухливі, народні та спортивні ігри.	Учні називають рухливі, народні та спортивні ігри.
6	VI	Яких видатних спортсменів ви знаєте? Відшукайте інформацію про них в енциклопедії чи довідковій літературі. Що сприяло їхньому успіху?	Учні називають видатних спортсменів.
7	VII	Який вид спорту вам подобається найбільше й чому?	
8	VIII	Напишіть твір на тему:	«Спорт – моє улюблене заняття».
9	IX	Добір народних прикмет (прислів'їв, загадок, скоромовок, легенд про спорт і фізкультуру).	
10	X	Оформлення проекту.	

Для підготовки майбутніх учителів фізичного виховання зі спортивно-масової роботи учнів загальноосвітніх шкіл України окресленого нами періоду ми використовували метод «портфоліо», зібравши багатий навчально-

методичний матеріал про досвід роботи, участь учнів у різноманітних спортивних заходах, змаганнях, святах, конкурсах тощо.

Студентам необхідно надати достатній обсяг методичних знань щодо укладання портфоліо і сформуванню у них відповідні практичні уміння й навички.

Кожен студент зібрав матеріал для свого портфоліо з організації та проведення спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл України, ураховуючи набутий досвід при проходженні педагогічної практики: законодавчі та нормативні документи про освіту, фізичне виховання, спорт, спортивно-масову роботу; навчальні програми з фізичної культури різних років; навчальні й методичні посібники з організації і проведення спортивно-масової роботи зазначеного періоду; періодика: «Спортивна газета» (60 – 90-ті рр. ХХ ст.); журнал «Фізкультура і спорт» (60 – 80-ті рр. ХХ ст.); сучасні журнали: «Фізичне виховання в рідній школі»; «Фізичне виховання в сучасній школі» тощо; плани й конспекти занять спортивних секцій, спортивних гуртків; сценарії спортивних змагань, спортивно-фізкультурних свят; тексти лічилок, фізичних хвилинок і фізичних пауз; критерії оцінювання навчальних досягнень учнів із фізичного виховання.

Майбутні вчителі фізичного виховання повинні знати, вміти і застосовувати під час спортивно-масової роботи, як наголошують А. Цьось, Г. Балахнічова та Л. Заремба, різноманітні форми занять, які визначаються: складом учнів; характером їхньої діяльності; місцем і часом проведення; змістом; керівною роллю вчителя фізичного виховання [245]. Розмаїття різновидів спортивно-масової роботи у вітчизняних загальноосвітніх школах зумовлюється прагненням збільшити рухову активність школярів.

У першій половині ХХІ століття вища освіта поставила нові вимоги до підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи.

Розглянемо когнітивно-рефлексивний, змістово-процесуальний та результативно-оцінювальний компоненти підготовки майбутніх учителів

фізичного виховання до спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл.

Когнітивно-рефлексивний компонент підготовки майбутніх учителів фізичного виховання характеризує знання студентів щодо ефективного здійснення до спортивно-масової роботи з учнями українських загальноосвітніх шкіл.

Одним з ефективних напрямів підготовки учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України досліджуваного періоду є змістово-процесуальний компонент. Нами відстежено зміст навчального матеріалу з фізичного виховання і спортивно-масової роботи, а також особливості проведення лекцій, семінарських і практичних занять із теорії і методики фізичного виховання. Для цього опрацьовано Державні стандарти вищої освіти [56-58] та навчальні програми з фізичного виховання для 1 – 11 класів [54; 130; 178].

Змістово-процесуальний компонент підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи включає оволодіння ними вміннями й навичками спортивно-масової роботи зі школярами різного віку. Виокремлюють загальнодидактичні, методичні та спеціальні вміння й навички студентів, до яких віднесено: 1) організаційні (вміння організувати та проводити спортивно-масову роботу серед школярів; прорекламувати роботу спортивних секцій, організувати проведення рухливих і спортивних ігор); 2) конструктивні (складання планів проведення спортивних секцій, заходів, свят тощо); 3) прогнозувальні (вміння передбачати результати спортивно-масової діяльності); 4) комунікативні (вміння спілкуватися, володіти культурою мови та спортивною термінологією).

Значне місце у підготовці студентів займали факультети фізичного виховання вищих навчальних закладів, на яких формувалися знання, вміння та навички студентів (конструювання процесу спортивно-масової діяльності, складання конспектів занять спортивних секцій, гурткової роботи, організації, проведення спортивно-масових заходів, уміння проводити рухливі, спортивні,

народні ігри, спортивні заходи та вміння оцінювати їх відповідно до отриманих результатів).

Важливо також реалізовувати індивідуальний підхід до студентів [132, с. 23] під час формування в них умінь аналізувати й оцінювати поставлені завдання, вибирати оптимальні варіанти їхнього розв'язання, знаходити правильні рішення в різних ситуаціях, оцінювати проведені спортивно-масові заходи.

У підготовці майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи у вітчизняних загальноосвітніх школах нами були виокремлені спеціальні вміння: успішно виконувати професійні спортивні завдання; володіти майстер-класом; швидко, точно й оригінально розв'язувати як ординарні, так і неординарні завдання у спорті; володіти швидкістю, кмітливістю, гнучкістю, винахідливістю, спритністю, витривалістю тощо.

Основними завданнями вчителя фізичного виховання до здійснення спортивно-масової роботи є:

- визначення провідної ролі спортивно-масової роботи як одного із важливих факторів здорового способу життя, профілактики захворювань; на основі принципу добровільності та спорту для всіх;
- формування гуманістичних цінностей;
- сприяння всебічному гармонійному розвитку, відмова від шкідливих звичок, покращення розумової і фізичної працездатності;
- підвищення функціональних можливостей організму засобами спортивно-масової роботи;
- формування національно-патріотичних почуттів в учнів (на основі національних видів спорту), позитивного іміджу школи в державі, а держави – у світовому співтоваристві;
- розвиток і удосконалення рухових якостей, морально-вольових, розумових та інших здібностей, а також професійно-прикладних навичок;
- виявлення резервних можливостей організму дітей і учнівської молоді.

- отримання майбутніми учителями необхідних знань, умінь та навичок у галузі спортивно-масової роботи з метою профілактики захворювань, відновлення здоров'я та підвищення професійної працездатності;
- оволодіння змістом, формами, засобами навчання та методами спортивно-масової роботи з дітьми та учнівською молоддю;
- формування мотивації в учнів через спортивні змагання, шкільні спортивні заходи, свята, рухливі, спортивні та народні ігри, спортивно-масову роботу в режимі навчального дня;
- виховання особистої гігієни та загартовування організму;
- формувати вміння складати та виконувати фізичні вправи з учнями на формування фізичних якостей; різних комплексів гімнастики;
- удосконалення спортивної педагогічної майстерності.

Результативно-оцінювальний компонент підготовки майбутніх учителів фізичного виховання вказує на результат цього процесу, яким є сформована готовність майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи з учнями вітчизняних загальноосвітніх шкіл.

Ми вважаємо, що спортивно-масова робота включає і спортивно-оздоровчу роботу, яка торує шлях до фізичного вдосконалення людини. Вона має відповідати таким принципам навчання: актуальність; добровільність; всебічний та гармонійний розвиток дитини (поєднання фізичного, розумового, морального і фізичного розвитку); різнобічність, свідомість; поступовість; міцність засвоєних знань і формування навичок; законність; конкретність; оптимальність; виконання.

Відповідно до принципу *актуальності* спортивно-масова робота може бути визнаною, необхідною, доцільною що й визначає ставлення її до проведення.

Спортивно-масова робота ґрунтується на принципі *добровільності* порівняно з уроком фізичного виховання, який є обов'язковим.

Усебічний фізичний розвиток у ранні та юнацькі роки життя забезпечить міцне здоров'я, працездатність, високі спортивні результати в зрілому віці.

Високий моральний і культурний рівень всебічного фізичного розвитку, гармонійний розвиток мускулатури та фізичних якостей, хороша робота серцево-судинної, дихальної та інших систем організму, фізична досконалість у цілому – основа успіху в будь-якому виді спорту.

Особливого значення набуває здійснення принципу *різномісності* в навчально-тренувальній роботі з дітьми та учнівською молоддю.

Принцип *свідомості* передбачає таку побудову навчання й тренування під час спортивно-масової роботи, яка забезпечить розуміння, активне ставлення учня до них. Це, на нашу думку, є одним із найважливіших принципів у системі спортивно-оздоровчої роботи, який означає, що дитина повинна знати, що й для чого їй потрібно робити. Інструктор чи тренер повинні проводити з учнями бесіди про конкретні завдання кожного спортивно-масового заходу.

Вагомим є принцип *поступовості*, який побудований на тому фізіологічному положенні, що зміни в перебудові органів і систем організму та покращання їхніх функцій відбуваються під впливом тренування поступово та протягом певного часу. Тому тренувальні навантаження слід підвищувати поступово на заняттях у спортивних секціях. Здійснення цього принципу базується і на відомих педагогічних правилах (за П. Лесгафтом) – «від простого до складного», «від легкого до важкого», «від відомого до невідомого». Найправильнішим є сполучення правил «від простого до складного» і «від легкого до важкого». Цей принцип визначає планове збільшення навантажень і складності вправ на кожному занятті спортивної секції у різних видах спорту. Поступовість у проведенні спортивно-оздоровчої роботи має відповідати силам і можливостям учнів, оскільки треба враховувати індивідуальні особливості кожного з них. Такий підхід забезпечить поліпшення здоров'я, тренуваності та зростання спортивних результатів, і навпаки, ігнорування принципом поступовості, невраховування індивідуальних особливостей учнів, прагнення до «швидкого» зростання тренуваності, спортивних досягнень протягом короткого часу ніколи не дасть бажаних результатів, а лише шкодить здоров'ю.

Принцип *міцності засвоєних знань і формування навичок* передбачає багаторазове повторення фізичної вправи, яка удосконалюється під час заняття в спортивних секціях. До цих основних принципів організації спортивно-оздоровчої роботи слід додати, що однією із найважливіших проблем сучасної методики тренування є проблема розвитку високих вольових якостей дітей та учнівської молоді. Цей принцип сприяє підготовці до спортивних змагань. На нашу думку, високі вольові якості досягаються в процесі навчання й тренування та участі у спортивних змаганнях (додаток П).

Будь-яка спортивно-масова робота має відповідати принципів *законності* та проводитися відповідно до норм державного права й загальнолюдської моралі і не повинна суперечити нормативним актам.

Спортивно-масова робота з фізичного виховання та спорту проводиться *конкретно* для дітей і з дітьми й містить такі напрями діяльності, як: пропаганда, мотивація, виховання, матеріально-технічне забезпечення, проведення різномісцевих шкільних заходів.

Кваліфікована організаторська діяльність немислима без творчого підходу до справи, вибору *оптимальних варіантів*, забезпечення економічності, надійності та високої якості роботи. Найкращим шляхом оптимізації рухового режиму в групах подовженого дня в сучасних умовах є використання фізкультурних хвилинок. Порівняно із їх застосуванням у зазначений для дослідження період у сучасних умовах збільшується час на їхнє проведення (2 – 3 хв.), через 40 – 45 хв., фізкультпауз (10 – 15 хв.) через 1 – 1,5 год. Вважаємо, що такі зміни сприяють підвищенню працездатності, знімають фізичне та емоційне напруження. Новим є й те, що до фізкультурних хвилинок і пауз включаються вправи для збереження зору, корекції плоскостопості й постави. Діти можуть виконувати вправи індивідуально або групами під керівництвом старших учнів. Можна виконувати вправи за малюнками або просто потанцювати під музику. Якщо в групі є килимок, або палас, то можна виконувати вправи лежачи – це дуже корисно для розвантаження хребта.

Здійснення принципу *виконання* в спортивно-масовій роботі вимагає реального підходу до своїх виконавських можливостей, об'єктивного урахування наявних ресурсів, реальності термінів виконання гімнастики, спортивних змагань та шкільних свят.

Спортивно-масова робота здійснюється в таких формах навчання в позаурочній (позакласній) діяльності загальноосвітніх школах:

1. заняття в спортивних секціях чи гуртках;
2. спортивні змагання;
3. шкільні спортивні свята (вечори, конкурси, естафети, ігри);
4. фізкультурні хвилинки і фізкультурні паузи в режимі навчального дня на інших уроках;
5. рухливі перерви (на яких використовуються рухливі, спортивні та народні ігри);
6. години здоров'я у групі подовженого дня;
7. дні здоров'я і спорту.

У сучасних умовах удосконалюються заняття в спортивних секціях і гуртках у загальноосвітніх школах України. Головним є зацікавити дітей та учнівську молодь змістовними заняттями згідно з планом і регулярно їх проводити.

Спортивні змагання бувають особисті, командні і особисто-командні. Особисті змагання – це змагання, в яких виявляються особисті результати учасників. Під час проведення командних змагань визначаються переможці лише серед команд і колективів.

Важливим для нашого дослідження є формування вмінь та навичок майбутніх учителів фізичного виховання для організації та проведення таких спортивних змагань, як «Веселі старты», «Старты надій», «Шкіряний м'яч», «Золота шайба» тощо.

Оскільки в спорті є нові терміни для багатоборства, то їх потрібно використовувати під час спортивно-масової роботи і в загальноосвітній школі: поліатлон, тріатлон. Поліатлон – це участь у багатоборстві (чотиборство,

п'ятиборство тощо). Тріатлон включає такі види спорту, як біг, їзда на велосипеді і плавання.

Головною метою національного виховання є створення таких педагогічних умов, при яких в учнів формується віра в українську ідею, в основі якої лежить служіння Україні через набуття соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду; виховання здатності зберігати свою національну ідентичність; досягнення високої культури міжнаціональних взаємин; розвиток духовних, фізично досконалих, різнобічно розвинених особистостей. Втіленню цієї ідеї в життя сприятимуть шкільні спортивні та фізкультурно-художні свята. Тематика їх була різноманітна: «Вас викликає Спортландія», «Ще як були ми козаками», «Козацький гарт», «Козацька слава», «Козацькому роду – нема переводу», «Щасливо жити – зі спортом дружити», «Свято Спорту», «Вечір спортивної слави», «Ми юні спортсмени-олімпійці» та ін. (додаток Р).

Фізкультурно-художнє свято – це комплексний захід, який включає в собі не тільки спортивні (змагання, показові виступи, конкурси, вікторини, ігри, лотереї та ін.) заходи, а й художні, мистецькі фрагменти. При проведенні свята слід поділитися інформацією про те, що слов'яни завжди вірили в магічну силу слова й руху і цими засобами намагалися забезпечити собі добробут, гарний урожай, приплід худоби, успішне полювання, добру погоду тощо. Для посилення впливу на природу люди поєднували пісню, музику, танці, інші рухові дії. Поступово ці дії сформувались у вигляді урочистих свят та обрядів, які проводились у певні періоди календарного циклу. Свято не має чітко визначеної форми, вона може змінюватися залежно від бажань учасників, самодіяльність яких заохочується. Водночас, свято має певні обряди, які додають йому стабільності. Тому кожне свято повинно мати свою, характерну обрядову структуру, яка надає йому оригінальності. Спортивне чи фізкультурно-художнє свято рекомендується розпочинати урочистими церемоніями, характер яких залежатиме від того, чому вони присвячені

(підняття державного прапора, прапора школи, клубу, привітання гостей тощо), Це позначається на програмі проведення свята, змісті ігор, конкурсів, вікторин, репертуарі. До організації свята, складання програми та сценарію, підготовки його окремих фрагментів залучаються практично всі бажаючі вчителі й учні. Доцільно залучити до участі у святі батьків, мешканців мікрорайону, які можуть допомогти коштами, виділити призи тощо.

Шкільні фізкультурно-художні свята відіграють значну роль у формуванні естетичних почуттів дітей та учнівської молоді, присвячуються, спортивним змаганням, зустрічам з відомими спортсменами. Однією із важливих складових у сфері практичного вирішення зазначених напрямів модернізації системи фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах є запровадження нового фізкультурно-оздоровчого комплексу школярів України «Козацький гарт».

Спортивні фестивалі мають вагомe значення для гармонійного виховання дітей і учнівської молоді. Вони присвячуються як історичним, так і сучасним спортивним подіям.

Конкурси та естафети сприяють удосконаленню організаційних і гностичних умінь майбутніх учителів фізичного виховання. Завдання полягають у тому, щоб розвивати вміння учнів самостійно використовувати фізичні вправи, складати комплекси і комбінації, засвоювати відповідну інформацію. Їх можна організовувати, як самостійні заходи на перервах, у групах пр. одовженого дня або як складову частину інших заходів (вечорів, спортивних свят, днів здоров'я та ін.).

Цінність конкурсів в їхній спрямованості на раціональне розв'язання рухливих завдань. Конкурси можуть проводитись усередині класів і між ними. Вони передбачають змагання на краще виконання запропонованих вправ, умілість, точність і швидкість відтворення дій спортивної діяльності.

Спортивні естафети включаються в проведення свят, вечорів, конкурсів.

Спортивні вікторини спрямовані на формування інтелектуальних умінь учнів на спортивну тематику.

Гра «брейн-ринг» для тренування інтелекту проводиться за формою вікторини.

Гра, а особливо рухлива, спортивна чи народна – це серйозне заняття для дітей різного віку. Треба вважати, щоб ігри не були одноманітними та нудними, а були цікавими, змістовними та повчальними.

Охарактеризуємо методи проведення спортивно-масової роботи.

У процесі проведення спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл з метою розвитку у них фізичних якостей використовувалися загальнодидактичні і спортивні методи навчання. Розкриємо їх детальніше.

Педагогічний процес, як взаємодія вчителя й учнів неможливий, без їхнього словесного спілкування. За допомогою слова ставляться завдання, активізується сприйняття, повідомляються, аналізуються й оцінюються знання, здійснюється керівництво всією спортивно-масовою роботою.

Науковці Ю. Курамшин, В. Петровський [124], А. Леськів, Н. Андрощук, С. Механошин, А. Дзюбановський [130], Б. Мінаєв та Б. Шиян [146], В. Папуша [164], С. Цвек [241] зараховують до словесних методів спортивно-масової роботи повідомлення завдань, які пов'язані з виконанням фізичних вправ, здійсненням спостережень, набуттям нових знань; розповідь та її види (стисла розповідь, опис, пояснення, бесіда, розбір, словесні оцінки).

Висвітлимо детальніше використання словесних методів під час спортивно-масової роботи з учнями вітчизняних загальноосвітніх шкіл в окреслений для дослідження період.

Під час занять спортивної секції використовується метод «розповідь – повідомлення». Наприклад, сьогодні ми працюватимемо над такою фізичною якістю, – як сила. Ми ознайомимося з діяльністю м'язів, які під час рухової дії виконують чотири основні різновиди роботи: утримуючу, долаючу, поступливу і комбіновану. Наші завдання: 1) з'ясувати, що таке «м'язове напруження»; 2) увиразнити здатність «вибухова сила»; 3) ознайомитися і зі статичною

здатністю; 4) визначити абсолютну і відносну сили; 5) взяти участь у силових вправах (із розповіді – повідомлення вчителя).

За В. Папушею, метод розповіді – це лаконічна розповідь форма викладу інформації під час ознайомлення учнів із вправами [164, с. 20]. Його використовували здебільшого при повідомленні теоретичних відомостей, викладі змісту вправ, ігор, інформації про спортивні події.

Стисла розповідь застосовувалася під час ознайомлення учнів із технікою виконання вправ, спрямованих на розвиток фізичних якостей школярів.

Наприклад, розповідь вчителя фізичного виховання з теми «Стройові вправи» включала ознайомлення учнів із поняттям «стройові вправи» та командами: «Ширше крок!»; «Частіше крок!»; «Рідше крок!»; «Коротше крок!»; «Звичайним кроком руш!».

Опис доцільний при ознайомленні з технікою вправ, тактичними прийомами та під час характеристики рухливих, спортивних і народних ігор.

Пояснення (супроводжувальне, основне, заключне) використовувалося для висвітлення закономірностей розвитку фізичних якостей учнів (сили, гнучкості, швидкості, витривалості) упродовж рухливих, спортивних і народних ігор. Для прикладу наведемо пояснення такої фізичної якості, як «пруdkість» («швидкість»). Учитель зосереджував увагу дітей на значенні цього поняття: «Пруdkість» – це швидкість, тобто здатність людини здійснювати рухові дії з мінімальною для конкретних умов затратаю часу. Вона виявляється через сукупність швидкісних здібностей» [164, с. 78].

Значну роль у спортивно-масовій роботі відігравав метод бесіди, (її різновиди: вступна, пошукова, заключна, підсумкова). Учні під час неї, як правило, активні, уважні, відповідають конкретно на поставлені питання, доповнюють один одного. Переважно бесіда застосовувалася під час включення в учнів спортивну роботу, виявлення їхніх знань, інтересів, розуміння, причин труднощів у роботі, розвитку в них логічного мислення, підвищення їхньої активності та спортивних результатів.

На заняттях спортивних гуртків вчителі фізичного виховання використовували інструктаж під час пояснень техніки виконання фізичних вправ, проведення різноманітних видів спортивних ігор. Це точний, словесний, послідовний виклад правил виконання колективних дій, уникнення травм, помилок і способів розв'язання завдань [194, с. 271].

До словесних методів спортивно-масової роботи належить і метод розбору, який дає змогу підвести підсумки виконання вправ або частини виконаної роботи, проаналізувати помилки, виявити досягнення, визначити напрямок і характер подальших навчальних дій.

Упродовж спортивно-масової роботи застосовувалися і словесні оцінки, як підсумок досягнутих успіхів і способів поточної корекції шляхом мовного схвалення або мовленнєвої діяльності.

Методи розповіді та бесіди використовувалися під час ознайомлення з новим видом спорту, фізичною вправою, спортивною грою в початкових і основних класах загальноосвітніх шкіл України. У спортивно-масовій роботі потрібно, щоб учитель фізичного виховання не був маломовним, а міг доступно пояснити, розказати та показати, тобто майстерно володів мистецтвом розповіді, унікав словесних штампів, висловлювався ясно і зрозуміло.

У старших класах вітчизняних загальноосвітніх школах розповідь вчителя фізичного виховання набуває більш цілісного характеру, її стиль має бути наближеним до наукового викладу. Слухаючи вчителя фізичного виховання, учень має навчитися розпізнавати причини й мотивацію обставин, які гальмують чи стимулюють успіх, власне перебіг і результати виконання фізичної вправи, а також вникнути у сутність прослуханого та спокійно й виважено запам'ятовувати необхідну інформацію.

Методом лекції-розповіді зазвичай користуються в 10-11 класах, коли розглядається теоретичний матеріал про спортивні ігри (наприклад, з історії волейболу (баскетболу, тенісу, футболу тощо)). Під час процесі спортивно-масової роботи практикують поєднання словесних методів (розповідь з

описом); опис і розбір із поясненням; бесіда з елементами опису й поясненням; розбір із прийомами оцінювання учнів).

У загальноосвітніх школах України досліджуваного періоду серед методів наочності використовувалася демонстрація під час спортивно-масової роботи з учнями [164, с. 95-96]. Наприклад, метод наочного навчання включав демонстрацію і розбір схем, таблиць, використання дошки, різнокольорової крейди тощо. Часто один окремих навчальний метод містив елементи кількох інших (наприклад, наочність обов'язково поєднувалася зі словом учителя або ж самостійною роботою учня).

Методи наочного навчання активізували спортивно-масову роботу, оскільки сприяли формуванню в учнів понять та суджень на основі безпосереднього сенсорного сприйняття явищ та їхніх зображень. Застосовуючи методи демонстрації, потрібно було прагнути до їхнього комплексного поєднання зі словесними методами [164, с. 96].

Наочні методи навчання виявляються надзвичайно продуктивними під час спортивно-масової роботи, а саме в опануванні дій, за допомогою яких відбуваються аналіз, синтез та осмислене запам'ятовування певних рухів. Заохочення дітей до відтворення на малюнку (фотографії) з уяви на основі вивченого теоретичного й ілюстративного матеріалу зразків спортивного обладнання, інвентаря, поєднання побаченого й прослуханого матеріалу активізують сприйняття учнем фізичних вправ і рухливих спортивних та народних ігор, навчають поєднувати розумовий розвиток із фізичним, сприяючи удосконаленню особистості, особливо її пізнавальних процесів (умінню розрізняти конкретне й абстрактне, дійсне й умовне, розширюючи уяву і мислення).

За допомогою практичних методів рухових дій, як в урочній, так і в позаурочній системі спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України в досліджуваний нами період, школярі виконували фізичні вправи, вивчення яких пропонувалося загалом і поетапно. У теорії і практиці спортивно-масової роботи термін «вправа» використовується як засіб фізичного

виховання у вигляді спеціальних рухових дій (стрибок у висоту, метання гранати, перекид тощо) з метою формування відповідних умінь та навичок, а також виховання певних фізичних якостей. Фахівці використовували ці методи при вивченні вправи за частинами, коли складну рухову дію спочатку розчленовують, вивчають окремі рухи, а потім їх об'єднують [164, с. 97-98].

Методи спортивно-масової роботи у загальноосвітніх школах окресленого нами періоду визначалися відповідними рекомендаціями, пояснювальними записками до програм із фізичного виховання. Ефективність фізичного виховання значною мірою залежало від якості роботи вчителя фізичного виховання.

Упродовж спортивно-масової роботи частково реалізувалися також пояснювально-ілюстративний, інструктивно-репродуктивний та проблемно-навчальні методи [194, с. 265].

Пояснювально-ілюстративний метод навчання ґрунтувався на готовій інформації вчителя та сприйманні й запам'ятовуванні її учнями. Під час спортивно-масової роботи вчитель фізичного виховання пояснював особливості виконання фізичних вправ, а учні, слухаючи його, сприймали і запам'ятовували його рекомендації.

Інструктивно-репродуктивний навчальний метод передбачав рівень застосування готової інформації та її відтворення. Його називали ще методом «за зразком», використовуючи переважно під час спортивно-масової роботи над фізичними вправами з легкої атлетики, коли треба було повторити те, що запропонує вчитель фізичного виховання.

Науковці (Б. Голощаров [43], В. Грубник [49], Ю. Курамшин і В. Петровський [124], А. Леськів, Н. Андрощук, С. Механошин, А. Дзюбановський [130], В. Папуша [164], В. Столбов [210], Б. Шиян [255] та ін.) спрямовували свої зусилля на з'ясування методів організації та проведення спортивно-масової роботи з учнями.

Науковці Ю. Курамшин і В. Петровський виокремили три групи методів, що використовуються для:

- набуття знань (натуральний показ, демонстрація; робота з документальною інформацією; лекція, розповідь, пояснення) тощо;
- оволодіння певними руховими вміннями й навичками (цілісні, розподілені вправи);
- вдосконалення рухових навичок і розвитку фізичних якостей (рівномірний, змінний, повторний, інтервальний, коловий; ігровий, змагальний) [124, с. 109].

За класифікацією цих вчених, для спортивно-масової роботи важливими є методи третьої групи, спрямовані на вдосконалення рухових навичок та розвиток фізичних якостей у дітей і учнівської молоді [124, с. 115]. Так, вчені радять для виховання загальної витривалості дітей використовувати метод рухових рівномірних вправ («рівномірного тренування») та змінний метод [124, с. 116-117]. Сутність «рівномірного тренування» полягає у тривалому виконанні циклічних вправ (ходьба, біг, їзда на велосипеді, пересування на лижах, веслування тощо), або в багаторазовому злитому повторенні ациклічних рухів (присідання, нахили, віджимання в упорі лежачи, підтягування у висі, піднімання й опускання ніг або тулуба в положенні лежачи тощо) [124].

Змінний метод (у А. Леськова та ін. вчених цей метод називається методом змінної неперервної вправи) характеризується послідовним варіюванням навантаження під час неперервного виконання вправи, спрямованої зміни швидкості пересування, темпу і тривалості ритму, амплітуди рухів, величини зусиль, зміни техніки рухів [124, с. 117]. Цей метод, як зазначають А. Леськів, Н. Андрощук, С. Механошин і А. Дзюбановський [130], можна проілюструвати на прикладі кросового бігу, де протягом усієї дистанції варіюється швидкість залежно від рельєфу місцевості.

Методи змінної інтервальної вправи передбачають систему чергування навантаження та відпочинку.

Для методу повторення характерне багаторазове виконання вправи через інтервали відпочинку, протягом яких відбувається повне відновлення працездатності [124, с. 117]. За допомогою цього методу удосконалюються такі

фізичні якості, як сила, швидкість та швидко-силових можливостей і витривалість. Наприклад, розвитку сили сприяють методи зусиль:

- 1) повторних (багаторазове подолання ненадмірного опору до відказу);
- 2) максимальних (ізометричні режими або повільне подолання максимального опору);
- 3) динамічних (подолання не надмірного опору з максимальною швидкістю).

Метод індивідуальних завдань передбачав, що кожен учень отримує від учителя певні завдання під час виконання фізичних вправ із різних видів спорту та самостійно їх розв'язує.

Ігровий метод широко застосовувався у спортивно-масовій роботі з учнями загальноосвітніх шкіл України у зазначений для дослідження період.

Як вважає В. Папуша, за цього методу ігри стають засобом, як фізичного виховання, так і організації дитячого колективу. Ігровий метод може використовуватися для будь-якої фізичної вправи за умови її відповідності особливостям цього методу [164, с. 98]:

1) «сюжетна організація». Ігровий сюжет або запозичується з реального життя (наприклад, імітація полювання, трудових, побутових дій з елементами рухливих ігор), або ситуативно створюється, виходячи з потреб фізичного виховання як умовна схема взаємодії гравців;

2) можливість гравців самостійно обирати засоби діяльності і способи поведінки, проявляти ініціативу та творчість у діях, передбачених правилами гри;

3) відтворення стосунків між людьми за принципом суперництва або співпраці;

4) відсутність суворої регламентації навантаження з боку вчителя (тренера), оскільки досягнення мети не передбачає заздалегідь спланованих дій, їхнього характеру і послідовності виконання;

5) сукупне використання фізичних здібностей і рухових навичок, прояву

вольових і моральних якостей для досягнення успіху, що визначає комплексну дію на організм учнів (Е. Вільчковський [34]; В. Грубник [49]; Ю. Курамшин і В. Петровський [124], А. Леськів, Н. Андрощук, С. Механошин та А. Дзюбановський [130], В. Папуша [164] та ін.).

До вправ, які доцільно розучувати за допомогою ігрового методу, можна додати різноманітні рухливі, спортивні і народні ігри для розвитку в учнів фізичних якостей, насамперед сили, витривалості, гнучкості, спритності, швидкості (прискорення), орієнтування в просторі, а також виховання кмітливості, самостійності, ініціативності, рішучості тощо (додаток С).

В ігрових вправах, естафетах та іграх поглиблюються почуття відповідальності та обов'язку, виховуються воля до перемоги, організованість і сміливість; а також закріплюються й удосконалюються найрізноманітніші вміння та навички молодших школярів, підлітків і старшокласників [49, с. 150].

Як радить В. Грубник, перш, ніж дібрати гру, треба спланувати конкретне спортивне завдання, розв'язанню якого вона сприятиме, враховуючи при цьому інтереси учнів, їхні вікові фізичні особливості [49]. Якщо основним завданням є, наприклад, закріплення і вдосконалення бігу на короткі дистанції, слід підбирати такі ігри, в яких домінуватимуть бігові вправи (лінійна естафета, «квач», зустрічна естафета, «виклик номерів» тощо). Залежно від підготовленості дітей різного віку і статі правила гри можна спрощувати або ускладнювати (тобто збільшувати або зменшувати дистанцію перебіжки, час гри, вагу м'ячів та ін.) [49].

Крім уже перелічених специфічних спортивних методів удосконалення рухових навичок і розвитку фізичних якостей (рівномірного, змінного, повторного, інтервального, колового, ігрового), Ю. Курамшин та В. Петровський [124], А. Леськів та ін. [130], Б. Мінаєв [146], В. Папуша [164], С. Цвек [241], Б. Шиян [255] розглядають ще й змагальний метод як спосіб стимулювання інтересу та активізації виконання фізичних вправ, і як відносно самостійну форму організації занять. Визначальна риса змагального методу – це порівняння сил в умовах упорядкованого суперництва, боротьби за першість

або найвище досягнення. Змагальний метод застосовується при вихованні фізичних, вольових і моральних якостей, вдосконаленні наявних умінь, навичок і здібностей, раціональному використанні їх в ускладнених умовах. Він дає змогу розкрити функціональні і психічні можливості учнів, сформувані новий, більш високий рівень підготовки.

У початковій вітчизняній школі та у 5 класі ефективним постає метод імітації (діти у своїй діяльності люблять наслідувати та копіювати дорослих). Однак імітацію слід організовувати так, щоб дитина виявляла емоційну зацікавленість, коли вчитель пропонує імітувати за ним рухові дії або прості вправи, призначені для фіззарядки, фізкультхвилинок і фізкультпауз. Наприклад, під час словесної фізкультхвилинки у 4 класі учні разом з учителем фізичного виховання імітували, як віє вітер, падає дощ чи сніг і водночас присідали, підстрибували чи бігали на місці.

Слід казати на те, що починаючи із середини ХХ століття, у вітчизняних загальноосвітніх школах поширеними були такі спортивні методи спортивно-масової роботи:

– *повторення дій, рухів* (багаторазове повторення окремих дій у вправах, рухів під час гри або на заняттях спортивних секцій чи гуртків);

– *змінний*, який побудований на ігрових діях. Застосовуючи цей метод, майбутні учителі міняють вправи, які передбачають велике напруження, на вправи з незначним навантаженням, змінюючи тривалість їх виконання;

– *інтервальний* (застосовується для розвитку швидкісно-силової витривалості). Його сутність полягає у багаторазовому повторенні короткочасних вправ із точно визначеною їх тривалістю і відпочинком між ними на кожному занятті спортивної секції чи гуртка. Науковці з цього приводу закликають учителів пильно стежити, щоб учні, виконуючи біг або рухові вправи, не втомлювалися, не перенапружувалися. Потрібно постійно відновлювати працездатність дітей, контролювати, аби їхній пульс працював ритмічно;

– *коловий (колова форма тренування)* – може складатися з різноманітних загальних методів, а іноді й з усіх. Відповідно на спортивному майданчику розмічають місця для виконання вправ. Кожен учень виконує їх максимально інтенсивно згідно з рівнем своєї підготовленості.

Наприклад, *колову форму заняття (або коловий метод)* застосовують під час присідання, стрибків, віджимання, підтягування, піднімання й опускання тулуба (ноги мають бути фіксованими), піднімання й опускання ніг (тулуб фіксований). Колова форма тренування може застосовуватися для вправ із м'язами спини. У таких випадках вправи з великим навантаженням потрібно чергувати із вправами, що передбачають незначний його рівень.

Груповий метод відрізняється від групових форм спортивно-масової роботи. Його доцільно застосовувати під час роботи, наприклад, біля перекладини, коли треба без помилок виконати переворот у поєднанні з іншими вправами, підйом переворотом, опускання вперед, зігнувшись у висі стоячи. Підйом переворотом можна виконувати, приміром, у такий спосіб:

- а) із вису стоячи, присівши на стінці, стрибком вистрибнути на вищу рейку;
- б) опускати і піднімати плечі угору, вниз, лежачи на животі, руки на попереку;
- в) лежачи на спині біля стінки та тримаючись за нижню рейку, згинаючись, підняти тулуб і впертися ногами в рейку.

Неабияке значення у спортивно-масовій роботі з учнями має *метод управління*, який реалізується у трьох варіантах:

- 1) управління з безпосередньою фізичною допомогою;
- 2) управління в «обидва боки»;
- 3) управління в уяві рухів.

Сутність методу *управління* з безпосередньою фізичною допомогою полягає в тому, що вчитель силою своїх м'язів допомагає учневі виконати ту чи ту рухову дію. Використання цього методу дає можливість: виконати спочатку недоступну вправу; відчути структуру рухової дії й отримати необхідну

інформацію про її просторово-часові параметри; «уловити» м'язові відчуття, що виникають при виконанні конкретної вправи; зміцнити впевненість у своїх силах, побороти відчуття страху; попередити виникнення помилок і виправити їх [164, с. 97].

Метод вправління ефективний при зміні положень ніг у стійці на лопатках і з допомогою вчителя (згинати – випрямляти, розводити – зводити, згинатися – розгинатися); біля гімнастичної стінки, лежачи на спині і тримаючись за нижню рейку, – розгинання вгору – донизу. Цей метод можна використовувати також для формування постави: прохідним кроком в обхід, кроки на носках – руки вгору; при виконанні вправ «Багіра» – м'які кроки вперед на носках; «Ведмідь» – кроки на різних частинах стопи; «Літак» – при бігу руки в сторони; «Зайчики» – стрибки на двох ногах із просуванням уперед.

Показ вправи вчителем фізичного виховання допомагає учням поелементно виконувати її, наслідуючи безпосередній показ учителя (тренера).

Дієвим виявився і *фронтальний метод*: стійка на лопатках із зігнутими ногами, руки прямі на підлозі (спосіб виправлення помилки – послідовно-терміновий, полегшені умови виконання). Зовсім інакше застосовується фронтально-потоківий метод під час опорних стрибків. За допомогою цього методу здійснюється перевірка готовності до навчання стрибків «на коні»:

- а) розбіг – наскок;
- б) стійке приземлення;
- в) наскок – поштовх;
- г) з упору на колінах із незначним нахилом уперед, руки назад, поштовхом гомілок напівприсід.

Учителі фізичного виховання вітчизняних загальноосвітніх шкіл другої половини ХХ – початку ХХІ століття застосовували й такий метод спортивного спрямування, як *метод підвідних вправ*. Цей метод, з одного боку, полегшує засвоєння техніки основної вправи, а з іншого, уможливорює індивідуальний підхід до кожного учня. Структура підвідних вправ має бути наближеною (але

не ідентичною) до біомеханічних характеристик основної вправи, що розучується [154].

Під час організації і проведення спортивно-масової роботи з учнями різного віку необхідно поєднувати ефективні навчальні форми і методи. Наприклад, метод розповіді можна доповнити фізичними вправами, коловим або ігровим методом.

Оцінювання має здійснюватися без балів, словесно: а) усі учні, що виконали фізичні вправи до стійки на лопатках без помилок, – отримують схвалення; б) діти, що вміють надавати фізичну допомогу при виконанні підйому переворотом (або з незначними помилками), – отримують позитивну оцінку; в) учні (5 учнів вибірково), що виконували вправу опорного стрибка, отримують також схвалення, однак у них були незначні помилки у виконанні.

Для учнів слід подати такі рекомендації: удома перед батьками чи перед сестрою (братом) поприсідайте на одній нозі – 6 – 8 – 10 разів; зробіть наскок на 2 ноги з 2 – 3 кроків розбігу – 2 – 4 – 6 разів; попідтягуйтеся у висі лежачи – 5 – 10 – 15 разів; пострибайте на місці зі скакалкою – 2 – 4 хв; понахиляйтеся уперед з ногами нарізно – 15 – 20 хв.

Серед загальнодидактичних методів можна застосовувати так: словесні методи (повідомлення завдань, розповідь і її види: стисла розповідь, опис, пояснення, бесіда, розбір, словесні оцінки; бесіда та її типи: пошукова, вступна, пояснювальна, заключна, підсумкова); наочні методи (метод демонстрації); практичні методи (вправи та вправління); пояснювально-ілюстративний, інструктивно-репродуктивний, проблемний методи.

Отже, розглянуто форми та методи підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). Вказано, що результати підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової діяльності учнів загальноосвітніх шкіл є, фактично, критеріями ефективності використовуваної методики. Комплексним показником рівня оволодіння сучасною українською спортивно-масовою роботою є їхня компетентність,

тобто здатність орієнтуватися в спорті та його видах, обізнаність в формах, засобах, методах, заснованих на знаннях і досвіді, набутих у процесі заняття спортом різних видів.

Висновки до другого розділу

У розділі проаналізовано навчальні плани підготовки вчителів фізичного виховання досліджуваного періоду, які були розподілені на два блоки. До першого блоку віднесено навчальні плани підготовки майбутніх учителів фізичного виховання таких років, як: 1950 р., 1960 р., 1970 р., 1980 р. та 1990 р. Другий блок містить навчальні плани підготовки майбутніх учителів фізичного виховання за 2000 р., 2005 р., 2010 р., 2015 р., 2016 р. та 2017 р. Кожен блок містив такі цикли дисциплін: спортивні дисципліни; теорія і методика фізичного виховання; управління у сфері фізичного виховання і спортивно-масової роботи; психолого-педагогічні; медико-біологічні та гуманітарні дисципліни.

Акцентовано увагу на тому, що в розглянутий період викладачами вищих навчальних закладів значно увага приділялася розробленню форм, методів і засобів навчання майбутніх вчителів фізичного виховання до організації спортивно-масової роботи зі школярами. Так, для підготовки майбутніх учителів фізичного виховання зі спортивно-масової роботи учнів загальноосвітніх шкіл України окресленого періоду використовувався *метод «портфоліо»*. Студенти повинні були зібрати матеріал для свого портфоліо з організації та проведення спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл України, урахувавши набутий досвід при проходженні педагогічної практики: законодавчі та нормативні документи про освіту, фізичне виховання, спорт, спортивно-масову роботу; навчальні програми з фізичної культури різних років; інформацію з навчальних й методичних посібників з організації та проведення спортивно-масової роботи зазначеного періоду; з періодики: «Спортивна газета» (60 – 90-ті рр. ХХ ст.); журнал «Фізкультура і спорт» (60 – 80-ті рр. ХХ ст.); з журналів: «Фізичне виховання в рідній школі»; «Фізичне

виховання в школах України» тощо; плани й конспекти занять спортивних секцій, спортивних гуртків; сценарії спортивних змагань, спортивно-фізкультурних свят; критерії оцінювання навчальних досягнень учнів із фізичного виховання.

У розділі розглянуто когнітивно-рефлексивний, змістово-процесуальний та результативно-оцінювальний компоненти підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл.

Когнітивно-рефлексивний компонент підготовки майбутніх учителів фізичного виховання характеризує знання студентів щодо ефективного здійснення до спортивно-масової роботи з учнями українських загальноосвітніх шкіл.

Змістово-процесуальний компонент підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл включає оволодіння ними змістом, вміннями й навичками спортивно-масової роботи зі школярами різного віку.

Виокремлено загальнодидактичні, методичні та спеціальні вміння й навички студентів, до яких віднесено: 1) організаційні (вміння організувати та проводити спортивно-масову роботу серед школярів; прорекламувати роботу спортивних секцій, організувати проведення рухливих і спортивних ігор); 2) конструктивні (складання планів проведення спортивних секцій, заходів, свят тощо); 3) прогнозувальні (вміння передбачати результати спортивно-масової діяльності); 4) комунікативні (вміння спілкуватися, володіти культурою мови та спортивною термінологією).

Результативно-оцінювальний компонент підготовки майбутніх учителів фізичного виховання вказує на результат цього процесу, яким є сформована готовність майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи з учнями вітчизняних загальноосвітніх шкіл.

Вказано, що спортивно-масова робота повинна відповідати таким принципам навчання, як: актуальність; добровільність; всебічний та

гармонійний розвиток дитини (поєднання фізичного, розумового, морального і фізичного розвитку); різнобічність, свідомість; поступовість; міцність засвоєних знань і формування навичок; законність; конкретність; оптимальність; виконання.

Підкреслено, що головною метою національного виховання є створення таких педагогічних умов, при яких в учнів формується віра в українську ідею, в основі якої лежить служіння Україні через набуття соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду; виховання здатності зберігати свою національну ідентичність; досягнення високої культури міжнаціональних взаємин; розвиток духовних, фізично досконалих, різнобічно розвинених особистостей. Втіленню цієї ідеї в життя сприяли шкільні спортивні та фізкультурно-художні свята. Тематика їх була різноманітна: «Козацька слава», «Козацькому роду – нема переводу», «Щасливо жити – зі спортом дружити» та ін. Шкільні фізкультурно-художні свята відігравали значну роль у формуванні естетичних почуттів учнівської молоді, присвячуються спортивним змаганням, зустрічам з відомими спортсменами та ін.

Однією із важливих складових у сфері практичного вирішення завдань модернізації системи фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах було запровадження нового фізкультурно-оздоровчого комплексу школярів України «Козацький гарт».

Вказано, що у процесі проведення спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл з метою розвитку у них фізичних якостей використовувалися загальнодидактичні і спортивні методи навчання.

Виявлено, що під час закріплення та вдосконалення рухових дій школярів застосовувалися такі групи загальнодидактичних методів, як: словесні, наочні та практичні. Словесні й наочні методи, які враховували специфіку спортивно-масової роботи, використовувалися при безпосередньому виконанні рухів і при підготовці до них. Важливе значення мали практичні методи рухового характеру для формування фізичних якостей учнів.

Методи спортивно-масової роботи у загальноосвітніх школах окресленого періоду визначалися відповідними рекомендаціями та пояснювальними записками до програм із фізичного виховання школярів.

Вказано, що починаючи із середини ХХ століття, у вітчизняних загальноосвітніх школах поширеними були такі спортивні методи спортивно-масової роботи, як: повторення дій, рухів (багаторазове повторення окремих дій у вправах, рухів під час гри або на заняттях спортивних секцій чи гуртків); змінний метод, який побудований на ігрових діях і зміну фізичних вправ, які передбачають значне напруження, на фізичні вправи з незначним навантаженням і невеликою тривалістю їх виконання; інтервальний метод, який застосовується для розвитку швидко-силової витривалості та полягає у багаторазовому повторенні короткочасних вправ із точно визначеною їх тривалістю і відпочинком між ними на кожному занятті спортивної секції чи гуртка; коловий метод (колова форма тренування), який складається з різноманітних загальних методів, а іноді й з усіх.

Шляхи підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України досліджуваного періоду включали опрацювання змісту, вибір форм і методів навчання, забезпечували виховний характер спортивно-масової роботи зі школярами відповідно до рівня розвитку їх рухових якостей. Вказано, що це зумовило потребу у вдосконаленні підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до організації і проведення спортивно-масової роботи зі школярами та у використанні досвіду окресленого періоду у сучасних закладах загальної середньої освіти.

Основні наукові положення розділу викладено в опублікованих працях [218; 220; 229; 231; 232].

Список використаних джерел до другого розділу

1. Алексюк А. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник. Київ : Либідь, 1998. 560 с.

2. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Народна рухлива гра – основний засіб фізичного виховання дітей. *Традиції фізичної культури*. Київ : ІЗМН, 1997. С. 147-153.
3. Голощанов Б. Р. История физической культуры и спорта : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений. М. : Академия, 2004. 312 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
5. Грубник В. Л. Фізична культура: спортивні ігри в школі : 5-12 класи. Харків : Веста-Ранок, 2008. 288 с.
6. Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні на період до 2010 р.: Постанова Кабінету міністрів України. 28.10.1998.
7. Державна цільова програма розвитку фізичної культури і спорту до 2020 р. : Постанова Кабінету міністрів України. 01 03. 2017. № 115.
8. Державний стандарт базової і повної освіти, із змінами, внесеними згідно з Постановою К М. – № 776 (776 – 2010-п). 27.08. 2010. 24 с.
9. Державний стандарт вищої освіти [Електронний ресурс]. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: [https:// uk. wikipedia. org/ wiki](https://uk.wikipedia.org/wiki) (дата звернення 29. 08. 2017).
10. Державний стандарт початкової загальної освіти *Поч. школа*. 2011. № 7. С. 1-18.
11. Єфіменко П. Б. Педагогічні умови забезпечення різнорівневої професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2002. 250 с.
12. Курамшин Ю. Ф., Петровський В. В. Методи, що застосовуються у фізичному вихованні. *Теорія і методика фізичного виховання*. Київ : Олімпійська література, 2008. Т.1. С.104-126.
13. Леськів А. Д., Андрощук Н. В., Механошин С. О., Дзюбановський А. Б. *Форми і засоби фізичного виховання молодших школярів* : метод. посіб. Тернопіль : Астон, 1997. 108 с.

14. Лук'янченко М. І. Методика реалізації індивідуального підходу у розвитку швидкісно-силових якостей юнаків 15–17 років із використанням ЕОМ : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Москва, 1994. 23 с.

15. Лук'янченко М. І., Михаць Л. В. Теорія та методика фізичного виховання у вищих закладах освіти : тексти лекцій. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. 112 с.

16. Мацола Н., Яцуляк Г., Михаць Л. Застосування новітніх педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх вчителів з фізичної культури. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. пр. молодих вчених ДДПУ ім. І. Франка* / [гол. ред. і авт. передм. М.П. Пантюк; редкол. : М.Й. Боришевський, В.Т. Борщевич, М.А. Давидов та ін.; ред.-упоряд.: В.І. Ільницький, А.І. Душний, І.М. Зимомря] ; МОН України, ДДПУ ім. І. Франка, Рада молодих вчених. Дрогобич : Посвіт, 2013. Вип. 6. Ч. 2. С. 77-82.

17. Минаев Б. Н., Шиян Б. М. Основы методики физического воспитания школьников : учеб. пособ. [для студ. пед. спец. высш. учеб. заведений]. Москва : Просвещение, 1989. 222 с.

18. Навчальна програма з фізичної культури для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, підготовлена робочою групою у складі : Т.Ю. Круцевич, Л.А. Галенко, В.В. Дерев'янка та ін. Київ, 2012. 21 с.

19. Ніфака Я. М. Формування творчої особистості вчителя фізичної культури. *Проблеми педагогічних технологій*. Луцьк : ВДУ ім. Лесі Українки, 1998. Вип. 3. С. 61-66.

20. Папуша В. Г. Фізичне виховання школярів: форми, зміст, організація : навч. посіб. / В.Г. Папуша; відп. за вип. О. Давидова.– Тернопіль : Підр. учники і посібники, 2004. – 192 с.

21. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А. С. К., 2006. 192 с.

22. Програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів (1–11 класи) : Фізичне виховання в школі. 1999. № 1. С. 2-24.
23. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
24. Сергієчко В. М. Інноваційна технологія викладання легкої атлетики на факультетах фізичної культури вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. з фіз. виховання і спорту : спец. 24.00.02. «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення». Львів, 2007. 20 с.
25. Стасенко О. Сучасний стан підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з учнями загальноосвітніх. *Молода спортивна наука України*. 2009. Т. 2. С. 166-172.
26. Столбов В. В. История физической культуры : учеб. для студ. пед. институтов по спец. «Физическое воспитание». Москва : Просвещение, 1989. 288 с.
27. Цвек С.Ф. Фізичне виховання дітей молодшого шкільного віку. Київ : Здоров'я, 1975. 248 с.
28. Цьось А. В., Балахнічова Г. В., Заремба Л. В. Сучасні технології викладання спортивних дисциплін : навч. посіб. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. 132 с.
29. Чопик Р. В., Полякова М. І. Інтерактивні технології у формуванні здорового способу життя засобами фізичного виховання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 15: «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (Фізична культура і спорт)»*. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. Т. 2. Вип. 7 (33). С. 432-436.
30. Чопик Р. В., Турчик І. Х. Теорія і методика фізичного виховання : методичні матеріали до семінарських занять. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. 90 с.
31. Шиян Б. М. Методика фізичного виховання школярів : практикум : навч. посіб. для студ. фізкульт. ф-тів пед. ін-тів та ун-тів. Львів : Світ, 1993. 184 с.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ (1991- 2011 рр.)

3.1. Використання навчальних засобів та обладнання під час спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України

У спортивно-масовій роботі з учнями загальноосвітніх шкіл України для дослідженого періоду використовувалися численні навчальні засоби, різноманітні за функціями, змістом і способами сприйняття дітьми та учнівською молоддю. Це зумовлено особливостями школярів різного віку, багатопредметністю загальноосвітніх шкіл та логікою процесу пізнання, яке здійснюється через різні види сприймання, мислення й мовлення. Як зазначав, Б. Шиян, «в основі створення нового обладнання, приладів, пристроїв завжди лежить потреба найбільш ефективно виконувати навчальну програму. Тобто в основі лежить методична, а не технічна ідея. Іншими словами, матеріальна база – це не мета, а засіб її досягнення» [256, с. 225].

На початку 90-х рр. ХХ століття спортивно-масова робота у вітчизняних загальноосвітніх школах України реалізовувалася і через технічні засоби навчання (проекційні пристрої для зображення та відтворення звуку). Це статичні проекції; динамічні проекції (анімаційні зображення, відеофрагменти, динамічні керовані моделі); відтворення звуку (звуковий супровід відео - й анімаційних зображень, динамічних керованих моделей тощо) [164, с.178].

Застосовувалися також і друковані матеріали: таблиці, опорні схеми, плакати, альбоми із зображенням спортсменів із різних видів спорту [164].

До поширених натуральних об'єктів належали м'ячі (футбольний, волейбольний, баскетбольний), баскетбольний кошик, сітки, ракетки і тенісні м'ячі; палиці, натуральні предмети для гімнастичних вправ, куби, кеглі, іграшки, шашки, шахмати тощо. Для спеціального обладнання спортивної зали

використовувалися спортивні снаряди (перекладина, бруси, напільні мати, гімнастичні лави, валики, «кінь» («козел»).

Науковці (В. Грубник [49], Т. Круцевич [122], А. Леськів, Н. Андрощук, С. Механошин, А. Дзюбановський [130], Б. Мінаєв та Б. Шиян [146], В. Папуша [164] та ін.) визначили такі вимоги до добору обладнання:

- відповідність спортивного інвентаря меті спортивно-масової роботи;
- доступність його для сприйняття учнями;
- стимулювання школярів до активізації рухових навичок;
- здатність привернути увагу учнів та зацікавити їх (формою, кольором, розміром);
- сприяння розв'язанню загальнорозвивальних завдань.

Починаючи від проголошення незалежності України, у вітчизняних школах з'явилися програмові засоби навчання. Значну їх частину становлять набори інструментів і спеціального обладнання для фізичного виховання та спорту. Як вказує провідний дидактик освіти України, академік О. Савченко, «... принциповою відмінністю засобів навчання нового покоління є цифровий спосіб зберігання даних, що забезпечує їхню високу компактність і простоту відтворення» [194, с. 317].

Засоби навчання у структурі базового переліку охоплюють кілька груп: друковані, відео-й аудіоматеріали, об'єкти натуральні, прилади, інструменти, програмно-апаратне обладнання. Кількість навчальних засобів визначається їхньою функцією, тому в рекомендаціях про їх використання йдеться про норму для одного класу.

Окрему групу засобів навчання становлять набори інструментів та спеціального обладнання для фізичного виховання і спортивно-масової роботи. Орієнтиром щодо комплектування навчальними засобами й обладнанням є «Базовий перелік засобів навчання та обладнання», затверджений Міністерством освіти України. На його основі ми виокремили засоби навчання та обладнання для організації спортивно-масової роботи за способами подання інформації (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Засоби навчання та обладнання, які використовуються
у спортивно-масовій роботі**

№ з/п	Види засобів навчання	Назва засобів навчання
1.	Спеціалізоване обладнання	Спортивний інвентар, обладнання й устаткування з гімнастики та для рухливих, спортивних і народних ігор; лижне оснащення; інформаційне обладнання для суддів
2.	Друковані таблиці, схеми	Види легкої атлетики; гімнастики; акробатики; стилі плавання; комплекси ранкової зарядки та гімнастики до початку навчання
3.	Екранно-звукові відеофільми Аудіозаписи	Тексти рухливих спортивних і народних ігор; тексти і музика для фізкультхвилинок і фізкультпауз

Серед спеціалізованого обладнання А. Леськів та інші особливо виділяють графічне записування фізичних вправ за допомогою схеми-малюнка. Графічне зображення може мати як самостійне значення, так і додаткове, а саме: унаочнення тексту, де це доцільно [130, с. 73].

Низка методистів, висвітлюючи спортивно-масову роботу з учнями загальноосвітніх шкіл того часу, відстежила застосування такого інвентаря:

- під час вправ зі стрибків – скакалка;
- при стрибках у довжину та висоту – місток для відштовхування (або місток із гумовим покриттям);
- метання м'яча – різні види щитів (або волейбольна сітка);
- упродовж вправ для розвитку сили – штанга, гирі, гантелі;
- для вправ із розвитку рівноваги – підвищені опори [49; 62; 89; 130; 236; 251].

Для закріплення стрибкових навичок слід застосовувати природні перешкоди на спортивному майданчику: невисокі кущики, стовбури дерев,

неглибокі ямки, рівчаки, струмочки, калюжі тощо.

У спортивній залі для стрибків широко використовують спеціальний інвентар – «кінь» (або «козел»).

Під час метання м'яча можна застосовувати волейбольну сітку, натягнутий шнур, різні переносні щити, щити-мішені, які намальовані на стіні, баскетбольні щити.

Опрацьовуючи з учнями вправи на рівновагу, вчителі фізичного виховання використовують підвищені опори. До них належать гімнастична лава, бум, колода. Спочатку краще працювати на підлозі у спортивній залі (на намальованій крейдою смузії), з мотузкою, на дошці чи лінії гімнастичної лави, на низькій колоді чи бумі. Вправи для розвитку рівноваги можна проводити зі спеціальними предметами (гімнастичні палиці, м'ячі, мішечки з піском, похилі прилади). При цьому слід стежити, аби гімнастичними матами була вистелена підлога під приладом по всій довжині, а не тільки на місці зіскоку.

Дослідники В. Папуша й Б. Шиян розглядають різні види вправ зі скакалкою: перекрокування, підскок, подвійний підскок, перехресний, петлею, з подвійним обертом, із правої ноги на ліву (і навпаки), з поворотами, підскок парами, трійками тощо [257, с. 82].

Під час спортивно-масової роботи у спортивній залі з метою формування в учнів правильної постави використовують бруси та перекладину. Для рухливих, спортивних і народних ігор застосовують гімнастичні палиці, великі й малі м'ячі, обручі, скакалки, прапорці, стрічки тощо. Їх кладуть на обумовлені з гравцями місця і роздають дітям після пояснення змісту гри. Крім того, беруть їх діти упродовж гри.

На заняттях спортивних секцій або гуртків у досліджуваний нами період, коли учням показували певні рухи та дії, часто вдавалося до демонстрації наочних посібників типу таблиць, малюнків, схем, фотографій, плакатів, модельної й макетної системи «тіло гімнаста – снаряд», макета ігрового майданчика, трампліна.

За допомогою апаратурних пристроїв (метронома, магнітофона, системи електроламп із регульовальним пристроєм тощо) відбувалося сприйняття рухів через зір або слух.

Орієнтири (підвісні м'ячі, прапорці, мішені, розмежувальні лінії, стрічки тощо) сприяли формуванню уявлень про правильний напрямок, амплітуду, траєкторію і точність прикладання зусиль тощо.

Кіно і відеомагнітофон відтворювали рухи в динаміці, у різних площинах, в уповільненому темпі, із зупинками. Звукова та світлова сигналізація давала змогу «продемонструвати» темп, амплітуду, ритм і час максимальних зусиль за допомогою метронома, магнітофона, системи електроламп, відміток на доріжці, кілочків, прапорців, пристроїв термінової інформації, орієнтирів.

Усе це сприяло більш правильному й енергійному виконанню фізичних вправ. Б. Шиян акцентує: якщо на уроках фізкультури можна було мати, наприклад, для заняття баскетболом, два баскетбольних майданчики і чотири додаткові баскетбольні кошики, то для спортивно-масової роботи з учнями їх потрібно уже значно більше і для різних шкіл – різну кількість [256, с. 226].

Ми погоджуємося з думкою провідних учених (Б. Мінаєва і Б. Шияна [146], А. Цьося [245] та ін.) про те, що, створюючи матеріально-технічну базу та добираючи обладнання для спортивної зали чи спортивного майданчика, потрібно враховувати інтереси дітей та учнівської молоді, їхні побажання, пам'ятаючи про те, що їх необхідно зацікавити спортивно-масовою роботою, щоб вони не втратили інтересу до неї. Тому рекомендується використовувати спортивний інвентар та обладнання яскравих, привабливих форм і кольорів. Доцільно залучати в усіх учнів до підготовки спортивного майданчика.

Винятково важливою проблемою сьогодення є використання нового обладнання та ефективних засобів навчання. Не у всіх видах спорту необхідне складне обладнання (шахи, шашки, настільний теніс, городки, велосипедний спорт, лижний спорт і деякі інші). Інвентар і відповідне спортивне обладнання можна виготовити власними силами: стіл для настільного тенісу, для шашок і

шахів, городки. Щодо велосипедів і лиж, то вони є у багатьох дітей, отже, цього досить для налагодження тренувань.

Сучасні спортивні прилади мають бути не громіздкими; добре закріпленими; із великою кількістю варіантів застосування. Обов'язковою умовою для занять спортом фахівці вважають наявність такого інвентаря, як набірні гантелі; різноманітні види еспандерів, штанги з метало-гумовими дисками; «диск здоров'я»; гімнастичні прилади.

Сьогодні, добираючи спортивний інвентар, важливо дотримуватися основних вимог до нього: справність; компактність; естетична привабливість; мобільність.

Музичний супровід до занять спортом добирається відповідно до особистих смаків, але головною є умовою підвищення настрою та емоційності спортивних занять секцій, гуртків, змагань, свят, конкурсів тощо.

Потрібно зауважити, що застосування належного обладнання під час проведення спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України у зазначений період передбачає захисні пристосування, відсутність яких посилює ймовірність травматизму.

Отже, зацентруємо про те, що для ефективного проведення спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл України досліджуваного періоду і паралельно сучасного потрібно мати належне матеріально-технічне забезпечення та обладнання. Це сприятиме ефективному проведенню позакласних занять із фізичними вправами, рухливих спортивних та народних ігор, спортивних змагань і фізкультурно-спортивних свят.

3.2. Перспективи впровадження передового досвіду для вдосконалення підготовки майбутніх учителів фізичного виховання в аспекті спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України

Відповідно до сучасного реформування вітчизняної освіти у всіх її ланках, модернізація сфери фізичної культури і спортивно-масової роботи

передбачає їх узгодження з європейськими вимогами і стандартами шляхом орієнтації на європейську модель відносин між органами державної влади та загальноосвітніх шкіл.

Як слушно зазначає О. Дубогай, «... в епоху кардинальної трансформації у контексті переходу людства до суспільства «здорових особистостей» усе більшої актуальності набуває відповідність спортивної освіти реальним вимогам життя. У вимірі глобалізації якісний результат, що його продукує освітня система, – це висококваліфікований, фізично і психічно здоровий людський ресурс, який стає запорукою економічного успіху та забезпечення високого рівня соціальних цінностей» [62].

Водночас наше дослідження доводить актуальність якісної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл України сучасного етапу та висвітлює низку труднощів, що спричиняють проблеми у цій сфері. Розглянемо їх детальніше:

– система вітчизняної освіти (в усіх її ланках) слабо реформується, постійно переносяться терміни її здійснення, не враховуються історичний досвід і традиції, що використовувалися протягом ХХ – початку ХХІ ст., і не втратили своєї актуальності й сьогодні;

– відомо, що майбутнє держави залежить від рівня освіченості молодого покоління, а це можливо лише за умови високого рівня його здоров'я. Однак сьогодні можна констатувати катастрофічне зниження фізичного здоров'я дітей і учнівської молоді. Тому розгляд проблеми здоров'я школярів, як одного із пріоритетів суспільного розвитку, зумовлює актуальність педагогічної розробки цього напрямку, де провідну роль у збереженні здоров'я, його формуванні і розвитку відіграє поруч із фізичним вихованням спортивно-масова робота у закладах загальної середньої освіти України;

– відсутність належної спортивної і матеріальної бази та новітніх засобів навчання, моральне старіння спортивного інвентаря, що був досконалим у ХХ столітті, знижують ефективність спортивних занять у системі

масового фізичного виховання дітей та учнівської молоді в закладах загальної середньої освіти;

- відсутність спеціальних навчальних програм та концепцій підготовки спеціалістів для проведення спортивно-масової роботи в закладах загальної середньої освіти;

- недостатність кваліфікованих педагогічних кадрів, здатних без підвищення кваліфікації чи додаткової підготовки працювати за новими навчальними технологіями спортивно-масової роботи;

- низький рівень інформаційно-освітньої культури і відповідних потреб фахівців із спортивно-масової роботи та фізичного виховання, а також управлінців у сфері фізичної культури і спорту;

- труднощі працевлаштування майбутніх учителів фізичного виховання.

До особливостей підготовки майбутніх учителів до спортивно-масової роботи у вітчизняних ЗОШ були зумовлені рядом чинників, що мали місце у другій половині ХХ – початку ХХІ століття в освітній галузі України:

- переорієнтацією (завдань спортивних секцій (фізичні вправи, рухливі, спортивні та народні ігри) із механічного накопичення знань на формування гармонійних різнобічно розвинених особистостей;

- відповідністю усіх компонентів освітньої системи: законодавча база – програма – навчальні посібники – спортивна матеріально-технічна база;

- узгодженням соціального замовлення: для держави – виховання працездатного здорового-працівника, для української спільноти – виховання патріота;

- найновішим методичним забезпеченням спортивно-масової роботи та фізичного виховання в урочний і позаурочний час, відповідно до сучасних освітніх мети і завдань.

Виявлені й обґрунтовані у попередніх розділах конкретні проблеми спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. надали нам змогу відстежити паралелі із сучасністю;

встановити, що слід творчо використовувати накопичений досвід цього періоду та окреслити перспективи її подальшого розвитку.

Порівняльний аналіз розвитку досліджуваної спортивно-масової роботи в минулому столітті й сьогодні здійснено нами в контексті основних напрямів і тенденцій національного та спортивного виховання, визначених законодавчими й нормативними державними документами. Власне в їхньому змісті відображено єдність українських спортивних і виховних традицій, здобутки й тенденції національного досвіду в цій сфері, визначено перспективи нововведень та інновацій у теоретичному та практичному аспектах вітчизняної спортивно-масової роботи.

На сучасному етапі духовного й національного відродження України над реформуванням змісту підготовки майбутніх учителів до роботи в школі, розробкою й утвердженням шляхів і засобів національного виховання дітей та учнівської молоді працюють В. Андрущенко [5; 6], О. Вишневський [31], В. Кремень [118; 119], О. Савченко [194] та ін.

Пропагандистами, розробниками й реалізаторами ідеї фізичного виховання і спортивно-масової роботи були та залишаються яскраві представники української науки: О. Вацеба та М. Герцик [26], В. Грубник [49], О. Дубогай [62], В. Єрмолова [68], Л. Іванова [93], Т. Круцевич [122], О. Леонов [126-128], А. Леськів [130], В. Сухомлинський [211], А. Цьось [245], Б. Шиян [255-258] та ін., які вважали українські народні традиції та християнські цінності (добросесність, справедливість, працьовитість), рухливі, спортивні й народні ігри, шкільні спортивні змагання та свята основою вітчизняної фізичної культури.

Законодавчі та нормативні документи з питань фізичного виховання і спортивно-масової роботи на сучасному етапі увиразнюють єдність традицій та інновацій у концептуальному розв'язанні проблеми досконалого володіння учнями змістом національних видів спорту з позицій сьогодення.

У Законі України від 25 травня 2017 року «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо визнання національних видів

спорту» доповнено статтю першу таким формулюванням: «Національні види спорту – види спорту, засновані на національно-культурних традиціях України» [76, 152, 153].

На заняттях спортивних секцій доцільно ознайомлювати учнів із незаслужено забутими, та поступово відроджуваними національними видами спорту. До них належать:

- *Бойовий гонáк* – українське бойове мистецтво, відтворене на основі елементів традиційного козацького бою, що збереглися в народних танцях, та власного досвіду.
- *Квадрáт* – рухлива гра з м'ячем, широко розповсюджена в Україні серед підлітків. Гра відбувається переважно вчотирьох на невеликому майданчику (4x4 м) або увосьмеро (5x5 м). Для гри використовується футбольний м'яч.
- *Ковіньки* – традиційна старовинна українська хлоп'яча забава, гра, схожа водночас на хокей і гольф. Приладдя для гри: *ковінька* – палиця із загнутим кінцем, подібна до хокейної ключки. Виготовляється з кривої гілки груші чи яблуні довільної довжини та припасовується до зросту гравця.
- *Опука* (м'яч) виготовляється з кульки вільшини, що росте при корені на стовбурі. Деревину слід прооліфити та пофарбувати в яскравий колір водовідштовхувальною фарбою.
- *Цур* – відповідник воріт у грі – товстий дерев'яний кілок, який усаджують у землю чи сніг або вморожують у лід.
- *Рукóпаш-гонáк* – українське бойове мистецтво, своєрідна система фізично-духовного виховання. Його складовими є: ударна техніка (рук та ніг) і боротьба (кидки, больові та задушуючі захвати).
- *Снас* – це також українське бойове (козацьке) мистецтво; холодна та вогнепальна зброя; традиційний козацький бій. Навчання відбувається в ігровій формі доти, доки тіло не «заграє», тобто відчує та сприйме певний рух. За спеціалізацією – це удари, кидки, боротьба.

- *Фрі-файт* (англ. «Free – fight» – «Вільний бій») – ще одне бойове мистецтво, український варіант контактних єдиноборств. Фрі-файт поєднує досвід багатьох бойових традицій світу в єдину систему, використовуючи найефективніші прийоми ведення поєдинку.

Зазначимо, що введення національних видів спорту до вітчизняної спортивно-масової роботи сприятиме патріотичному вихованню особистості, якій притаманні специфічні ознаки:

- громадянська активність, відповідальність, розвинене почуття людської гідності;
- розуміння і сприйняття української ідеї, сприяння розбудові незалежної України, готовність до захисту своєї Вітчизни;
- пошана до народних історичних традицій та пам'яті;
- любов до рідної культури, національних святинь і обрядів;
- дотримання законів та положень Конституції України, дбайливе ставлення до національних багатств, рідної природи;
- збереження та зміцнення власного здоров'я і здоров'я однолітків.

Особливу увагу в перспективі треба надавати особистісному розвитку учнів на уроках фізичного виховання, відповідно до *індивідуального і диференційованого підходів* з урахуванням найновіших психолого-педагогічних досліджень.

Як зазначає О. Дубогай, психологи та фізіологи вже давно дійшли висновку, що індивідуальні розумові здібності (мислення, сприймання, уяву) недоцільно відокремлювали від рухового розвитку дитини. Нормальними умовами прояву та розвитку здібностей під час навчання є спільна ігрова діяльність з іншими дітьми, упродовж якої вони не тільки рухаються, а й легко запам'ятовують усе почуте [62].

Згідно з ідеями і настановами європейської педагогіки середини ХХ – початку ХХІ ст. сьогодні необхідно пропагувати змагання з багатоборства (поліатлон, тріатлон). Пояснимо ці терміни:

а) поліатлон – це багатоборство, що закладає основи фізичної підготовки для будь-якого виду спорту і доступний для дітей та учнівської молоді, починаючи з 8 років;

б) триатлон включає такі три види олімпійського спорту, як біг, їзда на велосипеді і плавання. До змагань із триатлону можна залучати старшокласників (у лижному спорті термін «слалом» (із норв.) означає – слід, що йде донизу). Їм також можна пропонувати змагання зі слалому, яке проводять гірськолижники.

Доцільно ознайомити учнів із терміном «фол», що означає порушення правил у будь-якій грі.

Сьогодні, як ніколи, на часі вдосконалення системи Олімпійського руху серед школярів, ознайомлення з його принципами та засадами, популяризація досягнень видатних олімпійців, насамперед вітчизняних. Для цього слід проводити конкурси на кращі реферат і малюнок на спортивну тему, тести на знання олімпійського руху тощо.

Неабияке значення має впровадження забав та ігор із соціальними елементами обрядової руханки слов'янських народів. Вони не у всьому тотожні сучасному розумінню спорту, який поступово набував популярності ще з середини ХІХ ст. Ці ігри більше сприяють для національному вихованню учнів і в майбутньому потребують удосконалення відповідно до реалій сьогодення.

Із метою збереження та зміцнення здоров'я дітей і учнівської молоді, попередження травматизму під час занять у спортивних секціях потрібно дотримуватися низки вимог, а саме: не завищувати нормативів; спільно з медичним працівником відстежувати стан здоров'я школярів; застосовувати здоров'язберезувальні навчальні технології; організовуючи дозвілля, не залишати дітей наодинці; а також проводити масові фізкультурно-оздоровчі заходи.

У сучасних умовах масова спортивно-оздоровча робота є ефективним чинником формування *здорового способу життя* дітей та шкільної молоді, поліпшення їх фізичної форми та здоров'я. Таким сучасним підходом до

реалізації здорового способу життя були присвячені наукові розробки вчених: М. Лук'янченка, Ю. Шкрептія, Е. Боляха, А. Матвєєва [186], М. Лук'янченка та Р. Шологон [187], М. Лук'янченка, В. Куріш, Ю. Мігасевича [188]. Нещодавно прийнята Кабінетом Міністрів України «Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року» (2017) проголошує необхідність комплексного підходу до розв'язання проблеми здоров'я та фізичної активності дітей і учнівської молоді загальноосвітніх шкіл [57]. Автори Програми зазначають, що здоровий спосіб життя, позитивне ставлення до занять спортом і фізичною культурою, інтерес до відповідного виду спорту закладаються в дітей і учнівської молоді у шкільні роки. Спортивно-оздоровча діяльність як складова спортивно-масової роботи прокладає шлях до фізичного вдосконалення людини і має відповідати таким принципам навчання: актуальність; різнобічний та гармонійний розвиток дитини; свідомість; поступовість; міцність засвоєних знань і сформованих навичок; законність; конкретність; оптимальність; практична спрямованість.

На основі вивченого досвіду організації та проведення шкільних позакласних заходів досліджуваного періоду запропоновано в сучасних закладах загальної середньої освіти вдосконалювати такі заходи, як: декади спортивно-масової роботи у школі, що включають різноманітні спортивні змагання, конкурс малюнків про спорт та здоровий спосіб життя, Дні спорту, Дні здоров'я, спортивні свята, спортивні вечори, спортивні конкурси, спортивні вікторини, спортивні фестивалі та ін. Тематика їх різноманітна, однак здебільшого передбачає історію спортивного руху, зустрічі з відомими спортсменами, спортивні змагання, які використовували в давнину.

У сучасних загальноосвітніх школах України потрібно продовжувати та вдосконалювати ще й такі змагання, як «Веселі старты» на першість із певних видів спорту (футбол, легка атлетика, волейбол, баскетбол, лижні гонки тощо). До їхньої програми входять рухливі ігри, комбіновані естафети, спеціальні конкурси й атракціони.

Слід пропагувати і масові комплексні змагання «*Старти надій*», що включають огляд строю і пісні; присвячені знаменним спортивним подіям та святам заходи: «*А нумо, хлопці!*»; «*А нумо, дівчата!*», спартакіади з парадом.

Спортивні змагання «*Літні (Зимові) малі олімпійські ігри*» у школі можна провести під девізом «*Олімпійці – серед нас*».

Сьогодні у вітчизняних загальноосвітніх школах відроджуються такі популярні колись змагання, як «*Золота шайба*» і «*Шкіряний м'яч*». Оскільки в досліджуваний нами період вони не проводилися, то ми розкрили їх історію, яка, сподіваємося, буде цікавою для учнів-старшокласників.

Традиційна система спортивно-масової роботи, яка спиралася на науково-теоретичні розробки, не могла максимально ефективно сприяти учням у руховій діяльності як основному принципі підтримки та зміцнення здоров'я. Тому виникла необхідність створити модель удосконаленої спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої парадигми освіти – синергетичної. Вона ґрунтується на таких пріоритетах:

- першочерговість процес пізнання кожним учнем функціонально-рухових можливостей свого організму;
- визнання оптимального рівня фізичного індивідуального потенціалу організму;
- співпраця вчителя й учнів під час навчального діалогу; рівність у всіх школярів з урахуванням пізнавально-діяльнісних здібностей кожного з них;
- орієнтація на вдосконалення функціонально-рухових резервів організму засобами спортивно-масової роботи;
- акцентування не тільки на результатах, а й власне процесові їхнього досягнення.

У сучасних умовах підготовку майбутніх учителів фізичного виховання активізує використання новітніх педагогічних технологій: розвивальних інтерактивних, особистісно орієнтованих; компетентнісного підходу тощо. Провідні науковці М. Жалдак [70] та А. Федоров [235] ґрунтовно розглядали інформаційні технології в навчальному процесі підготовки вчителя.

На нашу думку, надзвичайно перспективним в цьому плані є використання Інтернету. Його можна використовувати для ознайомлення учнів загальноосвітніх шкіл із публікаціями про спорт та його види, із новинками спортивно-масової роботи, з різноманітною інформацією про видатних спортсменів, з інтерактивними заняттями у спортивних секціях та гуртках, сценаріями шкільних свят, із показом фізичних вправ, рухливих, спортивних та народних ігор, зі зразками ранкової чи гігієнічної гімнастики тощо. Однак важливою умовою в підготовці майбутніх фахівців є наявність у них сформованих умінь користуватися комп'ютером та Інтернетом для одержання потрібної інформації про сучасну спортивно-масову роботу у загальноосвітніх школах України.

Сьогодні на часі створення інноваційної моделі підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової освіти, яка передбачає комплексну реалізацію новітніх педагогічних технологій, здоров'язберезувальної функції освіти на засадах компетентнісних навчання, розвитку й виховання дітей та учнівської молоді [20, 22, 31, 32].

Використання зазначених інноваційних технологій і методів упродовж спортивно-масової роботи з учнями різного віку спонукає майбутніх учителів оволодівати новим педагогічним мисленням, модернізованими підходами до її організації та проведення, сприяючи гармонійному розвитку школярів різного віку [142, с. 82].

Сьогодні навантаження старшокласників за обсягом та інтенсивністю наближається до межі фізіологічних можливостей організму і в результаті негативно впливає на такі навчальні здібності, як стійкість уваги, розумова працездатність, загальна успішність тощо. Напруженість навчальної праці школярів у поєднанні з малоефективною системою спортивної освіти, матеріальними та побутовими труднощами значною мірою погіршують стан здоров'я і призводять до різкого зменшення кількості здорових учнів [266, 269-272].

Ми вважаємо, що в сучасних ЗОШ необхідно запроваджувати технологію спортизації на основі концепції тренування. Традиційна організація навчальних занять (уроків) із фізичного виховання передбачає виконання навчальної програми, в якій мало місця відведено тренуванню учнів. Сутність спортизації загальноосвітньої школи полягає у масовому залученні школярів до культури спорту, наданні їм можливості переконатися в її перевагах, а також набуті корисний особистісний досвід у більш автентичній атмосфері спортивно-масової роботи. Крім цього спортизація шкільної освіти включає збільшення обсягу організованої рухової активності учнів. Але для її здійснення необхідна належна матеріальна основа. Отже, фахівці проголошують курс на спортизацію загальноосвітньої школи з урахуванням індивідуального підходу до підбору фізичних навантажень для дітей шкільного віку з різним типом функціонального стану їхнього організму.

Вважаємо, що саме оздоровча спрямованість спортивно-масової роботи у поєднанні з інноваційними освітніми технологіями уможливить формування гармонійно розвиненої, конкурентоспроможної особистості, здатної до самореалізації. Це завдання під силу тільки вчителю-професіоналові. Із цього приводу В. Сухомлинський зауважував, що педагогічно доцільні стосунки є одним із найголовніших напрямів роботи школи. Він пояснював, що мудрість влади людини над людиною, а тим паче дорослої людини над дитиною – це майстерність, глибоке сердечне проникнення у світ дитячих думок і почуттів. Відомий педагог довів, що характер відносин учителів і дітей залежить від професіоналізму вчителя [212].

Отже, розглянуто перспективи впровадження передового досвіду для вдосконалення підготовки майбутніх учителів фізичного виховання в аспекті спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України. Реалізація спортивно-масової роботи в сучасних вітчизняних ЗОШ передбачає введення до навчальних програм ефективних форм, методів і засобів фізичної підготовки, які б надавали певну свободу майбутньому вчителю фізичного

виховання, використовуючи індивідуальний та диференційований підходи та враховуючи місцеві традиції і його професійну спрямованість та майстерність.

Подальші дослідження в цьому напрямі можуть стосуватися пошуку ефективних засобів і методів навчання, а також організаційних форм спортивно-масової роботи для підвищення фізичної активності учнів, формування в них позитивної мотивації до занять спортом, що значною мірою залежить від педагогічної майстерності майбутнього вчителя фізичного виховання. У зв'язку з цим нагальною потребою сьогодення постає створення Державного стандарту професійної освіти майбутніх учителів фізичного виховання у вищій школі.

Висновки до третього розділу

Вказано, що до навчальних засобів та обладнання, які використовуються під час спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України, належать: друківані матеріали, відео- й аудіоматеріали, спортивний інвентар, натуральні об'єкти, моделі, технічні засоби навчання, програмно-апаратне обладнання. Окрему групу засобів навчання становлять набори інструментів та спеціального обладнання для фізичного виховання і спортивно-масової роботи. Підкреслено необхідність оснащення навчальними засобами нового покоління, зокрема мультимедійними апаратними і програмними засобами, комп'ютерами, мультимедійними дошками, екранами тощо.

Акцентовано увагу на тому, що, на жаль, є проблемними питання щодо створення належної матеріально-технічної бази, наявності навчального обладнання та спортивного інвентарю для багатьох сучасних вітчизняних закладів середньої освіти.

Використання порівняльно-типологічного та порівняльно-історичного методів сприяло виявленню відмінностей між змістом, формами, методами та засобами спортивно-масової роботи у різні її періоди. Порівняльно-типологічний метод уможливив з'ясування схожості генетично не пов'язаних

об'єктів, як наслідку взаємовпливу спортивних явищ (наприклад, ідей «спорту для всіх» та «широкої масовості у спортивній роботі»). Порівняльно-історичний метод сприяв фіксації схожості між спортивними явищами на основі спільності їх походження (становлення й розвиток національних видів спорту, як підтвердження неперервності сучасної української спортивно-масової роботи).

Упродовж дослідження було охарактеризовано спортивні змагання з національних видів спорту, а саме: бойовий гопак, квадрат, ковіньки, рукопаш-гопак, спас, цур, фрі-файт.

З позицій сьогодення, як ніколи, на часі вдосконалення системи Олімпійського руху серед школярів, ознайомлення з його принципами та засадами, популяризація досягнень видатних олімпійців, насамперед вітчизняних. Для цього слід проводити конкурси на кращі реферат і малюнок на спортивну тему, тести на знання олімпійського руху тощо.

Досліджено, що використання нових спортивних термінів «поліатлон» і «тріатлон» порівняно з окресленими у дослідженні назвами сприяє розширенню світогляду учнів та збагаченню їхнього мовлення новою лексикою. Змагання під назвою «поліатлон» (чотириборство, п'ятиборство та ін.) є доступним для дітей, починаючи з восьми років, а тріатлон (три види спорту: біг; плавання й велогонки) можна запроваджувати з учнівською молоддю старшого віку.

На основі вивченого досвіду організації та проведення шкільних позакласних заходів досліджуваного періоду запропоновано в сучасних закладах загальної середньої освіти вдосконалювати такі заходи, як: декади спортивно-масової роботи у школі, що включають різноманітні спортивні змагання, конкурс малюнків про спорт та здоровий спосіб життя, Дні спорту, Дні здоров'я, спортивні свята, спортивні вечори, спортивні конкурси, спортивні вікторини, спортивні фестивалі та ін.

Відстежено відродження традиційних спортивних змагань та впровадження їх у сучасну школу («Веселі старты», «Старты надій», «А нумо, хлопці!»; «А нумо, дівчата!», літніх (зимових) малих олімпійських ігор. Нового

змісту набувають і загальновідомі колись змагання «Золота шайба» і «Шкіряний м'яч».

Існувала потреба продовжувати й удосконалювати проведення таких шкільних спортивних свят, як: «Тато, мама і я – наша спортивна сім'я», «Свято Спорту», «Ми – юні спортсмени-олімпійці», «М'яч удачі» тощо.

Вказано, що у підготовці майбутніх учителів фізичної культури домінантою постає застосування інноваційних технологій у спортивно-масовій роботі з учнями загальноосвітніх шкіл України. Це надає можливість майбутнім учителям фізичного виховання оволодівати новим педагогічним мисленням, новими підходами до організації і проведення спортивно-масової роботи з учнями, сприяючи їхньому гармонійному розвитку.

Реалізація досвіду спортивно-масової роботи спрямована на творчу співпрацю колективу вчителів, батьків та учнів школи, формування освітнього простору «дитина – батьки – вчителі – соціум». Очікуваними результатами мають стати реальні досягнення учнів у спорті, підвищення рівня їх навчальних досягнень та фізичного розвитку, бажання випускників пов'язати своє майбутнє з професією у сфері фізичної культури та спорту.

До особливостей підготовки майбутніх учителів до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України (1990-2011 рр.) віднесено: переорієнтацію завдань спортивних секцій на формування гармонійних різнобічно розвинених особистостей; відповідність всіх компонентів освітньої системи: законодавча база – програма – навчальні посібники – спортивна матеріально-технічна база; узгодження соціального замовлення: для держави – виховання працездатного здорового-працівника, для української спільноти – виховання патріота; найновіше методичне забезпечення спортивно-масової роботи та фізичного виховання в урочний і позаурочний час відповідно до сучасних освітніх мети і завдань.

Основні наукові положення розділу викладено в опублікованих працях [222; 225; 226].

Список використаних джерел до третього розділу

1. Андрущенко В. П., Зязюн І. А., Кремень В. Г. та ін. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз : монографія. К. : Наукова думка, 2003. 852 с.
2. Андрущенко В. Соціальний статус учителя. *Вища освіта України*. 2012. № 1. С. 5-9.
3. Бельмега С. Педагогічна творчість у професійній діяльності вчителя фізичної культури. *Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура* : зб. пр. [ред. рада : В.В. Грещук (голова), В.І. Кононенко та ін.; ред. кол. Б.М. Мицкан (голова), Б.М. Шиян та ін.]. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарп. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2011. Вип. 13. С. 46-50.
4. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа*. 2011. Вип. 3. С. 10-14.
5. Вацеба О., Герцик М. Сучасні тенденції та актуальні проблеми розвитку освіти і науки в галузі фізичного виховання та спорту України *Здоров'я і освіта: проблеми та перспективи* : матеріали II Всеукр. наук.-метод. конф. Донецьк, 2002. С. 127-131.
6. Виленский М. Я., Внуков А. В. Формирование потребности в физическом самосовершенствовании у будущих учителей : метод. письмо. Москва : Наука, 1982. 21 с.
7. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 566 с.
8. Вища освіта України: методологічні та соціально-виховні проблеми модернізації : монографі. / за заг. ред. В. П. Андрущенка, М. І. Михайленка, В. Г. Кременя. Київ : ДЦССМ, Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 440 с.
9. Грубник В. Л. Фізична культура: спортивні ігри в школі : 5-12 класи. Харків : Веста-Ранок, 2008. 288 с.
10. Державний стандарт вищої освіти [Електронний ресурс]. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: [https:// uk. wikipedia. org/ wiki](https://uk.wikipedia.org/wiki) (дата звернення

29. 08. 2017).

11. Дубогай О. Д. Фізкультура як складова здоров'я та успішного навчання дитини. Київ : Шкільний світ, 2006. 128 с.

12. Єрмолова В. М., Іванова Л. І., Дерев'янка В. В. Навчаємо граючись : методичний посібник для вчителів фізичної культури загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Літера ЛТД, 2012. 208 с.

13. Жалдак М. И. Система подготовки учителя к использованию информационных технологий в учебном процессе. Москва : [б. и.], 1989. 48 с.

14. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо визнання національних видів спорту. *Офіційний вісник України*. № 49. 2017. С. 121.

15. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кивонос І. Ф. Педагогічна майстерність : підручник. Київ : С П Д Богданова А. М., 2008. 376 с.

16. Іванова Л. І., Єрмолаєва В. М. Фізкультурні свята. Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. 176 с.

17. Кремень В. Поступ до нової філософії освіти в Україні. *Розвиток педагогічних наук в Україні і Польщі на початку ХХІ ст.* : зб. наук. пр. Черкаси, 2011. С. 11-21.

18. Кремень В. Стратегічні напрями модернізації освіти і науки України. *Освіта України*. 2004. № 41. С. 4-5.

19. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання. Київ : Олімпійська література , 2008. Т. І. 391 с.

20. Леонов О. З. Спортивне свято в школі. Київ. : Здоров'я, 1976. 106 с.

21. Леонов О. З. Старти надій : рекомендації по організації масових спортивних змагань школярів. Київ : Молодь, 1981 144 с.

22. Леонов О. З. Шляхи підвищення ефективності позакласної роботи з фізичного виховання на сучасному етапі його вдосконалення. *Фізичне виховання в школі*. 2000. № 3. С. 21-24.

23. Леськів А. Д., Андрощук Н. В., Механошин С. О., Дзюбановський А. Б. *Форми і засоби фізичного виховання молодших школярів : метод. посіб.* Тернопіль : Астон, 1997. 108 с.

24. Мацола Н., Яцуляк Г., Михаць Л. *Застосування новітніх педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх вчителів з фізичної культури. Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. пр. молодих вчених ДДПУ ім. І. Франка / [гол. ред. і авт. передм. М.П. Пантюк; редкол. : М.Й. Боришевський, В.Т. Борщевич, М.А. Давидов та ін.; ред.-упоряд.: В.І. Ільницький, А.І. Душний, І.М. Зимомря] ; МОН України, ДДПУ ім. І. Франка, Рада молодих вчених. Дрогобич : Посвіт, 2013. Вип. 6. Ч. 2. С. 77-82.*

25. Минаев Б. Н., Шиян Б. М. *Основы методики физического воспитания школьников : учеб. пособ. [для студ. пед. спец. высш. учеб. заведений].* Москва : Просвещение, 1989. 222 с.

26. Національна доктрина розвитку освіти: затв. Указом Президента України від 27 квітня 2002 р.– № 347. *Освіта.* 2002. 24 квітня–1 травня (№ 26). С. 2-16.

27. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту. Київ, 2004. 16 с.

28. Папуша В. Г. *Фізичне виховання школярів: форми, зміст, організація : навч. посіб. / В.Г. Папуша; відп. за вип. О. Давидова.–* Тернопіль : Підр. учники і посібники, 2004. – 192 с.

29. *Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи / за заг. ред. М. Лук'янченка, Ю. Шкретія, Е. Боляха, А. Матвєєва.* Дрогобич : Коло, 2005. 624 с.

30. *Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи : збірник наукових праць Дрогобицького державного пед. ун-ту імені Івана Франка / ред. кол. : Лук'янченко М.І., Шологон Р.Р. та ін.* Дрогобич : Коло, 2003. Вип. 2. 636 с.

31. Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи : монографія / за заг. ред. М. Лук'янченка, В. Куріш, Ю. Мігасевича, А. Подольські. Дрогобич : Швидкодрук, 2009. 592 с.
32. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
33. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Рад. школа, 1988. 272 с.
34. Сущенко Л. П. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання і спорту : історичний аспект. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2001. № 1. С. 183-193.
35. Федоров А. Современные информационные технологии в системе высшего физкультурного образования. *Теория и практика физической культуры*. 2000. № 12. С. 56-59.
36. Федорова Т. Г. «Свято України» для учнів 8-х класів // Фізичне виховання в школах України. 2011. № 5. С. 34-35.
37. Цьось А. В., Балахнічова Г. В., Заремба Л. В. Сучасні технології викладання спортивних дисциплін : навч. посіб. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. 132 с.
38. Чопик Р. В., Турчик І. Х. Теорія і методика фізичного виховання : методичні матеріали до семінарських занять. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. 90 с.
39. Шиян Б. М. Методика фізичного виховання школярів : практикум : навч. посіб. для студ. фізкульт. ф-тів пед. ін-тів та ун-тів. Львів : Світ, 1993. 184 с.
40. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2002. Ч.2 248 с.
41. Шиян Б. М., Папуша В. Г. Теорія фізичного виховання. Тернопіль: Збруч, 2000. 340 с.
42. Шиян Б.М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 1997. 48 с.

ВИСНОВКИ

У дослідженні обґрунтовано процес розвитку теорії і практики підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття, актуалізовано історичний досвід підготовки майбутніх учителів фізичного виховання з метою впровадження його у закладах вищої освіти України.

1. На основі історико-компаративного аналізу з'ясовано стан розроблення проблеми в науковій літературі. Вказано, що підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття була спрямована на: оновлення змісту, форм, методів і засобів навчання студентів щодо організації спортивно-масової роботи з учнівською молоддю; визначення провідної ролі спортивно-масової роботи, як одного із важливих факторів здорового способу життя та профілактики захворювань; удосконалення педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичного виховання; формування гуманістичних цінностей студентів і спрямування їх зусиль на всебічний гармонійний розвиток учнів; формування національно-патріотичних почуттів в учнів (на основі національних видів спорту), позитивного іміджу школи в державі, а держави – у світовому співтоваристві; розвиток та удосконалення рухових якостей школярів. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття розглядається як процес оволодіння студентами професійно орієнтованими знаннями, вміннями та навичками, якостями, досвідом з метою здобуття кваліфікації, яка дозволяла б ефективно проводити масові спортивні заходи для школярів, формувати їх здоровий спосіб життя, організовувати активний відпочинок і розвивати рухові якості. Готовність майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття розглядається як результат професійної підготовки та

інтегративне стійке утворення зі сформованих фізичних, розумових і моральних якостей, яке характеризується соціально-нормативним рівнем перетворення суспільних відносин у систему функцій особистості, визначаючи її ставлення до результативності діяльності, пов'язаної з розвитком фізкультурного руху школярів, залученню їх до систематичних занять фізичною культурою і спортом, підвищенням рівня їх фізичної підготовленості і зміцненням стану здоров'я.

2. Охарактеризовано розвиток фізичного виховання і спортивно-масової роботи з учнями українських загальноосвітніх шкіл другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Вказано, що комплекс ГПО став основою спортивного виховання школярів різного віку, формування рухових умінь та навичок і забезпечував вдосконалення їх фізичних можливостей. У 60-70-ті роки ХХ століття, окрім складання нормативів ГПО, значний інтерес викликали такі масові змагання, як «Веселий дельфін» (відомий із 1962); «Золота шайба» і «Шкіряний м'яч» (1964); «Олімпійські надії (1965); «Сила і грація» (1966) тощо. З успіхом проходила військово-спортивна гра «Зірниця», організована серед школярів із 1967 року. Популярною була і ще одна військово-спортивна гра – «Орлятко». Акцентовано увагу на тому, що з середини 70-х рр. ХХ століття з'явилися нові види спортивних змагань школярів, зокрема «Старти надій» і «Веселі старты», основною метою яких було перенесення центру спортивно-масової роботи у загальноосвітні школи, у класи. У цих змаганнях брали участь діти середнього шкільного віку (IV – VII класи). Старты надій проводилися за принципом багатоборства і включали вправи з гімнастики, легкої атлетики, плавання та стрільби. Забезпечувався прикладний характер фізичного виховання і спортивно-масової роботи, створювалися передумови для практичного оволодіння учнівською молоддю різноманітними формами життєдіяльності, її підготовки до захисту Вітчизни. Встановлено, що для організації і проведення спортивно-масової роботи у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття існували її різноманітні форми, які, до речі, практикуються і сьогодні у закладах загальної середньої освіти України. Це

зокрема: спортивні секції для учнів різного віку; спортивні змагання; спортивні і фізкультурні свята, конкурси, естафети, вікторини; шкільні заходи в режимі навчального дня (гімнастика до початку занять, фізкультхвилинки та фізкультпаузи на інших уроках); фізичні вправи та рухливі ігри на перервах (рухливі перерви); щоденні фізкультурні заняття у групах продовженого дня; щомісячні Дні здоров'я і спорту в школах; туристичні походи для різновікових школярів. Розгляд та аналіз занять у спортивних секціях і гуртках підтвердив, що їх відмінність від уроків фізичного виховання метою, завданнями та принципами навчання. Вказано на значну роль спортивних змагань під час організації та проведення спортивно-масової роботи, як форми досягнення значного спортивного результату школярами та форми здорового відпочинку й розваги.

Обґрунтовано процес розвитку теорії і практики підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Подано авторську періодизацію цього процесу відповідно до I періоду (1960-1990 рр.) та II періоду (1991-2011 рр.). Аналіз законодавчих і нормативних документів показав, що протягом досліджуваних періодів раз у п'ять років створювалися Державні стандарти (Державний стандарт початкової, базової і повної освіти, зі змінами; Державний стандарт вищої освіти); постійно вдосконалювалися Програми з фізичного виховання, які мали за мету організаційно та методично забезпечувати якість роботи вчителів фізичного виховання. Професорсько-викладацький склад вищих навчальних закладів спрямував зусилля майбутніх учителів фізичного виховання на: підвищення рівня їх професійно орієнтованих знань та вміння працювати в нових соціально-економічних умовах; залучення дітей та учнівської молоді до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України; здійснення контролю за станом здоров'я та профілактикою травматизму; підвищення зацікавленості учнів до занять різними видами спорту, у тому числі й національними; збільшення поінформованості та обізнаності учнів щодо формування здорового способу життя та профілактики

негативних явищ; залучення школярів (віком від 6 до 18 років) до занять у спортивних секціях і спортивних гуртках у загальноосвітніх школах; ефективне проведення шкільних позанавчальних заходів (спортивних змагань, свят, вечорів, конкурсів, естафет, вікторин тощо). Вказано, що на початку ХХІ століття перед вищою фізкультурною освітою поставили нові вимоги до підготовки вчителів фізичного виховання, які мають здійснювати організацію та проведення спортивно-масову роботу із школярами. Перший період характеризувався розвитком системи підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи з учнями, яка враховувала практичні потреби суспільства в повноцінній фізичній підготовленості учнівської молоді; спрямуванням спортивно-масової роботи у вітчизняних освітніх закладах на підвищення рівня рухової активності й спортивної майстерності, організацію змістовного дозвілля учнів і налагодження взаєморозуміння між учнями і класами. Другий період характеризувався формуванням нової генерації майбутніх вчителів фізичного виховання, розвитком національних культурних традицій, урахуванням пріоритетних напрямків спортивно-масової роботи з учнями та акцентуванням уваги на проведенні українських народних ігор і забав.

3. Визначено особливості змісту, форм і методів підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України відповідно до обраного періоду. Аналіз начальних планів підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання показав, що в означених періодах студенти вивчали та оволодівали знаннями, вміннями та навичками з певних циклів дисциплін, а саме: спортивні дисципліни; теорія і методика фізичного виховання; управління у сфері фізичного виховання і спортивно-масової роботи; психолого-педагогічні; медико-біологічні та гуманітарні дисципліни. Ознайомлення майбутніх учителів фізичного виховання із методами спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах зазначеного для дослідження періоду здійснювалося під час викладання лекцій та проведення семінарських і практичних занять. При проведенні педагогічній практиці

удосконалювався досвід студентів щодо цієї роботи. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання у вітчизняних вищих навчальних закладах передбачала застосування відповідних методів навчання з поступовим переходом від репродуктивних до проблемно-пошукових, проведення ділових та рольових ігор, розв'язання професійних завдань і ситуацій, виконання самостійних творчих завдань. В освітньому процесі підготовки майбутніх учителів фізичного виховання використовували такі форми і методи навчання, як: проблемна лекція, лекція – конспект, лекція – диспут, лекція – діалог, лекція – дискусія; проблемно – пошукова лекція; лекція зі зворотнім зв'язком; семінари – конкурс знань про спорт; конкурс – спортивна гра; спортивне свято; диспут; прес -конференція; пошукова бесіда; дискусія тощо. Вказано, що серед новітніх педагогічних технологій, які почали використовуватися на початку ХХІ століття, популярними стали дискусії, диспути, проблемні лекції, метод проектів, метод «портфоліо» та ін.

4. Актуалізовано історичний досвід підготовки майбутніх учителів фізичного виховання з метою впровадження його у закладах вищої освіти України. Вказано на доцільність проведення таких заходів, як: спрямування зусиль закладів загальної середньої освіти на відродження шкільного спорту та підвищення його престижу; модернізація системи спортивного тренування під час проведення спортивно-масової роботи з учнями; розширення мережі спортивних секцій, на заняттях яких необхідно здійснювати тренування школярів із різних видів спорту, у тому числі й національних; комп'ютеризація спортивно-масової роботи з учнями та використання комп'ютерів, телекомунікаційних мереж та Інтернету.

Однак дисертаційне дослідження не вичерпує всіх питань підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України зазначеного періоду.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у: застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій для оптимізації підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вітчизняних закладах вищої освіти; впровадженні

закордонного досвіду професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищій школі; розробці навчальних посібників і методичних рекомендацій зі спортивно-масової роботи з учнями сучасних закладів загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажиппо О. Ю. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Харків, 2013. 39 с.
2. Аксьонова О. Інтерактивні форми діяльності учнів на уроках фізичної культури. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. пр. з галузі фізичної культури та спорту. Львів : Українські технології, 2007. Вип. 11. Т.1. С. 4-16.
3. Алексюк А. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник. Київ : Либідь, 1998. 560 с.
4. Андрущенко В. П. Модернізація освіти: політика і практика. *Педагогіка і психологія*. 2002. № 2. С. 12-15.
5. Андрущенко В. П., Зязюн І. А., Кремень В. Г. та ін. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз : монографія. К. : Наукова думка, 2003. 852 с.
6. Андрущенко В. Соціальний статус учителя. *Вища освіта України*. 2012. № 1. С. 5-9.
7. Ареф'єв В. Г. Основи теорії та методики фізичного виховання: підручник. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 268 с.
8. Ареф'єв В. Г. Столітенко В. В. Фізичне виховання в школі : навч. посіб. Київ: ІЗМН, 1997. 152 с.
9. Ареф'єв В. Г., Михайлова Н. Д. Розвивально-оздоровчі вправи – основний засіб фізичного виховання школярів. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2014. № 4. С. 13-15.
10. Астахова В. Система освіти України в пошуках відповідей на глобальні виклики епохи. *Новий колегіум*. 2004. № 5/6. С. 12-15.

11. Атамась О. А. Навчальна програма зі спецкурсу «Особливості технологій оздоровчого фітнесу». Черкаси : Вид-во ПП Гордієнко Є. І., 2009. 20 с.
12. Бабешко О. П. Структура і зміст сучасного уроку фізичної культури. *Фізичне виховання в сучасній школі*. 2012. № 2. С. 21-24.
13. Базильчук О. Культурологічний підхід у професійній підготовці фахівців фізичної реабілітації до роботи з відновлення здоров'я спортсменів *Молодь і ринок*. 2015. № 11. С. 119-123.
14. Базильчук О. Роль компетентнісного підходу у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної реабілітації до роботи з відновлення здоров'я спортсменів. *Молодь і ринок*. 2015. № 9. С. 60-63.
15. Балахнічова Г. В., Заремба Л. В. Технологічні аспекти формування професійних якостей вчителя фізичної культури в сучасний період. *Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні* : зб. наук. пр. Рівне, 2007. Вип. V. С. 3-5.
16. Балахнічова Г. В., Заремба Л. В. Формування професійної майстерності майбутнього фахівця фізичної культури : навч.-метод. посіб. для студ. випускних курсів ін-тів фіз. Культури. Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. 82 с.
17. Балл Г.О. Про психологічні засади формування готовності до професійної праці. *Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти* : науково-метод. зб. Київ, 1994. 384 с.
18. Бальсевич В. К. Инфраструктура высокоэффективного физического воспитания в общеобразовательной школе: методология проектирования и эксплуатации. *Физическая культура: воспитание, образование, тренировка*. 2004. № 3. С. 47-49.
19. Баракович С. О. Інноваційні технології навчання на уроках фізичної культури. *Все для вчителя : інформ.- практич. бюлетень*. 2012. № 23. С. 29-30.

20. Бельмега С. Педагогічна творчість у професійній діяльності вчителя фізичної культури. *Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура* : зб. пр. [ред. рада : В.В. Грещук (голова), В.І. Кононенко та ін.; ред. кол. Б.М. Мицкан (голова), Б.М. Шиян та ін.]. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарп. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2011. Вип. 13. С. 46-50.
21. Белов Р. А. Організація і управління спортивно-масовою роботою. Київ, 1997. 128 с.
22. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа*. 2011. Вип. 3. С. 10-14.
23. Булатова М. М., Линець М. М., Платонов В. М. Розвиток фізичних якостей. *Теорія і методика фізичного виховання. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання*. Київ : Олімпійська література, 2008. Т. I. С. 175-295.
24. Вакарінець Ю. Особливості побудови фізкультурно-оздоровчих занять зі школярами віком 6-8 років. *Здоров'я та фізична культура*. 2016. Жовтень. № 10. С. 1-3.
25. Валиева В. К. Формирование готовности студентов педвузов к физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой работе в общеобразовательной школе : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08. Чебоксары, 2006. 245 с.
26. Вацеба О., Герцик М. Сучасні тенденції та актуальні проблеми розвитку освіти і науки в галузі фізичного виховання та спорту України *Здоров'я і освіта: проблеми та перспективи* : матеріали II Всеукр. наук.-метод. конф. Донецьк, 2002. С. 127-131.
27. Ващенко Г. Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру. *Твори з педагогіки та психології*. Київ : «Школяр»—«Фада» ЛТД, 2000. С. 271-313.
28. Ващенко О. Здоровий спосіб життя – важливий чинник виховання особистості: теоретико - методологічний аспект. *Початкова школа*. 2004. № 4. С. 48-49.

29. Ващенко О. М., Єрмолаєва В. М., Іванова Л. І. та ін. Фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального дня молодшого школяра : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2003. 192 с.
30. Виленский М. Я., Внуков А. В. Формирование потребности в физическом самосовершенствовании у будущих учителей : метод. письмо. Москва : Наука, 1982. 21 с.
31. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 566 с.
32. Вища освіта України: методологічні та соціально-виховні проблеми модернізації : монографі. / за заг. ред. В. П. Андрущенко, М. І. Михайленка, В. Г. Кременя. Київ : ДЦССМ, Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 440 с.
33. Вільчковський Е. С., Денисенко Н. Ф., Цьось А. В. та ін. Оптимізація фізичного виховання дитини у вітчизняній системі освіти : монографія. Запоріжжя : ЗОІППО, 2010. 250 с.
34. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Народна рухлива гра – основний засіб фізичного виховання дітей. *Традиції фізичної культури*. Київ : ІЗМН, 1997. С. 147-153.
35. Вільчковський Е.С. Професійна спрямованість підготовки фахівців з фізичного виховання. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992 – 2002* : зб. наук. пр. [до 10-річчя АПН України]. Харків : ОВС, 2002. С. 301-309.
36. Вовк Л. П. З'ясування дидактичної моделі науки і дисципліни *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2016. Вип. 53. С. 5-10.
37. Войтовська О. М. Педагогічна діагностика професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури в процесі вивчення біологічних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ : 2014. 20 с.

38. Выготский Л. С. Проблемы возрастной периодизации детского развития. *Вопр. психологии*. 1972. № 2. С. 114-123.
39. Гальченко Л. В. Особливості підготовки майбутніх учителів фізичної культури до використання рухливих і національних ігор у професійній діяльності *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова* / за ред. Г.М. Арзютова. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. Вип. 7. С. 70-73.
40. Герцик М. С. Український спорт на етапі державотворення *Спорт і національне відродження: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 120-річчю від дня народження професора Івана Боберського*. Львів, 14-15 жовтня. 1993. Ч. I. С. 125-127.
41. Герцик М. С., Вацеба О. М. Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання та спорт» : навч. посіб. Львів : Українські технології, 2002. 232 с.
42. Головка І. Організація спортивної та позакласної роботи у школі. *Здоров'я та фізична культура*. 2014. № 18. С. 4-5.
43. Голощапов Б. Р. История физической культуры и спорта : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений. М. : Академия, 2004. 312 с.
44. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
45. Готуйся до праці та оборони СРСР. Вип. 6 / упоряд. Ф. М. Ксензенко. Київ : Здоров'я, 1982. 104 с.
46. Граф А.Г. Повышение эффективности подготовки учителя физического воспитания к организации внешкольной спортивно-массовой работы : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Ленинград, 1983. 213 с.
47. Грицай О. А. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури засобами інформаційних технологій. *Записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія «Педагогіка»*. 2000. № 7. С. 136-138.

48. Грицай О. Психолого-педагогічні основи використання інформаційних технологій у навчальному процесі ВНЗ фізичної культури. *Теорія і методика фіз. виховання і спорту*. 2002. № 2-3. С. 41-45.
49. Грубник В. Л. Фізична культура: спортивні ігри в школі : 5-12 класи. Харків : Веста-Ранок, 2008. 288 с.
50. Давиденко О. В., Смолиус Г. Г. Форми організації занять. *Теорія і методика фізичного виховання* / за ред. Т.Ю. Круцевич. Київ : Олімпійська література, 2008. Т. I. С. 296-313.
51. Дем'яненко Н. М. Психолого-педагогічна підготовка в класичних університетах (історичний аспект). *Наук. зап. КИТЕП. Псих.-пед. пробл. удоскон. проф. підготов. фахівців сфери туризму в умовах неперервн. освіти*. 2001. № 2. С. 149-152.
52. Демінська Л. О. Міжпредметні зв'язки у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури : дис. ... канд. пед наук : 13.00.04. Львів, 2004. 178 с.
53. Державна національна програма «Освіта». (Україна ХХІ ст.). Київ, 1994. 61 с.
54. Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні на період до 2010 р.: Постанова Кабінету міністрів України. 28.10.1998.
55. Державна цільова програма розвитку фізичної культури і спорту до 2020 р. : Постанова Кабінету міністрів України. 01 03. 2017. № 115.
56. Державний стандарт базової і повної освіти, із змінами, внесеними згідно з Постановою К М .– № 776 (776 – 2010-п). 27.08. 2010. 24 с.
57. Державний стандарт вищої освіти [Електронний ресурс]. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: [https:// uk. wikipedia. org/ wiki](https://uk.wikipedia.org/wiki) (дата звернення 29. 08. 2017).
58. Державний стандарт початкової загальної освіти *Поч. школа*. 2011. № 7. С. 1-18.
59. Джуринський П. Б. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної

діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти». Одеса, 2013. 43 с.

60. Дручик В. Д. Формування мотивації майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності у старшій школі. *Наукові записки* : збірник наукових статей. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. Випуск LXXXVIII (93). С. 48-54.

61. Дубовис М. С., Леонов О. З., Цвек С. Ф. Фізичне виховання учнів 4-8 класів: опис і методика навчання фізичних вправ, теоретичні відомості з видів спорту. Київ : Рад. школа, 1979. 160 с.

62. Дубогай О. Д. Фізкультура як складова здоров'я та успішного навчання дитини. Київ : Шкільний світ, 2006. 128 с.

63. Дутчак М. В. Проблеми спорту для всіх в Україні в контексті європейської інтеграції. *Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні* : зб. наук. пр. Рівне, 2006. Вип. 4. С. 18-24.

64. Дутчак М. В. Спорт для всіх в Україні: теорія та практика. Київ : Олімпійська література, 2008. 280 с.

65. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головн. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

66. Євдокимов В. І. Технологія особистісно-орієнтованого навчання як інноваційне педагогічне явище. *Новий колегіум* : наук.-інформ. журнал. 2007. № 5. С. 20-26.

67. Євтух М. Б. Педагогічна діяльність. *Енциклопедія освіти* / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 640-641.

68. Єрмолова В. М., Іванова Л. І., Дерев'янка В. В. Навчаємо граючись : методичний посібник для вчителів фізичної культури загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Літера ЛТД, 2012. 208 с.

69. Єфіменко П. Б. Педагогічні умови забезпечення різнорівневої професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2002. 250 с.

70. Жалдак М. И. Система подготовки учителя к использованию информационных технологий в учебном процессе. Москва : [б. и.], 1989. 48 с.
71. Журкина А. Я. Концептуальные основы физической культуры. Москва, 2008. 122 с.
72. Завацький В. І., Цьось А. В., Бичук О. І., Пономаренко Л. І. Козацькі забави : навч. посіб. Луцьк : Волинське обласне ред. вид. підприємство «Надстир'я», 1994 . 112 с.
73. Завищені нормативи чи слабкі діти [Електронний ресурс]. URL : http://gazeta.dt.ua/HEALTH/zavischeni_normativi_chi_slabki_diti.html. (дата звернення: 29. 08. 2017).
74. Зайцева Ю. В. Формування готовності майбутніх учителів до організації фізкультурно-спортивної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах. *Імідж сучасного педагога*. 2015. № 1. С. 44-46.
75. Закон України «Про вищу освіту» *Відомості Верховної Ради України*. № 37-38. 2014. 19 вересня. С. 2716-2798.
76. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо визнання національних видів спорту. *Офіційний вісник України*. № 49. 2017. С. 121.
77. Закон України «Про загальну середню освіту». Початкова школа. 1998. № 9. С. 1-12.
78. Закон України «Про освіту» (із змінами). *Освіта*. 1996. 8 серпня.
79. Закон України (проект) «Про освіту»// *Відомості Верховної Ради (ВВР)* 2017 р.
80. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» // *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1994. № 14. Статті 61; 80.
81. Заремба Л. В. Формирование у студентов пединститутів готовности к организации внеурочной деятельности учащихся: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ, 1990. 22 с.
82. Захаріна Є. А. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної

культури до позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи: теорія та методика : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2012. 440 с.

83. Захаріна Є. А. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2013. 480 с.

84. Захаріна Є. А. Формування вмінь і навичок майбутніх учителів фізичної культури для позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи у виховному просторі загальноосвітніх навчальних закладів. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер : Педагогічні науки.* 2014. Вип. 2. С. 63-69.

85. Зубалий Н. Готов к труду и обороне СССР! Киев : Молодь, 1977. 31 с.

86. Зубалій М., Закопайло С. Складові здорового способу життя. *Завуч.* 2000. С. 14-18.

87. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. Київ : МАУП, 2000. 312 с.

88. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія. Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. 608 с.

89. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кивонос І. Ф. Педагогічна майстерність : підручник. Київ : С П Д Богданова А. М., 2008. 376 с.

90. Іваній І. В., Іваній О. М. Правова підготовка як умова високого професіоналізму вчителя фізичної культури. *Імідж сучасного педагога.* 2014. № 9. С. 15-17.

91. Іванова Л. І. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 . «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 2007. 22 с.

92. Іванова Л. І. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури до роботи з учнями з відхиленнями у стані здоров'я : теорія та методика : монографія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. 600 с.
93. Іванова Л. І., Єрмолаєва В. М. Фізкультурні свята. Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. 176 с.
94. Івасюта Ю.М., Язловецький В. С. Про концепцію перебудови системи фізичного виховання. *Світогляд*. 1996. Вип. 2. С. 5-8.
95. Іващенко Л. Я., Савицький П. Ф., Левицький В. В. Організація і методика масової фізичної культури : навчальна програма для фізкультурних вузів. Київ : Спорт, 1994. 27 с.
96. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. № 22-24. 2011. 198 с.
97. Карченкова М. В. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». – Переяслав-Хмельницький, 2006. 21 с.
98. Карченкова М. В., Довгань Д. Особливості професійно-прикладної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Фіз. виховання, спорт і культура здоров'я у сучас. сусп-ві*. 2008. № 1. С. 181-185.
99. Кириченко О. В. Козацька педагогіка : розробки занять, сценарії виховних заходів, методичні рекомендації. Київ : Вид. група «Основа»: «Тріада», 2008. 192 с.
100. Кичук С. Ф. Система підготовки студентів заочної форми обучения к внеклассной спортивно-массовой работе в школе : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теория и методика физического воспитания и спортивной тренировки». Москва, 1983. 23 с.
101. Ковальчук В. Професійна та світоглядно-методологічна підготовка сучасного вчителя : модернізаційний аналіз. Київ–Дрогобич : Коло, 2004. 264 с.
102. Ковальчук Н. М., Санюк В. І. Використання загальнорозвивальних вправ у школі. *Фізичне виховання в сучасній школі*. 2012. № 2. С. 25-28.

103. Ковальчук Н. Формування культури рухів засобами вправ з ходьби та бігу. *Фізичне виховання в школі*. 2003. № 2. С. 10-16.
104. Козлова К. П. Словник-довідник основних понять і термінів з теорії і методики фізичного виховання. Вінниця : ВДПУ імені М. Коцюбинського, 2012. 25 с.
105. Козуб М. В. Формирование профессиональной готовности будущих учителей физической культуры к осуществлению здоровьесберегательной деятельности в школе : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08. «Теория и методика профессионального образования». Елец, 2007. 22 с.
106. Коломійцева О. Є. Напрямки професійно-прикладної фізичної підготовки студентів – майбутніх вчителів початкових класів. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2003. № 2. С. 7-10.
107. Колосовська В. В. Використання активних методів навчання у процесі підготовки майбутніх учителів до організації спортивно-масової роботи з учнями початкових класів . *Науковий часопис* : [збірник наукових статей] / М-во освіти і науки України; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова / за ред. Г.М. Арзютова. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Випуск IV (29). С. 476-480.
108. Кондрацька Г. Роль фізкультурної освіти в навчально-пізнавальній діяльності студентів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. Луцьк : Східнослов'янський національний університет ім. Лесі Українки, 2008. Вип. I. С.188-191.
109. Коновальська Л. О. Вплив процесу вивчення професійно орієнтованих дисциплін на формування методичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. *Науковий часопис/ Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Серія № 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури: зб. наук. Праць* / за ред. Г.М. Арзютова. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. 2013. Вип. 14(41)13. С.92-97.
110. Коновальська Л. О. Історичний екскурс становлення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-масової роботи

у період другої половини ХХ століття – початок ХХІ століття. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»* збірник наукових праць / За ред. О. В. Тимошенко. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. Випуск 5(99)18. С. 107-110.

111. Коновальська Л. О. Формування методичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 2011. 24 с.

112. Конституція України (прийнята на 5 сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.). Київ : Преса України, 1997. 80 с.

113. Концептуальні засади подальшого розвитку фізичної культури і спорту в Україні // Державний комітет з фізичної культури і спорту України. Київ, 1998. 20 с.

114. Корець М. С., Опилат В. Я., Трегуб І. Г. Використання нових інформаційних технологій при викладанні технічних навчальних дисциплін : навчально-методичний посібник. Київ : НПУ, 2005. 105 с.

115. Корносенко О. К. Підготовка майбутніх фахівців фізичної культури до використання ігрових методик у професійній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 2010. 20 с.

116. Корсик В. Здорове покоління ХХІ століття : виховна година (9-11 кл.). *Здоров'я та фізична культура*. 2014. Вересень. № 18. С. 12-17.

117. Корх А. Я. Тренер: деятельность и личность. М. : Терра- спорт, 2000. 120 с.

118. Кремень В. Поступ до нової філософії освіти в Україні. *Розвиток педагогічних наук в Україні і Польщі на початку ХХІ ст.* : зб. наук. пр. Черкаси, 2011. С. 11-21.

119. Кремень В. Стратегічні напрями модернізації освіти і науки України. *Освіта України*. 2004. № 41. С. 4-5.
120. Кривінчук О. А. Навчання легкоатлетичних вправ у школі. *Фізичне виховання в школах України*. 2011. № 5. С. 20-24.
121. Кругляк О. Я. Рухливі ігри та естафети в школі : метод. посіб. Тернопіль : Підр. і посіб., 2002. 80 с.
122. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання. Київ : Олімпійська література , 2008. Т. I. 391 с.
123. Кузменкова О. Д., Сліпенко Д. П. Фізична культура в початковій школі. Київ : Шкільний світ, 2013. 120 с.
124. Курамшин Ю. Ф., Петровський В. В. Методи, що застосовуються у фізичному вихованні. *Теорія і методика фізичного виховання*. Київ : Олімпійська література, 2008. Т.1. С.104-126.
125. Куц О. С. Фізкультурно-оздоровча робота з учнівською молоддю. Київ–Вінниця : Континент-ПРИМ, 1995. Ч. I. 124 с.
126. Леонов О. З. Спортивне свято в школі. Київ. : Здоров'я, 1976. 106 с.
127. Леонов О. З. Старти надій : рекомендації по організації масових спортивних змагань школярів. Київ : Молодь, 1981 144 с.
128. Леонов О. З. Шляхи підвищення ефективності позакласної роботи з фізичного виховання на сучасному етапі його вдосконалення. *Фізичне виховання в школі*. 2000. № 3. С. 21-24.
129. Лесгафт П. Ф. Избранные педагогические сочинения. Москва : Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1952. Т. 2. 336 с.
130. Леськів А. Д., Андросчук Н. В., Механошин С. О., Дзюбановський А. Б. Форми і засоби фізичного виховання молодших школярів : метод. посіб. Тернопіль : Астон, 1997. 108 с.
131. Листопад О. А. Аксіологічний і культурологічний підхід до процесу становлення творчої особистості в освіті. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 110. С. 137-140.

132. Лук'янченко М. І. Методика реалізації індивідуального підходу у розвитку швидкісно-силових якостей юнаків 15–17 років із використанням ЕОМ : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Москва, 1994. 23 с.

133. Лук'янченко М. І. Педагогіка здоров'я: теорія і практика : монографія. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. 348 с.

134. Лук'янченко М. І., Куриш В. І., Щербей М. В. Контроль навчальних досягнень учнів з фізичної культури у формуванні позитивного ставлення до занять фізичними вправами. *Молодь і ринок*. 2007. № 11-12 (34-35). С. 52-55.

135. Лук'янченко М. І., Михаць Л. В. Теорія та методика фізичного виховання у вищих закладах освіти : тексти лекцій. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. 112 с.

136. Максименко С. Д., Пелех О. М. Фахівця потрібно моделювати: (Наук. основи готовності випускника педвузу до пед. діяльності). *Рідна школа: наук.-пед. журн.* 1994. № 3/4. С. 68-72.

137. Максимчук Б. А. Підготовка до організації спортивно-масової роботи майбутніх вчителів початкових класів як педагогічна проблема. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : наук. монографія / за ред. проф. Єрмакова С. С. Харків : ХДАДМ, 2009. № 4. С. 95-99.

138. Максимчук Б. А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації спортивно-масової роботи : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Вінниця, 2007. 23 с.

139. Марініна О.В. Мотивація на уроці фізичної культури в початковій школі. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2015. № 4. С. 19-21.

140. Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів : теорія і технологія. Київ : Стилос, 2006. 543 с.

141. Матвієнко О. В. Організація педагогічної практики з виховної роботи у початковій школі. Київ : Стилос, 2003. 124 с.

142. Мацола Н., Яцуляк Г., Михаць Л. Застосування новітніх педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх вчителів з фізичної культури. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. пр. молодих вчених ДДПУ ім. І. Франка* / [гол. ред. і авт. передм. М.П. Пантюк; редкол. : М.Й. Боришевський, В.Т. Борщевич, М.А. Давидов та ін.; ред.-упоряд.: В.І. Ільницький, А.І. Душний, І.М. Зимомря] ; МОН України, ДДПУ ім. І. Франка, Рада молодих вчених. Дрогобич : Посвіт, 2013. Вип. 6. Ч. 2. С. 77-82.

143. Медвідь М. Ф. Підготовка спеціалістів фізичної культури і спорту: національні засади навчання і виховання. *Освіта в галузі фізичної культури: стан, проблеми, перспективи* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 50-річчю ЛДІФЛ, 9-11 жовтня 1996р. Львів, 1996. С. 54-56.

144. Мельник І. Розвиток рухових умінь і навичок на уроках фізичної культури. *Здоров'я та фізична культура*. 2014. № 20. С. 7-11.

145. Методичні рекомендації по організації і проведенню спортивно-масової роботи. *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР*. 1984. № 5. С. 7-15.

146. Минаев Б. Н., Шиян Б. М. Основы методики физического воспитания школьников : учеб. пособ. [для студ. пед. спец. высш. учеб. заведений]. Москва : Просвещение, 1989. 222 с.

147. Михно Л.С. Інновації як чинник підвищення ефективності навчально-виховної та фізкультурно-оздоровчої роботи вчителя: стретчинг; фізкультхвилинка. *Фізичне виховання в сучасній школі*. 2012. № 5. С. 13-18.

148. Мічуда Ю. П. Сфера фізичної культури і спорту в умовах ринку. Київ : Олімпійська література, 2007. 186 с.

149. Москаленко Н. В. Сучасні технології спортивно-оздоровчої роботи з дітьми. *Відкритий урок : розробки, технології, досвід*. 2003. № 7-8. С. 71-72.

150. Навчальна програма з фізичної культури для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, підготовлена робочою групою у складі : Т.Ю. Круцевич, Л.А. Галенко, В.В. Дерев'янка та ін. Київ, 2012. 21 с.

151. Наумчук В. І. Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Тернопіль, 2002. 19 с.

152. Національна доктрина розвитку освіти: затв. Указом Президента України від 27 квітня 2002 р.– № 347. *Освіта*. 2002. 24 квітня–1 травня (№ 26). С. 2-16.

153. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту. Київ, 2004. 16 с.

154. Ніфака Я. М. Формування творчої особистості вчителя фізичної культури. *Проблеми педагогічних технологій*. Луцьк : ВДУ ім. Лесі Українки, 1998. Вип. 3. С. 61-66.

155. Олейник Н. А. Теоретические и методические основы управления физической культурой и спортом в Украине : автореф. дис. ... канд. наук по физ. восп. и спорту : спец. 24.00.02. «Физическая культура, физическое воспитание различных групп населения». К., 2000. 20 с.

156. Омельченко Т. Динаміка адаптаційного потенціалу організму дітей молодшого шкільного віку в процесі фізкультурно-оздоровчих занять. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2011. № 4. С. 49-53.

157. Омельчук О. В. Формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури у процесі вивчення природничо-наукових дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2014. 22 с.

158. Омеляненко В. Г. Модель організації біологічної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури в контексті Болонського процесу. *Наукові записки Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка*. Тернопіль : ТНТУ, 2006. № 9. С. 25-29.

159. Омеляненко І. О., Шиян Б. М., Серода І. О. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі фізичного виховання. *Фізичне виховання в сучасній школі*. 2013. № 3. С. 16-21.
160. Організація та методика спортивно-масової роботи : навч. посіб. / укладі : В. В. Цибульська, Г. В. Безверхня. Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. 220 с.
161. Остапенко О. Методичні основи формування фізичних здібностей у молодших школярів. *Початкова школа*. 2012. № 5. С. 57-59.
162. Остапенко О. Педагогічні умови підвищення зацікавленості учнів до фізичної культури : 3-4 класи. *Початкова школа*. 2011. № 1. С. 45-47.
163. Падалка О. С. Професійно-економічна підготовка вчителя. Київ : Четверта хвиля, 2001. 312 с.
164. Папуша В. Г. Фізичне виховання школярів: форми, зміст, організація : навч. посіб. / В.Г. Папуша; відп. за вип. О. Давидова.– Тернопіль : Підр. учники і посібники, 2004. – 192 с.
165. Педагогический энциклопедический словарь / [гл. ред. Б. М. Бин-Бад и др.]. Москва : Большая Российская энциклопедия, 2003. 528 с.
166. Педагогічний словник / [за ред. М. Д. Ярмоченка]. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.
167. Положение о физическом воспитании учащихся общеобразовательных школ. *Бюллетень нормативных актов Министерства просвещения*. 1984. № 3. С. 11-17.
168. Положення про Всесоюзну комсомольську військово-спортивну гру «Орлятко». *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР*. 1982. № 21. С. 9-23.
169. Положення про колектив фізичної культури загальноосвітньої школи. *Бюллетень нормативных актов Министерства просвещения СССР*. 1984. № 3. С. 18-21.
170. Положення про медико-педагогічний контроль за фізичним вихованням учнів у загальноосвітніх навчальних закладах : Наказ Міністерства

охорони здоров'я України та Міністерства освіти і науки України. № 518/674. 20.07. 2009.

171. Положення про огляд-конкурс на кращу організацію та проведення навчальної, фізкультурно-масової та оздоровчої роботи в загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах України : Наказ Міністерства освіти та Держкомспорту. № 216. 10.01. 1999.

172. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А. С. К., 2006. 192 с.

173. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про дальше піднесення масової фізичної культури і спорту» від 11 вересня 1981 року.

174. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про забезпечення школи кадрами учителів» від 1961 року.

175. Приступа Є., Левків В., Слімаковський О. Українські народні ігри : монографія. Львів : ЛДУФК, 2012. 432 с.

176. Приступа Є., Слімаковський О., Лук'янченко М. Українські народні рухливі ігри, розваги та забави: методологія, теорія і практика : [монографія]. Дрогобич, 1999. 449 с.

177. Присяжнюк С. І. Фізичне виховання : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2008. 504 с.

178. Програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів (1–11 класи) : Фізичне виховання в школі. 1999. № 1. С. 2-24.

179. Проект Закону «Про внесення змін до Закону «Про фізичну культуру і спорт щодо визнання національних видів спорту». № 53–24. від 13.04. 2017 р.

180. Проніков О. К. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ–початок ХХІ ст.). Ніжин : Аспект-Поліграф, 2012. 275 с.

181. Проніков О. К. Теоретичні та методичні основи підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис.

... д-ра пед. наук. : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Тернопіль, 2014. 40 с.

182. Про заходи щодо подальшого розвитку фізичної культури і спорту : Постанова Ради міністрів СРСР. Москва, 1966.

183. Про проведення днів здоров'я і спорту в загальноосвітніх школах : рекомендації Міносвіти. *Збірник наказів та інстр.* 1983. № 20. С. 17-22.

184. Психолого-педагогический словарь / [сост. Е. С. Рапацевич]. Минск : Современное слово, 2006. 928 с.

185. Раєвський Р. Т., Халайджі С. В. Професійно-прикладна фізична підготовка майбутніх енергетиків: навчальний посібник. Одеса : Наука і техніка, 2006. 132 с.

186. Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи / за заг. ред. М. Лук'янченка, Ю. Шкретія, Е. Боляха, А. Матвєєва. Дрогобич : Коло, 2005. 624 с.

187. Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи : збірник наукових праць Дрогобицького державного пед. ун-ту імені Івана Франка / ред. кол. : Лук'янченко М.І., Шологон Р.Р. та ін. Дрогобич : Коло, 2003. Вип. 2. 636 с.

188. Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи : монографія / за заг. ред. М. Лук'янченка, В. Куріш, Ю. Мігасевича, А. Подольські. Дрогобич : Швидкодрук, 2009. 592 с.

189. Рибалка Л. В. Педагогічні аспекти формування готовності майбутніх учителів до індивідуалізації навчання : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Університетська педагогічна освіта, як шлях гуманізації суспільства». Київ : КНЕУ, 1999. С. 236-239.

190. Рибалко В. О. Організація та методика проведення рухових ігор на уроках фізичної культури. *Фізичне виховання в школі.* 2008. № 3. С. 29-35.

191. Романовський О. Г. Методичні рекомендації по застосуванню тренінгу у виявленні та розвитку особистісних якостей лідера. Харків, 2000. 20 с.

192. Романовський О. Г., Пономарьов О. С. Стиль керівництва і психологічні риси особистості професійного керівника : метод. посіб. Харків, 2000. 28 с.
193. Савицький П. Ф. Організація фізкультурно-оздоровчої роботи. Київ : КДФК, 1992. 32 с.
194. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
195. Савченко О. Я. Екологія дитинства: В.О. Сухомлинський і сучасна початкова школа. *Початкова школа*. 2000. № 11. С. 1-4.
196. Самсутіна Н. М. Педагогічні умови формування професійних функціональних компетентностей майбутніх учителів фізичної культури. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2013. № 2. С. 232-235.
197. Самсутіна Н. М. Формування професійних функціональних компетентностей майбутніх учителів фізичної культури у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2011. 22 с.
198. Сатирів Г. Н. Процес безперервної дії. *Фізична культура в школі*. 1978. № 12. С. 36-40.
199. Селуянов В. Н. Технология оздоровительной физической культуры. Москва : СпортАкадемПресс, 2001. 171 с.
200. Сергієнко В. М., Полтавцева Т. І. Технології організації спортивно-масової і фізкультурно-оздоровчої роботи : навч. посіб. [для студентів спеціальності «Фізична культура»]. Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2008. 164 с.
201. Сергієчко В. М. Інноваційна технологія викладання легкої атлетики на факультетах фізичної культури вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. з фіз. виховання і спорту : спец. 24.00.02. «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення». Львів, 2007. 20 с.
202. Сисоєва С. Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. Київ : Вид-во П/П «ЕКМО», 2004. Вип. 2. 413 с.

203. Слостенин В. А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура, функционирование. *Профессиональная подготовка учителя в системе высшего педагогического образования* : межвузовский сборник научных трудов. Москва : МГПИ им. В. И. Ленина, 1982. С. 14-28.
204. Смолюс Г. Г., Шитікова Г. Ф., Давиденко Є. В. Фізична культура у системі загальної освіти. *Теорія і методика фізичного виховання*. Київ : Олімпійська література, 2008. Т. 2. С. 74-105.
205. Соя М., Презлята Г., Човган Р. Теоретико-методичне обґрунтування розвитку соціальної активності підлітків засобами фізичної культури. *Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура* : зб. праць. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарп. нац. Ун-ту ім. В. Стефаника, 2011. Вип. 13. С. 63-71.
206. Спортивні свята / упоряд. Н. Черненко. Київ : Шкільний світ, 2008. 128 с.
207. Старка Ю. М. Позитивний вплив фізкультхвилинок на уроці. *Педагогічна майстерня*. 2011. № 11. С. 25-28.
208. Стасенко О. Сучасний стан підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з учнями загальноосвітніх. *Молода спортивна наука України*. 2009. Т. 2. С. 166-172.
209. Степанченко Н., Ебінгер Є. Еквіваленти деяких психологічних методів в роботі тренера. *Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту*. 2003. № 15. С. 110-115.
210. Столбов В. В. История физической культуры : учеб. для студ. пед. институтов по спец. «Физическое воспитание». Москва : Просвещение, 1989. 288 с.
211. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Рад. школа, 1988. 272 с.
212. Сущенко Л. П. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання і спорту : історичний аспект. *Педагогіка і психологія професійної*

освіти. 2001. № 1. С. 183-193.

213. Сущенко Л. П. Ретроспективний аналіз особливостей підготовки майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»* збірник наукових праць / За ред. О. В. Тимошенко. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. Випуск 5(99)18. С. 159-162.

214. Сущенко Л. П. Становлення і розвиток вітчизняної системи професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту : навчальний посібник. Має Гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання та спорту (лист № 14/182-1576 від 08.07.2004)». Київ : ПП «Екмо», 2004. 158 с.

215. Сущенко Л. П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. Наук : 13.004.04. К., 2003. 469 с.

216. Тимошенко О. В. Теоретико-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2009. 38 с.

217. Турчик І. Х., Михаць Л. В. Адаптивне фізичне виховання : тексти лекцій. Дрогобич : Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2014. 104 с.

218. Турянська М. М. Добір методів навчання для проведення спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл України (II половина ХХ – початок ХХІ ст.). *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2017. Вип. 152. № 9. С. 169-173.

219. Турянська М. М. Компоненти готовності фізичного виховання майбутньому вчителю для проведення спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України (кінець ХХ – початок ХХІ століття). Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку освіти» (м. Львів, 30–31 березня 2017 р.). С. 22-24.

220. Турянська М. М. Конструювання системи фізичних вправ і підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до її впровадження в загальноосвітні школи України протягом другої половини ХХ та початку ХХІ ст. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2017. Вип. 146. № 3. С. 156-162.

221. Турянська М. М. Особливості взаємозв'язку теоретичної та практичної підготовки вчителів фізичного виховання до організації і проведення спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах. Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку-Ужгород-Дрогобич, 10 березня 2017 р.) С.439-441.

222. Турянська М. М. Особливості підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до організації і проведення спортивно-масової роботи з учнями і молоддю загальноосвітніх шкіл України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. «Педагогічні науки: реалії та перспективи»*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 57. С. 191-196.

223. Турянська М. М. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах другої половини ХХ – початку ХХІ ст. як педагогічна проблема. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2017. Вип. 144. № 1. С. 127-131.

224. Турянська М. М. Проблема змісту й спрямованості фізичного виховання у сучасній школі. Збірник тез ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (м. Дрогобич, 26–27 березня 2015 р.). С. 339-341.

225. Турянская М. М. Проблема преемственности в формировании здорового образа жизни дошкольников, младших и старших школьников // Сборник материалов VIII Международного научно-практического семинара «Дошкольное образование: опыт, проблемы, перспективы» (г. Барановичи (Беларусь), 23–24 марта 2017 г.). С.215-216.

226. Турянська М. М. Проблеми професійної компетентності майбутніх учителів фізичного виховання до організації та проведення спортивно-масової роботи з учнями. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Підвищення якості освіти: стан, проблеми, перспективи» (м. Кривий ріг, 27–28 квітня 2017 р.). С. 159-161.

227. Турянська М. М. Рухливі та спортивні ігри як засіб формування інтересу учнів до спортивно-масової роботи в ЗОШ України (середина ХХ – початок ХХІ ст.). *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського*. Вип. 116. № 3. Серія: Педагогіка. Одеса : ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2017. С. 69-73.

228. Турянська М. М. Фізичне виховання і спорт у сучасній школі: точки дотику. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. «Педагогічні науки: реалії та перспективи»* Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 50. С. 258-261.

229. Турянська М. М. Формування шляхів підготовки майбутніх учителів фізичного виховання спортивно-масової роботи з учнями в загальноосвітніх школах. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Ключові аспекти розвитку сучасної науки» (м. Ужгород, 27 лютого 2017 р.) С. 37-40.

230. Турянська М. М. Цілеспрямованість і взаємодія форм спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України в другій половині ХХ – початок ХХІ ст. Матеріали III Міжнарод. наук.-практ. конф. «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті». Ченстохов–Ужгород–Дрогобич, 29–30 березня 2018. С. 366-367.

231. Турянська М. М. Шляхи підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до організації та проведення спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл України у період кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Зб. наук. пр. «Педагогічні науки»*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. Вип. LXXIV. Т. 1. С. 63-68.
232. Турянська М. М. Шляхи та перспективи розвитку спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах. *Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми реформування системи виховання та освіти в Україні» (м. Львів, 21 – 22 квітня 2017 р.)*. С. 104-106.
233. Turańska M. Główne aspekty działalności sportowo-masowej w szkole współczesnej. *Knowledge education law management*. 2015. Vol. 9. № 1. P. 306-314.
234. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. Київ: Рад. школа, 1949. 418 с.
235. Федоров А. Современные информационные технологии в системе высшего физкультурного образования. *Теория и практика физической культуры*. 2000. № 12. С. 56-59.
236. Федорова Т. Г. «Свято України» для учнів 8-х класів // Фізичне виховання в школах України. 2011. № 5. С. 34-35.
237. Фізичне виховання молодших школярів / упоряд. Н. А. Черненко. Київ: Шкільний світ, 2014. 104 с.
238. Фридман М. Г. Спортивно-оздоровительная работа в детских лагерях отдыха : кн. для организаторов внекл. работы. Москва : Просвещение, 1991. 207 с.
239. Фролова Л. С., Глазирін І. Д. Фахова виробнича практика: спортивно-масова та фізкультурно-оздоровча робота: навч. посіб. Черкаси : Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2013. 271 с.
240. Холодов Ж. К. Теория и методика физического воспитания и спорта. Москва : Академия, 2000. 480 с.

241. Цвек С.Ф. Фізичне виховання дітей молодшого шкільного віку. Київ : Здоров'я, 1975. 248 с.
242. Цибульська В. В., Безверхня Г. В. Нетрадиційні засоби фізичної культури: навч. посіб. Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. 172 с.
243. Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації». *Спортивна газета*. 1998. С. 14-25.
244. Цьось А. В. Фізичне виховання в календарній обрядовості українців : монографія. Луцьк : Надстир'я, 2000. 376 с.
245. Цьось А. В., Балахнічова Г. В., Заремба Л. В. Сучасні технології викладання спортивних дисциплін : навч. посіб. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. 132 с.
246. Цьось А.В. Українські народні ігри та забави : навч. посіб. Луцьк : Надстир'я, 1994. 96 с.
247. Чепелюк А. В. Перевірка ефективності методики психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2012. №2. С. 91-96.
248. Чепелюк А., Михайловський О., Пецкович Д. Професійне становлення майбутнього вчителя фізичної культури як проблема вищого навчального закладу. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Посвіт, 2013. Ч.ІІ. С. 185-190.
249. Чопик Р. В. Міжпредметні зв'язки у фізичному вихованні школярів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15 – «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт»* : зб. наукових пр. / за ред. Г. М. Арзютова. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Вип. 5 К (61) 15. С. 9-12.

250. Чопик Р. В., Полякова М. І. Інтерактивні технології у формуванні здорового способу життя засобами фізичного виховання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 15: «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (Фізична культура і спорт)»*. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. Т. 2. Вип. 7 (33). С. 432-436.

251. Чопик Р. В., Турчик І. Х. Теорія і методика фізичного виховання : методичні матеріали до семінарських занять. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. 90 с.

252. Шамич О. М. Вплив формальних і неформальних дитячих спортивних об'єднань на формування громадської думки. *Фізичне виховання в сучасній школі*. 2012. № 2. С. 37-42.

253. Шевнюк О. Л. Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика : монографія. Київ, 2003. 233 с.

254. Шеремет М. К. Педагогіка та методики : спеціальні. *Зб. наук. ст. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова*. Київ, 2002. Вип. 1. 107 с.

255. Шиян Б. М. Методика фізичного виховання школярів : практикум : навч. посіб. для студ. фізкульт. ф-тів пед. ін-тів та ун-тів. Львів : Світ, 1993. 184 с.

256. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2002. Ч.2 248 с.

257. Шиян Б. М., Папуша В. Г. Теорія фізичного виховання. Тернопіль: Збруч, 2000. 340 с.

258. Шиян Б.М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 1997. 48 с.

259. Шкрєбтій Ю. М. Стан та напрями удосконалення систем підготовки кадрів для фізичного виховання і спорту. Київ : Луцьк, 1996. С. 3-16.

260. Щербак І. М. Індивідуальний підхід до формування професійних умінь і навичок майбутнього вчителя. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : зб. наук. пр. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2012. Вип. 37. С. 203-206.
261. Энциклопедия профессионального образования : в 3-х т. / под ред. С.Я. Батышева. Москва. : АПО, 1999. Т. 2. 488 с.
262. Язловецький В. С., Турчак А. Л. Організація та методика оздоровчої фізичної культури : навч. посіб. Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2007. 284 с.
263. Ялович В. Т. З питань підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні*. Київ–Луцьк : Вежа, 1996. С. 108-113.
264. Caspersen C. J., Pereira M. A., Curran K. M. Changes in physical activity patterns in the United States, by sex and cross-sectional age. *Medicine – Science in Sports – Exercise*, 2000. Vol. 32, №9, pp.1601-1609.
265. Cawley, J., C. Meyerhoefer and D. Newhouse, 2005. “The Impact of State Physical Education Requirements on Youth Physical Activity and Overweight,” EBER Working Paper w11411. New York: National Bureau of Economic Research.
266. Coeverting V., Harnack L., Schmitz K., Fulton J., Galuska D., Gao S., Feasibility of using accelerometers to measure physical activity in young adolescents. *Medicine – Science in Sports – Exercise*, 2005. Vol. 37, No. 5. pp. 867-871.
267. Cole T. J., Bellizzi M. C. and Flegal K. M. Establishing a standard definition for child overweight and obesity worldwide. *International Survey. British Medical Journal*, 2000. Vol. 320, pp. 1-6.
268. Dale D., Corbin C. and Dale K. Restructuring opportunities to be active during school time: do children compensate by increasing physical activity levels after school. *Research Quarterly For Exercise and Sport*, 2000. Vol. 71, № 3, pp. 240-248.
269. Delaney L. and T. Fahey. Social and Economic Value of Sport in Ireland. Dublin: Economic and Social Research Institute. 2005.

270. Department of Education and Science. Junion Cycle : Physical Education. Dublin: Department of Education and Science. 2003.
271. Fahey T., Layte R. and Gannon B. Sports Participation and Healthb Among Adults in Ireland. Dublin : Economic and Social Research Institute. 2014.
272. Fairclough S. G. Stratton and G. Baldwin. The contribution of secondary school physical education to lifetime physical activity. *European Physical Education Review*, 2002. Vol. 8, pp. 69-84.
273. Fogelholm M. and K. Kukkonen-Harjula Does physical activity prevent weight gain – a systematic review. *Obesity Reviews*, 2000. Vol. 1, pp. 95-111.
274. Fulton J. E., Dai S., Steffen L. M., Grunbaum J. A., Shah S. M., Labarthe D. R. Physicalactivity, energyintake, sedentarybehavior, andadiposityinyouth. *Am J PrevMed*. 2009;37(1):(suppl) S. 40-49.
275. Heggebo L. B. Sardinha A. R. C, U.EKELUND, 2004. «Physical activity levels and patterns of 9- and 15-yr-old European children», *Medicine – Science in Sports. Exercise*, Vol. 36, No. 1, pp. 86-92.
276. Kant E., Ramsey L. T., Brownson R. C., Heath G. W., HOWZE E. H., Powell K. E., Stone E. J., Rajab M. W., Corso P. The effectiveness of interventions to increase physical activity: a systematic review. *American journal of Preventative Medicine*, 2002. Vol. 22, (4S), pp. 73-107.
277. Kelly L .A., Reilly J. J., Grant S., Patton J. Y. Low physical activity levels and high levels of sedentary behavior are characteristic of rural Irish primary school children. *Irisb Medical Journal*, 2005. Vol. 98, № 5, pp. 138-141.
278. Kent King D. Missouri Physical Fitness Assessment Manual. Missouri Department of Elementary and Secondary Education. Commissioner of Education. 2000. October. 22 p.
279. Livingstone B. Epidemiology of childhood obesity in Europe. *European Journal of Pediatrics*, 2000. Vol. 159, №. 13.
280. Lynch K. and A. Lodge, 2002. Equality and Power in Schools. Redistribution, recognition and representation. London and New York: Routledge Falmer.

281. McKenzie T. L., Sallis J. F., Prochaska J. J. , Conway T. L., Marshall S. J., Rosengard P. Evaluation of a two-year middle-school physical education intervention: M-SPAN. *MedSciSportsExerc.* 2004;36(8):1382-1388 PubMed Google Scholar Crossref.

282. Molnar D. and Livingstone B. Physical activity in relation to overweight and obesity in children and adolescents. *European Journal of Pediatrics*, 2000. Vol. 159, Suppl 1: S45-S55.

283. Naspe (National Association for Sport and Physical Activity) 2004. Physical Activity for Children. A statement of guidelines for children ages 5-12. Reston, VA: NAPSE Publications.

284. Ni Mhuircheartaigh, J., 1999. Participation in Sport and Physical Activities Among Secondary School Students. Department of Public Health, Western Health Board. Galway: Western Health. Board.

285. Physical Education Trends in Our Nation's Schools [Электронный ресурс]. URL : [http // www. ahperd.org / naspe /about /Announcements / upload /PE – Trends – Report. pdf.](http://www.ahperd.org/naspe/about/Announcements/upload/PE-Trends-Report.pdf) (дата звернення 29.08.17).

286. Rennie K. L. and Wareham N. J., 1998. «The validation of physical activity instruments for measuring energy expenditure», *Public Health Nutrition* 1, pp. 265-271.

287. Saris W. H., Blair S. N., Van M. A., Baak S. B. Eaton et al. How much physical activity is enough to prevent unhealthy weight gain? Outcome of the IASO 1st Stock Conference and consensus statement. *Obesity Review*, 2003. Vol. 4, No.2, pp. 101-114.

288. Sproston K. and P. Primatesta, (eds.), 2003. Health Survey for England 2002: volume 1: the health of children and young people, London: The Stationery Office.

289. Trost S. G., Pate R. R., Sallis J. F., Freedson P. S., Taylor W. C., Dowda M., Sirard J. Age and gender differences in objectively measured physical activity in youth. *Medicine – Science in Sports – Exercise*, 2002. Vol. 34, No. 2. pp. 350-355.

290. Wareham N. J., E. M. F. Van Slujs and U. EKELUND, 2005. «Physical activity and obesity prevention: a review of the current evidence», Proceedings of the Nutrition Society, Vol. 64, pp. 229-247.

291. Woods C., E. Foley, D. O'gorman, J. Kearney and N. Moyna, 2004. The Take PART Study: Physical Activity Research for Teenagers. A Report for the East Coast Area Health Board by the Centre for Sport Science and Health, Dublin City University.

ДОДАТКИ

Додаток А

Приклади рухливих, спортивних і народних ігор

Спортивна гра – баскетбол. Гравці поділяються на дві команди. Між партіями гра «Голка – нитка». Гру проводять на майданчику або в залі. Обирають ведучого – «голку». До «голки» приєднується кілька учасників і беруться за руки – утворюють «нитку». Інші гравці розміщуються по одному на невеликій відстані один від одного. «Голка» бігає між гравцями, робить несподівані рухи, а гравцям із «нитки» необхідно повторити її, «не розірватися». Учасник, який розірвав «нитку», виконує всі замовлення гравців (співає, танцює, стрибає тощо).

Рухлива гра «Перестрілка». Гравці розподіляються на дві команди. Одна команда довільно розташовується з одного боку майданчика, інша – з протилежного. Гравцям обох команд видається рівна кількість м'ячів (3, 4, 5 тощо). За сигналом починається перекидання м'ячів на протилежний бік майданчика. Через певний час гра зупиняється і підраховується кількість м'ячів у командах. Перемагає команда, в якій залишилося найменше м'ячів.

Рухлива гра «Найуважніший». Учні розраховуються по порядку й стають у коло. Третій та восьмий номери тримають м'ячі. За сигналом м'ячі передають проти годинникової стрілки: команда непарних номерів між собою, команда парних номерів між собою. Кожна команда прагне, щоб їхній м'яч випередив м'яч суперників. Як тільки це трапиться, гра закінчена. Перемагає команда, м'яч якої опиниться попереду.

Спортивна гра «Боротьба вершників». Мета: вдосконалення сили, спритності, витривалості і вольових якостей. Учасники поділяються на дві рівні за силою команди (в кожній команді – не менше 2 гравців) і розраховуються на «перший – другий». Перші – коні», другі – «вершники», які сідають на плечі першим. Пари стають один проти одного. За сигналом «вершники» намагаються скинути один одного з «коня». За кожного скинутого гравця команда отримує очко.

Спортивна гра «Тягни в коло». Мета: вдосконалення спритності, сили. Накреслити два кола (одне в одному) діаметром 1 і 2 м. Усі гравці (їх мінімальна кількість – 3 – 4) стають за лінію великого кола, міцно узявшись за руки, і рухаються вправо або вліво. За сигналом кожен намагається втягнути у велике коло свого сусіда, який не повинен допустити цього. Якщо ж устояти не вдається, кожен має право перестрибнути в мале коло, щоб не роз'єднати рук із сусідами і не опинитись при цьому між великим і малим колом. Той, хто потрапив у цю «штрафну зону» однією або обома ногами, вибуває з гри. Після цього учасники знову беруться за руки, і гра за сигналом триває. Якщо гравці під час перетягування роз'єднують руки, обидва вибувають із гри. Перемагають ті, кого не вдалося втягнути в коло. Гра триває 5 – 8 хв (від кількості учасників). Правила: 1) втягувати сусідів у коло можна тільки руками; 2) коли гравців залишається мало, вони стають навколо малого кола і втягують у нього.

Спортивна гра «Гонки на лижах». Мета: вдосконалення техніки та швидкості пересування на лижах. Гравці діляться на дві команди і шикуються за стартовою лінією в шеренги (мінімальна кількість учасників). За сигналом перші номери кожної команди починають біг на лижах раніше вивченим ходом. Дистанція – 25 – 30 м. Лижник, який фінішував першим, приносить команді очко. Коли закінчили дистанцію, гравці шикуються в 4 – 5 м від лінії фінішу обличчям до своєї команди. Перемагає команда, яка набрала більше очок і допустила найменше помилок.

Спортивна гра «У погоні за м'ячем». Мета: вдосконалення метання на дальність і розвиток швидкісних якостей. Гравці діляться на дві команди (мінімальна кількість учасників і шикуються біля води в колони. За сигналом керівника перші гравці команд кидають м'яча якнайдалі від берега. За другим сигналом гравці швидко пливуть до м'яча суперників, забирають його і повертаються на берег. Той, хто першим повернувся на берег, приносить команді очко. Перемагає команда (або гравець), яка набрала найбільшу кількість очок. Повторити 4 – 5 разів.

«Старти звірят». Дві команди шикуються паралельними колонами на відстані 5 – 6 кроків одна від одної. Перед ними на відстані 5 кроків креслять лінію. У кожній команді є «заєць», «вовк», «пантера», «тигр», «лев», та інші звірі, (назви дають перед початком гри кожній парі гравців). Після того, як один із них перетне контрольну лінію, він приносить своїй команді 1 очко. Звірят викликають у будь-якому порядку, тому треба бути дуже уважним. Старти тривають 3 – хв.

«Пінгвіни з м'ячем». Дві команди шикуються в колони за лінією старту. На відстані 10 м від неї – прапор. За сигналом перші номери, затиснувши між колін один волейбольний м'яч і тримаючи в руках другий, рухаються до прапорця (діти перевалюються з ноги на ногу). Коли учень добіжить до прапорця, він передає обидва м'ячі своїй команді: один – ударом ноги, другий – кидком через майданчик, а сам стає в кінець колони своєї команди. Гра закінчується, коли всі м'ячі знову повернуться до першого гравця колони. Помилками вважаються втрата м'яча під час бігу і прийом м'яча гравцем, який стоїть перед лінією старту.

«Уперті «козлики». Свою силу і наполегливість демонструють капітани. Узявшись за одну гімнастичну палицю, «козлики» намагаються виштовхнути один одного за лінію передач. За це команді зараховують 1 очко. Гра триває 5 – 8 хв. Перемагає та команда, яка набере найбільшу кількість очок. Не дозволяється бігати з м'ячем у руках, штовхати один одного, кидати м'яча за лінію. За умови порушення правил гри бали не нараховуються.

Додаток Б**З історії спортивних змагань «Шкіряний м'яч» і «Золота шайба»**

У 1965 році у колишньому СРСР газета «Комсомольська правда» заснувала Всесоюзний дитячий турнір з футболу на призи клубу «Шкіряний м'яч». Коли розпався СРСР, для клубу настали нелегкі часи. Із 1990 до 1997 рр. турнір не проводився. Відродження змагань на Всеукраїнському рівні в 1998 р. ініціював Федір Шпиг, народний депутат України, президент Асоціації аматорського футболу України. Очолив клуб відомий ветеран київського «Динамо», кращий футболіст СРСР 1966 р., заслужений майстер спорту Андрій Біба. Головною метою та завданнями турніру є підвищення масовості дитячого футболу України, організація культурно-оздоровчої й виховної роботи у вітчизняних загальноосвітніх школах, зміцнення здоров'я підлітків і залучення їх до систематичних занять спортом, виявлення талановитих футболістів, популяризація та розвиток футболу. Стимулює до участі у змаганнях величезна кількість подарунків юним футболістам від меценатів «Шкіряного м'яча».

Гра «Золота шайба» – дитячо-юнацький хокейний турнір, який у 70-ті – 80-ті рр. ХХ ст. охоплював більшість регіонів Радянського Союзу, а сьогодні проходить в Україні. Історія турніру «Золота шайба» розпочалася з 1964-го р. Саме тоді сторінки «Піонерської правди» рясніли закликком: «На старт, друзі!» «Золота шайба кличе!». У першому турнірі взяло участь 57 команд, які склалися із зовсім юних шанувальників хокею. Назва ж самого турніру і виникла тоді, коли збірна колишнього СРСР «взяла золото» на Олімпійських іграх в Інсбруку. Засновником турніру «Золота шайба» став знаменитий тренер А. В. Тарасов.

У подальшому турнір став щорічним і охопив майже всі області України. Змагання проходили в кількох дитячих та юнацьких вікових групах на шкільних, районних, міських, обласних, зональних, республіканських і всесоюзному рівнях.

Додаток В**Підготовка до свята «Старти надій»**

Створюється рада, яка розглядає і затверджує програму ігор; складається календар проведення змагань; підбирається суддівська колегія з окремих видів спорту, яка визначає кращих спортсменів класу чи школи.

У дитячих спортивних іграх «Старти надій» беруть участь усі школярі 4 – 11-х класів, які за станом здоров'я допущені лікарем до спортивних змагань. Змагання краще проводити окремо в 4 – 5, 6 – 7, 8 – 9, 10 – 11 класах.

На спортивно-масові заходи олімпійської тематики, що проводилися один раз на чотири роки, збиралися найсильніші атлети світу. І що раз у цій грандіозній спортивній події школярі присвячували свої вечори, змагання, свята, олімпійські спортивні ігри, КВВ (конкурс веселих і винахідливих), вечори з нагоди закінчення навчального року тощо. Проводилися показові виступи кращих спортсменів, виступи команд і окремих учасників КВВ, які, крім спортивних конкурсів, журі оцінює за п'ятибальною системою. У спортивних конкурсах за перемогу команді нараховувалося 3 очки, за нічию – 2 очки, а за поразку – 1 очко.

Наведемо сценарій свята «Веселі старти», яке проходило в ЗОШ № 10 м. Стрий Львівської обл. Його присвятили закінченню навчального року, і проводили наприкінці другого семестру. Тривалість свята – дві години. Починалося воно виходом і шиккуванням команд (до складу кожної команди входило 10 хлопчиків і 10 дівчаток). Учасники команди одягнуті індивідуально.

Колону кожного класу очолював фізорг, який ніс емблему класу. Капітани команд рапортували командуючому парадом про готовність команд узяти участь у змаганнях. Директор (або його заступник) приймав рапорт від командуючого парадом і звертався до учасників із короткою привітальною промовою. Після цього кращі фізкультурники вносили прапор. Звучала урочиста мелодія, піднімався прапор змагань, свято оголошувалося відкритим. Відразу ж після параду журі виставляло класам перші бали за зовнішній вигляд і оформлення колони. Далі – бали (за п'ятибальною системою) виставлялися окремо за стройову підготовку, довільні гімнастичні вправи, конкурси, вікторини.

Змагання проводилися за олімпійською системою; дві найсильніші команди зустрічалися у фіналі. Для команд, які вибули зі змагань, як правило, організовувалися розважальні ігри. Це давало змогу зробити гру «Веселі старти» масовою. Проводився стройовий огляд. Його програма складалася зі стройових вправ, які входять до навчальної програми. Потім учні масово виконували гімнастичні вправи. Далі демонструвалися показові виступи, виконувалися акробатичні піраміди. Після цього організовувалися змагання з рухливих ігор, естафет, атракціонів. На закінчення проводили спортивну вікторину. За сигналом усі учасники шикувалися. Головний суддя оголошував підсумки змагань. Відбувалася урочиста церемонія нагородження переможців. Кращі спортсмени класу-переможця разом із класним керівником опускали прапор свята.

**Опис спортивного забезпечення загальноосвітньої школи I – III ступенів
с. Ясениця-Сільна Дрогобицького району Львівської області**

Спортивна зала цієї школи (простора, світла) і спортивний майданчик обладнані згідно з програмою фізичного виховання відповідно до сучасних вимог. У них є достатня кількість різноманітних конструкцій і тренажерів, на яких водночас може займатися значна кількість учнів.

До постійного інвентаря належать перекладини, гойдалки, каруселі, де діти можуть удосконалювати свою рухову підготовку не тільки під час занять у секціях або гуртках, а й у вільний від занять час. Для ігор у школі використовують наявні самокати, велосипеди, луки, дитячі шаблі. Окрім стандартного обладнання, ця школа має й нестандартне: саморобний інвентар (саморобні гранати, м'ячі, палиці); багатопропускні прилади; тренажерні пристрої; прилади термінової інформації.

У розпорядженні учнів цієї школи – дзеркала, гімнастичні (шведські) драбинки, стінки, лавки, тапчани, столи для настільних ігор, пересувні дошки, дошки з нахилом, міні-батути, надувні предмети тощо.

У школі функціонують і тренажерні зали для силової підготовки та для занять груп атлетичної гімнастики. У спеціально відведеної класній кімнаті, розташовані комп'ютери, екран, мультимедійні засоби, у т.ч. й мультимедійна дошка, що передбачають взаємонавчання, взаємострашування, самооцінку і самоконтроль. На спортплощадці обладнано футбольне поле, волейбольну та баскетбольну площадки, тенісні великі й малі столи, менші за розміром столи з шахами та шашками.

До речі, на спортплощадці розміщено стенди з правилами безпеки під час занять зі спортивними снарядами. Із метою запобігання травматизму дітей спортивне обладнання й інвентар мають захисні пристосування – як у спортивній залі, так і на спорт-площадці.

Характеристика спорту (за В. Грубником)

«Спорт – засіб підтримання миру». Хоча спорт є аполітичним, він часто сприяє відновленню діалогу, коли виникають політичні, культурні, та релігійні суперечності. Спортивні змагання дають змогу різним спільнотам, окремим особам і цілком країнам змагатися на ґрунті поваги до окремих індивідів і дотримання визначених правил.

«Спорт – засіб поліпшення здоров'я». Загально визнаним є той факт, що рухова активність сприяє збереженню відмінного фізичного та психологічного здоров'я. Правильний вибір виду спорту, що відповідає індивідуальним потребам, частоти спортивних занять і рівня навантаження, обсягу рухової активності уможлиблює збереження здоров'я і зниження витрат на його підтримання.

«Спорт – засіб спілкування». Позитивний імідж відомих спортсменів є потужним засобом пропаганди ідей толерантності, поваги до особистісних якостей людини. Коли йдеться про спорт, насамперед мається на увазі розвиток особистості. Спорт слід пропагувати – і часто це не потребує великих витрат – як засіб особистісного розвитку дітей у школах, удосконалення стосунків між членами спортивної команди з метою розв'язання різних завдань залежно від соціальних і економічних умов. За допомогою партнерства між державним і приватним секторами в реалізації програм розвитку, причетних до спорту, можна виховати в молоді необхідні вміння й навички та забезпечити її зайнятість.

«Спорт – школа життя». Спорт відіграє суттєву роль у реалізації життєво важливих завдань, це справжня школа життя. Він дає можливість пройти повний курс опанування навичок, необхідних у житті. Сьогодні необхідно досягти «кращого розуміння цінності спорту й фізичного використання спорту в програмах розвитку».

Додаток Ж

Спортивна вікторина на тему «Що я знаю про спортивні ігри?»

1. Якими є розміри волейбольного майданчика?
а) 15x40 м; б) 18 x 9 м; в) 20 x 30 м.
2. Як треба правильно стрибати зі скакалкою?
а) на всій стопі; б) на п'ятках; в) на носках.
3. Скільки кошків встановлено на баскетбольному майданчику?
а) 4; б) 3 в) 2
4. Як називається заключний етап змагань чемпіонату або розіграшу кубка?
а) фінал; б) напівфінал; в) фініш.
- 5) Предмет для метання у городках:
а) битка; б) граната; в) ядро.
- 6) Спортсмен, який виконує вправи на брусах:
а) акробат; б) стрибун; в) гімнаст.
- 7) Які стрибки належать до легкої атлетики?
а) через козла; б) у воду; в) у довжину.
(Т. Г. Федорова, м. Білгород-Дністровський, Одеська обл.).

Вікторина для учнів 13 – 18 років

- Хто автор Олімпійської емблеми? (Вважають П'єра де Кубертене).
- У яких країнах проводилися «білі олімпіади»? (Франція, Норвегія, США, Австрія, Японія).
- Скільки всього проведено Олімпійських ігор ?(18 офіційних літніх Олімпійських ігор).
- Коли відбулися позачергові Олімпійські ігри? (Ознаменування 10-річчя Олімпійських ігор).
- На яких материках відбувалися ігри до 1980 року? (У Європі: в 1920, 1924, 1928, 1936, 1948, 1952рр.; в Америці: у 1904, 1932, 1968, 1976 рр. і в Азії – у 1964 р.).
- Якого кольору кільця олімпійської емблеми? (Верхній ряд: блакитне, чорне, червоне; нижній: жовте і зелене).
- Які зимові види спорту входили до програми літніх Олімпійських ігор? (Фігурне катання; хокей із шайбою.)
- Із яких ігрових видів спорту розігруються зараз змагання в літніх Олімпійських іграх? (Із баскетболу, водного поло, волейболу, ручного м'яча, футболу, хокею на траві).
- Хто з наших спортсменів має найбільшу кількість золотих олімпійських медалей і з якого виду спорту? (Лариса Ладініна: зі спортивної гімнастики – 9 золотих медалей).
- На яких іграх наші спортсмени завоювали найбільшу кількість золотих медалей? Скільки всього вищих нагород на їхньому рахунку з 1952 до 1976 рр. на літніх Олімпіадах? (У 1972 р. на XX Олімпійських іграх таких 258усього).
- Із яких видів спорту на XX Олімпійських іграх у Мюнхені в 1972 р. всі золоті медалі, які розігрувалися, були вручені спортсменам колишніх

соціалістичних країн? (Із класичної боротьби, веслування на байдарках і каное, у слаломі на байдарках і каное, сучасному п'ятиборстві).

– Яке відношення до Олімпійських ігор має місяць лютий? (Олімпійські ігри проводяться у високосний рік, саме тоді, коли лютий має 29 днів).

– Яка історія походження марафонського бігу? – У 480 р. до н. е. в районі містечка Марафон (40 км від Афін) відбулася битва греків із персами. Греки перемогли. Із цією радісною звісткою послали до Афін одного з кращих бігунів – грецького воїна Федінікса).

– Де проходила біла Олімпіада-80? (Зимові Олімпійські ігри 1980 р. відбувалися у Лейк-Плесиді (США)).

– Із яких вправ складається олімпійська програма багатоборства у змаганнях зі спортивної гімнастики для чоловіків і жінок? (Для чоловіків – кільця, бруси паралельні, перекладина, кінь, опорний стрибок, вільні вправи; для дівчат – колода, бруси різновисокі, опорний стрибок, вільні вправи. Змаганнями передбачаються обов'язкова і довільна програми).

– Коли жінки-ковзанярки вперше взяли участь в Олімпійських іграх? (Перші офіційні старты ковзанярок відбулися на «білій Олімпіаді» у 1960 р. у Скво-Веллі).

– Хто з наших лижників виграв олімпійську першість у стрибках на лижах із трампліна? (Володимир Белоусов, який переміг у змаганнях на великому трампліні на «білій Олімпіаді» 1968 р. у Греноблі).

Орієнтовна вікторина для свята «Веселі старты»

Запитання спортивної вікторини, включені до програми з фізичного виховання для учнів загальноосвітніх шкіл.

– Із яких вправ починають комплекс ранкової гімнастики? (Із ходьби або легкого бігу, а потім виконують першу вправу – потягування).

– Кого вважали кращим футбольним воротарем у 70-80 рр.? (Льва Яшина).

– Який м'яч найважчий – футбольний, волейбольний чи баскетбольний? (Баскетбольний).

– Скільки гравців у футбольній і хокейній (із шайбою) командах? (У футбольній – 11, у хокейній – 6).

– Скільки білих фігур у шахах? (16).

– Що таке «мат» при грі в шахи? (Завершення гри, коли королем нікуди зробити хід і не можна уникнути від бою).

– У якій грі користуються найлегшим м'ячем? (У настільному тенісі).

– Кого називають найсильнішою людиною на землі? (Василя Алексєєва, рекордсмена й чемпіона світу з важкої атлетики).

– Як часто проводяться Олімпійські ігри? (Один раз на 4 роки).

– Із якого виду спорту змагаються тільки жінки? (Із художньої гімнастики).

– Які види ковзанів ви знаєте? (Бігові, хокейні, фігурні, для масового катання).

– Що таке марафонський біг? (Біг на дистанцію 42 км 195 м).

– Скільки налічують ступенів комплексу ГПО? (Шість).

План-конспект заняття спортивної секції з футболу для різновікових учнів загальноосвітньої школи

Завдання заняття: повторити правила з футболу під час вікторини; розвивати спритність та швидкісно-силові якості школярів.

Інвентар: м'ячі футбольні, фішки, гандбольні ворота, картки з теорії спортивно-масової роботи.

Місце проведення: спортивна зала.

Хід заняття

I. Підготовча частина (13 хв.).

1.1. Шикування, пояснення завдань заняття (1 хв).

1.2. Ходьба з переходом на рівномірний біг (2 хв).

1.3. Перешикування в колону по двоє (30 с).

1.4. Комплекс загальнорозвивальних вправ без предметів.

- В. п. – стійка ноги нарізно, руки на поясі. 1 – 4 – колові оберти головою в ліву сторону; 5 – 8 – у праву сторону.

- В. п. – стійка ноги нарізно, руки на потилиці. 1 – 3 – нахил уперед.

- В. п. – ноги нарізно, руки «в замку» на потилиці. 1 – 4 – колові оберти тулуба праворуч; 5 – 8 – те саме ліворуч.

- В. п. – ноги разом, руки на поясі. Підстрибування на місці з підтягуванням колін до живота (4 хв).

- Розминка футболіста: кидки м'яча двома руками із-за голови з місця та в русі. Передачі м'яча внутрішнім боком ступні, зупинка підошвою.

II. Основна частина (22 хв).

2.1. Перешикування із шеренги по двоє в колону по четверо (30 с).

2.2. Техніка ведення м'яча внутрішнім боком ступні та зупинка підошвою. Ведення м'яча по діагоналі. I і II, III й IV колони стають одна напроти одної і за сигналом учителя I учасник колони веде м'яч до II-го гравця, віддає передачу і стає у кінець II-ї колони. Ведення м'яча по прямій. Шикування (колони стоять прямо, одна напроти однієї). За сигналом учителя (робить передачу м'яча внутрішнім боком ступні і стає в кінець цієї колони гравець.

Виконувати почергово, повільно, поступово збільшуючи темп – аж до змагального.

2.3. Ведення м'яча з обведенням фішок. Вправа виконується так, як і попередня, з відмінністю, що учні під час ведення обводять фішки.

Рекомендації: звернути увагу на техніку ведення. Темп середній. Фішки можна поставити як по прямій, так і змістити ліворуч або праворуч, а власне вправу виконувати у вигляді «слалому». Передачу виконувати внутрішнім боком ступні, оббігаючи бар'єр, прискорювати біг.

2.4. Перешикування класу з колони по четверо у шеренгу.

2.5. Техніка удару по м'ячу на точність. Удари по м'ячу в парах. Відстань – 8 – 10 м. Удари по м'ячу на точність із місця в гандбольні ворота. Повертаючись на своє місце, вести м'яч попеременно лівою, правою ногою.

2.6. Поточковий метод. Звернути увагу на точність удару (7 хв).

2.7. Навчальна гра з міні-футболу (футзалу) (5 хв).

Учні гуртка об'єднуються у 3 – 4 команди залежно від кількості гравців. Навчальна гра проводиться за правилами футзалу. Команди грають по колу.

III. Завершальна частина (5 хв).

3.1. Біг у повільному темпі для відновлення дихання (1,5 хв).

3.2. Футбольна вікторина. Кожен учень отримує картку із запитаннями з теми «Футбол» і дає відповіді на них. Якщо не зможе відповісти протягом заняття, то це завдання він має виконати вдома.

IV. Підбиття підсумків заняття (1 хв)

Ефективне проведення заняття спортивної секції зі спортивно-масової роботи в 5 – 11 класах вимагає від учителя великої педагогічної майстерності. Адже діти слабо володіють руховою діяльністю. У молодших школярів переважає чуттєве відображення рухів і дій, і вони швидко засвоюють тільки зовнішні ознаки рухового акту. Тому від учителя, від його майстерності залежить рівень засвоєння навчального матеріалу на заняттях спортивних секцій.

План-конспект II-го секційного заняття з футболу

Завдання заняття: повторити техніку прийому та передачі м'яча внутрішнім боком ступні, техніку удару по м'ячу на точність після ведення; розвивати швидкісно-силові якості під час проведення естафет і навчальної гри.

Обладнання. М'ячі футбольні, фішки, ворота гандбольні, бар'єри.

Місце проведення: спортивна зала.

Зміст навчального матеріалу	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
1. Підготовча частина (12хв)		
Шикування, привітання, пояснення завдань заняття	1 хв	В одну шеренгу. Перевірити наявність форми
Вимірювання ЧСС за 10 с.	30 с	
Ходьба з переходом на рівномірний біг	2 хв	У колону по одному, дистанція – 2 кроки.
Біг-гра «Коловорот». Учні біжать у повільному темпі, останній гравець починає обганяти усіх за сигналом учителя. Щойно він стає першим, той гравець, який став останнім у шерензі, за сигналом учителя обганяє попередніх учасників. Гра продовжується доти, доки останній учень не стане першим.	3 хв	
Загальнорозвивальні вправи в русі	3 хв	
1. В. п. – руки на поясі. 1 – 2. – колові оберти голови вправо. 3– 4 – те саме вліво.	3 – 4 рази	
2. В. п. – руки перед грудьми.	3 – 4	

1– 2– відведення зігнутих рук назад. 3 – 4 – відведення прямих рук	рази	
Перешикування з колони по одному у колону по троє	1 хв	
Спеціальні бігові вправи: <ul style="list-style-type: none"> • біг із високим підніманням колін; • біг із прямими ногами; • біг приставними кроками. 	2 хв	Орієнтуючись на сигнал учителя, школярі виконують вправи в одну сторону у трійках. Назад повертаються кроком. Руки працюють, як під час бігу. Руки на поясі, ноги в колінах не згинати.
II. Основна частина	30 хв	
Техніка передачі та прийому м'яча 1. У парах на місці. Відстань між учнями – 3 – 4 м. 2. Передачі м'яча в парах у русі. За сигналом учителя школярі одночасно рухаються ліворуч, праворуч, роблячи при цьому передачі. 3. Передачі м'яча зі зміною положення місця. Учні об'єднуються у три колони і стоять на відстані 4 м один від одного. За сигналом учителя гравеці виконує удар по нерухомому м'ячу внутрішньою частиною ступні першому учасникові зі своєї команди. Учасник, який приймає м'яча, зупиняє його внутрішнім боком ступні й біжить у кінець колони.	10 хв	Передачі роботи не сильно, але точно. Інтервал між парами – 4 – 5 м. Відстань між учнями – 3 – 4 м. М'яч передавати і приймати лише внутрішнім боком ступні.
Техніка удару по м'ячу на точність після ведення 1. Ведення м'яча по прямій, удар по воротах із відстані 8 – 10 м внутрішнім боком ступні. 2. Ведення м'яча з обведенням фішок і ударом по воротах із відстані 8 – 10 м. 3. Ведення м'яча, передача, ведення, удар по воротах. 4. Ведення м'яча з передачею партнера та ударом по воротах	10 хв	Вправи виконувати потоковим методом. Повертаючись на місце, вести м'яч по-перемінно лівою, правою ногою. Фішки можна розставити як по прямій, так і змістити ліворуч, праворуч. Учні перешиковуються з колони по двоє в колону по четверо.
Естафети з використанням	10 хв	Відстань між учнями –

<p>елементів футболу.</p> <p>1. Гра – естафета «Злови м'яч». Учні шикуються в три колони і стоять на відстані 3– м. одна від одної. За сигналом учителя учень виконує удар по нерухомому м'ячу внутрішнім боком ступні. Учень, який приймає м'яч, зупиняє його, віддає назад передачу й біжить у кінець колони.</p> <p>2. Естафета з веденням м'яча по прямій і обведенням фішок.</p> <p>3. Естафета з веденням м'яча та ударом по воротах. М'яч можна вести як по прямій, так і з обведенням фішок</p>		<p>не більше 3 – Передачу намагатися давати наперед.</p> <p>Виконувати передачу й приймати м'яч лише внутрішнім боком ступні.</p> <p>М'яч можна вести поперемінно лівою і правою ногою.</p> <p>Намагатися наносити удар по воротах внутрішнім боком ступні</p>
III. Завершальна частина	3 хв	
Біг у повільненому темпі для відновлення дихання	1 хв	
Вправи на відновлення дихання	1 хв	
Підбиття підсумків заняття	1 хв	

План-конспект 3-го секційного заняття з футболу

Завдання заняття: навчити техніки вкидання м'яча на дальність і на точність, техніки жонглювання м'ячем, техніки удару по м'ячу, що летить; сприяти розвитку спритності і швидкісно-силових якостей під час навчальної гри.

Обладнання. Футбольні м'ячі, гандбольні ворота, фішки, свисток, секундомір,

Місце проведення: спортивна зала.

Хід заняття

№ з/п	Зміст навчального матеріалу	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
I. Підготовча частина (10 хв)			
1.	Шиккування, здача рапорту, пояснення завдань заняття	2 хв	Перевірити наявність форми. Звернути увагу на дотримання правил техніки безпеки під час заняття.
2.	Біг у повільному темпі по колу з виконанням елементів спеціальних бігових вправ	2 хв	Бігти одне за одним, дотримуватися інтервалу (2 – 3 кроки),

			темп середній, бігові вправи.
3.	<p>Загальнорозвивальні вправи в русі (з м'ячем у руках)</p> <p>1. Ходьба на пальчиках. В. п. – м'яч унизу. 1 – м'яч уперед; 2 – м'яч угору; 3 – м'яч уперед; 4 – в. п.</p> <p>2. Ходьба на п'ятках. В. п. – м'яч за головою. 1 – м'яч уперед; 2 – в. п.</p> <p>3. В. п. – м'яч перед грудьми. 1 – нахил уперед до правої ноги; 2 – в. п.; 3 – те саме до лівої ноги; 4 – в. п.</p> <p>4. Ходьба у повному присіді, м'яч уперед.</p> <p>5. Стрибки з повного присіду, м'яч за голову.</p>	<p>6 хв.</p> <p>5 – 6 разів</p> <p>5– 6 разів</p> <p>4 –5 разів</p> <p>4– 5 разів</p> <p>4 – 5 разів</p>	<p>Ноги в колінах не згинати.</p> <p>Дихання довільне.</p> <p>Дистанція – 1 – 2 кроки.</p> <p>М'яч тримати на прямих руках. Стрибки виконувати пружно.</p>
4.	II. Основна частина (32 хв)		
5.	<p>Техніка викидання м'яча на дальність і на точність</p> <p>1. Викидання м'яча з-за бокової лінії з місця партнерові із зупинкою підошвою та внутрішнім боком ступні.</p> <p>2. Викидання м'яча в ноги партнеру, який стоїть навпроти воріт, і удар по воротах.</p> <p>3. Учні об'єднуються у дві команди з однаковою кількістю гравців. Команди стають у колону по одному перед лінією, з-за якої виконуватимуть викидання м'ячів. Перед кожною командою – три мішені (гімнастичні обручі з табличками, що означають кількість балів). Мішені розташовані на різній відстані. Один гравець із команди стоїть попереду мішеней (асистент), він підбирає викинутий м'яч і повертає його у свою команду. За сигналом учителя перші учні починають виконувати викидання</p>	8 хв	<p>Виконувати в парах.</p> <p>Відстань – 4 – 5 м.</p> <p>Звернути увагу на техніку виконання.</p> <p>Звертати увагу на правильну техніку виконання вправи</p>

	<p>м'яча з-за бокової лінії, намагаючись влучити в мішень. Після виконання вправи враховується не лише швидкість виконання, а й кількість влучень.</p>		
6.	<p>Техніка вкидання м'яча на дальність і на точність</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вкидання м'яча з-за бокової лінії з місця партнерові із зупинкою підшвою та внутрішнім боком ступні. 2 Вкидання м'яча в ноги партнеру, який стоїть навпроти воріт, і удар по воротах. 3. Учні об'єднуються у дві команди з однаковою кількістю гравців. Команди стають у колону по одному перед лінією, з-за якої виконуватимуть викидання м'ячів. Перед кожною командою – три мішені (гімнастичні обручі з табличками, що означають кількість балів). Мішені розташовані на різній відстані. Один гравець із команди стоїть попереду мішеней (асистент), він підбирає викинутий м'яч і повертає його у свою команду. За сигналом учителя перші учні починають виконувати викидання м'яча з-за бокової лінії, намагаючись влучити в мішень. Після виконання вправи враховується не лише швидкість виконання, а й кількість влучень. 	8 хв	<p>Виконувати в парах. Відстань – 4 – 5 м. Звернути увагу на техніку виконання.</p>
7.	<p>Техніка жонгливання м'ячем</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Жонгливання м'ячем лівою, правою ногою, стегном. 2 .Жонгливання м'ячем головою. 3. Жонгливання м'ячем підйомом ступні лівої, правої ноги поперемінно 	6 хв	<p>Вправи виконуються в парах. Спочатку один учень виконує вправу, потім інший. Звернути увагу на правильний рух ногою, яка б'є, – ступня розвертається.</p>

8.	<p>Техніка удару по м'ячу, що летить</p> <p>1. М'яч накидається партнерові двома руками знизу. Він виконує в дотик удар внутрішнім боком ступні по м'ячу, що летить.</p> <p>2. Те саме, але в русі.</p>	6 хв	Той, хто накидає м'яч, відступає назад, а той, хто б'є, рухається вперед на нього. Потім партнери міняються ролями.
9.	Навчальна гра в міні-футбол	12 хв	Для позначення команд використовуються футбольні жилетки. Звернути увагу на групові тактичні дії в захисті та тактику гри воротаря – удосконалення правильного вибору позиції
10.	III. Завершальна частина (3 хв)	3 хв	
11.	Біг у повільному темпі (40 м) із поступовим його уповільненням та переходом на ходьбу в повільному темпі	2хв	
12.	Підбиття підсумків заняття	1 хв	

Додаток И

Приклади веселих змагань (за О. Леоновим)

- «Ніс – на місце». На рамі, обтягненій полотняною тканиною чи іншим матеріалом, треба намалювати смішну фізіономію без носа, а ніс зробити окремо із шматочків дерева чи пап'є-маше і прикріпити до нього довгу зігнуту шпильку. Гравці, тримаючи в руках «ніс», мають пройти із зав'язаними очима 5 – 6 м до малюнка і зразу приколоти ніс. Перемагає той, хто зробить це найточніше.

- Комічний футбол «Забий гол». М'яч прив'язують довгоюмотузкою до забитого в землю кілочка. Гравець стає проти м'яча, йому зав'язують очі. Він, пройшовши вперед 5 – 6 кроків, має ударити м'яча ногою, (до речі, зробити це вдається дуже рідко).

- «Накидання кілець». На землі чи підлозі розставляють металеві або дерев'яні кільця діаметром 20 – 30 см. Виграє той, хто зі встановленої відстані накине найбільшу кількість кілець. Гра може бути індивідуальною чи командною (команда з 3 – 5 осіб).

- «Вудка». На землі (підлозі) розставляють булави чи забивають кілочки – найкраще по колу. Учасники беруть вудочки з металевими кільцями і змагаються в накиданні їх на булаву (чи кілочок). Виграє той, хто зробить це найшвидше.

- «Поединок рапіристів». На землі чи підлозі креслять на відстані 20 – 25 см один від одного два кола діаметром 40 – 45 см. У центрі кожного з них лежить пластмасовий кубик. Гравці із рапірами (рапіри можна замінити гнучкими лозинами) стають кожен за «своїм» колом обличчям один від одного. Їхнє завдання : почувши сигнал ведучого, постаратися вибити кубик із кола противника і водночас захистити свій кубик.

- «Хто сильніший?». Учасники входять у коло, підгинають ліву ногу й беруться за неї лівою рукою, обхопивши щиколотку. Праву руку, зігнуту в лікті, притискають до тулуба. Штовхаючи один одного плечем, кожен намагається витіснити противника.

**Спортивні змагання з різних видів спорту у межах
загальноосвітніх шкіл України в досліджуваний період**

Спортивне свято «Козацькому роду нема переводу»

Мета і завдання: пропаганда здорового способу життя; залучення учнів до регулярних занять фізичною культурою і спортом; згуртування учнівських колективів, вивчення та відродження національних традицій тіло виховання, народних забав.

Завдання. Сприяти оздоровленню учнівської молоді, залучити її до громадської роботи шляхом підготовки та організації і проведення загальноліцейських змагань.

Умови змагань серед учнівських колективів:

Оформлення куреня у відведеному для цього місці (девіз, гумористичний плакат на спортивну тематику, смачніші вареники, краще виконання пісні або танцю).

Змагання серед дівчат: спортивний танець або показовий виступ з аеробіки (склад команди – не менше чотирьох дівчат; за масовість нараховуються бали).

Перетягування линви: з кожного куреня у змаганнях беруть участь по шість учасників. Мета команди: перетягнути команду суперника за позначену на землі лінію. Змагання проводяться за олімпійською системою. Розігруються всі місця.

Серед учнівських колективів змагання проводяться у два етапи:

I) змагання у класі.

II) фінальні змагання (по 6 переможців із кожного класу).

Стрибки в довжину з місця. Беруть участь дівчата та хлопці.

За результатами особистих змагань визначається загальнокомандне місце класу.

Хто найшвидший. Беруть участь дівчата та хлопці. За результатами особистих змагань визначається загальнокомандне місце класу. Команди за результатами змагань отримують очки: перше місце – одне очко, друге – два очка і т.д. За найменшу кількість очок визначає перше місце – і т.д.

За правильні відповіді у спортивній вікторині командам нараховуються відповідні очки.

За загальною сумою місць та нарахованих очок у спортивній вікторині визначається переможець фінальних загальноліцейських змагань.

Змагання серед юнаків. Вправа з гирею – хто більше підніме вгору на витягнуту руку. Вправу виконують по одному представнику від кожного куреня.

Конкурс з українськими варениками.

Прибігти до макітри з варениками, з'їсти один вареник, свиснути та повернутися до своєї команди, стати в колону за останнім учасником команди. Так виконує кожен член команди.

Гра «Вершники». Команди куренів численністю по кількості шість учасників вишиковуються в колону. Перший учасник із кожної команди бере м'яча, затискає його між колінами, в руки бере гімнастичну палку і скаче до мети та у зворотному напрямку, передає м'яча та палку наступному учаснику і стає в кінці колони.

Команда, яка швидше завершить вправу, стає переможцем гри. Наступні місця – за правилами завершення гри.

Рівновага на колоді. Пари учасників беруть мішки з м'ячами, стають на колоду і штовхають один одного з метою збити з колоди. Учасник, який залишився на колоді, стає переможцем. Представники куренів «розбиваються» на пари; гра проводиться за олімпійської системою. Розігруються всі місця.

Підтягування на перекладині. Представник від кожного куреня за визначеною жеребкуванням чергою, підтягується на перекладині відповідно до загальноприйнятих правил на більшу кількість. Якщо двоє або більше учасників підтягнулися однаково кількість разів, то вони отримують однакове місце.

III. Відповідальні за організацію і проведення: організаційний комітет, затверджений наказом директора школи. Підсумки змагань у кожному виді програми визначає суддівська колегія та журі.

IV. Нагородження. Команди куренів, які зайняли у змаганнях призові місця, нагороджуються грамотами дирекції, класні керівники та майстри – оголошенням подяки за наказом директора.

(О.В. Дуденко, м. Нова Каховка, Херсонська обл.).

Олімпійське свято

Мета. Розвивати швидкість, спритність, координацію рухів, стрибучість; формувати навички в основних рухах за допомогою рухливих ігор та естафет; виховувати організованість, взаємодопомогу, дисциплінованість.

Обладнання. Обручі; стійки; баскетбольні та футбольні м'ячі; прапорці; гімнастичні лави; мішки; «літаючі тарілки»; торбинки; спортивні накати, музичний центр.

Учасники змагань: команди 6 – 7 класів (по 12 учнів).

Місце заходу. Спортивний майданчик, прикрашений різнокольоровими прапорцями

Хід заходу

Девіз свята:

Здоров'я дитини –

Багатство родини!

Здоров'я народу –

Багатство країни!

Підростемо ми і в спорті

Подолаємо всі рекорди!

Під музичний супровід на спортивний майданчик виходять команди.

Візитні картки команд

Привітання команди «Акули»:

Ми веселі, ми сміливі,
Є в нас сила і азарт,
Тож виходьте, любі друзі,
На змагання всі на старт!

Привітання команди «Козачата»:

Україна – наша мати –
І про неї вільний спів.
Ми – веселі козачата,
Ми – нащадки козаків.

Привітання команди «Кристал»:

Є спортсмени у «Кристалі» –
Сильні, дужі, смілі, вправні,
Бо свій час присвячують уранці
Веселій, бадьорій, весилюній зарядці!

Привітання команди «Олімпійці»:

Дружно ми завжди живемо,
Коли зі спортом поруч йдемо!
Найспортивніший наш клас,
Всіх здолаємо ураз!

Учитель

Зібралися дружно ми на свято
Сьогодні в урочистий час,
Щоб вам спасибі тут сказати
За славний відпочинок наш!

Діти. – Олімпійцями зростаємо,

Силу духу маємо,
Усі здолаємо перешкоди
І здобудем нагороди.

Представлення членів журі.

Учитель

Весело відпочивали,
Та прощатись настав час.
І на той рік будем раді
Зустрічати усіх вас!
Ми щиро дякуємо всім,
Що ви прийшли на свято,
І хочемо побажати від душі
Здоров'я й радості багато!

Оголошення підсумків змагань. Визначення переможців і нагородження учасників грамотами та призами.

Спортивно - розважальне свято. 8 клас

Тема. У пошуках козацької грамоти. Спортивно - розважальне свято.
Поєднання високої моральності та фізичної досконалості людини.

Мета. Ознайомити учнів із національними традиціями єдності поколінь; поглибити знання про запорізьких козаків; розвивати морально-вольові якості та інтелектуально-логічні здібності; сприяти розвиткові фізичних умінь та навичок; виховувати патріотичні почуття школярів.

Обладнання. Гімнастичні обручі, м'ячі, вертикальні стійки, канат для перетягування.

Хід свята

I. Вступне слово.

– Із 1999 р. свято Покрови в Україні відзначається як День українського козацтва. Згідно з переказами й легендами, саме на Покрову запорозькі козаки вирушали на зимівлю по своїх хуторах і зимівниках. На Січі залишалася лише стала залога із січовиків, які нічого, крім власної зброї, не мали, та інших козаків, які з різних причин залишалися у своїх куренях. А оскільки в ті часи календарем слугували церковні свята, то й маємо козацьке свято на Покрову, а з 2015 р. це ще й День захисника України. Шикування команд (команди трьох класів заходять до спортивної зали під звуки спортивного маршу).

Ведучий. Козацьке військо протягом віків було армією, яка протистояла чужинцям, боронила свою землю й український народ від завойовників. Славетні козацькі часи й нині цікавлять нас. Теперішні нащадки козаків також хочуть показати силу, спритність, уміння. Хлопцям хочеться бути такими ж кмітливими, сміливими та завзятими, як козаки. Свято наше має назву «У пошуках козацької грамоти». Команда, яка здобуде перемогу, отримає «козацьку грамоту».

Сьогодні змагаються у фізичному розвитку, спритності, силі й витривалості учні восьмих класів. Сподіваємося, що вони є гідними нащадками козаків та цінувальниками традицій українського народу. Учасникам доведеться подолати сім випробувань, що символізують пороги на Дніпрі, які в давні часи були суттєвою перешкодою на шляху для того, хто плив Дніпром на Січ.

Запрошую капітанів представити свої команди та їхні гасла.

Команди представляють назву, емблему та гасло.

Ведучий. Козаки були завзятими та спритними вояками, тому їх дуже боялися вороги. Протягом століть козаки непорушно стояли на варті свободи й гідності України.

– Подивімося, чи влучні наші учасники!

Поріг 1. Несхибне око

Команди шикуються в колони. Біля першого учасника – п'ять м'ячів. Він має влучити ними в підвішений обруч, розміщений на відстані 7 – 8 м. Так за чергою робить решта учасників. Перемагає команда, яка має тиме найбільшу загальну кількість влучань.

Ведучий. Ви добре пам'ятаєте козацьке прислів'я «Сам помирай, а товариша виручай». Наступне змагання сприяє спритності, силі та злагодженим діям учасників.

Поріг 2. Порятунк пораненого товариша

Учасники команд об'єднуються в трійки. Двоє хлопців складають нахрест руки, роблячи «стілець», на нього сідає третій «козак». За сигналом

учасникам змагань необхідно перенести товариша до визначеного місця (дистанція 10 – 15м) і залишити його там. Після цього «порятунок» починає наступна трійка учасників. Перетин лінії фінішу є сигналом для старту наступних учасників. Перемагає команда, яка швидше перенесе «поранених».

Ведучий. Козаки були мужніми й безстрашними людьми. Жодні перешкоди їх не зупиняли. Вони вражали своєю відвагою, здатністю витримувати найтяжчі випробування.

Пропонуємо нашим капітанам продемонструвати свої силу та витривалість.

Поріг 3. Конкурс капітанів «Вис на зігнутих руках на перекладині»

Перемагає учасник, який найдовше втримається на високій перекладині, тримаючись хватом зверху.

Ведучий. Неабиякі перешкоди доводилося долати козакам на своєму шляху. Часто цих сміливців випробовувала сама матінка - природа. Вони долали непрохідні ліси, глибокі річки й підступні болота. Наші учасники доведуть, що вони – гідні нащадки козацького роду!

Поріг 4. Болото

Конкурс проходить у формі естафети. Команда має подолати перешкоду – умовне «болото» обмежене лініями «Старт» і «Фініш», між ними – 15 – 20 штучних «купин» у вигляді дерев'яних кругляків, викладених ламаною лінією на відстані 70 – 80 см один від одного. За командою перший учасник, перестрибуючи з «купини» на «купину», долає «болото». Перетин лінії фінішу є сигналом для старту наступного учасника.

Ведучий. Злагоджені дії учасників – запорука перемоги! Погляньмо, як нащадки слави козацького роду доведуть це.

Поріг 5. Естафета з бігом у парах

Команди шикуються в колони по двоє на лінії старту. На рівній відстані від лінії старту перед кожною командою ставлять стійки з прапорцями. За сигналом гравці, взявшись за руки, біжать до прапорців, оббігають їх і повертаються до своєї команди. Естафету передає один із учасників пари дотиком до учасника наступної пари. Коли останній учасник завершить біг і торкнеться долоні капітана, який знову опинився попереду команди, той швидко піднімає угору обидві руки. Виграє команда, яка першою та без порушення правил завершить естафету.

Ведучий. – Сила, спритність, витривалість – це супутники мужніх. Сподіваємося, що наші і хлопці – гідні нащадки українського козацтва.

Поріг 6. Перетягування линви

Проводиться жеребкування, і команди перетягують линву.

Журі оголошує результати змагань. Команди отримують грамоти й нагороди.

Ведучий. От, хлопці, ви й здолали всі пороги, отримали козацьку грамоту і можете із честю називатися козаками.

Учні шикуються і виходять організовано.

(І. Лопаш, учитель фізичної культури Лубенської спеціалізованої школи І – ІІІ ступенів № 6 Полтавської обл.).

Спортивне свято. 5 клас

Мета. Формувати в учнів стійкий інтерес до занять фізкультурою та спортом; розвивати руховий апарат, фізичні вміння й навички дітей; зміцнювати здоров'я вихованців; сприяти вихованню комунікабельності, дружби, колективізму; надати відомості про проведення Олімпійських ігор.

Обладнання: олімпійський прапор та смолоскип, фішки та стійки, естафетні палички, тенісні м'ячі, кошики, футбольні м'ячі, пазли, скейти, фотоматеріали, великі гумові різнокольорові м'ячі, розрізані на рівні частини зображення «Олімпійських кілець».

Склад команди: десять осіб (п'ять хлопчиків і п'ять дівчаток).

Назви команд: «Олімпіоніки», «Олімпіки», «Супермени».

Дійові особи: Зевс – учитель фізичної культури школи; Геракл та Прометей – помічники ведучого, функції яких виконують учні 11-х класів.

Хід свята

(Спортивну залу прикрашено плакатами із зображеннями олімпійських атрибутів і різнокольоровими кульками. На свято запрошені учні різних класів, учителі, члени адміністрації та гості (батьки школярів)).

Ведучий. Добрий день, шановні пані та панове, любі друзі, гості! Вітаю вас на спортивному святі Олімпійського прапора!

(Учасники свята вносять прапор. Лунає пісня «Олімпійці України»).

Зевс. Олімпійський вогонь знову світом широким іде, Припиняючи війни, усіх закликає до миру.

Він у кожному серці куточок любові знайде,

Щоб на кожному обличчі засяяла усмішка щира!

Учень. Олімпійський вогонь знову світом широким іде і несе нам тепло, щоб за буднями не забували імена олімпійців, їх зоряний час і той день, коли наші спортсмени виходили на п'єдестали.

Учениця. Гаряче серце – душа крилата,

Олімпіади веселі дні

Дарують знову спортивне свято,

Яскраве свято тобі й мені!

(Лунає пісня «П'ять кілець над планетою» (слова Валерія Нікітіна, музика Надії Будневої)).

Відкриття змагань

(Гостям демонструється танок «Хіп-хоп» у виконанні учениці).

Зевс. Сьогодні ми з вами здійснимо подорож до місця, де зародилися найвеличніші спортивні змагання – Олімпії.

– Вам відомо, що найбільш престижними змаганнями сучасності є Олімпійські ігри. Здобути олімпійську медаль – основна мета кожного спортсмена в його спортивній кар'єрі.

Олімпійські ігри проводяться один раз на чотири роки. Основними символами цього виду змагань є олімпійський прапор та олімпійський вогонь. Девіз Олімпійських ігор – «Швидше! Вище! Сильніше!».

– Шановні учасники свята, а які девізи у ваших команд? Озвучте їх для наших гостей у своїх привітаннях.

Привітання учасників команди «Олімпіоніки»:

Учні 5-А класу.

О, Спорте! Ти – насолода!

Спливає час за віком вік. Життя незмінно тріумфує.

Скрізь, де проходить людина,

Там нині поруч спорт крокує.

Привітання учасників команди «Олімпіки»:

Учні 5-Б класу.

О, Спорте! Ти – мир.

Несеш ти радість, щастя й мир, немов ріка – весняні води.

Під покривалом твоїх крил племена дружать і народи.

На ґрунті дружби і змагань фонтаном б'ють джерела чисті,

І п'ють ту воду без вагань і немічні, і мускулісті.

Привітання учасників команди «Супермени»:

Учні 5-В класу.

О, Спорте! Ти – радість на всяк час.

І наяву, і немов сон ти.

Ти до вершин підносиш нас

І відкриваєш горизонти.

Зевс. Молодці! На один крок ви наблизилися до олімпійського прапора. Програма перших Олімпійських ігор складалася здебільшого з легкоатлетичних видів спорту. Найпоширенішу бігову дистанцію у Греції називали стадією (приблизно 200 м). Спортсменів, які перемагали у змаганнях у бігові на цю дистанцію, дуже поважали. нумо й ми позмагаємося в бігу, але наша дистанція буде дещо меншою.

- Конкурс «Олімпійський бігун». Учасники мають добігти до фішки, розміщеної на відстані 10 м від лінії старту, тримаючи в руках естафетну паличку (що символізує олімпійський вогонь), оббігти фішку й передати естафету наступним гравцям.

Перемога в цьому конкурсі оцінюється трьома балами, нічия – двома, поразка – одним балом.

Зевс. Ось і ще один крок до вогню подолано! На стародавніх Олімпійських іграх дуже популярними були перегони на колісницях. Спробуймо і ми відтворити ці змагання. Але замість колісниць ви використовуватимете скейти (обручі, тачки тощо).

- Конкурс «Перегони на колісницях». Учасники, лежачи животом на скейті, рухаючи руками вперед, мають у такому положенні об'їхати фішку, потім узяти скейти в руки й передати естафету наступним гравцям. Перемога в цьому конкурсі оцінюється трьома балами, нічия – двома балами, поразка – один балом.

Зевс. Сучасні Олімпійські ігри охоплюють змагання з багатьох видів спорту. А зараз пригадаємо їх назви під час проведення інтелектуального конкурсу. Переможе та команда, учасники якої перелічать якомога більше олімпійських видів спорту.

- Конкурс «Інтелектуальний». Учасники команд за чергою називають олімпійські види спорту. Повторювати озвучені назви видів спорту іншим командам заборонено. Переможе та команда, гравці якої назвуть якнайбільше олімпійських видів спорту.

- Зевс. Молодці! Вам відомо багато видів спорту, тож тепер позмагаємося з деяких із них.

- Конкурс «Футбольний». Учасники за чергою «обводять» футбольний м'яч між стійками (фішками), що розташовані на відстані 2 м одна від одної, оббігають фішку й передають естафету наступним гравцям. Перемога в цьому конкурсі оцінюється трьома балами, нічия – двома, поразка – одним балом.

- ✓ Музична пауза. Гостям демонструється танець «Олімпійська мрія» у виконанні учениці 10-го класу.

- Конкурс «Влучний стрілець». Ведучий свята роздає учасникам конкурсу по одному тенісному м'ячику й озвучує завдання – за чергою закинути м'ячі в кошик на відстані 3 м від них. При оцінюванні результатів ураховується швидкість і кількість влучень. Перемога – три бали, нічия – два, поразка – один бал.

- Конкурс «Лижні перегони». Ведучий свята озвучує завдання учасникам цього виду змагань – пройти на лижах відстань до позначки, що розташована за 10 м від лінії старту, оббігаючи фішку й передаючи естафету наступному гравцеві. Перемога – три бали, нічия – два, поразка – один бал.

Зевс. А ми ще швидше скорочуємо відстань до місця, де встановлено факел з олімпійським вогнем. Проте на нашому шляху виникла ще одна перешкода, організована богами Олімпу. Нам необхідно її подолати.

- Конкурс «Олімпійські чемпіони». Учасники за чергою мають викласти картину (полотнище) із зображенням олімпійських чемпіонів, оббігти фішку, передати естафету наступному гравцеві.

Перемога – три бали, нічия – два, поразка один бал.

Зевс. Від Олімпійського вогню нас відділяють лише два кроки! Тож зосередьмо свої зусилля на фінальній прямій!

- Конкурс «Стрибунці». (За сигналом ведучого свята I-й гравець, сидячи на великому надувному м'ячі, стрибками рухається до фішки, оббігає її та дає естафету II-му гравцеві. Перемога – три бали, нічия – два, поразка – один бал.

Музична пауза – Виступ учня з елементами Карате-До.

- Конкурс «Олімпіада». Під час цього конкурсу учасники за чергою мають викласти з пазлів слово «Олімпіада – 2014», оббігти фішку й передати естафету наступному гравцеві. Перемога – три бали, нічия – два, поразка – один бал.

- Конкурс «Олімпійські кільця». Гравцям слід за чергою викласти з аркушів паперу, розрізаних на частини, «Олімпійські кільця», оббігти фішку й передати естафету наступному учасникові. Перемога – три бали, нічия – два, поразка – один бал.

Музична пауза. Виступ «Олімпійські піраміди».

Зевс. Ось ми й дійшли до фіналу, де палає олімпійський вогонь! (Виносить смолоскип). А цю переможну дистанцію першою пододала команда...

– Однак сьогоднішнє спортивне свято має виняток: відсутність переможених конкурсантів. Бо, як стверджував засновник Олімпійських ігор П'єр де Кубертен;: «Головне – не перемога, а участь».

– Отже, шановні гості, учасники спортивних змагань, бережіть і зміцнюйте своє здоров'я, дружіть зі спортом, розвивайте під час занять фізкультурою не лише фізичну витримку, а й силу духу, адже «Життя – це рух; а в здоровому тілі – здоровий дух»!

– На цьому етапі наше свято оголошую завершеним.

Судді оголошують результати змагань. Нагороджують переможців грамотами та призами. Переможці виносять смолоскип із зали.

(Кузменкова О., учитель-методист, учитель фізкультури ЗОШ № 45 міста Одеса).

Спортивне свято «Козацькі забави»

Мета і завдання: різнобічний і гармонійний розвиток учнів, їх довголіття на фоні зміцнення здоров'я засобами фізичної культури та спорту; відродження українських історико-культурних традицій, фізкультурно-спортивних єдиноборств та розваг.

Учасники змагання. У культурно-спортивній програмі «Козацькі забави» беруть участь юнаки I – III курсів у складі 5 осіб від кожної команди.

Термін і місце проведення. Змагання проводять у спортивній залі.

Умови визначення переможця. Команди змагаються в 9 видах програми: з художньої самодіяльності, конкурсу болільників та конкурсу газет.

Переможець визначається за найбільшою сумою балів, набраних у кожному виді.

Перед змаганням проводиться жеребкування з кожного виду змагань за 1 год до початку змагань.

За помилки додається штрафний час згідно з умовами проведення конкурсів.

У разі однакової кількості балів перевага надається куреню, який має більше I, II, III місць.

➤ Конкурс «Біг на трьох ногах»

Учасники стають на лінії старту парами, узявшись за руки. Права нога одного учасника прив'язана мотузкою до лівої ноги другого. Попереду кожної команди на відстані 6 – 8 м стоїть гімнастична лавка, на відстані 3 м від лавки – стійка. За сигналом учителя учасники біжать до гімнастичної лавки, переступивши її, оббігають стійку та повертаються до своєї команди. Перемагає команда, яка першою завершить естафету.

➤ Конкурс «Стрибунці»

Учасник утримує колінами баскетбольний м'яч і за сигналом учителя стрибає на обох ногах. Дострибавши до стійки, розташованої на відстані 6 – 8 м від стартової лінії, він бере м'яча до рук і пробігає зворотний шлях, передаючи

м'яч, наступному гравцеві своєї команди, а сам стає в кінець колони. Перемагає команда, яка першою завершить естафету.

➤ Комбінована естафета «Біг крізь обруч»

Перед напрямними команд на відстані 2 м один від одного встановлюють два гімнастичні обручі. Далі від обручів на відстані 5 – 6 м. лежать мішки без дна. Обручі підвішують або їх тримають учні, визначені вчителем, на відстані 5 – 10 см від землі. За сигналом учителя учасник має пробігти крізь обручі, надягти мішок без дна через голову, покласти його на землю й повернутися до своєї команди. Перемагає команда, яка першою завершить естафету.

➤ Конкурс «Командні стрибки на одній нозі»

Учасники шикуються в колону по одному, згинають ногу в коліні, тримаючись однією рукою за гомілку, а другу руку кладуть на плече партнерові, який стоїть попереду. За сигналом учителя колони стрибають на одній нозі, просуваючись уперед до лінії фінішу (на відстані 10 м від старту). Перемагає команда, яка першою завершила стрибки, не розірвавши стрій.

➤ Конкурс «Передача та ведення м'яча»

Учасник тримає обома руками перед грудьми баскетбольного м'яча, стоячи біля стартової лінії. За сигналом учителя він пробігає навколо трьох стійок, розташованих на відстані 3 м одна від одної, і повертається до команди, передаючи м'яча наступному гравцеві, а сам стає в кінець колони. Перемагає команда, яка першою завершила естафету.

➤ Конкурс «Проведи м'яча й утримай рівновагу»

Команди шикуються в колони. «Напрямний» кожної колони тримає баскетбольного м'яча. Попереду кожної колони на відстані 3 – 4 м встановлено дві стійки, між якими на висоті 40 – 60 см натягнуто мотузки завдовжки 4 м, а на відстані 3 м від стійок стоїть перевернута знизу догори гімнастична лава.

За сигналом учителя учасники просуваються веденням м'яча до стійок із мотузкою. Довівши м'яча, учасники перебувають ліворуч від мотузки, м'яч – праворуч від неї (ведення виконують правою рукою). Власне так гравець пересувається до кінця мотузки, потім бере м'яча до рук і пробігає по колоді, утримуючи рівновагу. Після цього повертається по прямій із м'ячем у руках до своєї команди й передає естафету наступному учасникові. Перемагає команда, яка першою завершить естафету.

➤ Конкурс «Поміняй м'ячі»

Команди шикуються в колону по одному. Попереду кожної команди на відстані 3 – 4 м. помічники вчителя тримають мішок без дна, далі на відстані 3 м один від одного лежать два обручі, в яких усередині по одному футбольному й баскетбольному м'ячу. За сигналом учителя учасники пролазять крізь мішок в упорі лежачи, біжать до обручів, міняють м'ячі місцями та повертаються до своєї команди, передаючи естафету наступному учасникові. Перемагає команда, яка першою завершить естафету.

➤ Конкурс «Збери торбинки»

«Напрямні» учасники тримають у руках «літаючі тарілки». Попереду кожної команди на відстані 2 м одна від одної лежать «літаючі тарілки», в кожній із яких є по одній маленькій торбинці. За сигналом учителя учасники

біжать і збирають у «літаючу тарілку» торбинки й повертаються до колони, передаючи естафету. Наступні учасники повертають торбинки назад. Перемагає команда, яка першою завершить естафету.

➤ Конкурс «Хто швидше?»

Дві команди шикуються в шеренги з обох боків від гімнастичної лави на відстані 2 м одна напроти одної. На лаві напроти кожної пари лежать маленькі торбинки. Учасники виконують загальнорозвивальні вправи (рухи руками вперед, у сторони, угору, на пояс тощо). За сигналом гравці учасники обох команд швидко нахиляються, намагаючись першими зібрати торбинки. Перемагає команда, яка збере більше торбинок.

**Фізкультурні хвилинки та фізкультурні паузи
в режимі навчального дня**

Руки вгору, руки в боки
І зроби чотири кроки.
Вище руки підніміть
І спокійно опустіть.
Розведіть їх в боки.
Плесніть, діти, кілька раз,
За роботу – все гаразд!

xxx

Вийти за парти, стати всім в ряд,
Наче шикуюємось ми на парад.
Руки попереду, нарізно ноги,
Вперед нахилитись, торкнутись підлоги.

xxx

«Раз»– ахилися, «два» – піднімісь.
В темпі виконуй і не барись.
Готуємось, друзі, до нової вправи:
Сплетені пальці за голову ставимо.

xxx

Ось і готовий дружний наш клас:
Руки угору підняти на «раз»,
«два» – опускаємо, видихаємо,
Наче той котик, хребет вигинаємо.
Час наступає взятись за діло і повернутись вправо та вліво.
Двічі «наліво», двічі «направо» –
Зробимо чітко, діти, цю вправу.
Двічі «наліво», двічі «направо» –
Будемо мати ми гарну поставу.

xxx

«Раз» – підняти руки вгору,
«Два» – нагнутися додолу,
Не згинайте, діти, ноги,
Як торкаєтесь підлоги.

xxx

Віє вітер нам в лице,
Захиталось деревце.
Вітерець – все тихше-тихше,
Деревце – все вище-вище.
Руки вверх, руки вниз,
Крок вперед і повернись!

xxx

Гуси-лебеді летіли,
 На лужку зеленім сіли,
 Посиділи, поклювали,
 Піднялися, полетіли,
 А діти за парти сіли...

xxx

Руки в боки, руки так,
 І зробили, як літак.
 Помахали ми руками та ногами
 І ще трохи – головами.
 Раз – два», – всі пірнають,
 «Три – чотири» – виринають,
 «П'ять – шість» – на воді
 Кріпнуть крильця молоді.
 «Сім – вісім» – що є сили
 Всі на берег полетіли.
 «Дев'ять – десять» – розгорнулись,
 Обсушилися, потягнулись,
 І пішли попід горою
 Снідять травкою смачною.

xxx

Полетіли пташки,
 Пташки невеличкі
 Все літали, все літали,
 Крильцями махали...
 Так вони літали,
 Крильцями махали,
 На доріжку прилетіли,
 Крихти поклювали.

xxx

Ой, ялинко зелененька,
 Ти була колись маленька,
 А тепер ти ось така –
 І висока, і струнка...
 Ось така, ось така –
 І висока, і струнка.
 Біля тебе ми, ялинко,
 Заспіваєм пісню дзвінко.
 Візьмем руки у бочок,
 Затанцюєм гопачок.
 У бочок, у бочок –
 Затанцюєм гопачок.

xxx

Вийшли діти у лісок,

Заглянули за дубок.
 Побачили зайчика,
 Поманили пальчиком.
 – Зайчик, зайчик! Пострибай,
 Свої лапки виставляй.
 Почав заєць танцювати,
 Малих діток забавляти.
 Разом з зайчиком скоріше
 Потанцюємо веселіше.

xxx

Ляльки плескати всі вміють,
 Своїх ручок не жаліють.
 Ось так, ось так, ось так –
 Своїх ручок не жаліють.
 Ляльки тупати всі уміють,
 Своїх ніжок не жаліють.
 Ось так, ось так, ось так
 Своїх ніжок не жаліють.
 Скоро вже і ми підемо,
 Танцювати всі почнемо.
 Ось так, ось так, ось так –
 Танцювати всі почнемо.

Зміст фізкультхвилинки з руховими вправами для учнів загальноосвітніх шкіл.

«Посміхніться! Підніміть ліве плече, потім праве. Опустіть їх. Сядьте рівно; розправте й опустіть плечі; витягніть шию; повільно нахиліть голову вперед, намагаючись торкнутися підборіддям грудей. Намагайтеся розслабити м'язи задньої поверхні шиї і верхньої частини спини. Утримуйте таке положення п'ять рахунків; повільно нахиліть голову в лівий бік, намагаючись торкнутися плеча вухом. Відчуйте, як розтягується бокова поверхня шиї. Утримуйте таке положення п'ять рахунків; на видиху намагайтеся збільшити амплітуду руху. Якщо не заважає одяг, допоможіть збільшити амплітуду руху, натискаючи на правий бік голови лівою рукою. Те саме – в інший бік.

Поверніть голову в лівий бік, намагаючись побачити те, що у вас за спиною. Стежте за поставою. Утримуйте таке положення п'ять рахунків; на видиху намагайтеся збільшити амплітуду. Те саме в правий бік. Повільно повертаючи голову ліворуч і праворуч, «малюємо» підборіддям «ялинку». Підніміть обидва плеча, опустіть. Повторити вправу два – три рази.

Підніміть ліве плече, праве плече опустіть якомога нижче. Виконайте нахил тулуба управо; відчуйте, як при цьому розтягується ліва бокова поверхня тулуба. Утримуйте положення п'ять рахунків; потім виконайте те саме в інший бік.

Покладіть долоні на коліна. На видиху повільно відхиліть спину назад, опустіть голову, торкніться підборіддям грудей, округліть спину та відчуйте, як розслаблюються і розтягуються м'язи спини. На вдиху випряміть спину,

підніміть голову, розправте плечі і відчуйте, як напружилися м'язи спини. Повторіть вправу два-три рази.

Покладіть праву руку на ліве коліно, максимально розверніть тулуб у лівий бік, голову також поверніть уліво. Утримуйте таке положення п'ять рахунків; на видиху намагайтеся збільшити амплітуду руху. Увага спрямована на м'язи спини. Те саме – в інший бік.

Посміхніться!»

Фізкультурні паузи

(орієнтовні комплекси для учнів початкової школи)

Комплекс № 1.

Вправа перша.

В. п. – стійка ніг нарізно, руки перед грудьми, пальці зчеплені.

1 – 2 – руки вгору, прогнутися (вдих);

3 – 4 – в. п. (видих).

Виконати 6 – 8 разів у повільному темпі.

Вправа друга.

В. п. – ноги нарізно, руки в сторони.

нахил уліво, руки вгору (видих);

в. п. (вдих);

нахил управо, руки вгору (видих);

в. п. (вдих).

Виконати вправу 8 – 10 разів у повільному темпі.

Вправа третя.

В. п. – основна стійка.

– руки до плечей;

– руки вгору;

– руки до плечей;

в. п. (вдих).

Виконати 6 – 8 разів. Дихання рівномірне.

Вправа четверта.

В. п. – стійка ніг нарізно,

руки вгору,

пальці зчеплені .

1 – 2 – 3 – пружинні присідання на всій ступні.

Виконати 8 – 10 разів у середньому темпі, дихання довільне.

В.п.

Вправа п'ята.

В. п. – основна стійка,

стрибок – ноги нарізно, руки за голову;

стрибок – ноги разом, руки вниз;

3 – 4 – те ж саме.

Виконати 30 – 40 стрибків та перейти до ходьби на місці. Дихання – довільне, без затримки.

Комплекс № 2.

Вправа перша.

В. п. – основна стійка;
руки вгору, прогнутись;
в. п.;
зігнути ліву ногу, коліно притиснути до грудей;
в. п.,
те ж саме – правою ногою.

Виконати 6 – 8 разів кожною ногою. Дихання довільне.

Вправа друга.

В. п. – стійка ноги нарізно;
нахил тулуба, руки в сторони (видих);
в.п. (вдих).

Виконати 8 – 10 разів у середньому темпі. Дихання рівномірне.

Вправа третя.

В. п. – основна стійка.
крок лівою ногою вліво, руки в сторони;
приставити праву ногу, руки вгору;
крок правою ногою управо, руки в сторони;
приставити ліву ногу, руки вгору.

Виконати 8 – 10 разів у кожний бік. Дихання рівномірне.

Вправа четверта.

В. п. – основна стійка;
руки вперед;
мах лівою ногою вперед, руки назад;
руки вперед;

в. п.;
те ж саме – з правої ноги.

Амплітуду збільшувати поступово, ноги не згинати.

Виконати 6 – 8 разів кожною ногою. Дихання рівномірне.

Вправа п'ята.

В.п. – стійка ноги нарізно, руки на пояс.

Стрибки зі зміною положення ніг. Виконати 30 – 40 стрибків і перейти до ходьби на місці.

Стрибки виконувати на носках, дихання рівномірне.

Година дозвілля

Здоров'я та успіх – у наших руках!

Турнір для учнів 7 – 9-х класів

Мета: актуалізувати знання із теми «Здоров'я»; узагальнити та закріпити відомості про компоненти правильного способу життя; формувати потребу займатися фізичними вправами і відповідальне ставлення до власного здоров'я.

Обладнання: плакати та вислови про здоровий спосіб життя, аркуші з назвами різних соціальних ролей, журнали (ілюстровані), клей, ножиці, скотч, фломастери, аркуші ватману.

Хід турніру

Вступ

Учитель. Діти! Що для людини найголовніше, найцінніше? Так, це – життя. А ми знаємо, що життя людини насамперед залежить від її здоров'я. Саме цьому питанню ми присвячуємо багато різноманітних заходів упродовж року. На них ви черпаете багато корисної інформації про шкідливість куріння, алкоголю, наркотиків, ВІЛ/СНІДу, про переваги здорового способу життя тощо. А сьогодні в нас турнір «Здоров'я та успіх – у наших руках!». На ньому ми узагальнимо та закріпимо здобуті знання із цієї теми. У турнірі братимуть участь дві команди, які формуються з учнів 7 – 9-х класів – по два учасники від класу (усього у команді – шість учасників). Турнір оцінюватиме журі.

Брейн-ринг

На обдумування дається 15 с. Відповіді мають бути повними та чіткими. За кожну правильну відповідь команда отримує один бал. Якщо команда не дає правильної відповіді, право відповісти на запитання надається іншій команді. Перемагає та команда, яка набрала найбільшу кількість балів.

Журі оцінює відповіді команд за п'ятибальною системою.

- Колаж «Здорова та успішна людина»

Ведучий звертається до учасників із запитанням: «Які асоціації у вас виникають, коли ви чуєте словосполучення «здорова людина»?» (Усі думки учасників фіксуються на плакаті з відповідною назвою).

Після цього кожна команда створює колаж «здорової та успішної людини», використовуючи журнали (ілюстровані), ножиці, клей, клейку стрічку, маркери, аркуші ватману [колаж – цілісне творче зображення на певну тему, створене з різноманітних частин, поєднаних між собою].

Поки команди працюють, ведучий проводить гру з уболівальниками.

Після закінчення роботи кожна команда презентує й описує свій колаж.

- Гра з уболівальниками «Правильно – неправильно»

Ведучий зачитує твердження. Замість відповіді «так» уболівальники плескають у долоні, якщо «ні» – має бути тиша.

- Некурці страждають від захворювань дихальної системи через пасивне куріння.
- Не існує безпечної кількості цигарок чи алкоголю.
- Під час зловживання спиртними напоями виникає алкогольна залежність.
- У компанії не можна відмовлятися від того, що роблять усі.
- Цигарки й алкоголь роблять хлопців справжніми чоловіками, а дівчат – більш привабливими.
- За зовнішнім виглядом людини можна дізнатися, що вона хвора на ВІЛ.
- Наркоманія – це хвороба.
- Припинити вживати наркотики можна в будь-який момент.

Журі оцінює роботу команд за п'ятибальною системою та підбиває підсумки турніру.

Розповідь для натхнення

Життя де в чому нагадує річку, якою ми пливемо у човні: можна нічого не робити, просто плисти за течією, а час від часу човен прибиватиметься до якогось берега. Уявімо, що вам хочеться потрапити в якесь особливе місце на березі річки. Воно безпечне, красиве, там чудовий клімат, люди, які вам подобаються. Але ви не зможете туди потрапити, якщо просто плестимете за течією. Ви маєте дотримуватися певного курсу. Тоді ви пройдете через пороги: іноді доведеться навіть гребти проти течії. Траплятимуться й інші перешкоди. Можливо, вам навіть доведеться тягнути човна вздовж берега. Це набагато складніше, ніж просто лежати в човні й плисти за течією.

Але ваші зусилля варті того. Ви знаєте, куди вам плисти, тому плануєте свою подорож дуже ретельно. Може, ви зробите неправильний крок і трохи заблукаєте, але оскільки ви знаєте, то знайдете і шлях. І це дасть вам додаткову енергію, щоб прямувати далі до своєї мети. А нагородою вам стане острів, де ви нарешті радітимете життю.

Додаток Н

Програма туристичного свята в загальноосвітній школі № 9

м. Стрий Львівської області

Із перших днів вересня школа і пришкольній стадіон перетворюються в «туристську планету», по якій «подорожують» класи – «екіпажі» (туристичні групи), проходячи через різні етапи (станції). У маршрутному листі кожного «екіпажу» судді на етапах проставляють оцінки-бали за виконання завдань, участь у конкурсах. «Екіпажі», які набрали найбільшу кількість балів, стають лауреатами свята. Так як багато завдань передбачають наявність спеціальних знань, у школі влаштовуються консультації для капітанів команд (штурманів «екіпажів»), класних керівників.

Для організації свята двічі збираються туристські організатори класів. На цих оперативних зустрічах розбираються варіанти завдань, даються поради, як краще готуватися до їх виконання. На маршруті всі команди і комісари, штурмани-провідники, завгоспи з харчування та спорядження, санітари, ремонтні майстри, оператори, краєзнавці, редактори щоденників, скарбники, фізорги мають бути готовими до «захисту» свого фаху. Класи на святі виступають повними складами, кожному школяреві пропонують відповідну туристичну спеціальність (наприклад, пошуково-краєзнавчі: історик, географ, метеоролог, топограф, геолог, гідролог, ботанік, зоолог, фенолог, еколог, літературознавець, мистецтвознавець, етнограф).

У перший тиждень вересня у школі вивішують велике барвисте оголошення про майбутнє свято. Над входом у коридор, що веде до актовій зали, висить плакат: «27 вересня – Всесвітній день туризму». Далі розміщується виставка звітних туристсько-краєзнавчих куточків класів. У коридорі першого поверху обладнується виставка «Туристське спорядження учнів».

У день свята перед уроками, на перервах по радіо звучать туристичні пісні, молодіжні марші. Після уроків за сигналом фанфар на «стартовому майданчику» перед школою шикуються учасники потоків: перший – 3 – 4 класи; другий – 5 – 6; третій – 7 – 8 класи; завершують старт учні 9 – 11 класів.

Після привітання командирам екіпажів вручаються маршрутні листи-завдання з графіком проходження станцій. Перша станція («Старт») у всіх однакова. Відзначаються кількість учасників, їхній зовнішній вигляд, наявність емблеми, пароля для подальшого проходження, девізу групи (він у кожного свій: «Для туризму нема поганої погоди»; «Дорогу туристам!»; «Ми – зіркові»; «Тільки вперед, ні кроку назад» тощо).

Судді на станціях – учителі, почесні гості, батьки, шефи. Час проходження станції – 1 год 20 хв. За першим потоком стартують другий, третій; завершують старт учні 9 – 11 класів.

На окремих станціях пропонуються різноманітні питання й завдання. Приміром, на станції «Загальні знання з навчальних дисциплін» пропонували такі питання:

– Яку користь природі приносить більшість видів бабок, джмелів, жуків, бджіл, мурах?

– Чому не можна брати з собою до лісу транзистор чи іншу техніку?

– Чи можна самим займатися розкопками курганів і давніх поселень?

На другій станції («Дорогу здолає той, хто йде») проводиться конкурс на краще знання топографічних знаків, роботу з картою й компасом.

На третій станції («У природи немає поганої погоди») перевіряються знання юними туристами народних прикмет, пов'язаних із передбаченням погоди, прислів'їв і приказок на цю тему.

Станція «Гігієна. Перша допомога» передбачає конкурс санітарів. Тут перевіряються знання складу похідної медичної аптечки, правил надання першої допомоги при різних травмах і захворюваннях, правил особистої гігієни юного туриста, режиму харчування й купання.

Станція «Харчування в туристичному поході». На ній розглядаються правила упаковки продуктів, приготування різноманітних страв для різної кількості туристів.

На станції «Спортивна» здійснюється виконання комплексу вправ гімнастики. Проводяться ігри, спортивні конкурси та розваги на привалі.

Другий день свята відводиться культурній програмі (конкурсу туристичної пісні), а третій – старту «Зоряного походу». Всі класи своїми маршрутами рухаються до одного місця, де проводяться туристична естафета, змагання з орієнтування, туристських навичок і трудового десанту. Тут же підводяться підсумки свята.

Додаток П

Конкурси-змагання

I поріг

«Біг на ходулях». Обладнання: 2 ходулі (висота-2,5 м, на відстані 50 см зроблений виступ для стопи). Учасник має пройти відстань 30 м від списа до списа. У разі падіння продовжувати ходьбу з того місця, де була зроблена зупинка.

II поріг

«Біг у мішках». Обладнання: мішки розміром 90х60 см. Учасник одягає мішок на ноги, підтримує мішок руками, рухаючись від списа до списа.

III поріг

«Котіння діжки». Обладнання: діжки (2 шт.) від пива. За сигналом довільне котіння діжки до списа і назад. Перемагає той гурт, який швидше виконає вправу.

IV поріг

«Несе козак воду». Обладнання: 2 коромисла, 4 цеберка та 20 мішечків із піском. Козаки з відрами, наповненими мішечками з піском, рухаються до списа й назад.

V поріг

«У Крим по сіль». Обладнання: 2 лантухи розміром 201х80 см, набиті соломною. Козаки беруть лантухи на спину і бігом рухаються до списа й назад. Переможець визначається за кращим часом.

СИЛОВА ПІДГОТОВКА

VI поріг

Збивання один одного лантухом із соломною на гімнастичній лаві. Обладнання: 2 лантухи із сіном, гімнастична лава.

У змаганнях беруть участь 2 козаки. Кожен козак стає на лаву, тримаючи руками мішок із сіном (набитий наполовину).

За сигналом «отамана» козаки ударами один по одному намагаються вивести суперника з рівноваги і збити суперника з лави. Перемагає той козак, який залишився на лаві.

VII поріг

«Чия рука сильніша». Обладнання: діжка. Змагання проводяться за олімпійською системою за правилами змагань з армреслінгу.

VIII поріг

«Підніми діжку». Обладнання: 2 діжки. Кожен учасник намагається руками підняти діжку якнайбільшу кількість разів з однієї спроби протягом 1 хв.

Правила: піднявши діжку, козак не може опускати її нижче пояса та допомагати підніманню поштовхом ніг.

Переможець визначається за найбільшою кількістю разів піднятої діжки.

IX поріг

Піднімання гирі. Обладнання: 2 гирі по 16 кг. Кожен козак за сигналом отамана (судді) піднімає гирю протягом 1 хв з однієї спроби. Перемагає той козак, який підніме гирю найбільше разів.

Х поріг

Піднімання суперника. Обладнання: 2 списи завдовжки 2 м, завтовшки 5 см. Козаки сідають на підлогу один проти одного, впираючись підшвами чобіт прямих ніг, держачи спис у прямих руках внатяжку. За сигналом отамана козаки тягнуть спис на себе, намагаючись підняти свого суперника. Змагання проводяться за олімпійською системою.

Ми ознайомилися з конкурсами, які сприяли формуванню в учнів загальноосвітніх шкіл фізичних якостей. Наведемо приклади.

– Хто найгнучкіший? Учні напівприсядки, взявши руками за носки ніг, мають перестрибнути через лінію (мотузку, гілочку тощо), не відпускаючи їх у момент стрибка.

Стоячи, руки в сторони, нахилитися уперед так, щоб, не зігнувши ніг, торкнутися чолом колін.

– Хто найспритніший? Стоячи, ноги нарізно, взяти в руки по м'ячу (малий м'яч, футбольний, волейбольний, мішечки з піском тощо) і підкинути їх так, щоб з лівої руки м'яч потрапив у праву – і навпаки.

Вихідне положення те саме, але з поворотом на 180°, 360° із підкиданням м'ячів угору.

– Хто найсильніший? Згинання і розгинання рук в упорі лежачи. Перемагає той, хто за 30 с виконає вправи найбільшу кількість разів.

Стоячи, руки вперед, присісти на одній нозі, друга пряма – вперед і встати. Перемагає той, хто найбільшу кількість разів зробить цю вправу.

– Хто найстрибучіший? Стрибок у висоту з місця. Перемагає той, хто найвище підстрибне. Стрибок виконується біля вертикальної сантиметрової планки. Перед стрибком учень стає біля планки і піднімає руки вгору. Визначається висота піднятої руки і результат після вистрибування. Переможець визначається за найбільшою різницею результатів.

Стрибок у довжину спиною вперед. Учень стає п'ятами до стартової лінії і стрибає спиною вперед. Перемагає той, хто покаже найкращий результат.

Додаток Р

Програма спортивних змагань «Козацькі забави»

Вихід команд і шиккування.

I поріг:

1. Біг на ходулях.
2. Біг у мішках.
3. Котіння бочки.
4. “Несе козак воду”.
5. “У Крим по сіль”.
6. Козацька пісня. Силова підготовка козаків.

II поріг:

Збивання один одного лантухом із сіном на гімнастичній лаві.

III поріг:

Чия рука сильніша?

IV поріг:

Піднімання діжки за 1 хв.

V поріг:

Піднімання гирі за 1 хв.

VI поріг:

“Підніми козака”. Козацька пісня.

VII поріг:

Естафета (беруть участь 5 козаків).

1 етап – тунель; 2 етап – підтягування на гімнастичній лаві, лежачи на животі; 3 етап – тин.; 4 етап – метання мішечків в ціль.

Козацька пісня.

VIII поріг:

Перетягування линви.

IX поріг:

Витягування з килима козаків.

Конкурс уболівальників.

Підведення підсумків змагань.

Тривалість змагань не повинна перевищувати двох годин.

Пропонуємо вашій увазі орієнтовний календар роботи секції легкої атлетики на 2014/2015 навчальний рік для групи учнів 13 – 14 років загальноосвітньої школи I – III ступенів № 5 м. Дрогобич (ст. учитель Й. В. Присяжнюк).

Для цього розглянемо табл. 1.

Таблиця 1

Календар роботи секції легкої атлетики ЗОШ №5 м. Дрогобич
для учнів 13 – 14 років на 2014 – 2015 н. р.

Змагання комплексного тестування	Крос«Золота осінь»	«Естафетна паличка»	«Швидкі старты»	День стрибунка	Змагання ЗФП	Чотири - борство «Дружба»
----------------------------------	--------------------	---------------------	-----------------	----------------	--------------	---------------------------

Учні середнього та старшого шкільного віку аналізованого нами періоду брали участь у змаганнях із різних видів спорту, у популярній тогочасній Всесоюзній грі «Орлятко». Програма спортивних змагань включала доступні

для учнів види спорту. При цьому фахівці розробляють окремо для кожного з цих видів умови заліку і визначення переможців.

Ось, наприклад, який вигляд мав графік шкільних спортивних змагань на 2015/2016 н. р. ЗОШ № 1 м. Трускавець Львівської області (див. табл.2).

Таблиця 2

Спортивні заходи у ЗОШ №1 м. Трускавець Львівської обл.
на 2015 – 2016н. р.

№ з/п	Термін	Назва заходу
1.	Вересень	Олімпійський тиждень. Шкільні змагання з настільного тенісу; футболу; волейболу; баскетболу
2.	Жовтень	Шкільний етап Всеукраїнської учнівської олімпіади з фізичної культури
3.	Листопад	Шкільний турнір із шахів
4.	Грудень	Підготовка команди до спортивних змагань «Перші кроки»
5.	Січень	Фізкультурно-патріотичний фестиваль «Козацький гарт»
6.	Лютий	Шкільні змагання з гімнастики й акробатики
7.	Березень	Шкільні змагання з легкої атлетики
8.	Квітень	Шкільні спортивні змагання з різних видів спорту «Перші кроки»
9.	Травень	Шкільні підсумкові змагання (з чотириборства)

На основі опрацьованої методичної літератури та періодичних спортивних видань нами опрацьовано план зі спортивно-масової роботи в ЗОШ № 24. м. Івано-Франківськ Заслуженого вчителя фізичного виховання Володимира Івановича Дяченка (1989 – 1994 рр.) (див. табл. 3).

Таблиця 3

План спортивних заходів у ЗОШ № 24 м. Івано-Франківськ

1.	Некласифікаційні змагання із включенням фізичних вправ	вересень
1.1.	– змагання за комплексними нормативами	вересень
1.2.	–змагання з фізичної підготовки «Зміна»	вересень
1.3.	футбол	жовтень
1.4.	свято спорту	жовтень

1.5. 1.6.	волейбол баскетбол Свято «Будьмо радісні й здорові, спритні, дужі та бадьорі»	листопад листопад
2.	Вечір спортивної слави Свято «Козацьке братство»	Грудень Січень
3	Свято «Веселі старти» сімейних команд. Творча гра-зустріч «Моє ім'я – дорога до життя»	Лютий Березень
4. 5.	Свято спорту і мистецтва Свято «Козацькому роду нема переводу» Туристичний похід Свято, присвячене підсумкам туристичного походу	Квітень травень червень

**Сценарії спортивних змагань, свят
«Тато, мама і я – наша спортивна сім'я»**

Свято проходить у спортивній залі, яка прикрашена надувними кульками, гірляндами, плакатами.

Виходять ведучі – учні.

- І ведучий:
 - Добрий день, шановні друзі,
Мама, тата, вчителі!
Ми за все вам вдячні дуже,
Наш уклін вам до землі.
- II ведучий:
 - У нас сьогодні в школі свято,
Ми прийшли всі залюбки,
Я, і мама, і наш тато –
Будем гарно працювати.
Сподіваємось на те,
Що займемо перше місце,
Що ми будем найсильніші,
І найшвидші, найспритніші...

Розпочинаються змагання, проводяться естафети.

- «Весела естафета». Гравці – родини шикуються у дві колони перед стартовою лінією. За сигналом учителя гравці за чергою починають такі дії: біг татів до тунелю: пролізти через тунель, одягнути спідничку, хустку і сказати: «Який я гарний!», швидко зняти спідничку, хустку, повернутися назад і передати естафету мамам. Виграє та команда, яка швидше впорається із завданнями.

- Конкурс «Хто найспритніший?».

Тато вправляється в дартс, мама – у стрибках через скакалку – 1 хв, дитина – боулінг (треба збити м'ячем 5 кеглів). Здобуті очки зараховуються командам.

- Естафета «Цікавий футбол». Родини шикуються у дві колони перед стартовою лінією. За сигналом ведучого спочатку тати за чергою починають вести віником м'яч по підлозі до прапорця і назад. Далі передають м'яча і віника мамам, а потім – дітям. Яка команда першою впорається із завданнями – та й перемогла.

- Естафета «Передача м'яча». Дві родини працюють водночас. Перша сім'я починає з точки № 1, друга – з точки № 2. Передача м'яча один одному двома руками від грудей, однією рукою від плеча.

Кожен гравець рахує свої влучні кидки.

- Естафета «Біг із перешкодами». Родини стоять у колонах. Перед кожною встановлюють два обручі. За командою «Руш!», родини біжать до обручів, пролізають під ними, добігають до стійки і повертаються назад також під обручами. Виграє команда, яка швидше закінчить змагання.

Суддя оголошує результат змагання.

- Естафета «Влучно в ціль». Родини стоять у колонах. У татів у руці тенісний м'ячик для метання. Перед кожною сім'єю на віддалі 6 м лежить великий обруч, а на віддалі 7 – 8 м – малий обруч. Кожен учасник кидає м'яча один раз. Влучивши у великий обруч, родина отримує одне очко; влучивши у малий обруч – 3 очки. Виграє та родина, у якої більша сума очок.

Суддя оголошує результат змагання.

1 учень.

– Пограємо у гру «Овації».

Зробіть крок вперед, якщо:

- У вашій сім'ї люблять фізкультуру і спорт.
- Ви вранці робите ранкову гімнастику.
- Ви любите фізкультуру і спорт.
- Сьогодні на святі ви старанно виконували всі завдання.

Учитель.

–Молодці, діти і батьки!. Ми раді за вас!. А тепер запрошуємо до підсумкового слова наше журі (нагородження учасників свята, подяка батькам, вручення подарунків від спонсорів).

Слово журі.

– Дорогі діти і батьки! Дружіть зі спортом!. Зростаєте міцними, здоровими, успішними, справжніми синами і доньками рідної України!. І живіть завжди за девізом: «Спорт – це сила, здоров'я – це клас».

Звучить пісня Н.Май «Донечка України» (діти під музику виходять із зали).

Закриття свята має бути яскравим, урочистим, щоб надовго запам'яталося учням. Обов'язковими умовами є дотримання урочистого церемоніалу нагородження переможців.

Недоцільно обмежуватися одними тільки спортивними змаганнями. Адже саме слово «свято» зобов'язує організаторів надати йому якомога більшої урочистості та святковості [74; 100].

Наприклад, до програму свята «Літні малі олімпійські ігри», окрім легкоатлетичного чотириборства (біг, стрибки у висоту, довжину тощо), були включені масові фізичні вправи типу фіззарядки (вони, до речі, є однією із вимог комплексу ГПО), стройовий огляд команд, показові виступи кращих спортсменів, рухливі ігри, матчеві зустрічі зі спортивних ігор, веселі естафети тощо.

Сценарій змагань фіналу шкільного футболу «ЄВРО – 2012»

Біля штучного футбольного поля стадіону Прилуцького агротехнічного коледжу зібралися глядачі: учні ЗНЗ міста, члени міського оргкомітету чемпіонату, працівники міського управління освіти, методисти і вчителі фізичної культури. Усі чекають на початок фінальної гри I етапу Національного Кубка шкільного футболу «Євро-2012» серед команд шкіл міста. У фінальному двобої зустрічаються команди спеціалізованої школи I –III ступенів № 6 із

поглибленим вивченням інформаційних технологій та загальноосвітньої школи I – III ступенів № 10.

Отже, дійство розпочинається; урочисто звучить гімн «Євро-2012».

Ведучий 1: Доброго дня, шановні прилучани та гості нашого міста!. Вітаємо всіх, хто не байдужий до здорового способу життя, до фізкультури, спорту, футболу.

Ведучий 2: Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України з минулого навчального року проводить багато заходів, які сприяють популяризації проведення фінального етапу Чемпіонату Європи з футболу в нашій країні.

Запроваджено факультативний курс для сташокласників «Ми – господарі Євро». В організації та проведенні уроків беруть участь не тільки учні та вчителі, а й відомі футболісти, тренери, футбольні функціонери, спортивні журналісти.

Ведучий 1: За словами міністра, наймасовішою акцією стане організований Міністерством освіти і науки України за підтримки Федерації футболу України та інших футбольних організацій Національний Кубок шкільного футболу «ЄВРО-2012». Всеукраїнський оргкомітет Національного кубка очолив Б. Колесников.

Ведучий 2: – Наймасовіший в історії України футбольний турнір серед учнів проводитиметься вперше та приурочений до фінального турніру чемпіонату Європи з футболу. Передбачається, що участь у заході візьме понад 300 тис. школярів, які зможуть відчувати себе безпосередніми учасниками чемпіонату Європи. Вирішальний матч турніру пройде на НСК «Олімпійський» – арені майбутнього фіналу «Євро-2012».

Ведучий 1: Цієї весни стартував I етап Національного Кубка шкільного футболу «ЄВРО-2012». У всіх регіонах країни оголошено учасників змагань та проведено жеребкування зональних і міських турнірів.

Ведучий 2: На сайті Інформаційного центру «Україна -2012» розпочав роботу розділ, присвячений організації та проведенню Національного Кубка шкільного футболу «ЄВРО-2012». На його сторінках можна знайти найактуальніші новини про перебіг змагань, інформацію про турнір, регламент футбольного дійства, а також фото-та відеоінформацію.

Ведучий 1: – Планується, що нагороду – копію трофею футбольних чемпіонатів Європи – переможцям вручить особисто президент УЄФА Мішель Платіні. Головним призом для переможців турніру стануть квитки на фінал «Євро-2012» для команд – фіналістів Кубка, а також по 25 квитків, відповідно, для команд-півфіналістів змагань – на півфінали Євро та чверть фіналістів – на поєдинки 1/4 фіналу Чемпіонату «Євро-2012».

Ведучий 2: Я впевнений, що серед тих, хто братиме участь у змаганнях Кубка шкільного футболу «ЄВРО-2012», обов'язково знайдуться перспективні гравці, які згодом поповнять лави вітчизняних професійних команд. Але найголовнішим результатом цього Всеукраїнського проекту буде реальна можливість для кожного з його учасників поринути в чарівну атмосферу спортивного свята – атмосферу неповторних емоцій, чесного суперництва та

дружби, а також відчутти смак своїх перших перемог і зробити ще один крок до здорового майбутнього у фізично та морально здоровій нації.

Ведучий 1: Маємо надію, що юні прилуцькі футболісти гідно продовжуватимуть славу наших земляків – братів Причиненків, Івана Кривошиєнка, Євгена Боровика та неперевершеного метра українського футболу Валерія Васильовича Ло-бановського, його видатних вихованців Олега Блохіна, Ігоря Біланова, Олександра Заварова, Андрія Шевченка та ін.

Ведучий 2: Зараз запрошуємо команди вишикуватися, а гостей зайняти місця біля трибун.

(Відбувається представлення гостей спортивного свята).

Сьогодні на фінальній грі присутні почесні гості (представники виконкому Прилуцької міської ради, депутати Прилуцької міської та Чернігівської обласної рад, начальник управління освіти, видатні спортсмени міста).

Ведучий 1: Слово для виступу з нагоди відкриття фіналу I етапу Національного Кубка шкільного футболу «Євро-2012» надається голові оргкомітету.

(Виступає голова міського оргкомітету шкільного чемпіонату).

Ведучий 2: Слово для привітання надається почесним гостям.

(Із вітальним словом виступають почесні гості свята).

Почесний гість: Ось і настав той момент, коли на поле вийдуть найсильніші команди, які змагатимуться за право отримання Кубка шкільного футболу «ЄВРО-2012» та представляти наше місто на обласному рівні. Сподіваємося, що побачимо безкомпромісну, змістовну та цікаву гру. Зичу вам спортивного везіння, і нехай перемаже сильніший! А ми будемо активно вболівати за вас. А тепер я вручу пам'ятні грамоти учасникам півфінальних ігор, футбольним командам загальноосвітніх шкіл I – III ступенів

Ведучий 1: Запрошуються до нагородження капітани команд загальноосвітніх шкіл I – III ступенів

(Відбувається вручення грамот. Звучить пісня «Футбол»).

Ведучий 2:

– Ще треті півні не співали,
А хлопці грають у футбол,
За них завжди ми вболівали,
Щоби вони забили гол!

Ведучий 1:

– Суперник десь сховавсь у хащі,
Бо в футболі ми найкращі!
Буде дощ чи буде сніг –
Перемажемо усіх!

Ведучий 2: У футбол ми будемо грати, будемо всіх перемагати!

Всім суперникам тривога. Мета у нас – перемога!

Ведучий 1: Отже, розпочинаємо фінальну зустріч між командами загальноосвітніх шкіл I – III ступенів і передаємо повноваження до рук суддів

(оголошує склад суддівської колегії). Розпочинається гра. Після першого тайму оголошується перерва.

Ведучий 2: До виступу запрошується команда підтримки.

(Виконується танцювальний номер «ЄВРО-2012»).

Розпочинається другий тайм зустрічі. Після закінчення гри – підбиття підсумків.

Ведучий 1: Завершилася фінальна зустріч I етапу Національного Кубка шкільного футболу «Євро- 2012». І ось настала радісна, хвилююча мить проведення церемонії нагородження.

Ведучий 2: – Для вручення нагород запрошуються почесні гості

Ведучий 1: – Грамотами за участь у фіналі нагороджуються футбольні команди

Кубок шкільного футболу «ЄВРО-2012» вручається команді переможців ЗОШ №

(Лунає гімн «Євро-2012»).

Ведучий 2: Вітаємо переможців та бажаємо успіхів у наступних етапах. На цьому I етап Національного Кубка шкільного футболу «Євро-2012» вважається закритим. Усім дякуємо за увагу.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
(КДПУ)

пр. Гагаріна, 54, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, 50086, тел. (056) 470-13-34, факс (056) 470-13-68
E-mail : kdpu@kdpu.edu.ua, Код СДРПОУ 40787802

15 БЕР 2018

№ 09/1-102/3

На № _____

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукового ступеня кандидата педагогічних наук
Турянської Мар'яни Михайлівни
«Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання
до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України
(друга половина ХХ – початок ХХІ століття)»

0191 Протягом 2015–2017 рр. на кафедрі фізичної культури та методики її викладання Державного вищого навчального закладу «Криворізький державний педагогічний університет» здійснювалася апробація й упровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня кандидата педагогічних наук Турянської Мар'яни Михайлівни на тему «Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)».

Основні положення та висновки дисертації використовувалися під час читання курсів лекцій «Теорія і методика фізичного виховання», «Історія фізичної культури і спорту», «Професійна майстерність учителя фізичної культури». Упродовж експериментальної роботи студенти ознайомились з особливостями використання ефективних форм, засобів і активних методів організації та проведення спортивно-масової роботи з учнями вітчизняних ЗОШ у досліджуваний період.

Зважаючи на наукову якість дисертаційного дослідження, важливість й актуальність проблематики підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України, колективом кафедри були зроблені висновки про доцільність упровадження його результатів у практику навчально-виховного процесу вищих педагогічних навчальних закладів (протокол № 2 від 30.01 2018р).

РЕКТОР

Я. В. ШРАМКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська обл., 41400, тел.: (05444) 2-34-27, факс: (05444) 2-34-74
E-mail: gdpu@sm.ukrtel.net, gnpuoffice@gmail.com, код ЄДРПОУ 02125527

Від 23.03.2018 № 906
На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукового ступеня кандидата педагогічних наук
ТУРЯНСЬКОЇ МАР'ЯНИ МИХАЙЛІВНИ**

**«Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в
загальноосвітніх школах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)»
поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки**

У процесі апробації теоретичних та практичних результатів дослідження М.М. Турянської в освітньому процесі кафедрою теорії і методики фізичного виховання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка упродовж 2014 – 2017 р. р. було використано матеріали дисертаційного дослідження «Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)» під час викладання курсів «Організація спортивно-масової роботи», «Теорія, методика фізичного виховання і спорту», «Історія фізичної культури», «Організація туристичної роботи». Під час чого студенти ознайомились з особливостями використання ефективних форм, засобів і активних методів організації та проведенням спортивно-масової роботи з учнями вітчизняних ЗОШ другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Зважаючи на вищезазначене, професорсько-викладацький склад кафедри теорії і методики фізичного виховання вважає за доцільне рекомендувати впровадження результатів дисертаційного дослідження М.М. Турянської в освітній процес інших вищих педагогічних навчальних закладів.

Результати дисертаційного дослідження Мар'яни Михайлівни Турянської на тему «Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)» було обговорено і затверджено на засіданні кафедри теорії і методики фізичного виховання (протокол № 7 від 27 лютого 2018 р.).

Проректор
з наукової роботи та міжнародних зв'язків

В. П. Зінченко

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Бульвар Т.Шевченка, 81, м. Черкаси, 18031, тел./факс: (0472) 35-44-63, 37-21-42,
e-mail: cic@cdu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02125622

20.03.2018 № 78/03-а
на № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дослідження

Турянської Мар'яни Михайлівни

«Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання та спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Результати наукового дослідження Турянської Мар'яни Михайлівни впроваджено в освітній процес Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького впродовж 2015-2017 рр.

Упроваджені авторські методики використання ефективних форм, засобів і активних методів організації та проведення спортивно-масової роботи з учнями вітчизняних загальноосвітніх шкіл, запропоновані дисертанткою, мають теоретико-практичну цінність.

Матеріали дисертації М. М. Турянської були використані під час вивчення студентами ННІ фізичної культури, спорту і здоров'я Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького таких навчальних дисциплін: «Теорія і методика фізичного виховання», «Фізичне виховання з методикою викладання», «Шкільний курс фізичної культури та методика його викладання».

Апробовані матеріали доводять наукову значущість дисертації М. М. Турянської для підвищення професійного рівня майбутніх учителів фізичного виховання. Основні результати впровадження обговорено й схвалено на засіданні кафедри теорії і методики фізичного виховання та спортивних ігор ННІ фізичної культури, спорту і здоров'я Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 8 від 19.03.2018р.).

Проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності, професор

С. В. Корновенко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, 82100; тел. (0324) 41-04-74, факс (03244) 3-38-77
e-mail: administrator@drohobych.net, код ЄДРПОУ 02125438

від 20.03.2018р. № 315

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Турянської Мар'яни Михайлівни
на тему: «Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до
спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України
(друга половина ХХ – початок ХХІ століття)»
поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Результати дисертаційного дослідження М.М. Турянської на тему: «Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)» знайшли відображення в удосконаленні освітнього процесу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, зокрема, у підготовці майбутніх учителів фізичної культури.

Результати дисертаційного дослідження М.М. Турянської впроваджено в освітній процес фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури навчально-наукового інституту фізичної культури і здоров'я Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Насамперед, вони знайшли застосування при вивченні навчальних дисциплін «Теорія і методика фізичного виховання», «Організація і методика масової фізичної культури», «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання», «Теорія і методика оздоровчої фізичної культури».

Апробація результатів дисертаційного дослідження М.М. Турянської на тему: «Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)» засвідчила їх науково-теоретичну і практичну цінність,

доцільність використання у розв'язанні проблем професійної підготовки студентської молоді.

Результати впровадження дисертаційного дослідження М.М. Турянської обговорені на засіданні кафедри теорії та методики фізичного виховання (протокол № 3 від 14 березня 2018 р).

Завідувач кафедри теорії та методики
фізичного виховання,
кандидат педагогічних наук, доцент

Герасименко С.Ю.

Проректор з наукової роботи,
доктор педагогічних наук, професор

Пантюк М.П.